

קונטרס "בארץ החיים"

בענין תקות אבותינו מדור דור לדור בארץ
ישראל. וחומר הענין וגודל החסרון למי
שלא זכה לזה.
וששם הוא עיקר הצלחת יהודי בזה"ז.

"זעקתי אליך ה' אמרתי אתה מחסי חלקי בארץ החיים"
(תהלים קמב)

מהדורא שניה עם הוספות רבות
לקראת שנת השמיטה הבא עלינו לטובה
טבת תשפ"ב
ישראל ראזענבערג
848-210-1494
Beretshachaim@gmail.com

תוכן ענינים

הקדמה	א
שממת ארץ ישראל וחזרת השכינה אליה	כז
ארץ ישראל מרכז התורה והיהדות בעולם	מא
עוד בפתיחת שערי שמים וסגולות הרוחניים בארץ ישראל בזמן הזה	נה
תשוקת כלל ישראל בכל הדורות לשוב אל ארץ ישראל	עג
שכר קיום מצות בא"י לעומת שכר קיום מצות בחו"ל	פא
החומר להרגיש בחו"ל כגר בארץ נכריה המשתוקק לשוב לארצו	צא
חטא המרגלים ועונשו, מאסו בארץ חמדה	צז
חטא בני גד ובני ראובן, אינו עולה מחמת גשמיות	קט
גנות רכוש של חוץ לארץ	קיח
הדירה בחוץ לארץ גורם לחילול השם	קכא
קידוש ה' במה שמתישבים בארץ ישראל	קכד
"בארצכם אתם יושבים לבטח"	קכט
"ובגוים ההם לא תרגיע"	קמא
גודל הסכנה לדור בחו"ל	קמז
חומר הענין של ישוב ארץ ישראל גם כשאינו מחויב בה	קנג
עוד מקורות בחומר הענין של ישוב ארץ ישראל	קנז
אל תאמר שכשאפנה אשוב לארץ ישראל שמא לא תפנה	קסא
הוצאת דיבה על ארץ ישראל, ולגרום רפיון אצל אחרים מלעלות	קסה
ירושלים עיר שחוברה לה יחדיו	קעט
כותל המערבי	קצא

"אעברה נא ואראה ... ההר הטוב הזה".....רג

ארץ חמדה טובה ורחבה.....רכט

נספח.....רלז

א) ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שבת לה'.....רלז

ב) כל הדר בארץ ישראל כמי שיש לו אלקי.....רמה

ג) השפעת הארץ אפי' על אומה"ע ואלו שרחוקים מקיום המצות.....רנא

ד) יום טוב שני של גליות.....רנט

ה) השראת השכינה דוקא בא"י דוקא.....רסד

ו) בין בני ארץ ישראל לבני חוץ לארץ.....רסח

**"ארץ הקדושה שהכל מצפים לראותה, חמדת כל ישראל,
וחמדת השם יתברך, כל העליונים והתחתונים תשוקתם
אליה".**
(אגרת הגר"א)

הקדמה

תשוקת כלל ישראל להתיישב בארץ ישראל בכל הדורות היתה מעבר ומעל כל תשוקות אחרות. איתא בספר דעת תורה (דברים ל"ג כ"ג) מהמשגיח ממיר הג"ר ירוחם לובביץ זצ"ל "לפנים בישראל היה בעיניהם תואר ארץ ישראל וזכרונה, כזכרון דבר של קודש קדשים. זכורני כשהייתי ילד בן שש וכשבא אורח מארץ ישראל איש משולח לאסוף כסף בעד קופת רמבעה"נ, ולא ידענו אפילו טיבו של האיש ההוא, והיה די לנו כבר כי אמרו עליו בהעיירה כי מארץ ישראל בא, והיו מכנים וקוראים אותו בשם "יהודי של כותל מערבי" לא אוכל לצייר לכם את ההדרת הקודש בהבטתנו עליו, היינו ממש מנשקים כנפי בגדיו כמנשקים דבר שבקדושה. בזמנים ההם כשהיו מתחילים לילדים בלימוד החומש המספרת על ארץ ישראל ונתינתה לנו, היה להם תמונה וציור על ארץ ישראל, לא אחרת מאשר יש לנו כהיום התבוננות בלמעלה מציורנו במרכבה העליונה, ואמנם הלא כן".

וכעין זה סיפור החזר"א (מספר האיש וחזיונו) "באחד מטיוליו סביב בני ברק, אשר הרבה בהן, מהיותן הכרחיות לבריאותו סח מרן זצ"ל הם מתימרים להיות חובבי ציון ואומרים עלינו שאין לנו חיבה לארץ ישראל והבנה לישובה, נתבונן קצת בדברים.

בזכרוני עיירה קטנה, ליטאית, שנזונו בה בקושי כמה מאות משפחות יהודיות. **שלשה רובל בשבוע הספיקו אם כי בצמצום, למשפחה יהודית שלמה.** חיו חיי לחץ ועבדו את השם. והנה בא משולח, משולח של ישיבה, עשה בעיר כמה ימים, הלהיב את הלבבות דרש ונאם, הלך מבית לבית ולכשהצליח אסף שמונה רובל. וכשהיה המשולח, אחד מהמעולים שבמקצועו ופעל למען ישיבה שכבר יצאו לה מוניטין, הרי היה שכר פעולתו המאומצת במשך כמה ימים סכום של חמשה עשר רובל, אם הלך בגדולות.

והנה בא לעיירה משולח לעניי ארץ ישראל, לפני עשרות שנים התקין ר' חיים מוולוז'ין את קופת רבי מאיר בעל הנס, מקופה זו ניזונו אלפים ורבבות מתושבי ארץ הקדש. המשולח בא לעיירה ואין לו צורך להלהיב את הלבבות, לעורר לנדבות, וכדומה, מלאכתו נעשית מאליה. הוא הלך מבית לבית, ועליו רק לצבור את הפרוטות, למנותן ולסכמן. והסכום היוצא מעיירה זו הוא **מדי שנה בשנה 300 רובל.** אם נבוא ל"תרגם" סכום זה לסכומים שבימינו, הרי נאספו אז בעיירות קטנות ובפינות נדחות מיליונים לירות לטובת ארץ ישראל, ומהם נוסד הישוב, ובהם נבנה "עכ"ל החזו"א.

"עוד היה מספר רבנו (האדמו"ר מסלונים בעל נתיבות שלום זצ"ל) בהפלגה, שפעם הגיע יהודי אורח מארץ הקודש אל מרן ה'בית אברהם', והלה נשאל על ידי הרבי האם הביא עמו פרי וכיו"ב מארץ ישראל, כנהוג. חיפש החסיד באמתחתו ולא מצא דבר, **עד שלבסוף מצא "שן של שום" שהשתיירה אצלו, והגישה לפני הרבי.** מרן ה'בית אברהם' לקח את חתיכת השום הקטנה, מרח אותה על כיכר הלחם הגדולה וחילק ממנה למאות הנוכחים חתיכה קטנה לכל אחד, **כדי שכל אחד יזכה לטעם משהו מארץ ישראל...** רבנו היה מסיים ואומר בהתרגשות, כי מסיפור זה קיבלנו חביבות ארץ ישראל יותר מאילו היה מדבר חמישים שיחות על כך" (המבשר תורני ז' מנחם-אב תש"פ).

ועד היכא היתה החביבות לארץ ישראל בעבר אפי' אצל הילדים רואים מדברי האדמו"ר מקלונבורג זצ"ל, וז"ל "ובענין זה נוכחנו לראות גודל חיבת הקדש שרכשו קדמונינו לארץ ישראל, וכמו ר' זירא דנקט במצרא ועבר לאר"י ושאר אמוראים עיין כתובות ק"ב., וכל הצדיקים חיבבו מאד פירות ארץ

ישראל. וזכורני מימי ילדותי ששלחו פעם לכ"ק אאמו"ר זי"ע שמן זית מאר"י והדליק מזה נרות תנוכה, ומהשאר היה נותן לתוך מאכל ביצים ובצלים של שבת קדש. גם לקראת ט"ו בשבט היה עומד ומצפה שיביאו לו פירות מאר"י, והיה נוגע בהם בפחד ובאימה. וכן כל הצדיקים מדור העבר שהיה בהם דעת תורה, והרגישו קדושת הארץ מהי, החשיבו מאד פירות ארץ ישראל, כשהגיע איזה פרי חילקו ממנו לכל בני המשפחה, והיו מבטיחים זאת לילדים בתור פרס" (שפע חיים ח"ב פרשת כי תבא).

והיות כן, כל איש מישראל היה מקוה ומייחל שעכ"פ בימי זקנותו יזכה לעלות לארץ ישראל כמו שדרש בזה האדמו"ר בקלונזבורג במקום אחר וז"ל "עיקר העבודה של בני ישראל צריך להיות בארץ ישראל, ועליהם לבקש ולהתחנן לאביהם שבשמים שיזכו לעלות לגור שם. כמו שהיה בכל הדורות שכל איש ישראל היה מקוה ומייחל שבימי זקנותו יזכה לעלות לארץ ישראל ולעבוד שם את ה' באהבה באימה וביראה, בכל בית בישראל היה קופת צדקה עבור עניי ארץ ישראל והכניסו שם כסף בכל הזדמנות, ובשעה שתמכו בעניי ארצנו הקדושה נכספה נפשם והשתוקקו מתי אזכה אף אני לעלות להשתקע בארץ ישראל, וכן הנשים לפני הדלקת נרות היו מפרישות ממון לקופת רבי מאיר בעל הנס. בתקוה זו חיו היהודים והיו אומרים וזועקים מעומק לבם לשנה הבאה בירושלים, שאף אם השנה לא יזכו לכך לכל הפחות לשנה הבאה בזמן כזה כבר יהיו בירושלים" (שפע חיים דרושות חורש"י פרשת עקב תשמ"ד).

ודבר זה הביא אותם להעריך העלייה לארץ ישראל ולהשתוקק אליה "בהזדמנות סיפר (האדמו"ר הנתיבות שלום) שכשיצא מביתו בדרך לארץ ישראל וליווהו ונפרדו ממנו משפחתו, אביו הרה"ח רבי משה אברהם הי"ד, אמו הצ' הי"ד, ואחיו, וידעו הם שהינם רואים אותו כנראה בפעם האחרונה, עם כ"ז אחד מהם לא הוזיל דמעה במעמד המרגש, היות ושמחו על כך שזוכה לעלות לארץ ישראל" (המודיע א' מנחם אב תשעט).

וכן היה בדורות האחרונים מאת שהחילו לעלות אל ארץ החמדה, שידעו כולם שזה מסתמא יהיה פעם האחרון שיראו משפחתם זה את זה, ואעפ"כ היה מאשרים אותם, ומחזקים אותם, ושמחים אתם. ועד"ז מצינו

באגרת הגר"א שהשתדל לעלות לארץ ישראל, ואף החל בנסיעה, שכתב למשפתו בהיותו כבר בדרך "באתי לבקש מאתכם שלא תצטערו כלל וכלל... וגם לא תדאגו, הנה אנשים נוסעים על כמה שנים בשביל ממון, מניחים נשותיהן, וגם הם נעים ונדים בחסר כל, ואני ת"ל נוסע לארץ הקדושה שהכל מצפים לראותה, חמדת כל ישראל, וחמדת הש"י, כל העליונים והתחתונים תשוקתם אליה, ואני נוסע בשלום ברוך ה'".

ועי' בספר ילקוט דברי אסף שכתב בזה"ל "שמעתי מהרב הגאון ר"י שטרן שליט"א מביליץ שכשעלה מארה"ב להשתקע בארץ ישראל, נכנס להפרד מהאדמו"ר מבאיאן זצ"ל, ואמר לו האדמו"ר שכשיהודי עולה לקבוע דירתו בארץ ישראל אין אומרים לו קשה עלי פרידתכם" באופן זה חיו, ברגש שאשרי מי שיזכה לחונן עפרה של ארץ ישראל ולכונן ביתו עליו.

אך בזה"ז נתקרר כל הענין, ורבים רואים בזה מעשה זר מאוד, ושאלתי בחור אחד האם היה רוצה לדור בארץ ישראל, וראיתי עליו שהוא לא ידע כלל פשר השאלה, ולא הבין כלל שיש ענין לדור בארץ ישראל קודם ימות המשיח, לא מחמת קנאות וכדו', רק סתם שלא היה לו שום מושג כזה, והיה תמוה לו מה פשר שאלתי, ולמה ראו שיהיה לו רצון לדור בארץ הקודש.

ואחר שהעתיקתי המהדורא ראשונה מקונטרס זה, דברתי עם תלמוד חכם גדול זקן היושב בישיבה יומם ולילה על התורה ועבודה, הקב"ה יאריך ימיו ושנותיו בבריאות. ונתתי לו הקונטרס, ובתוך מה שהסברתי לו ענין הספר, הוא חייך קצת, ובדרך הערה ושאלה הזכיר הגמ' שבן ארץ ישראל הוא פי שנים מבן חוץ לארץ ש"האם קיים זה גם היום"? כאלו שהיתה חידוש לו שיש סעייתא דשמיא בזה"ז בלימוד התורה בארץ ישראל יותר מבחוץ לארץ. והיתה זאת הפתעה גדולה אצלי, שדבר כזה היה חידוש אצלו, הייתי ממש באמצע ההסבר שזה היה גופא מתכליתי הקונטרס, שבדרך כלל לא יודעים שיש מעלה כל כך לדור בארץ ישראל. אך זה לא עלתה על דעתי שתלמוד חכם גדול כמותו ימצא זאת כהערה חדשה כלל, והוא פלא. ואח"כ ראיתי עד"ז בעוד, וכן שמעתי מאחרים שכשמדברים עם אנשים גם תלמידי חכמים, רואים שאין להם שום ענין וסיבה, ושום השגה, להשתוקק לקבוע מושבם בארץ ישראל כעת.

ובודאי שיש רבים אשר אינם יכולים לעלות, ואינו ראו להם כפי המצב שלהם כעת לעלות, אך יש רבים מאד שהיה עולים ומתישבים לולי הקרירות השורר בחו"ל בענין זה. ובאמת טעמה בעי וכי נחשדו ישראל על כך, הלא זאת היתה תקוות כל ישראל מתי אזכה לחונן ארצינו הקדושה והטהורה אשר חיי נשמות אוריה, ואנשים הרבה מסרו נפשם ע"ז כפשוטו.

אך טעם הדבר ידוע, שזאת היתה מחמת הציונים הערב רב שהיה בעוכרינו, והסכנה היתה עצומה ונורא והרבה חללים הפילו. וכמו שעשו המשכילים, כן עשו הם בהרימו יד בה' אלקי ישראל, ודחו בנים מעל אביהם, ונתקיים בנו על ידיהם "מחריבך ומהרסיך ממעיך יצא". והיות שהם השתמשו עם הקמת מדינה בארץ כדאי לעקור דת משה, וכפירה באלקי ישראל לילך לעבוד את כח האנושי "כח ועוצם ידי עשו את החיל הזה", לכן נתקרר כל הענין רח"ל, ע"י העירבוב וחשכת שגרמו לזה.

ובענין זה כתב באריכות הגה"ק ר' יחזקאל שרגא ליפשיץ-הלברשטאם זצ"ל מסטראפקוב בספרו דברי יחזקאל בזה"ל "הנה סברת הצדיקים והקדושים זצל"ה שבדורנו שהתנגדו כמו דורות שלפנינו מאות בשנים שיסדו והחזיקו מקום הרבצת התורה"ק בארצות שבחו"ל, היה מפני אשר ראו שבאם יסעו לא"י לא יהיה להם מצב פרנסה בטוב, די הצטרכות מרבית התלמידים כמו שיש להם באירופה כגון מדינת פולניא רומניא הונגריא ליטא ועוד. ששם היו מרבית אחב"י במצב פרנסות טובות, וע"כ ממילא הוכרחה הצדיקים ג"כ לשכון במקום שאפשר לארגן ולרכז מרכז תורה, והוא במקום שעם בני ישראל שרוים... (טעם שני למניעת עלייה קודם המלחמה) אבל בענין נסיעת בנים לא"י צעקו הרבה רבנים מאד, מפני ששמעו וראו איך נתגדלו הבחורים ובתולות בהכשרות ללא תורת ד', וללא שמוע לקול אבותיהם ורבותיהם היראיים את ד'. היה חשש גדול מגודל הפרופגנדה של החבורות הדורשים לאומיות כאומר נהי ככל הגוים, בלי דת תורת משרע"ה. והרבנים ראו שכבר נאבדו לאלפי אלפים ברשתם לעזוב תורה, כלומר אעזוב תרי"ב מצות, ולהחזיק רק במצוה אחת יישוב א"י, וגם זאת לא לשם ממצות הבורא ב"ה, רק לשם נהי ככל הגוים בית ישראל ר"ל. ע"כ היו הרבנים מתנגדים לנסוע לא"י באופן החליצי וההכשרי המשותף

מצעירים וצעירות בלי אבות, כי ראו בזה ח"ו ביטולה של תורה, שבאופן כזה אדרבא יש עוד חיוב לצאת כמו שא"ה יבואר לקמן, ובאמת גדלו והצליחו ועשו פרי שנעשה אירופא מרכז תורה וכו'...

ועתה אבא להשיבך כי אני משתוקק מאוד בעזר השי"ת דייקא לעלות לארץ ישראל כדי לקיים מצות השי"ת מצות ישוב ארץ ישראל, כי עתה אין שייך טעם הנ"ל, כי מרכז התורה שבאירופה נחרב בעוונותינו הרבים, אין ישיבות אין אדמורי"ם מדריכים שארית החסידים, המה כצאן בלי רועה. והנה אנו עומדים כספינה בלי קברניט... ומחויבים לחתור ולחפש עצות לקבוע דירתנו דייקא בארץ ישראל אשר עיני ד"א בה מראשית השנה עד אחרית שנה... והנה כפי גודל החשיבות לדור בא"י כשאין חשש ביטול תורה ומצות ח"ו, כן גודל הסתת היצר והרע שלא לעלות בכמה מיני פתויים והסתים, ודאי כמו שיש לגבי שאר עברות... ועכ"פ כמו שהולך אדם אחר ממון ושאר צרכי גופו ומחפש עצות שונות לסלק כל המניעות, מכל שכן לקיים מצות הבורא ב"ה וב"ש בודאי צריך לעשות כל האמתלאות ושמירות לעלות לא"י לשם מצות הבורא...ה"ה

והנה כבר כתבתי שמה שהתנגדו כמה רבנים מלעלות לפני המלחמה היה מב' טעמים (א) שעיקר הרבצת תורה בישיבות היה באירופה, (ב) שהיה אז בהעליה לא"י חשש מליפול לתוך חברות החליצים המפירים התוה"ק בפרט לצעירים. אבל עתה טעם הא' בטל כי באירופה נחרבו הישיבות, וטעם הב' בטל שכבר יש ויש ב"ה הרבה יראי ד' וישיבות מרביצות תורה בא"י, ואין חשש ליפול בין המפירי תורה יותר מחו"ל, ואדרבא בחו"ל במדינות אירופה ומדה"י יש יותר חשש לטמוע בחילול ש"ק ואפקורסות ר"ל, יודה בזה כל מודה על האמת... עכ"ל.

הנה הגה"ק הנ"ל כתב ב' טעמים למה שלא עלו רבים מכלל ישראל לארץ ישראל קודם החורבן של אירופה, (א) מחמת שעיקר הרבצת התורה היתה אז באירופה, (ב) מחמת הסכנה של רוח הציונות. בנוגע נקודה ראשונה נדבר בזה להלן, וכאן רוצים להתעכב על נקודה השניה, ובפרט מה שכתב שכיון שוב אין חשש ליפול ביד מפירי תורה, וזאת היתה כבר בשנת תש"ח. אבל עדיין היה

מקום אולי לקצת פחד, וכ"ש אחר הקמת המדינה, ואחר כמה מלחמות שנצחו, עדיין היה אלו שחששו להשפעתם הלאומית. ועוד שאפי' שלא היה אז חשש התבוללות, אבל עצם העבודה זרה היה עדיין קיים, ומשם נמשך הרפיון בענין זה הרבה שנים. וכמו שכתב הג"ר בנימין זילבר זצ"ל מחבר שו"ת אז נדברו "ובאמת מה לי להאריך עוד להיות כיהודה ועוד לקרא בדבר שכבר האריכו בזה גדולי עולם, והדבר פשוט מאוד. **אלא שלאומית החילונית והיבשות משכיח עיקר גדול כזה מהאחינו החרדים...**"

אך אעפ"כ אסור דבר זה לגרום להפחית האהבה לארץ ישראל, וההשתוקקת להתישב בה, כמו שהיה דורש הג"ר דב יפה זצ"ל משגיח ישיבת כפר חסידים, ו"היה חי ומדבר תמיד על חסדי ה' עלינו כאן בארץ ישראל. עצם זה שזכינו להיות תושבי הארץ הקדושה, צריך לעורר בנו שמחה גדולה, ועלינו להודות על כך להקב"ה...., והבהיר כי **אסור שהמאבק שניהלו גדולי ישראל נגד הציונות יגרע מאהבתנו לארץ הקדושה...**" (ליקוטים מתוך הספר החדש 'עבודת הימים הנוראים במשנתו של המשגיח').

וכן איתא בספרו של המשגיח זצ"ל "לעבדך באמת" (פרשת לך לך) וז"ל "ושמעתי מאחד הגדולים שחשוב להבהיר, שהמאבק של גדולי התורה בציונות ובהשקפות לאומיות הסותרות את דעת התורה, אסור שיגרע כי הוא זה, מאהבתנו את הארץ הקדושה ומהכרת גודל מעלת הישיבה בה, **בשום אופן להשלים עם טשטוש מושגים בעניין זה**".

וכל החשש הזה היה כאשר עדיין היתה איזה גסיסה להיצה"ר של הציונית, אבל באמת כבר חלף והלך בזה"ז כל העבודה זרה שלהם, ולא נשאר מזה אפי' גל של עצמות, כאשר כתב הגראמ"מ שך זצ"ל במכתב "והרי רואים בחוש איך שרעיון הזה (הציונית) פשט את הרגל".

וז"ל הג"ר אברהם פאם זצ"ל ראש ישיבת תורה ודעת (ספר מורה צדק דף מח) "בזמנינו אלה החלה לנשוב רוח חדשה אצל הנוער היהודי, מרגישים אנו את זאת כאן באמריקא במדה מסויימת, ומרגישים זאת גם בארץ ישראל, אידישע קינדער מחפשים את הדרך לחזרה אל השורש. הטעם לזה הוא מפני

שהמה מרוקנים היום מכל אידיאל, והרוח הפטריוטית שהיתה שוררת בשנים קדמוניות כבר איננה, כל העבודה זרה לרכוש מדינה שלנו, היא כבר אויסגעוועבט, וחלק גדול מהנוער כיום הם פשוט מרוקנים אויסגעליידיקט, ומרגישים המה איזה צימאון לאיזשהו תוכן, ולאיזשהו אידיאל, שהוא יתן להם טעם ומובן לחיים. ומפני כך יש אפשרות היום להגיע אל אותם אידישע קינדער, ולהראותם את דרך ה'. ואפשר שכעת זוהי ההתחלה המקבילה למה שכתוב בעמוס (פ"ח פ"א) "הנה ימים באים נאם ה' אלו' והשלחתי רעב בארץ לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע את דברי ה'", הנביא מנבא שיגיע היום, ומסתמא יהיה זה בסוף הגלות, שיורגש רעב אצל האידישע קינדער, אבל לא רעב פיזי, רק רעב וצמא לשמוע את דבר ה', שירצו לחפש יהדות ורוח קדושה, מפני שכבר נמאסו הדרכים האחרות, זרע ישראל ממש יצמאו, ואנחנו צריכים רק להביא להם את דבר ה' ויקבלו".

וז"ל הג"ר לייב מינצברג זצ"ל "והנה בקום המדינה חששו היות וראו שהחילונים משתלטים על הכל, וחששו שהם יעבירו על הדת, וזה היה חשש גדול, והם ניסו לעשות את זה, הרי מה שיש היום יהדות החרדית ועולם התורה, זה למרות הממשלה, וזה נס, אז הרי הם העבירו על הדת את ילדי טהרן ועוד וכו' וכו', ואכן בהתחלה זה היה מאוד קשה, אך בחסדי ה' במשך הזמן עם ישראל נהיה יותר עשיר בכל המקומות, ויש כוללים, בכל שנות הגלות לא היה ריבוי תורה כזה, ויתכן שאפילו בזמן הבית לא היה כל כך הרבה תורה, בזמנם כולם עבדו לפרנסתם, והיום נתרבו מאוד ספסלי ביהמ"ד, הרי זה עצום, עצום! והנה בתחילה חששו שלא ימשכו אחריהם וילמדו ממעשיהם של רשעים. אך היום כבר נתגלה קלונם וכולם רואים שהרשעים הם פוחזים וריקים פרחים עם סמים ורציחות, וגם אנחנו חזקים בתורה, וב"ה החשש הזה כבר לא כ"כ קיים. ישנם שואלים, הרי המדינה קמה עלידי חילונים. אבל סוף סוף, מה זה משנה, העיקר שאנחנו פה! אנו רואים את המציאות, אנחנו בארץ ישראל והכל פורח, גם הארץ וגם התורה, וגם היהדות החרדית, ויש שמחה ויש רגש ויש ישיבות... איך אמר הרב מברסק על קיבוץ הגליות "זה חיוך מהקב"ה". אלפיים שנה לא ראינו חיוך וכעת רואים חיוך, הוא מחייך והולך!".

הרב אברהם חנוך אברומוביץ מאגודת ישראל בא"י היה האורח הכבוד של הועידה החמישים ושלוש של אגודות ישראל בארה"ב בחודש כסלו תשל"ו וזאת אשר דרש שם (הובא בספר על קורות חייו "איש חי רב פעלים" פמ"א) בא"ד בנוגע להתעסק בקרוב רחוקים בארץ ישראל "כל יסודות הסוציאליזם והציונית התמוטטו לגמרי בבחינת "כי השתות יהרסון" והיום הם הרוסים ושבורים. והשאלה המתבקשת היא צדיק מה פעל, מה עושה אגודת ישראל כדי לצאת אל ההמונים ולהצדיק את רעיונה. כל מה שהיה פעם כל האמונות של "אחות עמים" חזון השווה של "ככל הגויים בית ישראל", "אשור יושיענו", הכל נתון לרסיסים, מאז רוסיא גילתה את טלפיה, והראתה את מהותה באמת, מאז שהתגלו פניו המכעורות של האר"ם, היהודים פקחו את עיניהם בארץ ישראל, והם מדוכאים ומיואשים. מי שיש בו אהבת ישראל, חש רחמנות רבה על יהודים אלה. כל שנתי באתי במגע עם היהודים החילוניים, כאשר הייתי ב"הגנה" (כפקוח על כשרות ועוד), במשרד הבטחון, בעיריה ובכנסת, ואני זוכר באיזו גאווה ויהירות הם התנהגו, בחושבם ש"כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה", היום כל זה חלף ואיננו, האנשים צמאים לשמוע דברי תורה ומתחננים בפנינו שנבוא ונרווה את צמאונם ע"י לימוד התורה וערכי הקודש.

לפני שלשים שנה אמר הרב מפוניבז זצ"ל שהוא מאמין שבקיבוץ עין חרוד יניחו תפילין¹. רבותי זה אכן התגשם... "כי השתות יהרסון" והשאלה היא "צדיק מה פעל", סברוני שזה אחד מפלאי הבורא יתברך. במלחמת יום הכפורים היה נצחון לא פחות מאשר במלחמות הקודמות, ובכל זאת שורר יאוש ודכאון אצל היהודים החילוניים. גם העובדה שעניניהם נפקחו לראות שאליליהם נותצו ג"כ נס משמים הוא".

והג"ר יעקב אדלשטיין זצ"ל אמר "בתחילת קום המדינה אמר פעם ב. גוריון, כשהיתה הפגנה גדולה במחנה עולים נגד הכפייה להעביר על הדת,

¹ וזאת אשר דרש הרב מפוניבז זצ"ל "... ומכאן לקדושת ישראל טבעית היא כמו קיומו של ישראל. קדושת הארץ מציאות היא כמו הארץ בעצמה... כל ישראל קדושים הם, יש 'קדשים' שנפסלו, קדשים שיצאו מחוץ למחיצתם, אולם קדשים הם, כך הדין בישראל. ובימי אימים אלה אנו פונים בקריאת אחים: ישראל עם קדושים, כן, כולם קדושים, גם אחינו בעין חרוד ובגבעת ברנר קדושים, כי סוף סוף ישובו למקור מחצבתם – זרע קודש. תפקידנו להכין ראשי מתיבתות עבור עין חרוד וחברותיה, אנו מצווים להכין מלאי של תפילין עבור יהודים אלה, ומובטחני, כי לא ישאר אף ראש יהודי אחד בארץ בלי תפילין" (בית יעקב גליון 120-121).

ונהרג שם אדם אחד במחנה עין שמר, והיה בכנסת רעש גדול עד שהקימו ועדת חקירה לחקור האם מנהלי מחנות העולים עשו פשע, וכן היה מתפקידי הוועדה לחקור מה הסיבה שירד סכום הכסף מהמגבית שתורמים יהודי חוץ לארץ בשביל עליית הנוער. כיון שבאותם ימים פרסמו שיש כפיה להעביר על הדת, אז ממילא לא תרמו כסף לסוכנות ולעליית הנוער. ב"ג אמר אז אנחנו צריכים להתנהג בחכמה שלא יהיו מצבים כאלה [שמרגיזים את העולים והם מפגינים ואנחנו מפסידים כספים], אבל בכל אופן, הוא אמר, זה לא יקח הרבה זמן, עכשיו אנחנו נסדר את הכל שזה לא יקרה. אבל דבר אחד בטוח, כולם יעברו את משרד החינוך שלנו ואת הצבא שלנו עד שבעוד עשרים שנה יהיה לנו מהם שקט, כבר לא יהיו בעיות כאלה. עם חדש יקום כאן, ודאי שנשאיר בירושלים או באיזה מקום אחר יהודים חרדים, נשאיר שמורת טבע של מסורת. אבל במציאות, בחסדי שמים, הכל התהפך! 'במתי מעט ירדו אבותינו', 'בשבעים נפש'. ב"ה זה קרה בחינוך העצמאי והתרבו תלמודי תורה, בכל ארץ ישראל זה קורה ובכל פעם שומעים עוד ועוד שאיפה. זה כמו שאמר הנביא, לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע דבר השם" (גאון יעקב" גליון נ"ח ויחי תשע"ו).

האדמו"ר מקלזנבורג זצ"ל בדרשה אחת (נכתב במאמר תחת שם "דעת תורה") שדרש כנראה סמוך לעלייתו לא"י בתוך דבריו אמר בזה"ל "המינים הגיעו עד משבר הם ניצבים לפני בורות נשברים, פשוטו כמשמעו. אין בידיהם מאומה להציע היום לנוער. הסוציאליסטים, הקומוניסטים, המתבוללים, והצעירים, כולם נוכחו לדעת שגם בהתגשמת רעיונותיהם לא ימצא פתרון לשאלות היהודים. זכרוני כיצד הכריז בשעתו מנהיג הציונים ברומניה ד"ר אבנר כי אלמלא היה נציג מדינת יהודים יושב בחבר הלאומים, לא היתה שום אומה מעיזה לרדוף את היהודים, מאחר ומדינת היהודים היתה פורשת את כנפיה עליהם ותובעת את עלבונם. מיותר היום להצביע על האשליה שבמהלך מחשבות זו. אנו במו עינינו רואים עד כמה מתחשבות המדינות הקומוניסטיות או הערביות במחאות נציגי המדינה היהדות באו"ם נגד רדיפות היהודים ובפרט שהנציגים בוחרים שלא להשמיע מחאות כאלו, מטעמי

מדיניות גבוהה... סמוך לבי ובטוח, כי המשבר הרוחני שלהם הוא ראשית חזרתם בתשובה, בתנאי שנהיה אנחנו שלמים בתורתנו ובאמונתנו..."

ובמקום אחר אמר האדמו"ר זצ"ל "אנו רואים בדור הזה ניסים ברוחניות, שכן לא עבר זמן רב מאז שהרשעים פורקי העול חשבו מזימות רשע, ואמרו שבעוד מספר שנים יתמעטו היהודים החרדים וישארו רק המינים והאפיקורסים. ובס"ד הקב"ה הפר עצתם ונתבטלה מחשבתם ונגלה לעין כל כי דרכם שקר וכזב, ואדרבה בכל שנה מתרבים שומרי תורה ומצוות ונבנים עוד מוסדות תורה.

אין דרכי להתערב בפוליטיק אך כשנתבונן נראה כי עם כל יכולתם של מאה ועשרים אנשי השלטון כאן לעשות כרצונם, ואין מי שימנע בידם. הרי שמן השמים אין נותנים להם להצליח במזימותיהם נגד התורה הק', אף שביכולתם לסגור בתי מדרשות כמו שהיה בזמן בית ראשון ובית שני שסגרו אז בתי מדרשות, והכניסו לשם עבודה זרה, הגם שהיו אז מלכי ישראל חכמי התורה והנביאים הקדושים, ומה נאמר בדורנו אנו, אלא שמשמים מונעים זאת מידם.

היהדות הנאמנה גוברת ב"ה והולכת מחיל אל חיל ובעוד שהשלטון כאן עובר מאחד לשני, הרי שהיהודים החרדים תמיד מצליחים וידם על העליונה. בזאת אני בוטח שכל מה שיהיה, יגבר ידם של החרדים לדבר ה' ולא תצלח ידם של המהרסים, שום אדם לא יוכל למנוע מאתנו לשבת באהלי תורה ולהגדיל תורה ולהאדירה, הניסים היום גדולים וגלויים, וכל הרוצה לראות את האמת יווכח שזהו רק כח עליון המאיר עיני ישראל, שלא יזוזו מהתורה ולא תשתכח תורה מישראל" (שפע חיים דרושות חורש"י פרשת כי תצא תשמ"ד).

ובמקום אחר אמר האדמו"ר זצ"ל "גם רואים בימינו אלה התעוררות עצומה לתשובה ורבים מיל"ח של המנהיגים הרשעים יושבים באהלי תורה ונעשו בעלי תשובה גמורים וזה על אף שאין לנו נחמיה או מרדכי שיצעק ברחוב העיר ויעורר לב העם לתשובה אלא דמשמאי קמעוררו להו להחזירם

בתשובה שלימה וזה שובה ישראל עד ה' אלקיך רצ"ל בהתעוררות מהשי"ת לבדו" (שפע חיים ח"ב נעילת החג שמחת תורה א"ב).

וכך הגדיר ענין זה בספר שרשרת הדורות (ח"ו פ"א) "כל זמן שידלק האור במשרד אגודת ישראל בירושלים, לא תהיה תקומה להסתדרות הציונית" כך במלים אלה העריך ד"ר חיים ויצמן נשיא ההסתדרות הציונית את משמעותו של מאבק הצעירים (מאגוד"י) עם הציונים. וכך הם הולכים הצעירים בסכנת נפשות להדליק את עששית הנפט בלשכת אגודת ישראל, ולסכל מזימותיו החשוכות של חיים ויצמן שביקש להחשיך את בתיהם של ישראל באותו רעיון שביקש לדחוק את היהדות לקרן זוית...

הדת היא ענין פרטי" כך רשמו מיסדי הציונות על דגלה, עתה שבעים שנה לאחר מכן הכל יודעים שזו היתה טעות שהרעיון פשט את הרגל, שנחציות התורה היא אשר ניצחה היום, כאשר נינים ושילשים של מחוללי התנועה הציונית באים ללמוד תורה בירושלים ובבני ברק מתפלפלים ב"שאגת אריה", ומתעמקים בתורתו של בעל "אבני מילואים", יודעים הכל מי ניצח במלחמה זו.²

² בספר יבנה המקדש מהג"ר שלמה ברוודה זצ"ל "ולכאורה יש לתמוה איך עלתה בידם של הרשעים הנ"ל, לפתות רבבות מבני עמנו מאמינים בני מאמינים מדורי דורות, להאמין שבימינו יתקיימו יעודי תורתנו הק', ודברי עבדיו ית' הנביאים, ע"י כופרים בעיקר מומרים להכעיס לכל התורה כולה. ונהי דחלק מהם התחפשו באיצטלא דרבנן וכו', לרמות ולגנוב דעת הבריות, מ"מ ידוע ומפורסם ה' שכופרים גדולים עומדים מאחורי הדברים, ושולטים שליטה גמורה בכל הענינים, וא"כ איך הצליחו כ"כ לרמות רבים מבני עם קדשנו. אמנם לכאורה הענין מובן, והטעם פשוט וברור, והיינו כי כבר כתבנו שבדורות האחרונים נתרבו גזרות אכזריות של הגוים על בני עמנו, ונעקרו קהילות שלמות ממקומן, וטולטלו מעיר לעיר וממדינה למדינה, וברחו משפחות שלמות דרך ימים ומדבריות, בערום ובחוסר כל, להציל חייהם, וחיי צאצאיהם מרעב וממות ומשמד רח"ל, ובמצבים האלה היו הרבנים ומורי הוראה בישראל טרודים יום יום, יום ולילה בעניני הצלת נפשות, וסידורם של פליטי חרב ורעב, וע"כ לא ה' להם כוח, וזמן, ולב פנוי, ללמד את העם יסודות דת קדשנו, ולחזק יסודות אמונתנו בקרב בני עמנו, ובמשך הזמן נתבלבלו רבים מרוב צרה וצוקה, ושכחו כמה מעיקרי דת קדשנו, ונתרוקנו מידיעות תורתנו הק', ומקיום מצותי', ומצב זה של עם הארצות מהוה קרקע עידית לצמיחת כל אמונה טפלה, ודעה כוזבת, והבטחות שוא ושקר, עד שבעוה"ר נתקיים בזמננו הכתוב הוי האומרים לרע טוב ולטוב רע, שמים חושך לאור ואור לחושך, שמים מר למתוק ומתוק למר, ובימינו יש להוסיף שמים עבירה למצוה ואסון לששון ושעבוד לגאולה". וכעין זה מטו בשם החזון איש שמשום עניות הרבה ירדו מן הדרך בתחילת ימי המדינה. וממילא מובן שהיכא שמשתפר המצב, ואדרבה נהפוך הוא שכל העבודה זרה שלהם הולך ואובד, אז נתעורר נקודת היהודי ושכל הישר לדבק באביו שבשמים.

וכה דברי הג"ר שמשון פנקוס זצ"ל "רצוני להוסיף עוד נקודה עצם ההשתתפות בכנסת לדעת, אילו המדינה כשנוסדה היתה במצבה היום ללא ספק שגם האדמו"ר מסאטמר זצוק"ל היה אומר להכנס לכנסת ולממשלה, ומדוע, בזמנו פחדו מהציונות, ובאמת מציונות יש לפחד שאלו פעם את מרן הרב מבריסק זצ"ל, מה רוצים מהרצל הרי הוא היה תינוק שנשבה. אמר הגרי"ז אבא אמר שעם ישראל בגלותו ספג מכות רבות כגון ההשכלה וכו', והדגיש שלא היתה מכה אנושה כמו הציונות. הוסיף הגרי"ז אינני יודע מה רוצים מהרצל, אבל ברור לי שודאי היה רשע גדול אם הנחית מכה כה אנושה על כלל ישראל הציונות היא בעי' קשה. אבל אני שואל אתכם רבותי, האם יש מישהו שיכול לומר שהציונים מאושרים במדינת? אדם נוסע באוטובוס ולא יודע מה יש תחת הכסא שיושב, יש כאן ציונותו? בשלושים השנים האחרונות כל ראש ממשלה שהיתה לו בעי', ורצה להסב את תשומת לב הציבור פתח במלחמה, היום יש להם בעיות הם לא יעשו כך הם יודעים היטב מה קורה בצבא, כולם מסוממים מלא שחיתות, לא כך אפשר לנהל מלחמה, ובכל זאת צריכים הם לעשות משהו הפתרון הוא מושקה, גיוס בני ישיבות, גיוס בנות, כדי שהציבור ילך אחריהם. אני זוכר את המצעד שהיה לאחר מלחמת ששת הימים, וכי מישהו חושב היום שביום העצמאות הבא יעשו מצעד, הרי שאלה זו ממש מעלה גיחוך, המקום היחיד שמתנוסס דגל ביום העצמאות הוא מעל גבי גג של ישיבה" (וזרח השמש דף 465).

והג"ר שלמה וולבה (אבני שלמה ח"ב דף סו) כשדרש בענין הצורך של קירוב רחוקים אמר על החילונים בארץ ישראל "היום כבר אין התנגדות ליהדות, ואף אחד אינו דוחה סתם, הקיבוצים, הם מכניסי אורחים נפלאים".³

³ וכדאי להביא עוד ממה שכתב הג"ר שלמה וולבה (אגרת ומכתבים אגרת תרמ"ז) בשנת תש"ז "כשהייתי בצרפת בדרכי לכאן פגשתי את ר' מרדכי פרגמנסקי שליט"א אחד מגדולי דורינו שהיה כל זמן המלחמה בגטו בקובנה. הוא אמר הדור כבר התחיל לעשות תשובה, עד עכשיו החתה הקולטורה (התרבות) בעורכנו, היא שיחדה וסילפה את עיני הדור שלפנינו ולא הניחה אותו להכיר גדלות תורתנו. אבל כהיום כבר התחילה הקולטורה לזכות לשם הראו לו, אותו הקולטורה שהמציאה לנו מחנות ריכוז עם על המצאותיה. וממילא מתחילים כבר כולם להכיר ערך התורה, ואין כל ספק, שיש רגש כזה אצל הנוער הארצי-הישראלי אפילו אצל החוגים השמאלים ביותר, ידוע החופשיים מפחדים מאוד מזה, שיתפרץ יום אחד רגש זה אצל הנוער בקבוצים שלהם...".

כעת נעתיק דברי הגה"צ ר' משה וואלפסאן שליט"א רב דביהמ"ד אמונת ישראל ומשגיח ישיבת תו"ד בשיחה עם השואל ר' יוחנן דן שליט"א (בנוגע ספרו של המשגיח על ארץ ישראל, הובא בהמודיע ט"ז אלול תשע"ח) וז"ל "המשגיח: מי שאוהב הרבוננו של עולם, אוהב מה שהרבוננו של עולם אוהב, זהו היסוד לאהבת ישראל, זהו היסוד לאהבת התורה, וזהו היסוד לאהבת ארץ ישראל. מאד חבל -וזהו בהספר- שהציונים חמסו מהיראים חיבת ארץ ישראל, משום שהציונים החשיבו ארץ ישראל כארץ לאומי בלא קשר לתורה ואמונה. משום כך הצדיקים הפסיקו לשום דגוש... על ארץ ישראל, היות שהפחידו שההמון ימשיכו אחר הציוניסטים ודעותיהם. אך ארץ ישראל עדיין הוא ארץ ישראל!".

ר' יוחנן: המשגיח אומר בהספר שיתכן שכעת אנו שוב יכולים עוד פעם לשום דגוש... על חיבת הארץ.

המשגיח: זה נכון, ציוניסטים כלה והולך לו הם מוכנים למכור ארץ ישראל לכלי של עדשים".

הנה עדות מרן רבי איסר זלמן מלצר בעל 'אבן האזל' [מתוך הספר 'בדרך עץ החיים' ח"ב עמ' 52] "היה זה לפני מלחמת העולם השנייה. ישב פעם מרן ה'חפץ חיים' ולידו תלמידו הגדול רבי אלחנן וסרמן. נאנח ה'חפץ חיים' ואמר "אני רואה עננים שחורים אשר מתקדרים על שמי אירופה, סכנה נוראה מרחפת על כלל ישראל". נחרד רבי אלחנן וסרמן ושאל, "ומה יהיה?". השיב לו ה'חפץ חיים' ואמר "ובהר ציון תהיה פליטה והיה קודש". הוסיף רבי אלחנן ושאל "הרי שם בארץ ישראל מתגברים החילוניים, מורדי אור התורה". ענה לו ה'חפץ חיים' ואמר "'והיה קודש' הנביא משתמש כאן בוא"ו ההיפוך עלמנת להשמיענו שבסופו של דבר תהיה בארץ ישראל מהפכה רוחנית לקדושה ולטהרה, 'ובהר ציון תהיה פליטה והיה קדש'". ונראה מדברי מרן החפץ שביטול

מלכות הערב רב תהיה מבפנים, ולא מבחוץ, דהיינו שממילא יתהפוך ארץ ישראל לארץ מקודש וטהור.⁴

ועד"ז איתא בשם החזו"א בספר "במחיצתם של גדולי התורה" (ח"א דף 25) וז"ל "כאשר פעם שאלתי אותו בראש "הרי החילונים הם רוב מוחלט בכל מקום, ואנו איננו אלא מיעוט בלתי מורגש, מה עתידה של היהדות החרדית כאן בארץ" מרן הסביר לי בפשיטות כי אין מקום לדאגה "המערכה בין החרדים והחילונים לא תוכרע בממשלה ובכנסת, כי אם במשפחות שלנו. הם גוזרים כרת על עצמם בכך שאינם מעונינים בילדים, אם רק נצליח לחנך את ילדינו בדרכנו, הניצחון אתנו".

ופעם אחרת התבטא אודות הישוב החרדי בארץ ישראל "בטחוננו עדיין גדול, איננו חלילה חסרי תקוה, הקדושה תנצח סוף כל סוף, אבל בינתיים אנו בעלי יסורים קשים" (ספר מפייהם).⁵

וזהו כמו שרואים היום בעינינו שהמדינא עומד שבדרך הטבע בהכרח יתהפך המדינא למדינא של חרדים, ראשית מצד המספרים של הנולדים בלבד כדברי החזו"א הנ"ל, אשר כידוע שבדרך הטבע א"א אחרת, שבזמן עוד קצר יהיה רוב הישוב בארץ ישראל שומרי תורה ומצות, ונוסף לזה עוד סיבות, ואין כאן מקומו להאריך בזה.

⁴ וכך נראה שהבין המפוניבז' רב כשענה למקורבו הסופר ר' משה פראגר ז"ל, שהעביר אליו את תוכן שידורי הרדיו הבריטי באותו יום - מול האיום הנאצי לתקוף את ארץ ישראל, באין לה אף קו הגנה אחד ראוי לשמו, וכך אמר לו הרב מפוניבז': "חבל על כל רגע... אם אמנם הסכנה כ"כ גדולה וקרובה, כי אז מוכרחים לגשת תיכף ומיד להקים את בנין הישיבה... והפסוק שיתנוסס בראש הבנין יהיה 'ובהר ציון תהיה פליטה והיה קודש'. הוא הפסוק שהזכיר ה"חפץ חיים" הקדוש אחרי שהיטלר ימ"ש עלה לשלטון, בשנת תרצ"ג, זמן קצר לפני הסתלקותו, כאשר הר"מ דראדין הג"ר משה לנדינסקי זצ"ל סיפר לו שצריכים רחמי שמים כי הצורר מאיים להרע ליהודים, ושאל אותו מה יהיה...". "את השאלה והתשובה שמעתי עוד לפני המלחמה". והוסיף ופירש לבן שיחו, "אולם את המשמעות העמוקה של הדברים הבינותי רק היום... ובהר ציון תהיה פליטה... אפילו ניתנה רשות למשחית, רחמנא ליצלן, כאן הוא מוכרח בארץ להיעצר, פה לא תהיה לו שליטה... האויב ילטוש את עיניו גם לציון, הסכנה תהיה די מוחשית, עוד מעט ויפלוש חס וחלילה, אבל מובטחים אנו מפי הגבורה כי בהר ציון תהיה פליטה ... נזדרז ונקים, איפוא, את הישיבה הקדושה, כדי שתתגשם במילואה נבואת עובדיה: "ובהר ציון תהיה פליטה - והיה קודש" (הרב מפוניבז' ח"ב עמ' פח-פט).

והיינו הכוונה בדיוק הקרא "והיה קודש" הוא, שע"י הישיבות הקדושות יתהפך א"י לקדושה. ⁵ ועי' בספר במחיצת החזו"א (דף 76) וז"ל "כשנשאל מה פשר התופעה הנקראת "מדינה" אמר "כדרך שאין קורין שם לתינוק קודם לברית מילה המכונה 'יודישן' כך לא נקרא שם לחזיון החדש בארץ ישראל בטרם עשינו אותו יודישן".

ורק נדגיש עוד פעם ענין הנפלא שלא רק שיד החרדים יתגבר, אלא כבר העידו רבים מגדולי ישראל שכבר זוכים לראות התגשמות הנביא "והשלכתי רעב בארץ לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע דבר ה', כאשר עולם החילוני גופא שכל השנים לחמו כל דבר קדוש חוזר לשוב אל מקור מחצבתם, וכבר העתקנו דברים בזה לעיל בתוך דברינו, ונעתיק כעתה דבריו הנפלאים של ספר ובא לציון גואל בזה וז"ל "הדבר שרואים בו נס גלוי ממש ואין לכך שום הסבר מלבד זה שהקב"ה ברוב רחמיו משבב אותנו שנוכל לזכות לגאולה ברחמים (עי"ש באריכות) הוא ענין החזרה בתשובה הגדולה בימינו... והנה אילולי ראינו לא האמנו אבל כולנו עדים לנס הגדול שירדה סייעתא דשמיא עצומה משמים עד שישנה התעוררות עצומה לחזרה בתשובה מרצון ועשרות אלפים חוזרים בתשובה כידוע לפני כ' שנה היו בארץ ישראל בעלי תשובה בודדים שיכלו לספור אותם באצבעות, ועד כדי כך זה היה נדיר, עד שבכל מקום שנודע שיש איזה בעל תשובה, היו מגיעים רבים להסתכל עליו, והיו מפרסמים אותו בקול רעש גדול, כדבר משונה מאוד. וכיום ב"ה בפתע פתאום ירדה רוח טהרה לעולם, ואלפים רבים חזרו, ועוד רבים חוזרים מידי שנה, האין כאן נס נגלה. כל אחד יודע איך קשה לו לעצמו לעשות תשובה עם קבלה לעתיד, ושינוי כראוי בכל יום הכיפורים, והנה אנו רואים חזיון מדהים שעשרות אלפים, עוזבים את דרכי חייהם ואת משפחתם וסביבתם, ובמסירות נפש ממש שומרים שבת וטהרה, ומוכנים לסבול בושות ובזיונות רבים, ולהתערב בחרדים שהיו עד כה שנואים עליהם, ומבוזים אצלם, מוכרח להיות שזה סייעתא דשמיא שבשפך עליהם משמים.

כמדומה שמאז שעם ישראל חזרו בתשובה לפני בניית בית שני כאשר קם עליהם המן הרשע והדר קיבלוה באהבה, לא היה עוד דור כזה שעם ישראל חזר בתשובה לאלפים ולרבבות כבדורנו. ויתרה מזו שאז תחילת החזרה בתשובה היה מחמת הפחד מהמלך הקשה המן, ורק אחר כך קיבלו עליהם את התורה מאהבת ה', כשראו את נס ההצלה הגדול שהיה להם, ובימינו חוזרים מרצון ובלי שום סיבה מכריחה.

כולנו יודעים שמאז החורבן היה רק ירידת הדורות ירידה וירידה כל הזמן מדור לדור התרבו החוטאים והפושעים והמסיתים ומדיחים כגון מתיוונים צדוקים ביתוסים בריונים קראים עמי הארץ משכילים ציונים חופשיים וכדו', ופתאום מתחילה עליה חזרה, לאחר כאלפים שנות גלות פתאום מתחילה חזרה ועליה בעם ישראל, אלפים ורבבות חוזרים בתשובה, האין כאן גילוי שכינה והכנה לגאולה.

וביותר שבדור שלנו הנס הוא הרבה יותר גדול, כיון שמחד גיסא ירידת הדורות בשנים האחרונות היא עשרות פעמים יותר מהר מאשר הירידה בעבר, וכפי שכבר כתב הח"ח בזמנו בכמה מכתבים, וכפי שאנו רואים בעינינו בשנים אלו שעל ידי ריבוי מכשירים הטמאים והפריצות והתאוות רבים מאוד התדרדרו לעומק התהום במהירות ר"ל, ומסברא בדורנו היה צריך להיות הכי קשה לחזור בתשובה, כי מעולם עוד לא היה דור כזה שיהיה להם כל כך הרבה ריבוי תאוות ופריצות והנאות מזומנות בפני כל אחד. ואנחנו רואים את ההיפך, כי דווקא בדור זה היפך כל הירידה והיפך כל התחזיות והסתברויות, ישנם רבבות הפורשים מרצונם מהעולם החילוני והתאווני ומקבלים על עצמם עול מלכות שמים... עכ"ל.

וראיתי להעתיק מחשבה חשובה מאת הרב אברהם נוביגער שליט"א מרא דאתרא שערי תפלה ור"מ בישיבה גדולה אור ראובן מאנסי, וכה דבריו "אחר השואה הרבה אנשים שעברו אותו היה מלא הרגשים של יאוש, ובדידות, כעס על הנאציזם ימ"ש, על העולם, ואפילו על הבורא העולם. היה אפילו מי שכזבו את אמונתם היקרה, אל תדון את חבירך עד שתגיע למקומו, והלואי שלעולם לא נגיע למקום שהם הגיעו. אך אז שמעו הרבה אנשים בת קול בקרבם שהפך את הכעס על פיה, אותו קול היה מקשקש בקברם לאמר "אל תתן היטליר ימ"ש ה"נצחון" לעזוב את הש"ת, "לעזוב את האמונה" זהו הנצחון היותר גדול שתכל ליתן להיטליר ימ"ש. מי שאובד אמונתו, ושכח צורתו היהודי הוא נתן עוד נצחון להיטליר ימ"ש.

ציוניסטים הוא הדרך ההיפך של מאמינים בני מאמינים, לאמר שארצינו הקדושה הוא "ארץ ככל שאר הארצות" מקום ל"עם היהודי ככל העמים" הוא חטאת גדולה כעבודה זרה....

המלחמה כנגד ציוניסטים לא היתה כל כך מצד הגמ' בכתובות, רק בעיקר מצד שמנהגיה לחמו כנגד ה', ותורתו, ואמנותו הטהורה, ורצו להפריד בין כלל ישראל לאביהם שבשמים ותורתו הקדושה. אך קשתותם בלבם באו כי זממתם נהפך להם לרועץ וכלל ישראל ותורת ה' בארץ ישראל פרצה על כל גדותיה, ומאת חזיקהו מלך יהודה לא היה כל כך תורה. והתעוררת של תשובה לא היתה כמוהו מאת עזרה הסופר. עכ"ז "אנו בחוץ לארץ נתנו בלא שימת לב להציונים נצחון".

היות שחיבת ארץ אבותינו היה מעולם דבר יסודי מלהיות יהודי חרדי, אין הכוונה בזה מצד מצותה שזה "אולי" יתכן לדון בה ובראשונים, רק הכוונה מצד "אהבת ארץ ישראל" שהוא ענין מוסכם בכל קהלות הקודש מעולם, שודאי שייך גם אחר חורבן הבית. הגמ' אומרת שר"ל סיכון עצמו לילך לארץ ישראל, ורב אבא נשק האבנים, ורב חנינא תיקן הדרכים, ורב חייא בר גמדי היה הופך באפרה, וכ"ז לאחר חורבן הבית. וכן אנו יודעים כמה צער גדולי ישראל סבלו לחיות בארץ ישראל כמו הרמב"ן ורבי יהודה הלוי, תלמידי הגר"א והבעל שם טוב להזכיר רק מקצתם. עכ"ז דבר לא מצוי הוא לשמוע בעולם התורה והישיבות שיעורים ושיחות מוסר על חיבת ארץ ישראל. הגיענו למצב שאם אחד עומד לדרוש על חיבת ארץ ישראל הוא מיד נקשר על עדות המזרחי והדומה להם. אך בזה שנהגנו הנהגה כזה אנו נותנים לציונים הכופרים נצחון, אנו הרשנו להציונים לגזול ארץ ישראל מאתנו ולחברה אל ענין זרם פליטי. נקח חזור את ארץ ישראל, חיבת ארץ ישראל הוא ענין יהדות, ולא ענין פליטי ולאומי.

כשאנו חושבים על אלו שלא חזרו בזמן עזרא, וכי לא מעצב דבר זה אותנו, וכי אנו שונה מזה. בודאי חינוך ופרנסה הוא סוגיא רציני, אבל וכי לחיות בארץ ישראל לא תהיה עכ"פ חלום שלנו, שאיפה שלנו, היכן הלך חיבת

ארץ ישראל שלנו, וכי יסתכלו עלינו דורות הבאים כמו דורו של עזרא, לשנה הבא בירושלים" עכ"ל הרב אברהם נוביגער שליט"א.

והיות שהכל כבר מתהפך על פניה להציונים, נא ונא נתחזק ונשתדל לא ליתן להם עוד נצחון אחת, לכבות הגחלת הבוערת והמתלהבת בקרבנו, אל ארצינו הקדושה והטהורה, כענין כנאמר "דברו על לב ירושלים" לעורר ולהפיח רוח חיים בלבנו לתשוקה עזה לארצינו הקדושה לזכות לחיי נשמות, כדברים הידועים של הכוזרי בזה.

הנה אין כוונתנו להכנס בקונטרס זה להדיון אם יש חיוב או מצוה בשוב ארץ ישראל, כי באמת אין זה הנקודה של חומר הענין של ישוב ארץ ישראל, וגם במקום שאינו חוב על פי דין הענין חמור עד מאוד.

ואבאר בקיצור דהנה הרבה ראשונים ס"ל שמצות תלמוד תורה יוצאים ידי חובתו עם קר"ש שחרית וערבית, אבל בזה שיצא אדם יצא חובתו ממצות תלמוד תורה, לא פטר את עצמו מגודל העונש של ביטל תורה, כי העונש הגדול שעל ביטל תורה כמו שאמרו חז"ל "כי דבר ה' בזה הכרת תכרת" שקאי על מי שיש בידו ללמוד ואינו לומד, שהוא נכרת מעוה"ז ועוה"ב, אינו קשיר כלל עם החוב של לימוד התורה. אלא עצם ענין שיש בידו ללמוד ואינו משגיח על חשיבות התורה, ואינו יקר בלבו להגות בו כל עת מצאו, נתבזה עי"ז דבר ה', וזאת הוא עיקר חומרתו.

וכן עולה הדבר לפני, כאשר אני עוסק בסוגיא זאת, שעיקר חומר של ישוב ארץ ישראל אינו כלל וכלל תלוי אם יש חיוב או לא, אלא אפי' במקום שע"פ דין פטור, רק שיכול לחיות שם הקפיד בה התורה מאוד. כמו שמצינו בדור המדבר, שהגם שהיתה דבר ה' אליהם לילך אל ארץ ישראל, עיקר התביעה עליהם היתה שמאסו בארץ חמדה ולא על ביטל המצוה. והכוונה בזה, שהיתה להם כל מיני תירוצים גשמיים ורוחניים שלא לילך לארץ ישראל כאשר האריכו בזה כל הספרים הקדושים. ועכ"ז גילו לנו התורה שזאת בא להם שלא חיבבו די את ישראל, לא כן הנשים שחבבו ארץ ישראל לא היה להם שום תירוע, ולא עליהם נגזרה הגזירה במדבר הזה יתמו כאשר גילו חז"ל הקדושים.

וכן יש לציין לדברי הרמב"ם הנוראים (הלכות מלכים פ"ה ה"ט) וז"ל "אסור לצאת מארץ ישראל לחוצה לארץ לעולם אלא ללמוד תורה או לישא אשה או להציל מן העכו"ם ויחזור לארץ וכן יוצא הוא לסחורה אבל לשכון בחוצה לארץ אסור אא"כ חזק שם הרעב עד שנעשה שוה דינר חטין בשני דינרין במה דברים אמורים כשהיו המעות מצויות והפירות ביוקר אבל אם הפירות בזול ולא ימצא מעות ולא במה ישתכר ואבדה פרוטה מן הכיס יצא לכל מקום שימצא בו ריוח ואף על פי שמותר לצאת אינה מדת חסידות שהרי מחלון וכליון שני גדולי הדור היו ומפני צרה גדולה יצאו ונתחייבו כלייה למקום".

הדבר נורא למתבונן מה שקאמר שחייבו כלייה משום שיצאו מא"י, הגם שלא היה ישוב ארץ ישראל חיוב אז מחמת הצרות גדולות, והגם שהם היה שני גדולי הדור, מיחוסים מגדולי ישראל, לא הועילו שום זכות עצמם ולא זכות אבותם, והוא נורא מאוד.

ואנשים רבים דרים בחו"ל רק משום שכן "יותר נוח" להם, אשר באמת זהו דבר חמור מאוד שנכשלו בזה בני גד ובני ראובן, והתורה כתבה פרשה שלימה רק מחמת זה, והגם שהקב"ה הסכים עם בני גד ובני ראובן שיחיו בעבר הירדן, אעפ"כ היה טענות גדולות עליהם, ונענשו מחמת זה, כאשר יבאר באריכות להלן בס"ד. ורואים מזה ג"כ שהגם שע"פ דין יתכן שיהיה מותר לדור בארץ ישראל, עדיין יתכן שהוא מאוס בתכלית לפני אלקים, ולא לרצון לפניו יהיו.

ואנשים רבים מעכבים אחרים מלדור שם ע"י מה שמוציאים לע"ז בכמה מיני אופנים, וכל מיני חששות! או ע"י שמעכבים מחמת שקרוביהם הם ואינם רוצים לפרוד מהם, וענין זה הוא חמור מאוד. וכל צרותינו בכל הדורות הוא משום עוון המרגלים שדברו סרה על ארץ ישראל ופעלו תחושה בלבם של ישראל שאינו כדאי לדור שם.

הנה בודאי יש רבים אשר אינם יכולים לעלות, ואינו ראו להם כפי המצב כעת לעלות, אך היכא נעלמו רגשי קודש של אותו דבר שכל התורה

משבח אותה מתחילתה עד סופה. היכא נעלמו רגשי קודש לאותו דבר קדוש שנתאוו בה אבותינו ואבות אבותינו, היכא נעלמו רגשי קודש לאותו דבר שהובטחו לאבותינו פעם אחר פעם וכתרו עליו ברית עם הקב"ה פעם אחר פעם. והיכא הוא האכזבה שצריך הוא להשאר בחוץ לארץ.

וכדאי להעתיק מספר שלוחא דרחמנא על הגאון רבי שרגא פייוול מנדלוביץ זצ"ל מה שמסופר עליו מאת תלמידו המשגיח הג"ר משה וואלפסון שליט"א בזה"ל "כל מי שהיכר את עזוז אהבתו של רש"פ לארץ חמדה, הלה ידע בביורו, שהיתה זאת מצדו מסירת נפש בפועל כשנמנע כל השנים מלנסוע ארצה, בגלל התפקידים הרוחניים שחיכו לו באמריקה". ובאופן יותר חזק מסופר עליו מאת המשגיח שליט"א, (בהספר על אנגליש דף 321), וז"ל "מכל הענינים שמסר נפשו למען כלל ישראל, לא היה מסירת נפש יותר גדול ממה שנשאר באמריקה, חלף געגעיו העזים לארץ ישראל".

ובמקום למצא תירוצים להשאר בחוץ לארץ בארץ הטמאה, עלינו לחפש עצות ותחבולות ותירוצים להתישב בארץ הקודש. על החזו"א מסופר "ביקר אצלו בעת הגזירות על העליה בתקופת המנדט אחד מצעירי התיירים מארצות הברית, שאל אותו הגאון זצ"ל האם באת להשתקע בארץ, התשובה היתה שלילית. אמר לו הגאון הרי אסור לצאת מארץ ישראל, האורח התבלבל שמעתי שאם באים ארצה בכוונה מראש לא להשתקע בה מותר לעזוב אותה. ענהו על זה הגאון אתה טורח בכדי למצוא דרך איך לעזוב את הארץ בעת שאנו מתאמצים כולנו דווקא למצוא דרכים לעלות ארצה" (האיש וחזונו דף לז).

ובקונטרס דברי יחזקאל שרגא כתב "והנה כפי גודל החשיבות לדור בא"י כשאינן חשש ביטול תורה ומצות ח"ו, כן גודל הסתת היצר והרע שלא לעלות בכמה מיני פתויים והסתים, ודאי כמו שיש לגבי שאר עברות... ועכ"פ כמו שהולך אדם אחר ממון ושאר צרכי גופו ומחפש עצות שונות לסלק כל המניעות, מכל שכן לקיים מצות הבורא ב"ה וב"ש בודאי צריך לעשות כל האמתלאות ושמירות לעלות לא"י לשם מצות הבו"ה...".

ובלא זה, הלא בימי קדם התאוו אבותינו שע"פ בימי זקנה יבלו ימיהם בארץ ישראל, כן אנו עכ"פ יש לנו להתאוות שיזדמן לנו מצב שיהא ראו לנו לילך שם, ולקפוץ על כל הזדמנות לילך שם, ולהשתדל לסדר חיינו שיהיה לנו בעתיד היכולת לילך שם. ומשפחות רבות יש החוזרים מארץ ישראל אחר שדרו שם כמה שנים לאחר שהתחתנו, מחמת סיבות שונות, אשר לא היה עולה על דעתם, אם היה להם החיזוק והעידוד ממשפחתם והחברים להשאר שם. והדבר נורא למתבונן הלא יש כב' מיליון שומרי תורה ומצוות הדרים בארץ ישראל בשמחה, ושמענו דרשות רבות מאוד בחיינו עד כמה החוב להרגיש עצמנו כגר בחוץ לארץ, וכמו שכתוב "לגור בארץ באנו" שיהודי הוא רק כגר בחוץ לארץ בארץ הטמאה, וכדו' הדרשות רבות מאוד בכל הזמנים, ובכל זאת לא רואים שיהיה החזרה אחר מה שגרים כמה שנים בארץ ישראל, לדור בחוץ לארץ, כדבר נמאס וכדבר קשה. ואינו עולה על הדעת, שאנשים חרדים לדבר ה' היה חוזרים לדור בחוץ לארץ, אם היינו כולנו מתאוים לדור שם, כמו שהיה אבותינו בכל הדורות מתאוים לה, ולא עוד אלא היה מתביישים לחזור.⁶

קריאת שם הקונטרס "בארץ החיים" הוא ע"פ דברי חז"ל במ"ר (בראשית פרשה עד) "ויאמר ה' אל יעקב שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתך, כתיב (תהלים קמב) זעקתי אליך ה' אמרתי אתה מחסי חלקי בארץ החיים... א"ל הקב"ה אתה אמרת חלקי בארץ החיים, שוב אל ארץ אבותיך אביך מצפה לך אמך מצפה לך אני בעצמי מצפה לך,⁷ ר' אמי בשם ריש לקיש אמר נכסי חוצה לארץ אין בהם ברכה אלא משתשוב אל ארץ אבותיך אהיה עמך", ומבואר

⁶ ולא אמנע עצמי מלכתוב, שתועלת גדולה לבני חוץ לארץ בענין ישוב ארץ ישראל בזמן הזה תהיה, אם היה רבים מאוד מבני חוץ לארץ מתרזכים להתישב במקום אחד. והגם שכיהיום מתרבה הענין, וכמה שכונות יש שמרוכז שם מאנשים שהיה דרים בעבר בחוץ לארץ. אך כל שכונה הולך ונבנה לעצמו, ולכן ההשפעה אינו גדול. אך אם היה מתרזכים רבים מאוד במקום אחד, אז ברור שהיה לזה השפעה עצומה על בני חוץ לארץ, וכ"ש על בני חוץ לארץ הדרים בארץ ישראל מלעזוב ארץ הקודש. והלואי שהיה העסקנים העוסקים במלאכת הקודש עוסקים גם בזה לעשות "ועד עסקנים" לעסוק בענין זה, ובקל היה להם יכולת להשפיע על רבים מאוד. והלואי שהיה עשירי עם מתנדבים לדבר גדול כזה, כמו שהיה עשירי עם הקודש מתנדבים בתחילת העליה, לבנות עיירות למען ישוב ארץ ישראל, וגדול תהיה חלקם לעתיד לבא למען מצוה רבה כזה.

⁷ "שוב אל ארץ אבותיך ושם אהיה עמך: אבל בעודך מחובר לטמא אי אפשר להרשות שכינתו עליך" רש"י.

מדברי המדרש שארץ ישראל נקראת "ארצות החיים", ויעקב הביע הרגשותיו להקב"ה שעם כל העושר שצבר אצלו בחוץ לארץ לא מרגיש שהוא חיי, והארץ שימצא בה חיים זהו רק ארץ ישראל "חלקי בארץ החיים".

ציור נפלא לזה מצינו בספר שלוחא דרחמנא "מרגלא בפומיה (של הג"ר שרגא פייוול מנדלוביץ זצ"ל) ארץ ישראל היא מקומו הטבעי של אדם מישראל היא ארץ החיים שלו מעצם בריאתו. אמנם אפשר להיות יהודי גם בחוץ לארץ בנכר, בגלות, אבל! אין זו כי אם הויה בתנאים מלאכותיים. אין זו הויה טבעית משל למה הדבר דומה לדוב הלבן שמקום גידולו הטבעי הוא בירכתי צפון המושלגים סמוך לקוטב, ויש אשר מביאים יצור כזה לניו יורק ומחזיקים אותו בכלוב המרופד בקרח מלאכותי בכדי להעניק לו הרגשה "ביתית", או לטורף הקרוי טיגריס, הגדל על פי טבעו באזורים החמים באסיה, ובגונגלים שבהודו, ויש אשר נוטלים בעל חיים כזה ומעבירים אותו לארצות סקנדינביה, או לאוקראינה, שם יוחזק ויגדל בתא שהזרימו לתוכו אויר מחומם המקנה לו הרגשה "ביתית" נוחה. הוא חי שם, היצור הוא מסוגל להתקיים בו ואף לגדול ולהתפתח, אבל אין זה מקומו הטבעי, לא כאן הוא האקלים האורגני שלו, כיוצא בזה איש יהודי וארץ ישראל".

והנה כשמתבוננים בדברי המדרש הנ"ל רואים דבר נפלא ביותר, דמשמעות המדרש הוא שיעקב אבינו היה קורא וזועק מעומק הלב להקב"ה שיהא יכול לשוב לארץ ישראל⁸ (ועי' בילקוט המכירי על פסוק זה), וע"ז בא התשובה מהקב"ה "שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתך". והנה כשנתבונן בזה הלא היה לו ליעקב כל טוב, עושר, וכבוד, וגדולה, ולילך לארץ ישראל תהיה דאגה נורא להעביר משפחתו עם אחד עשר ילדים רכים וכל הנכסים אשר לו. נוסף ע"ז שבאותם הזמנים היה הדרך לילך ממקום למקום קשה עד מאוד לבני אדם (ויש המצביעים ע"ז שלא מצינו ענין של רכב בזמנו, ואצל האבות משמע שהיה הולכים רגלי ממקום למקום, או על גבי גמלים, ומשום שעדיין לא היה עגלות, ולא הוזכר רק כעבור שלשים שנה כשיוסף בא למצרים). ואעפ"כ היה לו צער

⁸ וכתב בעץ יוסף "דרשינן ליה ביעקב, שיעקב הוא שאמר כן כדאיתא לקמן שיעקב אמר כל ספר תהלים, ודוד התפלל אח"כ כמוהו".

גדול מאוד בזה שהוא נמצא בחוץ לארץ, והיה מתפלל תמיד אל הקב"ה "אמרתי אתה מחסי חלקי בארץ החיים".

והמדרש אומר שהקב"ה השיבו "נכסי חוצה לארץ אין בהם ברכה אלא משתשוב אל ארץ אבותיך אהיה עמך", וממה שכתבו התורה כאן, משמע שהקב"ה אמר כן ליעקב אבינו משום שבאמת היה זה עיכוב גדול ליעקב, והיה דואג מה יהיה עם כל נכסיו שצבר אצלו בנקי כפיים אחר כל שנים הללו, והאיך יעבירם כולו אל ארץ אבותיו. וכבר אמרו חז"ל (חולין צא.), "ויותר יעקב לבדו אמר רבי אלעזר שנשתייר על פכים קטנים מכאן לצדיקים שחביב עליהם ממונם יותר מגופם, וכל כך למה לפי שאין פושטין ידיהן בגזל".

על זה אמר לו הקב"ה שכל נכסים הללו אינם כדאי לדאוג עליהם, ומפרש ביפ"ת שם "אעפ"י שהצליח בחו"ל לבסוף לא יעמדו, אבל עתה שילך לא"י יתקיימו בידו", וחזר לארץ ישראל ושם הצליח באמת. ומשמע מזה שיעקב אבינו באמת עזב הרבה מנכסיו שם כשברח מלבן בלא דעתו, וכנ"ל שמגודל עושרו היה ההעברה קשה עד מאוד והצריך לעזוב רוב נכסיו שם, ומה שמצינו שהיה לו עוד הרבה עבדים שפחות וצאן, כ"ז היה מהדברים שהיה בידו ליטול, וכן הפכים קטנים היה בידו ליטול, אך משמע שחלק גדול מנכסיו לא היה בידו להעבירם, וע"ז הצריך הקב"ה לנחמו שאינם כדאי לו כל כך.

וכעין זה מצינו ביוסף שאמר להשבטים "ועינכם אל תחוס על כליכם", ואמרו ע"ז במדרש שכל טוב "מכאן שהטלטול קשה על האדם ביותר", והיינו כנ"ל שהיה באותם זמנים כל ענין טלטול הדרך קשה ביותר, וכ"ש עם נכסי הבית (וזאת היתה הנסיון הראשון של אברהם), והיה קשה על יעקב לעזובם שם מחמת שהיה ממונו חביב עליו כדאי' דעת זקנים שם, ויש לשום לב שבאמת לא מצינו שהיה ליעקב אבינו עושר גדול כשהיה בארץ ישראל, וכל ממונו של חוץ לארץ נתן לעשיו, ואדרבה מחז"ל יש משמעות שלא היה לו כל כך נכסים בא"י כמו שהיה לו בחו"ל עי' להלן מספר "דברי טובה", ואעפ"כ אמר להם יוסף "ועינכם אל תחוס על כליכם" מחמת קושי טלטול הדרך, וכ"ש עם כל עושר נכסיו שהיה לו אצל לבן היה הטלטול קשה יותר מדי. וע"ז נחמו הקב"ה

שאעפ"כ כדאי לעזוב מהעושר מה שא"א להביא, כדאי לבא לארץ ישראל (ואין סתירה מדברי יוסף לדבר השי"ת במדרש, ואין להאריך).

עכ"פ רואים אנו מדברי חז"ל הללו ש"ארץ החיים" של יהודי זהו רק בארץ ישראל, ואפי' אם מצליח בחוץ לארץ מאוד, אין ראו שיהיה זה לו הפרעה מליך לארץ ישראל, ואל לא להאמין שנכסיו בחוץ לארץ יתקיימו אצלו, ודוקא בארץ ישראל ש"הוא הארץ החיים של יהודי", שם יכול להפריח, ולהתפתח באופן בריא ומושלם בכל הענינים, ורק שם יהיה ההצלחה הצלחה אמיתית. והיות כן ראו להתבונן בזה האיך הוא באמת ארץ ישראל מקום חיים האמיתי של יהודי. וזה יהיה השתדלותינו בקונטרס זה בס"ד, ולמענו קבצנו אל פונדק אחד דברי רבותינו הקדושים אשר מפייהם אנו חיים בענינים הללו, להלהיב הלבבות בדברי אלקים חיים על חומר הענין של מצות ישוב ארץ בזה"ז.

הנה דרכי מאז לכתוב הדברים שרצוני לברר בצורה ברורה, בצורת קונטרס שראו להפיצו, כי מצאתי את תכונת נפשי מברר הענינים באופן יותר מוצלח בס"ד בדרך הזה. וכן היה ענין כתיבת קונטרס זה שכתבתי אותו לעצמי, כדאי שהענינים יהיה ברורים, ולא אגמגם בהם. וממילא הראתי הדברים אל חברים שלי, ונהנו מאוד מזה בס"ד. ולכן מוצא אני תועלת בהדפסת הענינים לאנשים בני גילי, ואני בטוח שהם שיהנו ממנו. אך אעפ"כ נשארתי הדברים כמו שכתבתי הדברים לעצמי, וכן יראה הלומד בקונטרס זה כל הדברים מכוונים לעורר את עצמי ולבי, והרוצה לבא להנות יבא ויהנה.

ויסוד כל הענינים בהקונטרס הם ידועים וברורים כבר אצל הציבור, ואנו שומעים הדרשת ולומדים ענינים הללו כל השנה. כל התורה כולו מלאה ממנו, התורה מתחיל עם זה שארץ ישראל שלנו הוא, וכל ההבטחות להאבות הוא ע"ז, וכל התורה מלאה שהמצות נתנו לקיימם בעיקר בא"י, וכמה פרשיות יש לנו ע"ז, פרשת המרגלים, פרשת בני גד ובני ראובן. יש לנו שלש שבועות בשנה מיוחד לענינים הללו, ושלש רגלים בכל השנה שמעוררים הרגשות הללו במשך כל הזמן שהיינו הגלות, וכן בכל תפלה אנו מתפללים לשוב לארץ ישראל. אך אע"פ מכח ליקוט דברים הנפוצים, וסידור הענינים, והבאת הדברים בצורה ברורה, יש תועלת גדולה להלומד, כאשר יראה הרואה.

הנה בזה"ז ב"ה נתרבו הרבה מאוד חיבורים בענינים הללו, ואנכי לקטתי דברי מדבריהם ומאוד הרבה מקומות, כפי השוה לנפשי. והיות שהבאות ששאבתי מהם מים חיים, רבים הם, אי אפשר לי לפרטם, אך דעי נא רבותי שכל דבר טוב מהם, וכל דבר רפוי לתלות שממני יצא.

שממת ארץ ישראל וחזרת השכינה אליה

כדאי להתבונן בגודל הענין וחומר הדבר של ישוב ארץ ישראל בזמנינו, צריכין אנו להבין במה המדובר. דהיינו שבעבר כל ענין של ישוב ארץ ישראל היה כרוך במסירת נפש בפשוטו ממש, בגשמיות היתה סכנה גדול לדור בה, וכל ענין העלייה לשם היה כרוך בסכנת גדולות, וכאשר האריכו בדבר זה בראשונים ופוסקים. ועוד יותר מזה עיקר מרכז התורה וגדוליהם היתה בחוץ לארץ. אך כהיום הזה נשתנה הדבר לחלוטין, מקצה אל קצה, בין בגשמיות בין ברוחניות, ואנו כאן נדגיש חלק הרוחני שכהיום נתקיים בנו "כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים" שעיקר מרכז התורה, עבודה, וחסידות הוא בארץ ישראל. ואנו רואים שכל סגולת חמדת הארץ נפתחים לכלל ישראל שם, ורואים בחוש האידך שערי שמים נפתחים לבני ישראל, ושכל מבקש ה' ימצא עצמו קרוב אל הקב"ה הרבה יותר מאשר היה מוצאים עצמם בחוץ לארץ עד היום, וכל גדולי ישראל העידו ע"ז. וכשנסתכל על ענין ישוב ארץ ישראל באופן זה יקבל כל הענין של העלייה אליה צורה חדשה, ולא עוד אלא יראה הארץ מכרזת וצווחת אלינו שובו בנים שובבים אל חיק אמכם, עד מתי אתם תהיו בגולה.

ובאמת זהו העיקר מה שנוגע לנו ארץ ישראל, כמו שאמרו במדרש שהעתקנו לעיל על הפסוק "זעקתי אליך ה' אמרתי אתה מחסי חלקי בארץ החיים" וז"ל "והלא אין ארץ החיים אלא צור וחברותיה, תמן שבעה, תמן זולא, ואת אמרת חלקי בארץ החיים?", אלא ארץ שמתיה חיים תחלה לימות המשיח" והכוונה בזה כמו שכתב בפי' עץ יוסף שם "כלומר היתכן שחשקו, ומגמתו, וחפצו, היה בחמודות העה"ז ותענוגיה, ולזה קרא חיים, דבזה צור וחברותיה משובחים ממנה?. רק מגמתו היה על חיים הנצחיים הנפשיים, וקראה ארץ החיים אף שגם המיתה שולטת, עכ"ז באחרית הימים יתנוצץ שמה ההחיה תחלה וראשונה".

ועומק כוונתו הוא, שבזה שמתיה חיים תחילה, מורה על חסרון שליטת המות שם, ששם הוא המקום היותר רוחני כמו שאמרו אין תורה

כתורת ארץ ישראל, ואורא מחכים, ועוד רבים כאלה. והגם ששם הברכה מצויה ביותר גם בעניני גשם, כמו שמצינו בהתורה, וכמו שראינו בזמן הבית, ובזמן הזה! אך אין שליטת הגשם חזק על יושביה כמו שהוא בחוץ לארץ, אדרבה הוא מקיא הללו שהגשם שולט עליהם כמוזכר הרבה בתורתנו הקדושה.

כתוב בתורתנו הקדושה "כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט למען הביא על אברהם את אשר דיבר עלי" וכתב המהר"ל בגור אריה "ואין להקשות והרי אברהם עובד מאהבה היה ואיך יאמר "למען הביא ה'". ואין זו קשיא, כי כל אשר הבטיח אותו על הארץ הקדושה, וכן שיהיה לגוי גדול, הכל אין לאברהם טובה גופנית בזה, רק שיתן לו הארץ אשר שם כמה קדושות ומצות, וכן ישראל אשר יקבלו המצות, והכל הוא קירוב אל השי"ת" הרי לנו שמעלת ארץ ישראל שהבטיח לנו הקב"ה אינו נחשב כלל על מנת לקבל פרס ומעלה גופנית, רק כל כולו מיוחד לקיום המצות וקדושת ישראל, וזהו ארץ החיים ששם שולט מדת החיים בארץ, וזהו כל תכליתו, כאשר יתבאר בקונטרס זה בס"ד האיך אנו רואים ענין זה גם בזמנינו.

כעת יש לנו להתבונן בהמצב שהיתה בארץ ישראל כאשר מסרו נפשם רבים מאבותינו ורבותינו לחונן עפרה בעבר, וע"י זה נדע חומר העבודה אשר עלינו כעת שנשתנה והוקל מעלינו לגמרי אותו עבודה קשה של מסירת נפש, ובקל יכולים לדור שם כאשר דרים שם כהיום כב' מליון חרדים לדבר ה' בלע"ה, כן ירבו.

כתוב בתורתנו הקדושה (דברים כ"ט) "וְאִמָּר הַדָּוָר הָאֲחֵרוֹן בְּיָנֶיכֶם אֲשֶׁר יִקְוֶמוּ מֵאַחֲרֵיכֶם וְהִנֵּכֶּי אֲשֶׁר יָבֹא מֵאַרְץ רְחוֹקָה וְרָאוּ אֶת־מִצְוֹת הָאָרֶץ הַהוּא וְאֶת־תַּחֲלָאִיהָ אֲשֶׁר־חָלָה ה' בָּהּ. גִּפְרִית וּמָלַח שָׂרְפָה כָּל־אַרְצָהּ לֹא תִזְרַע וְלֹא תִצְמַח וְלֹא־יִעֲלֶה בָּהּ פֶּלֶא־עֵשֶׂב כְּמִהְפַּלֵּת סֹדֶם וְעִמְרָה אֲדָמָה וְצִבְיִים [וְצִבּוֹלִים] אֲשֶׁר הִפָּךְ ה' בְּאַפּוֹ וּבְחִמָּתוֹ. וְאָמְרוּ כָּל־הַגּוֹיִם עֲלֵמָה עָשָׂה ה' כִּכָּה לָאָרֶץ הַזֹּאת

⁹ נמסר לי ע"י ידידי הרב ישי באין שליט"א

מֶה חָרִי הָאֵף הַגָּדוֹל הַזֶּה. וְאָמְרוּ עַל אֲשֶׁר עָזְבוּ אֶת־בְּרִית ה' אֱלֹקֵי אֲבֹתָם אֲשֶׁר־כָּרַת עִמָּם בְּהוֹצִיאֹ אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם".

ובעונותינו נתקיים בנו פסוקים הללו במשך ימי הגלות, עד לזמן לא רחוק כאשר מפורסם מה שמתאר בשנת תרכ"ז, הנכרי שבא מארץ רחוקה "מארק טוויין" את השממה והקללה שהייתה בארץ ישראל במילים הבאות: "ארץ שממה שאדמתה עשירה למדי, אלא שכולה עולה שמיר ושית, מרחב דומם ואבל. יש כאן עזובה שאפילו הדמיון אינו יכול להעניק לה, תפארת חיים ומעש, אין זאת אלא שהיא שכוחת א-ל מרחף עליה כישופה של קללה ששדפה את שדותיה ואסרה את תעצומות כוחה באזיקים".

וכדאי לכתוב קצת תיאור מרבותינו זצ"ל בענין זה.¹⁰ כתב הג"ר ירוחם יהודה ליב פרלמאן זצ"ל, בעל ה"אור גדול" ממינסק ("ארץ ישראל בספרות התשובות", ח"ג עמוד ס-סג): "וגם החכמים לאחר התלמוד... לא חדלו לדרוש לה ולהשתדל לעלות אליה תמיד, וכמה קדושי עליון שמסרו נפשם עליה, כמו שמסופר על ריה"ל בעל הכוזרי, ובימי חכמי צרפת רבותינו בעלי התוספות ז"ל, והרמב"ן ז"ל... ומני אז ינהרו אליה בכל דור ודור חכמים ושלמים צדיקים וחסידיים לחונן עפרה ולקבוע בה מקומם, ואף כי בימים ההם כל הדרכים היו בחזקת סכנה, ופקידי הארץ משלו בעריצות ושרירות לב והיו נתונים לשמה ומשיסה וחייהם היו תלויים להם מנגד".

בהקדמה לספר "אור החיים" כתב "סיכנתי עצמי סכנות גדולות דרך מדבר באתי בו... לעלות דרך כאן לארץ חפצתי".

בספר יסוד המעלה כתב בזה"ל "באותו ענין מבאר כ"ק אדמו"ר שליט"א באחד ממאמריו בזה"ל "מרן הס"ק מסלונים זי"ע שלח הנה לפני יותר ממאה שנה את אנשיו, בנו ביתם בטבריה ועברו עליהם יסורים קשים ומרים חרפת רעב ממש ובמגיפות רח"ל קברו רוב בניהם ונשארו מעט מהרבה... והם התנהגו בכל עניניהם בדרך החסידות הצרופה... ואם רצונו ית"ש שיהודי יאהב את א"י, קיימו זאת רבוה"ק בכל חום לבם ומאודם ובדרכיהם".

¹⁰ המראה מקומות בענין זה, הם בעיקר מגליון קדושת ציון.

"בעלייתם (תלמידי הגר"א) לארץ ישראל בנסיעות קשות בים וביבשה, ומסרו נפשם וגופם בעבודה הקדושה של יסוד הישוב ובנין הארץ בתוך תנאים מסוכנים, ואשר גם בספרים רבים אי אפשר לתת את התמונה הנשגבה הזאת" (מתוך מכתב הגאון רבי אליהו ראם זצוק"ל ראב"ד ירושלים "תועפות רא"ם" עמוד 185).

"התלהבותם, ומסירת נפשם של תלמידי הגר"א, והסתכנותם בנסיעה לאר"י משך שנה בסירות קטנות על מים רבים אדירים, וסבלותם בהתישבות הראשונה בזמן של מחלות ומגפות ר"ל, ופרעות ר"ל" (ספר "דברי ישעיהו" להגר"ר ישעיה חשין זצ"ל).

ב"ספר ארץ ישראל" להגר"מ טוקצ'נסקי (ח"א פרק כז סעיף ח) "ובמסירות נפש ממש עלו העולים הראשונים לא"י להתישב באחד מארבע העירות צפת, טבריא, ירושלים, וחברון".

נוסיף על ענין המסירת נפש מצד הגשמיות, היתה מה שזה הביא שיהיה עיקר מרכז התורה בחוץ לארץ כאשר כבר העתקנו מהגה"ק ר' יחזקאל שרגא ליפשיץ-הלברשטאם זצ"ל מסטראפקוב בספרו דברי יחזקאל שכתב בזה"ל "הנה סברת הצדיקים והקדושים זצל"ה שבדורנו שהתנגדו כמו דורות שלפנינו מאות בשנים שיסדו והחזיקו מקום הרבצת התוה"ק בארצות שבחור"ל, היה מפני אשר ראו שבאם יסעו לא"י לא יהיה להם מצב פרנסה בטוב, די הצטרכות מרבית התלמידים כמו שיש להם באירופה כגון מדינת פולניא רומניא הונגריא ליטא ועוד. ששם היו מרבית אחב"י במצב פרנסות טובות, ועי"כ ממילא הוכרחה הצדיקים ג"כ לשכון במקום שאפשר לארגן ולרכז מרכז תורה, והוא במקום שעם בני ישראל שרוים..."

וז"ל הגאון רבינו חיים עוזר זצ"ל באגרת "הנה לא אכחד מידידי כי הרעיון הזה מנקר במוחי זה כמה שנים אשר נפשי איוותה לעת זקנה להסתופף בחצרות היכל ד', אבל לידי החלטה לא בא, באשר בדור יתום קשה לעזוב את גלילותינו והישיבות... אם אמנם בודאי יש לעשות הרבה באה"ק, בכל זה קשה להכריע ואין ספק מוציא מידי ודאי. ולהשערתי המרכז מכוון ביותר במקום

שרוב בני ישראל נחתים שם, וכעת המרכז היותר גדול לתורה הוא מדינת פולין...".

וז"ל האדמו"ר הנתיבות שלום זצ"ל "ומקום התורה האחרון לפני המלחמה היה בפולין. ששם היו כל הישיבות וכל גדולי ישראל, גדולי האדמורים וגדולי ראשי הישיבות" (המודיע א' מנחם אב תשעט).

ומהאדמו"ר מקלזנבורג זצ"ל הובא "השאלה המעשית הניצבת לפנינו היא האם במצב הנוכחי עלינו לבכר את העלייה לארץ ישראל על פני הישיבה בגולה. כל עוד קהילות הקודש במזרח אירופה היו קיימות בתפארתן במרכזי תורה וחסידות משכן למיליוני יהודים כשרים ושלמים... היום נחרב כל העולם היהודי חורבן מוחלט וארץ ישראל היא המקום היחידי שיש בו מקצת מפלט לתורה" (ספר מפייהם עמ' 370).

וראיה מה שכתב בספר "לעבדו בלבב שלם" בנוגע אחד מהדרכים שבני ישיבה עשו השתדלות להתפטר מהגזירה להתגייס בצבא, שאחד מהם היה שהיה עולין מחו"ל לארץ ישראל. וז"ל "אגב אורחא, בשעתו התבוננו על גזירה קשה זו, וראו בה את תכלית הרע, בחורים בני עלייה שדבוקים ברבותיהם ומקבלים מהם מלא חפנים ביניהם מצוייני הבחורים נאלצים לעזוב את פולין ערש הישיבות ולנסוע לארץ ישראל, למרות המצווה הגדולה של יישוב ארץ ישראל, מרכז התורה היה אז בפולין, וצער גדול נצטערו על כך. רק כעבור עשר עשרים שנה לאחר מלחמת העולם השנייה, הבינו הכל שמאת ה' היתה זאת, שיד ההשגחה העליונה סובבה זאת, ומאותם בחורים שהגיעו ארצה צמחו עשרות מרביצי תורה, שהנחילו תורה והעמידו את תורת הדור הבא, כאשר רוב מנין ובנין חבריהם עלו על המוקד הי"ד".

ובספר הגיוני הלכה כתב "שמעתי מפי הרב מאיר חדש משגיח רוחני דישיבת חברון, כי בשעה שקראו לבני ישיבת סלבודקה בחו"ל לעלות לא"י, רוב

הנענים לקריאה זו היו בני הישיבה הבינוניים. **שהמצוינים דבקו ברבותיהם שם**¹¹.

ואחר שידענו גודל הסכנה שהיה כרוך בלדור בארץ ישראל, ומה שעיקר מרכז התורה והעבודה היתה מחמת זה בחוץ לארץ, ועד כמה מסרו רבים מגדולי ישראל נפשם כפשוטו לחיות בארץ החיים, כעת עלינו להתבונן בס"ד בהחלק של שיבת השכינה, והתורתו הקדושה, ועם ה', אל ארץ חמדה טובה ורחבה, ההיפך הגמור מזמן שהיה צריך מסירת נפש ממש לחיות בארצינו הקדושה.

כתוב (דברים ל ג') "ושב ה' אלקיך את שבותך" ופירש רש"י "ושב ה' אלקיך את שבותך היה לומר והשיב את שבותך רבותינו למדו מכאן כביכול שהשכינה שרויה עם ישראל בצרת גלותם וכשנגאלין הכתיב גאולה לעצמו שהוא ישוב עמהם".

ואמרו בילקוט (שמואל רמז צא) "תניא רבי שמעון בן יוחאי אומר בא וראה כמה חביבים ישראל על הקב"ה שבכל מקום שגלו גלתה שכינה עמהם שנאמר הנגלה נגליתי וכו' בהיותם במצרים, גלו לבבל שכינה עמהם שנאמר למענכם שולחתי בבלה, גלו לעילם שכינה עמהם שנאמר ושמתי כסאי בעילם, גלו לאדום שכינה עמהם שנאמר מי זה בא מאדום, ואף כשהם עתידין ליגאל שכינה עמהם ושב ה' אלקיך את שבותך, ישוב לא נאמר אלא ושב מלמד שהקב"ה שב עמהם מן הגלויות...". וענין זה הובא בגמ' במס' מגילה (כט.) וממשיך שם "בבבל היכא אמר אביי בבי כנישתא דהוצל ובבי כנישתא דשף ויתיב בנהרדעא... ואהי להם למקדש מעט אמר רבי יצחק אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל ור"א אמר זה בית רבינו שבבבל דרש רבא מאי דכתיב ה' מעון אתה היית לנו אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות... תניא ר"א הקפר אומר עתידין בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל שיקבעו בא"י שנאמר כי כתבור בהרים ובכרמל בים יבא והלא דברים ק"ו ומה תבור וכרמל שלא באו אלא לפי

¹¹ והרוצה לראות אריכות בענין זה, עליו לעיין בספר מועדי יהושע (סי' שי"ח), שיש שם אריכות נפלאה מאוד בענין מצב התורה והיהדות בפולין וליטא קודם המלחמה השניה והראשונה.

שעה ללמוד תורה נקבעים בארץ ישראל בתי כנסיות ובתי מדרשוות שקורין ומרביצין בהן תורה עאכ"ר.

ולמידים מגמ' זו שעם שובת עמו לארץ ישראל ישוב השכינה עמהם, ומשמעות הגמ' הוא שענין חזרת התורה בבתי מדרשוות לא"י הוא מאותו ענין שיחזור שכינה לארץ ישראל, והיינו ששניהם ישובו יחד לארץ ישראל.

אך מדברי רבינו הגאון רבי יהונתן אייבשיץ זצ"ל בספרו תפארת יהונתן (נצבים) למדנו שהשכינה יקדים קצת לשוב לארץ ישראל קודם כלל ישראל כדי להכין המקום בעבורם, וזה מה שכתב התפארת יהונתן באופן מבהיל המחריד כל לב הדר בחו"ל בזה"ז "ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך ה' אלוֹקֶיךָ שמה: זהו הענין חבלו של משיח שיהיה סמוך לגאולה עד שרבים מחכמי ישראל אמרו ייתי ולא אחמיניה והטעם כי השכינה עמנו בגלות אם על הבנים רטושה לשמרנו. ולעת הגאולה לא ישוב השכינה אתנו בפעם אחת, רק השכינה ישוב מקדם לא"י, ולא נשוב אנחנו לשם, כי צריך הרבה דברים קודם לקיבוץ גליות, ואי אפשר אם לא השכינה במקומו. וא"כ כשאנו בגולה, וה' אין בקרבנו, יהיה עלינו צרות מצוקות, כי אין כאן מגין, וזהו מאמר הקרא ושב כי מתחילה ישוב ה' לא"י, ואח"כ וקבצך ולא יהיה בפעם אחת" עכ"ל. והנה כבר ראינו הצרות הגדולות והנוראות שבאו על עמנו בחו"ל, ובהר ציון היה פליטה. ומדברי הגאון פוסק המובהק בעל כרתי ופלתי למדנו שכל זה בא עילנו משום שלא היה אלקים בקרבנו והלך לו אל ארץ חמדה, חמדת העליונים ותחתונים, להכין הארץ לשבות עמו.

והאדמו"ר מקלונבורג זצ"ל אמר על דברים הללו של התפארת יונתן "נרחיב קצת להתעמק בדבריו הקדושים שמבאר הענין שקודם ביאת המשיח יהיו חבלי משיח קשים ומרים עד שהיו תנאים שאמרו ייתי ולא אחמיניה והיינו שהם ציפו לבואו של מלך המשיח אבל לא רצו להיות באותו דור לפי שראו ברוח קדשם שלא יוכלו לסבול את הצרות האיומות שיהיו בגורלם של הדורות האחרונים כפי שרואים בזמננו כמה צרות רבות ורעות היו מנת חלקנו בלי רגע אחד של מנוחה ושלווה ע"י הרשע היטלר ימ"ש וע"י הקומוניסטים

והערבים ימ"ש וכל מיני צרות שבעולם שמביאות יגון ואנחה עד שאין לך יום שאין קללתו מרובה משל חברו...

שכן מי האמין שקיבוץ היהודים בארץ ישראל יוכל להתקיים, הלא כמה פעמים היו הגויים בטוחים שישמידו את כל העם היושב בציון ולא ישאר משונאיהם של ישראל שריד ופליט, ברור שכל זאת הוא יד ה' והשגחתו בעינא פקיא על הארץ הקדושה. **מסיבה זו היתה השכינה מוכרחת לשוב לארץ ישראל לשמור על העם היושב בציון**, ולהכין את ביאת המשיח, כי משיח צדקנו אינו יכול להופיע בזמן של דם ואש ותמרות עשן, והוא אינו יכול לבוא אל חורבה, חריבה בזמן שהארץ אבלה מבלי בניה, וחריבה ממעונותיה, ובזויה מכבודה, ושוממה מאין יושב. לא אתנו יודע עד מה שיכול להבין פשר דבר של הכנת הארץ למלך המשיח, שזהו דבר העומד ברומו של עולם "הימל זאכין", ואנו רק חוזרים ואומרים **שכן אמר הרבי ר' יהונתן...** "עכ"ל האדמו"ר בביאור דברי התפארת יהונתן.

וממשיך האדמו"ר להראות האיך ניכר ונראה בחוש השראת השכינה בארץ ישראל בזמן הזה וז"ל **"לאור האמור שהשכינה הקדושה נמצאת היום בארץ הקדושה**, יובן מאד ענין ריבוי בעלי התשובה שרואים שם בזמננו, ואף שרואים זאת קצת גם באמריקה, אבל אין זה באותה מדה שהיא בארץ ישראל, כשהייתי שם התפעלתי עד מאד ועמדתי נבהל ונשתומם נוכח המראה של בעלי התשובה שמתרבים שם עד מאד, במדה שלא היתה מעולם, רופאים ועורכי דין מלומדים ופילוסופים שעד לפני תקופה לא ידעו מאומה מיהדות, נחשבים היום הם בעצמם או בניהם לתלמידי חכמים חשובים, והם נכנסים לישיבות לעסוק בתורה. מי גרם לכל זאת, ומדוע בקלויזנבורג וברודניק לא היו בעלי תשובה רק אולי אחד מרבבה, בעוד שבארץ ישראל ישנם אלפים רבים. רואים בחוש שזו התעוררות ממרומים למעלה מדרך הטבע, כי הלא כאמור ישנם כאלה שעד לאחרונה התנהגו כגויים וכלל לא ידעו שהם משתייכים לאומה הישראלית, ולפתע התעוררה בקרבם השלהבת באופן מופלא כזה עד שהיום הם עמלי תורה, כבר סיפרתי שגם במפעל הש"ס ואפילו בכולל ש"ס ישנם יהודים כאלה.

התעוררות כזו יכולה לבוא רק מכח השכינה הקדושה, ולא על ידי המשפיעים העוסקים בזה, שאף שבוודאי עושים דבר טוב ומגיע להם הכרת הטוב על פעולותיהם, אבל אלמלא השכינה הקדושה לא היו יכולים להגיע לזה, **מסיבה זו היתה השכינה מוכרחת לבוא לארץ ישראל להכין את כל הנשמות שנשבו האובדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים שיתקיים אצלם והשתחוו לה' בהר הקודש בירושלים כי רק שם יתכן להתעורר מכח הקדושה השורה שמה.**

רק בארץ ישראל יכולים להשיב בנים לביתם, כי האם לוקחת את בניה תחת הסינר ואומרת להם שובו בני חביבי לביתכם, ומוכיחה אותם לעשות תשובה אמיתית. את האמת אומר, שהייתי נבהל ונשתומם לראות בעל תשובה שעלו בו מחשבות של אהבת ה' ויראת ה' ולימוד התורה, עד שנהיה תלמיד חכם אשר כל חמדתי וחשקו הוא ללמוד תורה, והשליך את כל תאוות העולם ותועבותיו, ומדובר באדם שאביו וזקנו לא ידעו מאומה מיהדות, ורק הוא התעורר לשוב למקור שורשו. **וכאמור שהכל מכח השכינה שמושכת אותו... כי השכינה שבה לשם וה' שוכן בציון ומתקיים מאמר הכתוב כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים.**

ידוע מה שכתב הרמב"ן במכתב מירושלים לבנו הובא בסוף שער הגמול, וזה לשונו ומה אגיד לכם בענין הארץ כי רבה העזובה וגדול השממון, וכללו של דבר כל המקודש מחבירו חרב יותר מחבירו, ירושלים יותר חרבה מן הכל וכו', ויושביה קרוב לאלפיים וכו' ואין ישראל בתוכם וכו', רק שני אחים צבעים עכ"ל, לפי האמור יובן סיבת שפלותה של ירושלים באותה עת, כי אז עדיין לא שבה השכינה לשם וממילא לא שרתה שם הקדושה ואיש הישר בעיניו יעשה אבל בשנים שלאחר מכן כאשר השכינה שבה לירושלים שוב התקדשה העיר והיא משפיעה על תושביה לטובה כפי שנוכחים בזמננו שהקדושה מתגברת מיום ליום מתרבים שם בעלי תשובה ונבנים בה עוד תלמודי תורה והיכלות לתורה ולתפילה ברוב פאר והדר.

רואים בחוש את קיום מאמר הכתוב "בונה ירושלים ה'" שהשי"ת בונה את ירושלים בתפארתה כבתחילה, כדי שמכח זה יהא נדחי ישראל יכנס, כי על מנת לכנס נדחי ישראל יש מן הצורך להכין ולבנות את העיר ולכוננה מחדש.

מציאות זו היא מנפלאות הבורא מצד המסבב כל הסיבות ומלמדת כמה נפלאו דבריו הקדושים של הרבי ר' יהונתן, אסור לדמות שבנין ירושלים בזמננו הוא מצד הטבע ושנעשה על ידי אגודות ומפלגות למיניהם, כי אלו הם ענינים העומדים ברומו של עולם, שאין לנו שום השגה בהם, אם אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא אם כן מכריזין עליו מלמעלה, בוודאי שפעולות הללו שירושלים שוב נבנית כבתחילה, הם מעשי שמים גבוה מעל גבוה על ידי השגחה העליונה, מסיבה זו רואים גם שיכולים ללמוד תורה בירושלים בלי שום מניעה והפרעה כי השכינה מכלה את כוחות הטומאה שזוממות למנוע מבני ישראל לעבוד את בוראם...

רגלים לדבר כי הלא כאן באמריקה אין הדבר הולך בקל כמו בארץ ישראל, ואף שגם כאן באמריקה ניסיתי בכל כוחי להנהיג את סדרי הלימודים והמבחנים של מפעל הש"ס, הרי שהדבר הולך בקושי גדול, כל זאת משום שהשכינה כבר אינה נמצאת בחוץ לארץ, ומקום משכנה עתה היא בארץ ישראל, ואשר על כן מי שמחפש לראות התגלות השכינה באמריקה יצטרך לעמול על כך מאד, לא לחינם אין כאן כ"כ בנמצא לומדי תורה, בעוד שבארץ ישראל יושבים אלפי אברכים ועוסקים בתורה יומם ולילה...

זהו סגולתה של ארץ הקדושה כי מציון תצא תורה מה שאין רואים כאן באמריקה אף שעדיין לא התייאשתי, כי הרי ברור שבעת קיבוץ גליות לא ישאירו את יהודי אמריקה במקומם, וכיון שלזכות לארץ ישראל יכולים רק בכח התורה, מוכרח שגם כאן יהיו לומדי תורה...

כן רואים בזמננו שכח התורה היא העומדת לבני ארץ ישראל, ובזכותם של האברכים שעוסקים שם בתורה יומם ולילה, ונבחנים על תלמודם, שכאן באמריקה אין כלל השגה בזה, אין הם מתייראים מן הגויים וניצולים מידם ביד

ה' שלא כדרך הטבע ולא כאותם התולים את הדבר בטבע" (שפע חיים דרושות חורש"י פרשת שלח תשמ"ד).

וז"ל האדמו"ר מסלונים בעל הנתיבות שלום זצ"ל (הובא בספר הליכות חיים) "אם נשקיף על התהליך המתרחש עתה בארה"ק מבעד לאספקלריא מעמיקה, נמצא שהולכים ומתרחקים פה ענינים נשגבים מאד. איתא בזה"ק ריש פ' שמות... ובכל אתר ואתר דישראל גלו שם אף השכינה עמהם וכו', דברי הזוהר הקדוש מלמדים אותנו בבירור, כי בכל זמן שהוא, לכל מקום ששכן בו מרכז התורה והשיבות, אליו גלתה השכינה הקדושה וכל פמליא של מעלה להיות עמהם..., התחנה הראשונה היא כנזכר בארץ בבל ערש התלמוד בבלי שהוא חלק התושבע"פ. אח"כ נדדו מרכז התורה והשיבות גולה אחר גולה מארץ שנער לספרד למצפון ואפריקה ומשם לצרפת ולאשכנז, ולכל מקום שגלו גלתה שכינה עמהם השכינה הקדושה, וכל פמליא של מעלה. עד שבעקבות מסעי הצלב וגירוש ספרד, הגיעו המגורשים לארץ פולין ולעוד מדינות במזרח אירופה, ונשתל מחדש מרכז התורה במדינות פולין ליטא גאליציה והונגריה ובנותיהן כידוע לכל הבקאים בדברי הימים.

וכאשר עלה הכורת על גולת אריאל באירופה בימי שלטון הנאצים ימ"ש, היינו עומדים ותוהים האם עכשיו יוסיף מרכז התורה של עמנו לנדוד בנכר, ויעבור שוב לארץ חדשה בתפוצות כמו למשל אמריקה, או שמא כבר הגיע הזמן שתהא תורה חוזרת לביתה לארה"ק, מקום שממנו יצאה לראשונה בעת החורבן הראשון, וממילא גם השכינה הקדושה וכל פמליא של מעלה ישובו לשרות בהר הקודש.

ומאת ה' היתה זאת לחונן עמו, כי אמנם התרחש לנו זה הנס הגדול, ומרכזי התורה והחסידות עם הישיבות הקדושות קמו לתחיה מחדש פה בארץ ישראל {ואף שיש ב"ה מקומות תורה וישיבות הרבה בחו"ל אך המרכז החי בפועל וצומת הגידין של עולם התורה והחסידות הוא בארה"ק}, ואין ספק שגם השכינה הקדושה וכל פמליא דלעילא חזרו אל מכונם בפלטרינ של מלך.

לא ייפלא אם כן בראותינו את ההצלחה והשגשוג הרוחני המרהיב של הישיבות בארה"ק, **הסיבה לכך היא פשוטה בתכלית, כי האידנא ה' שוכן שוב בציון וכל צבאותיו העליונים עמו**, ממילא שורה כאן ברכה מיוחדת ויתירה כדוגמת הברכה וההצלחה שראו במרכזי התורה שבכל דור ודור.

ממוצא הדברים האלה ראוי להתבונן עוד בתופעה אחרת, שדורנו דוקא הוא שזכה לקיים המצוה של ישיבת א"י, אחרי שכ"כ הרבה דורות קודמים לא זכו לזה. דהנה מצד ההלכה כבר כתב החזו"א באגרותיו אות קע"ה שמצות א"י כבר הוכרעה ע"י הראשונים והפוסקים, דהיינו שהיא מצוה חיובית, אלא שלרגלי המציאות העגומה, לא נתקיימה מצוה זו בגדולי הדורות שהיו לפנינו. מסבב הסיבות ית"ש סיבב ככה שלא היו במציאות עד עכשיו התנאים הדרושים לקיומה, הארץ היתה שוממה ומקום סכנה, ולא היו בה מקורות פרנסה, המצב היה כזה שפטורים בו מלקיים המצוה, שאונס רחמנא פטריה. אף בדורות המאוחרים לפני כחמישים שנה, כאשר הארץ היתה מיושבת קמעא, וע"פ הדחק אפשר היה להתגורר על אדמתה, נתן ה' בלב מלכים ושרים ממשלת אנגליה לסגור השערים, ולא נתנו להיכנס לארה"ק אלא ברשיון יקר המציאות, וליהודי חרדי באופן מיוחד קשה היה להשיג רשיון כזה כידוע.

רק בתקופתנו ב"ה נשתנו פני הדברים, אנחנו הדור הראשון שמכל הבחינות ניתן בידו לעלות ולהתיישב בא"י ויש לו ב"ה את התנאים הדרושים כדי לקיים מצוה חביבה זו. וכאן הבן שואל על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת שנשללה האפשרות עד עכשיו לקיים את מצות ישיבתה, ומכאן ואילך אין יותר שום מניעה. ותשובתו בצדו, אין זאת אלא מפני שעד הדור הנוכחי היו השכינה וצבאות העליונים אצל מרכזי התורה בחו"ל והיתה שמה בחי' א"י, לכן הוצרכו גם רוב מנין ובנין של כלל ישראל להימצא שמה. **לא כן עכשיו אשר ה' שוכן בציון והשכינה הקדושה עם המרכבה העליונה חזרו לא"י מעתה ראוי לכל יהודי באשר הוא להימצא כאן**, וע"כ סיבבה השגחתו ית' לפתוח שערי ארה"ק **לכל מאן דבעי**, וממילא נתחדשה המצוה דישיבת הארץ להלכה ולמעשה".

ובפעם אחרת דרש האדמו"ר זצ"ל עוד פעם מעין נוסח זה, וז"ל "ומקום התורה האחרון לפני המלחמה היה בפולין, ששם היו כל הישיבות וכל

גדולי ישראל, גדולי האדמורים וגדולי ראשי הישיבות. וחשבנו אחר השואה מה יהיה כעת, לאן ילך עכשיו הקב"ה עם כל פמליא של מעלה לאן תלך התורה, האם תלך לאמריקה או שישבו לכאן לאר"י, שאלו היו אז שני המקומות המרכזיים שבאו בחשבון להיבנות כמרכז התורה. והקב"ה עזר שרובם של גדולי ישראל שנתרו לפליטה באו לארץ ישראל, וביניהם האדמורים¹² מבעלז ויזניץ וכו' וראשי הישיבות של פוניבז' ומיר, וכפי שאמרנו אז שהקב"ה שמר על כמנין יהודים שהתורה עומדת עליהם ורובם באו לאר"י, והרי זה סימן שהקב"ה עם הפמליא של מעלה חזרו לאר"י. ואכן אר"י גדלה ומתפתחת בתורה ובכל השטחים, שכאן זוכים להצלחה בתורה וכאן, מקור התורה ומקור היהדות, כאן באר"י הקב"ה מתגלה באופן אחר לגמרי, ובין אם מרגישים בכך ובין אם לאו הרי יש כאן גילויים נפלאים" (המודיע א' מנחם אב תשעט).¹²

המתבונן בכל זה, יראה שכל עתידנו ותקוותינו הוא כעת בארץ ישראל, ושהוא המקום אשר בחר השכינה לשוב אליה לחזור לשכון בתוכה, שוב לקרונה ביתה.

וכן אמר הג"ר מרדכי גיפטר זצ"ל ראש ישיבת טלז בארה"ב, כאשר סיפר הג"ר זאב ליף שליט"א רבה של מושב מתתיהו, וז"ל "אני התגוררתי במיאמי שם כיהנתי ברבנות קהילת בת 250 משפחות. לימים הציעו לי לעלות ארצה ולקבל את הרבנות בישוב מתתיהו שמנה אז 11 משפחות. התייעצתי עם רבי מרדכי שאמר, "העתיד נמצא בארץ ישראל תרוץ לשם", אך הוא התנה זאת אם יהיו תנאי פרנסה" (יתד נאמן תשס"ו וארא מוסף ש"ק דף 12).

¹² ובאמת רעדה אחזתנו בקוראים דברי רבינו יהונתן הנ"ל, דמה עם בני חו"ל בזה"ז, וכי אין ה' בקרבנו ח", וגם הלא היה ויש ביניהם גדולה תורה ג"כ. אך שוב העיר ה' רוחי, והזכירנו דברי רש"י בשיר השירים על הפסוק "דודי ירד לגנו לערבות הבשם לרעות בגנים וללקט שושנים" (ו' ב') וכתב שם רש"י "דודי ירד לגנו: צוה לנו לבנות ביהמ"ק. לערבות הבשם: מקום מקטר הקטרת. לרעות בגנים: ועוד ירד לרעות צאנו בגנים אשר נפצו שם אותם שלא עלו מן הגולה משרה שכינתו עליהם בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. וללקט שושנים: שומע ומקשיב נדברים בתורתו ללקוט זכיותיהן...". הרי לנו שכשהקב"ה החזיר שכינתו בבית שני לבית המקדש, ביחד עם זה חזר שכינתו לבני בבל, ובודאי שהיתה זאת בזכות פקידת בית המקדש דחזר גם לגולה. וא"כ יש לאמר שכמו אז כן עתה, שבזכות מה שחזר השכינה לארץ ישראל מתגלה גם על בית ישראל בגולה.

ארץ ישראל מרכז התורה והיהדות בעולם

והנה כבר ראינו האִיךְ שחזרה השכינה והתורה לארץ ישראל, וכדאי לנו להמשיך בענינים הללו לראות בעליל האִיךְ ארץ ישראל הוא כהיום מרכז התורה והיהדות, וכל סגולותיה עדיין חיים וקיימים בזמן הזה, לאלו הבאים לקבל אותם השפעות, ע"י מה שזוכין לדור בה.

איתא בגמ' (בב"ב קנח:): "אמר רבי זירא שמע מינה אורא דארץ ישראל מחכים", ועוד אמרו (כתובות עה:): "ולציון יאמר איש ואיש יולד בה והוא יכוננה עליון א"ר מיישא בר בריה דר' יהושע בן לוי אחד הנולד בה ואחד המצפה לראותה אמר אביי **וחד מינייהו עדיף כתרי מינן** אמר רבא וחד מינן כי סליק להתם עדיף כתרי מינייהו דהא רבי ירמיה דכי הוה הכא לא הוה ידע מאי קאמרי רבנן כי סליק להתם קרי לן בבלאי טפשא", וכתב הריטב"א "דחד מינייהו עדיף מתרי מינן משום זכות הארץ וכי סליק חד מינן להתם עדיף כתרי מינייהו לפי שיצא מטומאת ארץ הגויים ונכנס תחת כנפי השכינה וגם כי...".

ותוס' (מס' פסחים נא. ד"ה כיון דאנן) הביאו מר"ת ענין זה שאוריא דארץ ישראל מחכים לדינא, וז"ל ש"לענין איסור והיתר וסמיכה בני א"י עדיפי שלומדים תורה ברבים ואמרינן (ב"ב דף קנח:): אוריא דארץ ישראל מחכים", וכן כתבו עוד תוס' (חולין יח ד"ה כיון) "דלענין איסור והיתר בני א"י עדיפי דחכימי טפי".

וכן מצינו בכל הדורות, אשר אוריא דא"י השפיע מאד על חכמיה, עד כי מטבע קדושת הארץ, וזכות אוריא המחכמת, מגדל תלמידי חכמים וגדולי תורה ביתר זאת מחבריהם שבחוץ לארץ.

ז"ל הגאון רבי בצלאל הכהן מוילנא בעל הגהות מראה כהן על הש"ס (כפי שהעתיק עם קצת השמטות בספר וזאת ליהודה) "וכאשר נעמוד לדקדק בעינא פקחא על ספרי הרבנים ההמה שהיו בירושלים, נפלא לראות כי כמו רוח ממרום היתה עליהם, שהצליח להם לכווין את ההלכה בלי קושיות רבות

ופירוקים לפי שיטתם של הראשונים בבבלי וירושלמי. שבני ארץ ישראל מכירים לכווין לאמיתה של תורה דוגמת השרים שבבית המלכות שבקיאם בכל כוונות המלך ולא ישגו בהבנת פקודתו, לא כן הרחוקים ממנו שאעפ"י שגם הם חכמים מחוכמים, מ"מ יעמלו הרבה להבין רצונו האמיתי עפ"י יסודות חוקים וכללים קדומים בדרכי המשא ומתן והחקירה" ע"ש.

וכבר כתב היעב"ץ (במאמרו סולם בית אל) על זמנו "שירדה פלאים פליטת הגולה שבמדינות הללו, ירדו בעניות של תורה למדריגה תחתית, וידל ישראל מאוד בחוץ לארץ, עד שכל הארצות עיסה לארץ ישראל להרבצת תורה אמיתית" (הובא בספר זכות אבות).

וגדולי דורינו הבינו והביעו שכבר זכה דורינו לראות האִךְ שכבר חוזר התורה לארצינו הקדושה, ונתקיים בנו דברי חז"ל "עתידין בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל שיקבעו בארץ ישראל", לקיים מה שנאמר "כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים", וכבר נתבאר דבר זה לעיל מהנתיבות שלום, ונעתיק עוד בזה.

"בעת שנערך מעמד הכתרה וקבלת פנים לכבוד הגרא"ז מלצר זצ"ל מנהל עץ חיים הרה"ג ר' יחיאל מיכל טוקצינסקי פתח את האספה התורנית החגיגית וידבר על ערכה של תורת ארץ ישראל ביחס לתורת חז"ל, בדברו על מאורע היום הדגיש כי כבר החלו להתקיים דברי חז"ל שאמרו עתידים בתי מדרשות שבחז"ל שיקבעו בארץ ישראל". (בדרך עץ חיים ח"א 175)

"בתחילת הבנין של ישיבת פוניבז' אחר התפילה בשמחת תורה, ואחר ההקפות אצל החזון איש, אמר החזון איש לאנשי בית הכנסת שבביתו, את דברי הש"ס במגילה (כ"ט). 'עתידין בתי כנסיות שיקבעו בארץ ישראל', והנה, עתה הרב כהנמן עוקר ביהכ"נ וישיבה מחז"ל לארץ ישראל, צריך ללכת לחזק את הדבר, וכולם הלכו אתו יחד לישיבה, וזה היה בתחילה ממש שרבי שמואל בא עם קבוצת בחורים והיתה איזו חצר ששם היתה הישיבה ולשם הלכנו" (כל משאלותיך עמוד תרס"ג).

וידועים דברי החזו"א (ק"א ח"א אגרת קעה) "והנה מאות בשנים שהשיבות של בבל נודדים והולכים סוללים המסלה לשוב אל ארץ שגלו ממנה חרבו בבבל ובנו הנהרסות באדמת נכר בספרד בצרפת ובאשכנז חלפו שמותיהם אבל לא חלפה נפשם זאת התורה שגלתה עשר גלויות ושבתה ביתה בארץ שנער ושגלתה מבבל לארצות המערב זאת התורה החוזרת עכשיו מערבות שממות המערביות אל ארץ הצבי ארץ הקדושה הניתנה לאבותינו לנחלת עולם אשר היתה למעון לה בבואה מסיני להופיע בקרני אורה בקרב ישראל. חביב לנו לקרוא את השיבה'... השם הוה מזכיר לנו את אדיר מרצנו ואת משגב גבורתנו להחזיק בלוחות התורה בגלות המר והנמהר שעברנו בה ואשר השיבנוה אל מקומה אשר יצאה משם אל המנוחה והנחלה ביפעתה ובזוהר יפיה אשר כל ערפלי הגולה לא כהו אורה ולא פגו טעמה".

ז"ל הגר"ש כהנמן מפוניבז' בהספד שנשא בלויית הגר"א קוטלר זצ"ל (בניו יורק ונתפרסם ב"דאס אידישע ווארט", הובא בספר תולדות החינוך התורתי) וז"ל "המתבונן בתהליך המופלא של המיפנה הרוחני הכביר שהתחולל באמריקה בכ"ה השנים האחרונות עד כדי הפיכתה מארץ ישימון רוחני איום למקום תורה פורח ומשגשג, אי אפשר שלא יעלו על לבו דבריו של רבי חיים הגדול מוואלוז'ין אשר הגיד מראש כי לפני ביאת המשיח תשלים תורתנו הקדושה את נדודיה בגולה על פני כדור הארץ כולו ותגיע גם לאמריקה¹³ אפילו בעין בלתי מזויינת אפשר לראות בעליל כי זוהי תחנת הנדודים האחרונה לפני שיבת "כל" מעוזי התורה לארץ ישראל שהיא כבר כיום מרכז התורה הגדול בעולם כהבטחת חז"ל "עתידין בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל שיקבעו בארץ ישראל".

ומהגאון רבי יעקב אדלשטיין זצ"ל איתא "ואמר הח"ח זצ"ל שבסופו של דבר מרכז התורה יחזור שוב לארץ ישראל. הרב מפוניבז' זצ"ל אמר שדבר

¹³ ראו להעיר שיש נוסח בשם הג"ר חיים וואלוז'ין זצ"ל ש"אמריקה יהיה התחנה אחרונה של תורה", שמשמע מזה שהמרכז התורה האחרונה קודם שכן דוד בא יהיה באמריקה. אך שמעתי בשם הג"ר אברהם יהושע סלוצקי שליט"א שלא זהו הנוסח הנכונה, אלא הנכון הוא ש"גם" באמריקה יהיה תורה קודם שיבא בן דוד, שגם לשם תעשה התורה נדודיו, וכך הם גם דברי הגר"ש כהנמן זצ"ל הנ"ל.

כזה קורה בדור שלנו, איך שמרכז התורה חוזר לארץ ישראל" (גאון יעקב" גליון סו, תצוה תשע"ו).

עוד איתא מהג"ר יעקב אדלשטיין זצ"ל "אנו נמצאים כעת בתקופה שבה, כמו שאמר החפץ חיים, התורה חוזרת להיות חזקה בארץ ישראל. ודבר מעניין הוא שאם לפני השואה, כתב החזו"א שכמו בימי הגמרא היה המרכז בבבל ושם היו גדולי הישיבות, אז היושבים בבבל נמצאים קרובים לשכינה ע"י הגדולי תורה, אמר החזו"א שהיות שבימינו החפץ חיים חי בארץ פולין ושם נמצאות הישיבות הגדולות והחפץ חיים בעצמו, זה כמו השכינה ששרתה בבבל.

{אמנם} החפץ חיים בעצמו אמר, זה הולך להיחרב, כל המרכז הגדול שהיה שם במקומו של הח"ח יחרב, ויוקם בארץ ישראל, בימינו לימוד התורה מתחזק בכל ארצות העולם, אבל דבר מעניין הוא, למרות שיש כעת מרכז תורה כ"כ גדול באמריקה דבר שלא היה בכל הדורות, בכל זאת, כשבחורים רוצים לעלות בדרגה הם באים ללמוד בא"י, התורה מתחזקת בארץ ישראל". (שם גליון קד, נח תשע"ז).

וז"ל הג"ר חיים ברים זצ"ל "בתקופנו אנו שהתורה הק' חוזרת לשכון כבוד בארץ הקודש, אין תורה כתורת א"י, רבבות אלפי ישראל עוסקים בחוקי חורב בעמל ויגיעה בקדושה בטהרה, קול התורה נשמע בארצינו, ומרחוק ומקרוב כולם באים נקבצים לך מארבע כנפות תבל, הבן יקיר לי אפרים ילד שעשועים עוסק ומשתעשע בשעשעיו של הקב"ה, בארץ חמדה טובה של הקב"ה" (מרבה חיים ח"א דף צ"ג).

וכבר העתקנו דברי האדמו"ר מסלונים בעל הנתיבות שלום זצ"ל "ומאת ה' היתה זאת לחונן עמו כי אמנם התרחש לנו זה הנס הגדול ומרכזי התורה והחסידות עם הישיבות הקדושות קמו לתחיה מחדש פה בארץ ישראל {ואף שיש ב"ה מקומות תורה וישיבות הרבה בחר"ל אך המרכז החי בפועל יצומת הגידין של עולם התורה והחסידות הוא בארה"ק}."

וז"ל הג"ר שמואל וואזנר זצ"ל "בעוונותינו הרבים סבל עם ישראל מיום שחרב ביהמ"ק כמעט אלפיים שנה הרבה גלויות ורדיפות החל מגלות בבל ומשם לאפריקה וספרד ומשם לאיטליה צרפת וגרמניה להולנד לרוסיה ופולניה. ולאחר החורבן הנורא הכללי של יהדות אירופה, זכינו בעזרת חי החיים ב"ה שעיקר ביסוס התורה חזרה לארץ ישראל ולירושלים עיה"ק ונתקיים במדה מה הפסוק כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים". (דרשה, הובא ביתד נאמן תש"ס וישלח מוסף ש"ק).

וז"ל הג"ר אריה ליב שטיינמאן זצ"ל "וב"ה היום בארץ ישראל אפשר להגיד שהתרבתה תורה ב"ה, וזה זכות, וכל המקומות האחרים יונקים מארץ ישראל, זה המקור של כל כלל ישראל" (שם).

וז"ל הג"ר לייב מינצברג זצ"ל "כתוב בגמרא שעתידים בתי כנסיות שבבבל להיקבע בארץ ישראל, פעם לא ידעו את פירושה של מימרא זו, חשבו שיקחו את האבנים של הישיבות ושל בתי המדרש ויבנו אותם פה... לא תארו לעצמם שתהיה שואה. היום אנחנו יודעים את פירוש המימרא, נחרבו כל בתי הכנסיות והישיבות שהיו בגלות. כל בתי הכנסיות שבבבל, הכל בא לכאן, פוניבז', גור, גרודנה, בעלזא, בריסק וכו' וכו'".

"בעקבות המשיח בסוף הגלות לפני ביאת המשיח, שהיא תקופתנו בלי ספק, אנו מוצאים דבר מוזר, עיקרו של עם ישראל מבחינת לומדי תורה ואנשי מעשה נמצא בארץ ישראל, אבל לעומת זאת מכמה בחינות גבר כח הסיטרא אחרא בא"י הרבה יותר מאשר בשאר ארצות כידוע" (מכתב מאליהו ח"ד עמ' קכט).

וגדולי ישראל העידו, עד כמה ארצינו הקדושה משפיע עליהם ועל תלמידיהם גם בזמנינו, באופן נפלא ונעלה, ויש להם הרבה סעייתא דשמיא יותר מבני בחו"ל, וכמו שכבר העידו חז"ל הקדושים, "חד מיניהו כתרי מינן", "אורא דא"י מחכים" ועוד הרבה מאמרים כדו' לזה.

על החזון איש מסופר "אף הוא היה אומר על עצמו שמרגיש עליה בלימוד התורה מיום ביאתו לארץ ישראל" (פאר הדור ח"ג דף סא).

"שמעתי מפי הרב מאיר חדש משגיח רוחני דשיבת חברון, כי בשעה שקראו לבני ישיבת סלבודקה בחו"ל לעלות לא"י, רוב הנענים לקריאה זו היו בני הישיבה הבינוניים. שהמציונים דבקו ברבותיהם שם. ואמר המשגיח, כמעט כל בני הישיבה האלה שעלו לא"י ללמוד, הצליח לימודם יתר על מה שהיו יכולים להגיע אלו בחו"ל, והם משמשים כיום רבנים ודיינים בערים החשובות בארץ. והיה בדבר זה מופת לאמת שבמאמר חז"ל 'אורא דא"י מחכים' (ספר הגיוני הלכה).

ובהגדה של פסח כנסת ישראל-חברון, הביאו מהג"ר מאיר חדש זצ"ל שא"י השפיע על התלמידים לא רק בתלמודם, אלא גם במדותיהם והתנהגותיהם. וז"ל "ונתן לנו את התורה והכניסנו לארץ ישראל: הכניסה לארץ ישראל הינה עוד שלב ובחינה לנתן לנו את התורה, וכפי שאנו מוצאים בדברי ר' אושעיא על הפסוק "ואקח לי שני מקלות לאחד קראתי נועם ולאחד קראתי חבלים", "נועם" אלו ת"ח שבאר"י שמנעימים זה לזה בהלכה, "חבלים" אלו ת"ח שבבבל שמחבלים זה לזה בהלכה (סנהדרין כד). למדנו כי ת"ח שבא"י מתנהגים אחרת מאשר בחו"ל כי אורת א"י מחכימה אותם, ע"כ ידברו בנועם, וינעימו זל"ז. ומצינו זאת בפועל שכאשר הישיבה עלתה מסלבודקה לחברון, עקב ה"סבא" אחר התלמידים, ומצא כי התלמידים השתנו לטובה, והיתה מרגשת על התנהגותם של הבחורים התועלת. על תלמיד אחד היה ספק אם חל בו שיפור. לאחר זמן באתי אל ה"סבא" כי נראה לי כי גם הבחור אשר היה ספק אם התעלה, הבחנתו, כי גם בו ניכר שינוי לטובה, ה"סבא" שמח על כך".

"ר' נתן צבי שינה בחברון גם מקצת משיטת חינוכו, תחת אשר דרכי חינוכו. בחוץ לארץ במשך כל ימיו היו לרוב חמורות, בבחינת זרוק מרה בתלמידים. החל בחברון לנהוג ברכות ובעימות, הוא ציין בהזדמנויות מסוימות, כי יש הבדל בין דרכי החינוך בגולה, לבין דרכי החינוך בארץ, בחו"ל יש ללכת במקל חובלים, אבל בארץ צריכים ללכת במקל נועם" (תנועת המוסר ח"ג דף 91) והוא נורא.

וכדאי להעתיק דברי הגאון רבי יצחק הוטנר זצ"ל שהיה מתלמידי חברון-סלבודקה דאז וכתב (אגרות וכתבים קס"ב) במכתב בעת פרידתו בזה"ל

"כ"ה שבט פ"ח חב"ד... בדברי על אודות הפרדה מארץ ישראל, אי אפשר לי שלא להדגיש עד כמה קושי אני מרגיש בזה. הה, עד כמה, למי שלא היה בכאן ולא ראה בעיניו, אי אפשר לצייר עד כמה מגיעה מדת ההתקשרות אליה. ונוסף על זה הנני מוצא את עצמי אסיר תודה לה' על כל הטוב שגרמה לי, הרבה הרבה מעיקרי השקפות בדעת תורה ובהבנת היהדות נתחווירו לי ונתבססו אצלי רק הודות להשפעתה עלי, שום שיטה, ושום מורה, ושום מחנך, לא היה יכול כל כך לחדור אל תוך תכונות נשמותי, כמו שעשתה זה ארץ ישראל, מקומם האמיתי של חיי תורה "ברית כרותה לארץ ולתורה". וכיצד מתפרדים ממנה? כיצד? והיה זה שלום, שלך, יצחק".

עוד כתב על התלמידים של אותו זמן (שם קס"ו) "ולא עוד אלא שנסתגל להם, לבאים, אוירא דא"י לראות ברכה יתירה בעמלם, וכל חד לפום דרגיה עלה ונתעלה במדה לא צפויה".

עוד מצינו מהגאון זצ"ל שכתב הרבה שנים אחר זה (ביום ט"ז מנחם אב תשכ"ב בהיותו במירון על ציון האריז"ל) בזה"ל "עיקר עלייתי באה"ק הפעם היא, כי הרבה גילויים שהיו עד עכשיו אצלי הציור השגת בינה, מאירות אצלי היום בציור השגת חכמה. גם מאירה היא עכשיו בקרבי, בעמדי על ציון קודש הקדשים במירון, בפשיטות ובבהירות במוח החכמה, עד שכל עצמותי משוחים הם בשמן משחת קודש של אור ההשגה הפשוטה" (ספר הזכרון למרן בעל פחד יצחק דף נ"א).

ועל דרך שאמר הג"ר יצחק הוטנר זצ"ל "שום שיטה, ושום מורה, ושום מחנך, לא היה יכול כל כך לחדור אל תוך תכונות נשמותי, כמו שעשתה זה ארץ ישראל", כמו כן מצינו מאחד מגדולי תלמידיו הג"ר אליהו ווינטרייב זצ"ל, כמו ששמעתי מהג"ר קלמן קראן זצ"ל ששמע מפי הג"ר אליהו ווינטרייב זצ"ל "שהגם שהיה הגאון הגדול רבי אהרן קוטלר והגה"ג רבי יצחק הוטנר זצוק"ל רבותיו, ומהם קיבל עיקר יסודות חייו, עם כ"ז עיקר העלייה והצלחה שלו, היה לו בארץ ישראל מחמת סגולת ארצינו הקדושה".

וכדאי להעתיק כמה דברים מהגר"ש וולבה זצ"ל בענין זה, וז"ל "ועד היום זה, לארץ ישראל יש טבעים אחרים, כשם שלא כל פרי יכול לגדול בכל מקום, אלא צריך להתאים כל פרי לאקלים מסוים. כך ברוחניות, האקלים הרוחני בארץ ישראל הוא אקלים עדין עד כדי כך שאפשר להגיע למדרגות שבח"ל אי אפשר להגיע... " (קולמוס 032).

"אין לכם בכל הארצות תבל החדורה כל כך מהתורה, אין לכם ארץ שהרמה שלה בהתורה בכל ענפיה לומדות, קבלה, חסידות, מוסר, כה גבוהה היא כמו באה"ק" (אגרות תקנח).

"אין אף ישיבה בח"ל שיכולה להשתוות לישיבות שבא"י, כי יש בא"י סעייתא דשמיא מיוחדת..." (בספרו רוח שלמה במאמר על א"י).

"אין ספק כי בן עלייה מתעלה בא"י כפליים מאשר בכל מקום אחר בעולם... ובאמת עד היום הזה מרגיש זאת היטב אדם הזוכה לעלות לא"י מהגולה, כי נשמט הבסיס הרוחני מתחת רגליו, ועליו להתחיל מחדש לבסס אמונתו ועבודתו. אם הוא עמל ע"ז ומשתדל לזכות למדרגת א"י, הנו זוכה לברכת הארץ ומתעלה כפליים... מהו סגולתה הרוחניות של א"י, נראה כי בה יותר קל מאשר בכל מקום אשר בעולם לקשר קשר טבעי ואמיץ עם הבורא יתברך, אין אדם זקוק למחשבות וחקירות רבות כדי להתקרב אל הבו"ת, כי פשטות החיים בכחה להביא לידי כך למי שזוכה, וכיון שזהו סגולת א"י הרי חייב אדם השוכן בה להגיע אליה" (עלי שור ח"א דף רפ"ג).

ז"ל הג"ר אליהו דסלר זצ"ל "העוסק בתורה בארץ ישראל זוכה לסייעתא דשמיא מרובה, והשפעה מיוחדת, וגם אורית הבטחה בכל המצבים היא המסייעת. בדורנו רואים בחוש כיצד צעירים העוסקים בתורה מתפתחים בארץ ישראל הם עולים בלימוד מצליחים לרכוש ידיעה בש"ס כולו ומשיגים הרבה יותר מאשר משיגים בחנוך התורני בשאר הארצות. אנו מרגישים בחוש כי "והשבות אל לבבך" השגת נקודת האמת שבלב נקודת לשמה שהיא עיקר עבודת המוסר, הרבה יותר קל להגיע אליה בארץ ישראל מאשר בחוץ לארץ, אף במקומות המסוגלים לכך ביותר מצד הסביבה, זה מחסדי הבורא ית' שהוא

רוצה לקיים בנו גם בדלותנו את האפשרות להגיע אל השלימות", נפלא מאוד האיך שהיכר הגאון בעל מכתב אליהו שיש סעייתא דשמיא בארץ ישראל בזה"ז יותר מאשר שיש "במקומות המסוגלים לכך ביותר" (מכתב אליהו ח"ג 194-196).

עוד כתב "הזוכה להתיישב בארץ ישראל, אם הוא אך אדם רוחני קצת, זוכה למדרגות גדולות, כי "אורא דא"י מחכים" היא מציאות רוחנית" (מכתב אליהו ח"ה עמ' 329).¹⁴

עוד כתב "כשאני בא אל הארץ הקדושה אני מרגיש בבירור שכאן יותר קל ללמוד מוסר ולעורר את לבי, וכן מרגישים כאן את הסייעתא דשמיא בלימוד תורה" (שם ח"ג 194).

והג"ר שלמה וולבה זצ"ל סיפר "שאלתי פעם את הגה"צ רבי אליהו דסלר זצ"ל מה הוא הרגיש כאן בא"י בשונה מבחור"ל. והוא ענה לי שאם הוא היה צריך להבין איזה ענין בתורה בחור"ל היה לוקח לו חודשים עד שהבין את הענין על בוריו אך בא"י די לו בכמה ימים..." (ספר רוח שלמה במאמר על א"י).¹⁵

"כשהגיע רבינו זצ"ל לכהן כמשגיח בישיבת פוניבז' בארץ ישראל בשבוע הראשון לבואו שוחח בהתלהבות על רשמיו מארץ חמדה, שאלו בן דודו רבי שמחה זיסל דסלר ז"ל "איך נחפז מר להביע דעתו על הארץ ועדיין לא סייר מר בשום מקום ולא זז מארבע אמותיה של הישיבה", וענה "כלום אשאב התרשמותי ממראות פרדסים ושדות הלא בשעתיים משיג אני עניינים רמים שבחור"ל הייתי צריך לעמול עליהם שבועות שלמים" (הגדה של פסח של רבינו זצ"ל).

¹⁴ דבר פלא מאוד מצינו שכתב הבעל התניא (ספר תורה אור מאמר וללבן שתי בנות) על דבר עולם המחשבה העולם הפנימי הגבוה מן עולם הדיבור, אע"פ שאינו באתגליא כמותו וכתב "שהדברים מגיעים עד כדי כך שהצדיקים הגדולים אשר בארץ יכולים להשיג עכשיו בא"י השגות עליונות יותר, אפילו ממה שהשיגו צדיקים כמותם בזמן הבית מאחר שההשגה היא בבחי' מחשבה עליונה כמו שהיא עדיין למעלה מהתלבשות הדיבור, וכמו האריז"ל שהשיג השגות עצומות מה שלא השיגו צדיקים גדולים בדורות הקדמונים" והוא פלאי.

¹⁵ ובספר אבני שלמה (ח"ב דף ע) מדברי המשגיח זצ"ל הוסיף "אבל לזה צריך להיות אדם גדול".

וענין זה חזר ונשנית במכתבי המשגיח הגה"צ ר' יחזקאל לוינסטיין זצ"ל ונעתיק מדבריו "גם בידי לאמר כי גם אני מרגיש לפעמים מעט מהמתנה של "אורא דא"י מחכים"...". (אר"י ח"א, מכתבים, מכתב צח).

"והנה אני נותן תמיד תודה על היותי בארצנו הק', וכמדומני כי רואה אני ב"ה סגולת ארצנו ברוחניות, כענין שאמרו חז"ל אוורא דא"י מחכים, כמובן כי הכל תלוי לפי עבודת ועמלות האדם" (שם מכתב קכד).

"כמדומני כי בידי לאמר כי גם עתה מרגיש אני את ירושלים למקום מוכשר לתורה וליראה, כי אין לדמות את הבקשה והחיפוש לתורה וליראת שמים פה ממקומות אחרים רחמ"ל, הנה יש לי הרבה אנשים אשר הם באים לשמוע איזה דבר חיזוק, אשר לא הי' לי במקומות אחרות,¹⁶ יתן ד' להטות את לבנו להאמת ובזה נהי' מוצלחים בטח" (שם מכתב קל"ז).

"אני ב"ה שבע רצון משיבתי פה בירושלים עה"ק, כי ירושלים אינה דומה לשאר ארץ ישראל, אף גם אינה בכלל ובפרט, כן ב"ה פה הענינים מתקבלים על לב השומעים אף לאנשי ירושלים שהנם חרדים לדבר השם" (שם מכתב סד).

הגה"צ ר' מרדכי צוקרמן זצ"ל אמר "בסוף מלחמת העולם השניה הכרתי הרבה אנשים יראים ושלמים, מהם שבחרו לנסוע לאמריקה ומהם שנסעו לארץ ישראל. לא היו הבדלים במדת היראת שמים שלהם, אבל ההבדל ניכר בדור השני שיצא מהם, רואים הבדל בין הדור שגדל באמריקה לבין הדור שגדל בארץ ישראל... וזהו אות וסימן על הכח הסגולי של קדושת ארץ ישראל" (יחיד ודורו ח"ב עמ' 705).

הג"ר אברהם חטופה שליט"א כתב "אני עוד בתור ילד קטן כשהגעתי לארץ ונכנסתי לישיבה ועסקו באיזה סוגיה עמוקה בתלמוד, התחלתי ללמוד, וידעתי שסוגיא כזו זה צריך לקחת הרבה זמן בכדי להיכנס להבין אותה, אבל

¹⁶ כוונתו, שגם אנשים שנמצאים במעמד פחות ממעמד בני תורה, אשר אם הם היה גרים בחו"ל לא היו מרגישים בקרבם שאיפות רוחניות, אבל כשהם דרים בירושלים הם מבקשי ה', מבקשי האמת והתורה והיראה.

התחלתי ללמוד והרגשתי שזה הולך לבד, אמרתי יש הארה בארץ, הלוואי שזה ימשך" (ספר אשל אברהם).

ועל הג"ר חיים קנייבסקי שליט"א מספר תלמידו הגר"א מן שליט"א "שמעתי שהיתה משלחת של גדולי ארה"ב הגר"א שכטר הגר"ש קמינצקי ושאלו את מרן מדוע לא גדלים באמריקה כגדולי ארץ ישראל? ומרן ענה: "אזכור דארץ ישראל מחכים", טעם נוסף (אמר אח"כ מרן שליט"א) הרדיפה שם אחרי הממון היא הרבה מאד, וזה מפריע" (ספר דרך שיחה).

"אדם אשר שואף לעלייה רוחנית אין מקום טוב יותר בשבילו מאשר בארץ ישראל, הוא ימצא בה תשתית תורנית רחבה, בה יוכל להשיג דרגות רוחניות ולעלות במעלות התורה כאוות נפשו". (הגר"מ שטרנבוך, דע מה שתשיב עמ' 61).

הנה מכ"ז אנו רואים שמה שאמרו חז"ל "וחד מינייהו עדיף כתרי מינן" עדיין חי וקיים כפשוטו, דהיינו אם תקח ב' אנשים, אברכים, בחורים, ילדים, ששניהם דומים זל"ז בכשרונות ויר"ש וכו' כשני שעירי המשתלח!, אז בהכרח יגדל זה שבא"י להיות כפליים במעלותיו על חברו שבחו"ל. וא"כ אם נתבונן על הבתי מדרשים הרבים שבארץ ישראל עם רבבות בני תורה הלומדים תורה מתוך הדחק ממש,¹⁷ עד כמה בושה ראו לאחוז אותנו דיירי חו"ל שכל אותו קהלה הקדושה בודאי ובודאי בצירוף עוד כח הרבים נתעלה הרבה מאוד יותר מבני חו"ל שהיה שוים להם מקודם, ומזה נוכל להתבונן הרבה על חילוק בני א"י לבני חו"ל גם בזמנינו.

ועתה, כבר א"י היא מרכז התורה והישיבות, ומרכז ההוראה להלכה ולמעשה לכל העולם כולו... וכאשר עינינו רואות בימינו אלו שהתקיים בנו הכתוב כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים שגם עניני הרבנות מתנהלים עפ"י הוראות הרבנים דאה"ק וכן בתי הדין של א"י הם קובעים מהלכי הענינים, וע"פ הוראותיהם מתנהלים גם בתי"ד שבגולה והישיבות הגדולות והחשובות

¹⁷ ראיתי מהג"ר מרדכי אליהו שליט"א שכהיום יש מאה וחמשים אלף!! אנשים הלומדים כל היום תורה הקדושה בארץ ישראל.

כאן נמצאות, ומהם תוצאות חיים לכל עם ישראל, וגדולי התורה כאן הם רוב בנינים ורוב מנינים בפ"י.¹⁸

גם גדולי חוץ לארץ כבר בדור העבר אמרו שהם כפופים לגדולי ארץ ישראל "באופן אחר עלה ענין זה של הקשר ההדוק של גדולי התורה בארה"ב למרנן ורבנן שליט"א באר"י, בדברי הגאון הגדול רבי אליהו שוויי (שליט"א) {זצ"ל} אשר הכריז כי יהדות התורה באמריקה רואה עצמה כפופה לרבנותינו שליט"א שבארץ ישראל, שעלינו לשמוע כל מה שהן אומרים כיום בנושאים השונים העומדים על הפרק..."¹⁹.

"עם פטירתו (של הג"ר משה פיינשטיין זצ"ל) החל להיות מורגש החיסרון הגדול... בישיבת הנשיאות שהתקיימה לאחר פטירתו, התקבלה החלטה שאם תתעוררנה שאלות בהלכה ישלחו אותן ארצה לשלשה מגדולי הדור, מרנן הגראמ"מ שך, הגרש"ז אויערבך, והגר"ש אלישב זצוק"ל... אני בעצמי זכיתי לשמש כשליח מספר פעמים בעיקר למרנן הג"ר אהרן ליב שטיינמן (שליט"א) {זצ"ל} שאליו היה רבי אליהו שווי שולח לשאול".²⁰

וכידוע ש"דעת תורה" של הזמן, הוא משל גדולי ארץ ישראל. וכן מרביצי התורה של ארצות הברית חלקם הגדול למדו מספר שנים בארץ ישראל. בתי דינים חשובים נסמכים ועומדים תחת הוראת הגדולים של א"י, ותלמידי הישיבות והאולפנות של ארצות הברית רבים מאד מהם באים לחיזוק בארץ ישראל וחוזרים לארצם, כשחיזוקה של ארץ ישראל השפיעה מאד עליהם, ואם כן תורת ארצות הברית היא כסניף לתורת ארץ ישראל.²¹

אין צריך להתאמצות יתירה, כל מבקר שיהיה בארץ ישראל יכול לעמוד על זה שהתלמידי חכמים של ארץ ישראל הם סוג שלא נדמה לו בשום מקום אחרת. תעלה על "אגד" אוטובוס בכל מקום תורה שיהיה בא"י, ותשמע משא ומתן בתורה במדריגה שלא מצוי למצוא בבתי מדרשות שבחוץ לארץ".

¹⁸ הדברים בקטע זה הוא מהגאון ר' שלמה עמאר שליט"א (ברכת אליהו).

¹⁹ הובא במוסף ש"ק יתד נאמן תש"ס פרשת וישב, העתק מדרשת הגאון זצ"ל בועידת אגו"י.

²⁰ במוסף ש"ק יתד נאמן תשל"ו פר' ויקרא "הרב שמואל בלום זוכר את מרן הגרמ"פ זצוק"ל".

²¹ מכאן עד ד"ה וזה, הוא מספרו של המשגיח הגה"צ ר' משה וואלפסאן שליט"א.

בדורות הללו מאת שקהלות החרדות נתבססו היטב בארץ ישראל, הם הוציאו הרבה מגדולי הדור, עיקרי לומדי תורה אשר ניכרים לכל יהדות החרדית בכל מקום שהם כמוראי הוראה הכי חשובים של הדור. ההסתכלות הרוחני של יהודי חרדי רגילי של ארצינו הקדושה מקטין זה שלעומתו שבחוץ לארץ שהוא "נעבעך" מוטרד הרבה יותר בגשמיות".

וזה אשר כתב הג"ר בנימין זילבר זצ"ל מחבר שו"ת אז נדברו, "אבל כהיום שהחכמה העליונה והמסבב כל הסיבות סיבב, שמרכזי התורה המוסר והחסידות עברו לארץ הקודש, וכל אחד ואחד יש לו החוג שלו כמו שהיה מלפנים בחו"ל. האם נשאר לנו עוד חלק ונחלה בחוץ לארץ, האם ברקלין המרכזי החרדי בארה"ב יכול להיות תחליף לירושלים דליטא או ירושלים דהונגריה וגלציה ופולין, והאם יכול להתחרות עם מרכזי התורה דארץ הקודש. דרשתי וחקרתי היטב מהבאים מהתם להכא וכולם בפה אחד, שהמצב בארץ הקודש הרבה יותר טוב מבחו"ל, בין בחינוך הבנים והבנות, ובין מה שנוגע לשמירת שבת והצניעות".

עוד בפתיחת שערי שמים וסגולות הרוחניים בארץ ישראל בזמן

הזה

הנה הארכנו האיך ארצינו הקדושה הוא כבר מרכז היהדות והתורה, ובמעלותיה בזה"ז במדרגת התורה ולומדיה, והיות כן כדאי מאוד להרחיב קצת ולהעתיק מה שהעידו גדולי זמנינו במעלת א"י גם בשאר ענינים בזה"ז.

הג"ר יהודה הל"ה, רבה לשעבר של ראדין, שעלה לארץ ישראל בשנת תר"מ, ובאגרת להחפץ חיים הפליא ההרגשה של קדושת שבת בארץ ישראל וז"ל "בחוף לארץ לא הרגשתי את קדושת השבת וזהרה, את קדושת השבת וזו תפארתה התחלתי להרגיש בארץ ישראל".

והג"ר שלמה וולבה זצ"ל כתב "חשבתי לוואי כבר הייתי בירושלים, שם יש עוד רוח אחרת, ומרגישים הקדושה, מרגישים אותה בתפילה, כי תפלה ביום חול בירושלים היא כמו תפלה במועד או ביום הדין בחו"ל, מרגישים הקדושה ברחובות קריה, ובכל הרחוב יהודים בעלי צורה גדולי תורה, ילדים נושאי ספרים, גמרות וכו'" (ספר אגרות ומכתבים, אגרת תרנג).

והג"ר יחזקאל לווינשטיין זצ"ל כתב "אור ליום ד' ויגש ח' טבת תש"י ירושלים, רב ברכה ושלוש וכו' הנה ב"ה החיים והשלום עמנו ותהלה כי זכיתי להיות בארצנו הק' הנה אחר כל הקללות רחמ"ל, גם אשר אמרו חז"ל מיום שחרב בהמ"ק אין לך יום שאין קללתה מרובה מחברתה, וכמובן שכ"ז הוא העיקר המכוון ארצינו הק'. יש עוד להרגיש רוח אחר מבחו"ל, כמדומני כמו שמרגישים יום השבת הק' מבימות החול, ואולי בידי לאמר כי גם בתפלה רואה אני איזה שינוי לטובה ב"ה, כן ענין אריכות ימים כמו שאמרו חז"ל יש לראות זאת אף ברחובות ביותר בבתי מדרשים יתן ד' לכולם אריכות ימים אנשים בני שמונים ויותר הם בגדר כאשר אמר כלב בן יפנה הקניזי (יהושע י"ד) ליהושע בן ארבעים שנה אנכי וכו' ועתה זה ארבעים וחמש שנה מאז וכו' עודני' היום חזק כאשר ביום שלח אותו משה ככחו אז כן כוחו עתה למלחמה וכו' הכוחות והזקנה ב"ה נראה לעינ' (אור יחזקאל במכתב סז).

בספר שיח השדה מסופר בתולדות שם על הג"ר אריה צבי פרומר זצ"ל בעל ארץ צבי (ר"י חכמי לובלין) "נפשו לא שבעה מרוממות שגב והשראה רוחנית ששפעו עליו באוירא דארץ ישראל, יום של חול פשוט בארץ ישראל יש בו קדושה כמו יר"ט שני של גלויות בחוץ לארץ אמר לאיש בריתו הרה"ח ר' יוסף דוד לנדא תל אביב כשהתארח בצל קורתו ברחוב הקישון".

ועל הג"ר יחזקאל אברמסקי זצ"ל מסופר "בימי חול המועד פסח כשטייל בחוצות ירושלים התבטא, כי עכשיו מרגיש הוא בכל חושיו את ההבדל העצום שבין ארץ העמים וארץ ישראל "ראיתי כאן פעם ראשונה את קדושת המועד חופפת על כולם כפי שלא הסכנתי בגולה ראיתי את הפנים הקורנות בזיוה של שמש ארצישראלית וכן המקום שפוך על יושביו" אבחנה דקה זו הבשילה בקרבו את ההחלטה כי ברגע שיגיע זמנו וישתחרר מעבודתו בבית הדין יזדרז ויבוא לגור בארץ האבות" (מלך ביופיו 504).

באגרת בשורה מהגה"ק ר' רבי ישראל מפאליצק זצ"ל לחסידי רייסין, הוא כותב שזכה בארץ ישראל להשגת בתפלה מה שלא זכה כל ימיו בחו"ל "במקוה שיסד האריז"ל וכל קברי הקדושים הגדולים היינו, ועל קבר האריז"ל התפללנו, ועל קברי נביאים תנאים ואמוראים ע"ה, וכמו חלב ודשן תשבע נפשי בעת שפתי רננות יהלל פי, ובמעט אשר טעמתי ויאורו עיני מכל הימים אשר הייתי חי בחו"ל הרבה זכיתי".

והגר"א דסלר זצ"ל במכתב לחתנו רבי אליהו יהושע געלדצעהלער זצ"ל כתב "מה אומר לכם חביבי אני מרגיש בחוש אמיתת דברי רבינו יהודה הלוי שאמר "חיי נשמות אויר ארצך" חיי נשמות ממש, ואם גם יש מקומות גם בארץ הקודש אשר הרוחניות גנוזה היא שמה ולא תתגלה על נקל, אבל במקומות התורה נראינה כבחוש ממש רחבת ידים מאד מאד היא קדושת הארץ מאשרת ומענגת לבל יסוף, הלא מובן ממילא מצב רוחי והלך מחשבותי, יזכני נא השי"ת שלא תהיה זו התפעלות גרידא אלא לקנות מן הקדושה עצמה אכ"ר".

האדמו"ר הזקן מראחמיסטריווקא שליט"א באמריקה סיפר "כ"ק מר"ח **זצוק"ל** (האדמו"ר מסקווירא) היו לו "מוראדיגע הרגשים" (הרגשים נוראים) בכל עת ששהה בארץ ישראל, והיה נראה בחוש עומק ההרגשה שהיה לו מקדושת ארץ ישראל. זכרוני יום אחד כאשר היה בצפת במלון מרגליות, בעת שקיפל הטלית ותפלין עמד אצל החלון והסתכל החוצה, והתבטא "עס איז דאך אזוי שיין, אזוי שיין" (הרי הוא כל כך יפה) בשעה שבאמת לא היה מה לראות שם, כי לא היו שם אלא רחובות קטנים עם חורבות. לא היה זה כמובן הוד והדר הגשמי אלא הוד של קדושה." (אמורות טהורות פרשת עקב דף רא).

בספר על חייו של הג"ר מרדכי גיפטר זצ"ל ישיבת טלז (באנגלש) איתא "ליותר משלשים שנה הנהיג הג"ר מרדכי גיפטר זצ"ל ישיבת טלז בקליבלד ובשנת תשל"ז (1977) הוצע לו הצעה לפתוח ישיבת טלז וישוב בא"י ב"טלז סטון". קודם זה הזמן היתה גישתו של הג"ר מרדכי גיפטר זצ"ל בנוגע לילך לחיות בא"י "ללמוד? יכולין ללמוד גם כאן!!", אבל לאחר ביקר בלתי נשכח בשנת תשל"ז, חזר מלא התפעלות מקדושתה ויופיה, שהוא הצריך פשוט לחיות שם. עם 14 בחורים 41 חברי הכולל הלך לארץ לחיות חלום שלו.

לאחר שתי שנים נפטרה הג"ר ברוך סורצקין, והג"ר גיפטר נקרא לחזור לאמריקה, אבל זה לא היה לרצונו, אך הג' מרן הסטייפלר זצ"ל צוה אותו ואת אשתו לחזור להנהיג הישיבה, וקבל דעת תורה וחזר לאמריקה. עם כ"ז היה הגאון שבר לב שהצריך לחזור, ומאז והלאה לא היה מצב בריאתו כמקדם. כשחזר, החליט לדור בבנין הישיבה ולא לחזור להבית שהיה דר בו קודם שהלך לא"י (ב' שנים קודם לזה), באומרו "א"א לי שוב לדור בבית קבוע בחו"ל, א"א לי".

ומספר היכלם ראיתי הובא בזה"ל "אחד הרגעים הקשים ביותר בחייו של הרב גיפטר היה כאשר התבשר שעליו לחזור לאמריקה. אומרים שהרב גיפטר התייעץ עם הרב שך, ועם הסטייפלר, והם הורו לו לשוב. הוראה זו הייתה קשה מנשוא עבורו, לפני פרידתו מהארץ מסר שיחת פרידה בבית הכנסת המרכזי של טלזסטון:

"לא זכיתי למה שזכה משה רבנו", הוא אמר כמעט בבכי: "אמנם משה רבנו לא נכנס לארץ ישראל, אבל הוא גם לא הוכרח לעזוב אותה אחרי שכבר נכנס אליה. אותי, לעומת זאת, מגרשת ארץ ישראל מגבולותיה!".

דמעותיו המרטיטות חדורות האהבה לארץ ישראל, גרמו לנו השומעים לדמוע. אהבתו לארץ ישראל ולירושלים הייתה עזה כל כך, עד ששמעתי מבני משפחתו שמעולם לא התאושש אחרי חזרתו לאמריקה. מאותו יום והלאה, הם אמרו, הוא נהיה אדם אחר.

משפחת גיפטר לא חזרה לביתה הקודם בשכונת ויקליף שבקליבלנד. כדי להדגיש שהם במצב ארעי של גלות עברו לדירה שהיתה בפנימיית הישיבה. כך הם חיו, ר' מרדכי למד, לימד, והשפיע על הדור הבא של תלמידי טלז, ובה בעת מעולם לא הפסיק לכסוף לאוויר הארץ הקדושה...

על אף ששהיתי במחיצתו רק שנים ספורות, לעולם לא אשכח את השיעורים ששמעתי ממנו, ואת הזמן שזכיתי להיות אתו. לעולם לא אשכח את חיוכו, את חמימותו, ואת חכמתו. בעיקר את אהבתו הלוהטת לארץ האבות, ואת שברון הלב שחש כשנאלץ לעזוב את בית המדרש האהוב שבראש ההר, ולהמירו במרחביה העצומים של אמריקה, ובחורפי קליבלנד הקפואים...

אמר לי פעם צעיר בניו: "התקופה שבה גר אבי בארץ ישראל הייתה מיוחדת כל כך לאבי ולמשפחתי. **שנתיים לאחר מכן הייתי בוכה כל לילה עד שנרדמתי**, עד כדי כך התגעגעתי לארץ ישראל ולחיים בה, זאת הייתה תקופת השיא של חיינו".

שוב ראיתי בספר מילי דאגרות (ח"ג מדור א"י, אגרת שמ"ו ש"נ, ש"ב, ש"ג) מדברי הגר"מ גיפטר זצ"ל בעצמו בענין זה ונעתיקם. וז"ל "כבר עבר עלינו השבת הראשון לימי חיינו בקדושת עיר קדשינו כלילת יופי יפה נוף משוש כל הארץ. לא אוכל להביא בכתב כעת רגשות לבבי מעת שהתחילה נחיתת המטוס עד לעת עתה... ובש"ק זו היינו בשכונת עזרת תורה והתארחנו אצל יקירינו ר'... ומי יוכל לשער צלילי קדש ששומעים באוויר השבת בשכונה

קדושה כזאת... בהיותינו כאן יש להרגיש קצת בתאוותו של מרע"ה להיות כאן, וכ"ז אך ורק מלב האמון על תוה"ק".

"בע"ה ו' עש"ק במדבר תשל"ט לרגלי המצב בישיבה באמריקא מוכרחנו לעזוב את אה"ק ככלות זמן הקיץ, וזאת אומרת לסגור הישיבה דכאן. נפשי עגומה עלי אבל רבות מחשבות..."

"... כבר שמעת זאת ממני, אבל שמעת ג"כ שבאה"ק זוכים לשמוע ביתר ברירות את דבר ה'. בפרשת השבוע ראה אנכי נותן לפניכם היום וגו', ענין "ראה" היינו שתהא הבנת הדברים כה ברורה עד כדי כך כאילו הוא רואה בעינים. חייבים אנו בזה גם בגולה, אבל קדושת הארץ מסייעת בזה מאד כאשר זכינו לראות בע"ה בשנתיים שהיינו בארץ, טרם גזר עלינו השי"ת לחזור לארץ העמים, למען לא יעקר ח"ו אותו אילן נפלא שנטענו בכאן".

"בע"ה ערב סוכות תשמ"ז... א"א לי לייעץ בנוגע לישיבה גדולה באוסטרליא... ונוסף על כך בידעי שעזיבתי את ארה"ק היתה אך ורק בגזירת הסטייפלר ז"ל שגזר עלי "איהר טארט ניט חרוב מאכן א ישיבה אין גלות צוליעב א סניף אין א"י", ואני מאד מצטער צער נפש ש"גרשוני מהסתפח בנחלת ה" אחר שהיה ברור לי שלעולם לא אצטרך לשוב לגולה, ואיך אוכל לייעץ לשוב לגולה..."

בספר מגדלתו ומרוממתו על חייו של הג"ר חיים פנחס שיינברג זצ"ל איתא בזה"ל "בשנת תשכ"ד הגיע רבינו לארץ ישראל לפקוד את קבר אביו שנסתלק שנה קודם לכן, הוא התאסכן בבית חותנו הצדיק רבי יעקב יוסף הרמן זצ"ל שהתגורר בשכונת זכרון משה בירושלים. בשהותו בירושלים הוקסם מאוירת הקדושה והטהרה שבארץ ישראל ובפרט מטוהר ילדי ירושלים הגדלים בפלטרינ של מלך, ומיד החל לקנן במחשבתו רצון עז לעבור להתגורר בארץ ישראל ולחון עפרה. גם חמיו הרה"צ רבי יעקב יוסף הרמן האיץ בו מאד שכדאי לו לעלות ולהעלות את ישיבתו ארצה.

מיד כששב לארה"ב לפני שיעור הראשון שמסר, התחלק עם התלמידים בסערת רגשותיו "אני מגיע מארצינו הקדושה, מירושלים עיה"ק,

שם הקדושה והרוחניות מורגשת ברחובות, הכל על טהרת הקודש, אפילו שמות הרחובות והערים מזכירים קדושה, מה לנו פה בארה"ב על אדמת נכר, מקומו של כל יהודי הוא בארץ ישראל.

בשיעורים ובשיחות שמסר באותה תקופה, האריך לדבר על הערך המיוחד של לימוד התורה בארץ הקודש, פלטרין של מלך שמלבד המצוה עצמה של יישוב ארץ ישראל וכל יתר המצוות התלויות בארץ, נאמר עליה שאוירה מחכים, א"כ הלא כל מגמתנו בלימוד התורה היא להעשות תלמידי חכמים, א"כ לימוד התורה בארץ ישראל הוא המתאים ביותר לזה".

וכן ראיתי הובא מכתב מהגאון ר' אלעזר שך זצ"ל ובתו"ד כתב בזה"ל "שכאן בא"י הסביבה והאוירה יותר מסוגל לעלייה בתורה ולרכוש את ההשקפה האמיתית, ולסדר את כל הנהגתו שיהיה על פי דרך התורה והמצוה, ואף שגם באמריקה יש הרבה יהודים שותו"מ, אבל יש שם הרבה ניסיונות מה שצריכין להתגבר עליהם ולא כל צעיר יכול לעמוד בזה".

מספר ר' דוד שרייבר שליט"א מראשי "קופת העיר": "בשנת תשס"ט, כאשר הצענו את האפשרות שהגאון ר' דב יפה (זצ"ל) ישתתף במסע התפילה לציונו של הגר"א מווילנא וציון מרן ה"חפץ חיים" זיע"א, בפני אחד ממקורביו, הוא המיס את לבבנו לגמרי, "תדעו לכם" אמר "שהמשגיח מאז עלייתו לא"י בגיל שבע לא יצא את גבולות הארץ... לא רפו ידינו והחלטנו לנסות... אמר שעבור זה הוא נוסע! אחרי שחזרו גילה לנו המשגיח זצוק"ל, שמעת שנחתו בוויילנא הרגיש בחוש את טומאת ארץ העמים, ורצה כל הזמן לברוח משם, מלבד בציון אדוננו הגר"א, שם פסקה הרגשת טומאת ארץ העמים" (נחלת ה' גליון 47).

"צא ולמד מה ההבדל בין חוץ לארץ לבין ארץ ישראל? בחו"ל כשקיבוץ יהודי מתגלגל במדרון רוחני, הרי זו הידרדרות מרום הר אל תהום טמיעה וניכור, אין כמעט מציאות לעלות חזרה. לא כן בארצנו הקדושה, יש עליות, ויש ירידות, ושוב עליות" (הרב מפוניבז' ח"ג עמ' קסח).

בשנת תרצ"ה כאשר הגה"צ ר' שאול ידידיה טויב זצ"ל האדמו"ר ממודזיץ, חזר מנסיעתו לארץ ישראל בפעם השניה לביתו אשר באוטווצק נשאל בין יתר השאלות "כיצד משפיעות הנסיעות לארץ ישראל על כח הנגינה? **"מאד חזק, מאותו רגע בו החלטתי על הנסיעה, מוצא אני את עצמי נתון תחת השפעת התנועות של ארץ ישראל" השיב לו הרבי** (ספר משכמו ומעלה).²²

ודבר נפלא למידים אנו מההתנהגות של הג"ר יצחק הונטר זצ"ל, שמסגולת הארץ שאין העין שולט על גילוי דברים שראויים להיות נסתרים, כאשר מסופר עליו בזה"ל "השינויים בא"י גרמה, איפה, **לשינויים בטעם העליון בהשגות שבמוח**. כדוגמא לשינוי הנהגה מקבילה בתחום המעשה, כדאי לציין שכשכתב את "אגרת הפתיחה" לספר אלפסי זוטא ח"ב, אמר ביחידות שיש בזה מפנה גדול בחייו, באשר זו הפעם ראשונה שהוא מפרסם לרבים ענינים המשתייכים ל"נסתר", **בהטעימו "שבארץ ישראל איז אנדערש"** (שבארץ ישראל הוא שונה), ועוד היו הנהגות ידועות שבהיותו בא"י לא הקפיד כל כך על **עשייתו בגלוי** (ספר הזכרון למרן בעל פחד יצחק דף נ"א).

והיום בארץ ישראל המציאות הוא, שיש שיפור גדול אצל הציבור ירא שמים בקיום הרבה מצות, יותר ממה שהיתה בגלות, והדבר מתקדם כל הזמן. וכתב על ענין זה הג"ר שריה דבליצקי זצ"ל "ובדרך כלל יש לנו לדעת כי עיקר קיום תורה ומצוות הוא דוקא בארצנו הקדושה, וכאן אפשר בעזה"י לקיים כל

²² עוד שם מהאדמו"ר בענין זה "לאבי מרן בעל הדברי ישראל ז"ע, היו געגועים עזים לא"י, בעת שחיבר את האזכרה הראשון והשני, כאשר היה בקארלסבאד ובברלין לשם רפואה, היתה לו אז התעוררת עצומה לארץ ישראל, ומאד התרגש כשראה את יופיים של הערים, ומנגד נזכר בחורבנה של ירושלים, ואז התנגן ממנו ניגון ה"אזכרה"...

כאשר אבי מרן בעל הדברי ישראל ז"ע שב מהגלותו בברלין, אמר בסעודת ההודיה שהתקיימה, "אם לא אזכרכי אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי", במה אפשר לזכור בנגינה, כפי שנאמר "אזכרה נגינתי בלילה". כאשר חיברתי את האזכרה בפעם הראשונה בקארלסבאד, שאלתי את עצמי מדוע שלח אותי הרבש"ע, וכי לא יכול לשלוח לי רפואה בעודי בבית".

כשהתחלתי להתבונן בעיר שהיא כלילת יופי, נזכרתי "בראותי את כל עיר על תילה בנויה ועיר האלוקים מושפלת עד שאול תחתיה", **ועלו בי רעיונות מחכמת הנגינה והמוזיקה כפי שלא היה מעודי**, ועלה במוחי הפסוק "רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום", "היא" לשון נקבה, מקים שכינתא מעפרא, ואז יצרתי את ה"אזכרה", אולי יימצא יהודי שייסר בגלות השכינה".

ודברים הללו מזכירים לי דברי החת"ס (דרשות ח"ב דף רל"ג א') על דברי הגמרא (כתובות עה.) "אמר אביי וחד מינייהו עדיף כתרי מינן אמר רבא וחד מינן כי סליק להתם עדיף כתרי מינייהו" שכתב בזה"ל "נמצא כל צדיק בח"ל העולה לא"י הרי הוא שקול כארבעה צדיקים, ונ"ל לאו דוקא שעלה לא"י ממש, רק שביקש לעלות ולא עלתה בידו, הרי כל שחישב לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאו, והרי הוא כארבעה".

המצוות הנוהגות בזה"ז כראוי מן המובחר עם כל פרטיהם, כי כפי הנראה בחוש הרי כל הנתונים מסייעים לקיום המצוות בהידורם. ועל כן עלינו להתנער ממידת מצות אנשים מלומדה, שלצערנו נשתרשה עמוק עמוק בתוכנו, ולבחון את כל מעשינו לא לפי מידת קיומם בארצות הגולה, אלא כפי רצון ה' לקיומם המלא, ולדוגמא היעלה על הדעת להתבטל כאן באקלים הנוח והטוב ממצוה דאורייתא של שינה בסוכה, רק משום שבארצות הצפון הקרות היתה מצוה זו כמעט לנמנעת... וידועים דברי הרמב"ן בפ' אחרי כי עיקר כל המצוות ליושבים בארץ ה', וקיומם בגלות הוא רק כדי שלא יהיו חדשים עלינו כשנחזור לארץ... ע"כ וחזק מהמצוות המיוחדות הנוהגות בארץ, כמצוות השביעית והתרומ' וכו', הרי גם לגבי המצוות הכלליות האפשרויות לקיימן נוחות יותר בארץ מאשר בחו"ל, ראשית כל מבחינת הזמנים הנוחים, למשל לכניסת השבת ויציאתה במשך כל תקופות השנה, לא מוקדם מדי ולא מאוחר מדי. אותו הדבר לגבי קיום תפילת ותיקין עם הנה"ח, ולגבי סוף זמן קרי"ש בקיץ, וסוף זמן התעניות בקיץ, שאינם מאוחרים מדי, ומבחינת האקלים, האפשרות לקיים מצות סוכה כהלכתה על צד היותר טוב, לרבות שינה בסוכה, וכמו כן הזמן של קצירת המצה השמורה אינו זמן גשמים וכו' (קובץ המועדים חנוכה, נחלת ה').

ועי' בשו"ת רשב"ש (סי' רנ"א) שמשו"ה דרך התלמוד ירושלמי קצרה ודרך הבבלי ארוכה ועמוקה משום דאורא דארץ ישראל מחכים.

וז"ל החת"ס בסיום תשובה אחת "ואולי לכשיגיעו הדברים לארץ נכונה יתעלו ויתקדשו פי שנים בחכמה ובתבונה ובדעת ובכל מלאכה ובדעת ובכל מלאכה, ועד"ז נתעלה תלמוד בבלי על ירושלמי אחר שנתקבל שם והיתה הרוחה בדיון ובהלכה א"נ" (שו"ת חת"ס יו"ד רל"ג).

ועל החזון איש מסופר "ספרו על מסכת שביעית שהופיע לקראת שנת השמיטה תרח"ץ היה חיבורו הראשון שנדפס בארץ ישראל, ומכאן ואילך נדפסו כל שאר ספריו על אדמת קודש, חלק ניכר מחיבוריו עוד נכתב על ידו לפני עשרות בשנים, אך הוא ייחס להם מעתה חשיבות יתירה משום שנדפסו בארץ" (פאר הדור ח"ג דף סא).

ומהג"ר חיים קניבסקי שליט"א נמסר "רבינו עונה בכל יום לכשמונים מכתבים בכל חלקי התורה, ורואה בו הפצת תורה וחסד וזכוי הרבים. והתבטא, שרואים הבדל בין בני הארץ לכותבים מחוץ לארץ. בני א"י כותבים טוב יותר, שאוירא דא"י מחכים" (מנחת תודה קלח).

ומסופר על הבן איש חי שהיה שולח שידפסו את ספריו דוקא בא"י ולא בבגדד, וזאת משום שקדושת א"י בודאי תשפיע על הדפסת ספריו (אמרי יחזקאל 305).

וכתב התשב"ץ (ח"ג סוס"י ר"א) דבר נורא וז"ל "ואמרו כי עדיין נשאר מהניסים שהיו בירושלים שלא אמר אדם לחברו צר לי המקום, כי בבית הכנסת בירושלים הם צריכים לאנשי המקום כל השנה ומתמלאת פה אל פה בעת התקבץ שם בחג השבועות החוגגים יותר מג' מאות איש כלם הם נכנסים שם ויושבים רווחים כי עדיין היא בקדושתה וזה סימן גאולה שלישית".

ועל דברים התשב"ץ הללו כתב הג"ר שריה דבליצקי זצ"ל "וכחזיון הזה ראינו גם כן בזמן שהיה השטח ליד הכותל המערבי מצומצם בשנים הקודמות, איך בחגים וברגלים ובפרט בחג השבועות בבקר שהיו מתפללים שם שחרית ומוסף קהל רב מאד מאד, ואף על פי כן לכולם היה מקום, אף שהמקום היה דחוק מאד" (משוש כל הארץ דף 29).

וכתב בתפארת ישראל (אבות ה, ה) "ולא הזיק נחש ועקרב בירושלים מעולם, וספרו לי ב' בני תורה דאתו מהתם זה שלא בפני זה דגם עכשיו לא נשמע שניזק אדם שם מאלה, רק לעתים רחוקים, והדא הוא דתנינן והשמותי את מקדשיכם בקדושתן הן אף כשהן שוממין".

וכבר העתקתי מה שכתב הג"ר יחזקאל לווינשטין זצ"ל בענין אריכות ימים בארץ ישראל גם בזה"ז "ותהלה כי זכיתי להיות בארצנו הק'... כן ענין אריכות ימים כמו שאמרו חז"ל יש לראות זאת אף ברחובות ביותר בבתי מדרשים יתן ד' לכולם אריכות ימים אנשים בני שמונים ויותר הם בגדר כאשר אמר כלב בן יפנה הקניזי (יהושע י"ד) ליהושע בן ארבעים שנה אנכי וכו' ועתה

זה ארבעים וחמש שנה מאז וכו' עודני' היום חזק כאשר ביום שלח אותו משה ככחו אז כן כוחו עתה למלחמה וכו' הכוחות והזקנה ב"ה נראה לעין".

וכדאי להעתיק מה שאמר הג"ר מנחם מנדל טוביאס שליט"א "בסטטיסטיקה בבני ברק עצמה יש 37 יהודים מעל 100, ויש 770 מעל 90, ויש 5000 מעל 80, בירושלים אני לא זוכר בדיוק את המספרים שם, בלי עין הרע מאריכים ימים ושנים טובות".

עוד כתב הג"ר יחזקאל לווינשטיין זצ"ל בענין סגולת ההשגחה ובענין גשמים בעתם בזה"ל "בתי היקרה... ברצוני לכתוב לך, שאל תדאגי היות והבאים מארה"ב מביאים עמם לעצמם ולאחרים כל מיני מאכל, שא"כ לאלו שאינם מקבלים זאת ע"כ שרויים הם ברעב, ע"כ הנני לאמר לך כי חבילות אלו נחוצים רק ליחסנים מארה"ב שאין להם מושג אחר במהות החיים, ב"ה הכל בריאים ושלמים ללא חבילות או שטויות, ואנו רואים פה השגחה באופן נפלא. כבר הגיעו פה ימי הגשמים, אפשר לראות פה כמו שנאמר בק"ש, ונתתי מטר ארצכם בעתו, הכל בא בזמנו, אצלכם בארה"ב אין יודעים כי לכל זמן, ולכן אף המטר אינו בעתו, אך פה בארץ ישראל יודעים כי לכל זמן ולכן המטר בא בזמנו" (אור יחזקאל, ח"א, מכתבים, מכתב שעג).

ועד"ז מצינו בדברי המשגיח רבינו ירוחם לובביץ ממיר זצ"ל (דעת תורה ח"ב דף קכ"ה) "אמר הכתוב (דברים יא יב) תמיד עיני ה"א בה מראשית השנה ועד אחרית שנה המתבונן בזה רואה נפלאות הענין כי חו"ל אינה אלא בגדר שפחה, הרי כל הבריאה מתנהלת על פי סדר מופלא, ובודאי בענין הצמיחה והגידול אשר בהם תלוי קיום העולם היה צריך להיות סדר ומשטר חזק, והנה נהפוך הוא דוקא בהם אין סדר הגשמים בחוץ לארץ יורדים בלי סדר, אי אפשר לצפות מראש מתי ירדו גשמים באמצע הקציר יכול לרדת גשם ונאלצים לסלק בבהלה את התבואה מהשדות כאילו אומרים לנו מן השמים די לך לא תגוע מרעב, אי סדר זה בגשמים יוצר הרגשה של מקריות לגבי הקציר, וכמו שזורקים לשפחה מדי פעם משהו לתוך המטבח כי כך היא ההנהגה עם חו"ל. ובחודש חשון נשפך גשם ארצה בלי הרף, ושוקעים בבוע עד הברכים. בארץ ישראל ההנהגה שונה לגמרי כשהנביא רצה להראות מופת אמר (שמואל

א' יב יז) הלא קציר חטים היום אקרא אל ה' ויתן קולות ומטר, זהו מופת כי בארץ ישראל ישנו סדר ומשטר כל כך מובהק ובקציר חטים לא ייתכן שירד גשם אלא אם כן על ידי שינוי טבע כקריעת ים סוף בזה מכירים באמת מי הגבירתא. חוקר אחד בשובי מארץ ישראל כתב מאמר עליה והוא מזכיר בנימה של בקורת כי בא"י יורדים גשמים רק בחצי שנה. למה הדבר דומה ראיתי כפרי מוכר סוסים שהכינו לו בשר עוף טרי לסעודת שבת, ולא אכל ממנו, כשנשאל למה אינו אוכל השיב שאינו יכול לאכל בשר שאינו מסריח קצת... הרגיל בבשר המסריח קצת אינו יכול לאכול בשר עוף טרי, והרגיל שבכל השנה יתרטב מעילו מהגשם אינו יכול להבין איך בארץ ישראל לא יתרטבו תמיד... ולא ישקעו בבוץ כל השנה..."

וכן הבאנו לעיל מהג"ר שריה דבליצקי זצ"ל "הרי גם לגבי המצוות הכלליות האפשרויות לקיימן נוחות יותר בארץ מאשר בחו"ל... ומבחינת האקלים, האפשרות לקיים מצות סוכה כהלכתה על צד היותר טוב, לרבות שינה בסוכה, וכמו כן הזמן של קצירת המצה השמורה אינו זמן גשמים וכו' (קובץ המועדים חנוכה, נחלת ה').

והמשגיח הגה"צ ר' יחזקאל לוינשטיין זצ"ל כתב "דעו כי ב"ה אני מרגיש את עצמי בטוב הבריאות, כי האויר בירושלים הוא מהיותר טובים שבעולם, ואני מרגיש זה" (מכתב נז).

ואותו הנהגה ניסי בגלוי, מצינו גם בעיניי פרנסה, איתא בספר באר החיים (חנוכה קמח) "מעשה ביהודי בעל משפחה גדולה שהתגורר בארץ ישראל והיו מזונותיו מצומצמים. וכיון שהיו לו קרובים וידידים בארה"ב, עלה בדעתו לעבור לשם כדי שיוכל להשתכר ולהרוויח יותר, אולם בטרם עשה מעשה הלך להתייעץ עם רבו הרה"ק רבי יואל מסאטמאר זי"ע. שאלו הרבי אם יש לו לחם לכלכל את ביתו והצטרכויותיו דבר יום ביומו, השיב החסיד שלחם לפי הטף יש לו, הגם שאף זה בדוחק. אולם הוא רואה איך שבניו גדלים ובקרוב יצטרך להשיאם ואין לו פרוטה לפורטה להוצאות הנישואין. השיב לו הרה"ק מסאטמאר תשובה רבת משמעות, יהודים מחתנים את צאצאיהם בין בארץ ישראל ובין בחוץ לארץ מבלי שידעו מהיכן ישיגו המעות להוצאות החתונות,

אולם החילוק בין יושבי אר"י לבני חו"ל הוא, שבארץ ישראל רואים בחוש איך זוכים לכך למעלה מדרך הטבע, ואילו בחוץ לארץ מלובש השפע בדרך הטבע, וכי שווה לך לוותר על ההנהגה של למעלה מדרך הטבע, עבור ההנהגה בדרך הטבע".

והרב מפוניבז כתב באגרת "הנני רואה את השי"ת בכל צעד ושעל עם העם היושב בציון נסי נסים בכל רגע ובכל שעה אנו עם אלקי וארצנו ארץ שמימית הבה נצא לקראת הקב"ה ונתקרב ליד ההשגחה העליונה המושטת אלינו הבה וניפגש עם כל אחינו בני ישראל בנתיבות הנצח של עמנו תורתו ומצוותיו לגאולה השלמה במהרה" (הרב מפוניבז ח"ג דף קלה).

והמשגיח רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל (מכתב סז) כתב "ע"ד הסכמתי לזכות לארצינו הקדושה, אין לי מה להוסיף עוד על דברי בהמכתב הקודם, בידי לכתוב לו כי רואה אני את ההשגחה הנוראה ע"ד אלו אשר באו לפה, כי כולם שבע רצון, והשיגו כלם לפי רצונם בכל ענינם".

הנה להלן בהקונטרס נדבר באריכות בענין מה שארץ ישראל הוא המקום הבטוח ביותר, וסגולת הבטחון הניכר בה בזמן הזה, ונעתיק משם קצת כאן ממה שנוגע לענינינו "סגולת ארץ ישראל בזה"ז".

כתב הג"ר יחזקאל לוינשטיין במכתב (רי"ז) "תדעו בני היקרים כי הפחד והאימה אשר נראה ונשמע, הוא רק למי שהוא רחוק מארצינו, בארצינו הק' שורר ב"ה רוח מנוחה ובטחון, בפרט שלתושבי ירושלים. ואם תשאלו מה הוא הגורם הייתי אומר אולי הוא הסיבה כי ברכת ה' ית' בתורתו וישבתם לבטח שורר בם עתה... ואולי הוא כענין שאמרו הנח להן לישראל אם אין נביאים הן בני נביאים הן, איהו לא חזו מזלא חזו...".

כתב הג"ר יחזקאל סרנא (דליות יחזקאל ח"ב אגרת לה) "תשט"ז... ואמנם רואים אנו דבר פלא זה לענינו כעת בארצינו הקדושה כי בחו"ל אחינו מלאים פחד ורעדה על מצבנו, והצדק אתם כי הלא עומדים אנו על הר געש והסכנה איומה, כי כל הגוים הקרובים וגם הרחוקים האויבים בנפש, וגם אלה הנראים כידידים סבבוני וכולם עומדים על דמנו, ולא קמים ולא זעים, ואינם

נוקפים באצבע לעזרנו, ואין לנו להשען אלא על אבינו שבשמים. ודוקא פה על ההר געש אין פחד ואין בהלה והחיים הולכים במסלולם, ואנו רואים בעינינו איך מקוימים דברי חז"ל שזו היא סגולת ארצנו הקדושה שאף כי הם בצרה גדולה הם כזית רענן מושרשים כשורשי הזית ורעננים ברוחם, ומצפים לישועת ה' שתבוא כהרף עין".

ועל הרב מפוניבז מסופר "בראש ובראשונה נהג להצביע ולהמחיש זו השלוחה, אין שום הסבר טבעי לשלוחה העוטפת את האוכלוסיה היהודית בא"י, אף בזמנים של מצור וסכנה, נראית לעין מאת ה' היתה זאת היא נפלאות בעינינו, בימי חירום ומלחמה מול צחצוח חרבות ואיומי זדון של שבע מדינות אויב וגויסותיהם, הציבור היהודי אינו נתפס לבהלה ונאזר בתושיה מופתית להמשיך בשיגרת חייו. מה פשר שאננות זו, הוה אומר אלו זהרורים מהבטחת קודשא בריך הוא וישבתם לבטח בארצכם, זוהי האמונה היהודית והבטחון בעזר ממעל שניערו ממעמקים" (הרב מפוניבז ח"ג דף קלה).

על הגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל מסופר ש"כאשר התחוללה בא"י המלחמה הידועה בשם "מלחמת יום הכיפורים", הזכיר כמה הרפתקאות וזמנים קשים שעברו עליו בחיים, בכללם ימי חירום ומהומות מלחמה, בציינו את ההבדל: "שבחוץ לארץ ישבתי עם הגמרא ולמדתי מתחת השולחן", ואילו כאן, ב"ה אפילו בזמני מלחמה "ישבתי עם הגמרא ולמדתי מע"ג השולחן..." (מלך ביפיו ח"ב עמ' 616).

ודרש האדמו"ר מקלויזנבורג זצ"ל "פלא הדבר שכן הוא המצב עד היום הזה שארץ ישראל היא ארץ קטנה ביותר המוקפת בכמה וכמה מדינות עצומות עם מאות מליוני ישמעאלים ימ"ש השונאים את בני ישראל שנאה כזו שלא היתה אפילו בזמן חורבן בית המקדש ועכ"ז חיים שם היהודים במנוחה ובשלמות הנפש, וכשאני שואל לפעמים יהודי מארץ ישראל אם הם מפחדים שמה, עולה בת שחוק על שפתיו כי הוא תולה בטחונו בהקב"ה. הבטחון של היהודים בארץ ישראל הוא בלתי מושג, וסוד הדבר כי אע"ג דאיהו לא חזי מזליהו חזי, והם מרגישים את ההשגחה דלעילא מאת הבוכ"ע, וממילא הם

סמוכים ובטוחים שלא תבוא עליהם צרה, כי ישראל אם אינם נביאים בני נביאים הם.

בשנות המלחמה באירופה בכל מקום ששמעו כי הרשע עומד להיכנס, שמה שררה אנדרלמוסיה ונפל אימה ופחד על כולם, שחששו מה יולד יום, והיו בורחים ונוודים ממקום למקום, ומכפר לכפר, כדי להסתתר מעיני הרשעים. לעומת זאת בארץ ישראל, אף שהיא מוקפת אויבים מכל עבר, עכ"ז אין רואים את היהודים בורחים משם, אלא חיים על מקומם בשלום וכל אחד רואה כי **אצבע אלקים הוא**, ואף שבוודאי צריכים בכל זמן ובכל מקום להתפלל אל ה', אבל שם המקום מסוגל יותר לבטחון בה". (דרשות חומש רש"י וישב תשמ"א)

וכתב בספר "מכתב מאלהו" (ח"ג) וז"ל "גם בדורנו אנו מוצאים בחינת מנוחה ובטחה נפשית בארץ ישראל יותר מבכל הארצות, בעינינו ראינו שבשעה... והננו רואים עוד דבר פלא, בא"י בוטחים בנסים, שנוכל לעמוד לעמוד אפילו נגד ריבוי שונאינו, ואפילו כאלה שלא זכו לאור האמונה, והמה תועים בדעות, א"כ בטחון זה מנין, אלא שזו מברכת הארץ אשר ברכה ה'".

וראה דברי הג"ר מרדכי גיפטר זצ"ל וז"ל "ורואים בחוש שהיהודי שהתרחק מהמקור מתמלא פחד מכל צל עובר, שבור ורצוץ הוא בנפשו פנימה. ואם בארץ ישראל רואים אנו גבורה וגאון אף באלה הרחוקים מן המקור, אין זאת אלא מפני שזו היא סגולתה של קדושת הארץ מקום אשר בחר בה ה', וההתקשרות אליה ג"כ יש בה הרבה מעלות טובות, אף למי שלא יבין סוד הדברים" והוא נורא מאוד (ספר מילי דאגרת).

והגר"ש וולבה זצ"ל כתב "בדרך הטבע אין שום אפשרות להחזיק בה מעמד נגד ים של שונאים בנפש, ואין גם שום ספק כי כל דיירי הארץ אף כשהיו פורקי עול מצוות, אמונה עמוקה וחזקה מקננת בהם באלקי הארץ, בל יעזבם בידי אויבינו המרובים, כי לולא אמונה כזאת לא תתכן עקשנות כזאת של התבססות בארץ הקודש" (עלי שור ח"א עמ' רפו רפ"ז).

עוד אמר הגר"ש וולבה זצ"ל "אצלנו אין מקום לפאניקה וספיקות, **אנו חיים פה עם הקב"ה, אפילו חיילים מרגישים זאת בתת ההכרה, כשהם יודעים שיש צבור גדול שעוסק בתורה עבודת ה', הם יותר רגועים**" (קולמוס 032).

וכאשר נתבאר שארץ ישראל משפיע גם על אלו שרחוקים מאור התורה, כן מצינו בדברי רבותינו דבר נפלא מאוד שאפי' אומות העולם מושפעים מאוירא המחכים של ארץ ישראל, ושדבר זה מתקיים עד היום הזה.

איתא בגמ' (חולין י"ג:): "דאמר ר' חיה בר אבא א"ר יוחנן נכרים שבחוצה לארץ לאו עובדי עבודת כוכבים הן אלא מנהג אבותיהן בידיהן" וכתב על זה החתם סופר (שם) "בודאי הסברא נוטה לכך שאין סתם בני אדם באומות מבינים ומשכילים דברים עמוקים כאלה, והם אומרים לעץ אתה אבי כמצות אנשים מלומדה ולא דעת ולא תבונה. אך לעומת זה הסברא להיפך היתכן שיהי' מי שיש לו מוח בקדקדו לבול עץ יסגוד ישתחוה למכמרתו, מי פתי יסיר הנה, לולי שמנערותו וילדותו הבינהו אבותיו מבטן ומלידה ומהריון. ע"כ מביא ראיה מעדותו של ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן **שנכרים שבח"ל כולם בלי דעת הם רק שמנהג אבותיהם בידיהם**, וכיון שזה אפשר, א"כ חוזרים אנו לכלל אפילו במקום שיש מינים שיודעים מ"מ אין הרוב ככה ולא שכיח".

ובספר אפרקסתא דעניא (ח"ג יו"ד סי' קנ"א) הביא דבריו וכתב ע"ז "דרוח מבינתו יענה דהאי **טעמא דנכרים שבח"ל דוקא לא עובדי עבודה זרה הן, משום דאזירא דא"י מחכים לכן גם הנכרים חכמים הם להרע, משא"כ שבח"ל עם לא בינות הוא, ואינם יודעים מאומה, רק אוחזין מעשה אבותיהם בידיהם**".

ובספר פרדס יוסף כתב בזה"ל "הנה לדעת חז"ל **אזירא דארץ ישראל מחכים וכמה מהנוסעים לארץ ישראל בעלי ההרגש יספרו כי ירגישו רגשי קדש רעיונות נשגבים. ובהיסטוריה כתוב שהנסיך רודאלף יורש העצר האוסטרי סיפר, כי בדרכו על אדמת הקדש הרגיש חרדת קדש ובהגיעו שערי ירושלים כמו רוח ממרום לבשה אותו ונפשו רחפה על תענוגים רוחנים אשר לא לבני אדם המה**" (פר' בראשית, כ"ז הובא בספר דף על דף), הרי לנו שעד היום הזה

קדושת ארץ ישראל משפיע על כל אחד שבא שם, ואפי' הנכרים, ועל אחת כמה וכמה על בני ישראל ששובו אל חיק אמם כאשר נתבאר באריכות בס"ד.

וכדאי להעתיק קצת מקדושת מקום ה"כותל המערבי" עד היום הזה (ועי' בנספח שהארכנו בזה). בספר "ארזי הלבנון" כתב על הגאון המפורסם רבי חביב דוד סתהון זצוק"ל ראב"ד עיר הקדוש טבריא בזה"ל "על ביקורו של רבינו בירושלים עיר הקודש ותפילתו הסוערת בכותל המערבי מספר רבינו גם בספרו שמש ומגן תחת הכותרת כותל מערבי. רבינו שמע כי המקום הזה מקש לב האדם, ונוכח לראות כי אמת הדבר. כך כותב "בבואי שם התעוררתי בבכיה נוראה אשר לא אוכל לשער אותה עד שכמעט יותר מחצי שעה עיני נגרה ולא תדמה מאין הפוגות ונלאיתי לכבוש את קול בכייתי ולא יכולתי שעמד נגד עיני איך המקום הזה אשר שכן הכבוד בו כהנים בעבודתם וכו' ובין הכפורת חונה חי העולמים יוצר הכל מה נורא וכו' והאמנתי לשמועתי ששמעתי כי המקום הזה מקדש לב האדם ומעורר בו יראה גדולה והתלהבות עצום שלי"ת (ר"ת שבח לה' יתברך) אשר באתי עד הלום".

ובספר "זכרון יהושע" מאחד מחכמי ירושלים איתא בזה"ל "ופלא ראו שם, באותו איש אחד אשר נסעו עמו יחד בספינה, ודימו שאינו מזרע היהודים, ועכשיו מצאו אותו אצל הכותל ששפך שם שיחו בקולות ובתחנונים ובכיה גדולה מאוד, כי התעוררות קדושת המקום כל אחד מרגיש, ואף כשהולכים שם מידי יום ביום, בכל זאת בשבאים שם התעוררות גדולה מרגישים עד שמוכרחים לשפוך שיח בלב שלם לאבינו שבשמים".

וז"ל הגה"ק רבי אהרן משה מחוסט זצ"ל "מעולם לא היה לי בחיי התעוררות כזו כמו שהיה לי בכותל המערבי, והיה לי ב"ה בחיים שלי איפוא להתעורר, הלא הייתי אצל אאמו"ר הגה"ק זצ"ל, הלא הייתי אצל זקני הגה"ק זצ"ל, התעוררות שהי' לי בכותל המערבי הי' יותר מהתעוררות שהי' לי אצל אא"ז רבי ישראל יעקב זי"ע בעת אמירת כל נדרי בליל יוהכ"פ" (תפארת משה, הובא בגליון שבילי הארץ).

וז"ל הג"ר שלמה וולבה זצ"ל "כמעט חצי שנה הנני בא"י פסח שוב הייתי בירושלים והתפללתי אצל הכותל המערבי שתי פעמים, בשום מקום אחר בעולם אין מתפללין ככה כמו אצל הכותל, אף לא ביר"כ, בכל פעם שמתפללים שם מרגישים ממש ששם כמעט אין מחיצות מבדילות בינינו לבין בוראנו ית', בכלל. הרבה צריכין לעמול בכדי להרגיש משהו מקדושת א"י..." (ספר אגרות ומכתבים, אגרת תרנה).²³

ואחר כל האריכות בזה נראה שנאה לסיים עם דברי החזון איש שהזכיר הגאון רבי בנימין מנדלזון זצ"ל גאב"ד ור"מ קוממיות בהספדו על מרן החזו"א (בכולל 'חזון איש') את ששמע בעצמו ממרן החזו"א "חז"ל תולים הבדלה בדעת, ובדורנו, שהטוב כ"כ מעורב ברע, צריכים דעת גדולה לעשות הבדלה, והדעת הזאת ראינו אצל מרן החזו"א זצ"ל כמה היה שמח בעלית שומרי תורה אחרי המלחמה. ואמר לי פעם: "רואים שהשם יתברך רוצה שיבואו יהודים חרדים לארץ הקודש" [ונאנח ואמר "אילו זכינו...", דהיינו שהכל היה בא ע"י מלך המשיח], וראיתי איך הביע שביעת רצונו".

²³ אמר בשם הגר"ח שמואלביץ "שמי שאינו לומד חצי שעה מוסר לא יכול להרגיש כלום בכותל המערבי" (אבני שלמה ח"א דף סו).

תשוקת כלל ישראל בכל הדורות לשוב אל ארץ ישראל

כבר ראינו מעט מגודל החביבות ומסירת נפש לארץ ישראל מאת עם הנבחר, וכעת ראינו להרחיב הדיבור בזה בס"ד.

תשוקת כלל אל ארצינו הקודש יש לנו בירושה מאבותינו אברהם יצחק ויעקב, אמרו חז"ל (תנחומא פרשות ראה אות ח) "ירמיה הנביא צווח ואמר (ירמיה פרק ג' י"ט) "ואנוכי אמרתי איך אשיטך בבנים ואתן לך ארץ חמדה" הארץ שחמדה אבות העולם אברהם נתאווה לה שכן הוא אומר (בראשית ט"ו ח) "במה אדע כי אירשנה", יצחק נתאווה לה שנאמר לו (בראשית כ"ו ג) "גור בארץ הזאת ואהיה עמך ואברכך כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל", יעקב נתאווה לה שנאמר (בראשית כ"ח כ' כ"א) "אם יהיה אלקים עמדי ושמרני בדרך הזה ושבתי בשלום קל בית אבי", ואף משה נתאווה לה... ואף דוד נתאווה לה...".

ואיתא בבראשית רבה (לך לך פרשה לט ח) "ויאמר ה' אל אברם לך לך הה"ד (שם נה) ואומר מי יתן לי אבר כיונה אעופה ואשכונה למה כיונה, ר' עזריה בשם רבי יודן אמר לפי שכל העופות בשעה שהם יגיעים הן נחין על גבי סלע או על גבי אילן, אבל היונה הזו בשעה שהיא פורחת ויגיעה קופצת באחד מאגפיה ופורחת באחד מאגפיה (שם) הנה ארחיק נדוד נדנד טלטול אחר טלטול אליו במדבר סלה מוטב ללון במדברות של א"י ולא ללון בפלטיות של חו"ל. וא"ת שלא גהץ אברהם ושמח על דיבור המקום, ולמה לא יצא שעדיין לא הורשה, אבל משהורשה וילך אברם כאשר דבר אליו ה' וילך אתו לוט, אמר רבי לוי בשעה שהיה אברהם מהלך בארם נהרים ובארם נחור, ראה אותן אוכלים ושותים ופוחזים, אמר הלואי לא יהא לי חלק בארץ הזאת. וכיון שהגיע לסולמה של צור, ראה אותן עסוקין בניכוש בשעת הניכוש בעידור בשעת העידור, אמר הלואי יהא חלקי בארץ הזאת, אמר לו הקב"ה לזרעך אתן את הארץ הזאת".

והחבר אמר אל הכוזרי "והנה אבותיכם הראשונים היו בוחרים לדור בה יותר מכל משכנותם והעדיפו היותם גרים בה מהיות אזרחים במקומותיהם אם כי אותה שעה לא היתה השכינה שוכנת בה ולא נגלית שם כי היתה אז הארץ מלאה זמה".

ועד"ז כתב בספר חרדים (מצוה נ"ט) על מדרש הנ"ל "וממנו נלמד לדורות אנחנו יוצאי חלציו להיות נכספים כמוהו אע"פ שיושביה בצער על מנת כך להיות שמחים ביסורין".

ידוע המכתב שכתב ה"אור שמח" וז"ל בא"ד "הנה מאז הכיר האחד אברהם אבינו את בוראו, היה קושר כל תקותו והבטחתו בהנחילו את ארץ הקדושה לבניו, והלך בה לארכה ולרחבה ונטע אשל (בראשית כ"א ל"ג) ואחריו יצחק זרע בה וחפר בארות מים (שם כ"ו) וכן יעקב בנה בית (שם ל"ג), וכל פסגת תקותם היתה כי בניהם ישבו בארץ המוריה..." (נתפרסם בכתב עת "התור" שנת תרפ"ב ירושלים, גליון ג').

וידועים דברי האור שמח (משך חכמה פרשת בחקותי) "כי כאשר גזרה החכמה העליונה אשר ישראל יתנוודדו בארצות שנים רבות מאוד מאוד, עד זמן אשר חקקה המטרה האלקית אשר לבא לפומא לא גליא, חשבה אופנים ותחבולות אשר ישראל יתקיימו לגוי ולא יתבוללו בעמים, והעירה על זה גדולי האומה לעשות בזה גדרים סייגים אשר האומה תתקיים בשאון גלי הים ולא תטבע במצולות הסער השוטף ברוח אמיץ וכביר, והנה הראשון המורה דרך ומלמד ראשי האומה הוא אבינו הזקן יעקב, אשר ראה את אשר יקרה אותנו באחרית הימים, חשב אשר אם יהיה שבעים איש בגוי חזק ואמיץ כמצרים מלפנים הלא יתבוללו ויתבטלו אחד ברבבות רבבה, חשב תחבולה ועצה אשר בניו יהיו מצויינים שם בבגדיהם ובשמותם ולכן היו ישראל לגוי בפני עצמו... לכן צוה בכל עוז לקבור אותו בארץ כנען, וידעו כי אבות האומה ויחוסה הוא בארץ כנען שכאשר ידעו מעלתו היו משתוקקים לקוברו... ובזה נקבע בנפש בניו קישור טבעי להשתוקק אל ארץ אבותיהם ולחשוב עצמם כגרים, וזה "ויגר שם" מלמד שלא ירד יעקב אבינו להשתקע אלא לגור שם, פירוש מלמד לדורות בכל גלות וגלות ההנהגה שידעו שלא ירדו להשתקע רק לגור, עד בוא קץ

הימין, ויהיו נחשבים בעיני עצמם, לא כאזרחים, וכן צוה יוסף "פקד יפקד אלקים אתכם והעליתם את עצמותי מזה", וכן כל השבטים שבזה הניחו שורש גדול בלבב ישראל, ולכן "ויקוצו מפני בני ישראל" שהיו נחשבים בעיניהם כקוצים... ומזה למדו גדולי האומה ובראשם עזרא ואנשי כנסת הגדולה שגדרו וסייגו האומה ב"ח דבר להיבדל מן הגויים בכל דרכיהם שידעו ישראל כי הוא אכסנאי, וגר בארץ נכריה והוא כשתילי זיתים שאינו מתערב עם הרכבה אחרת... שהם הם הדברים המקיימים להאומה בגולה ומזכירים אותו שהוא ישראל והוא בארץ לא לו...".

אנו מתפללים ג' פעמים ביום "תקע בשופר גדול לחירותינו, ושא נס לקבץ גלותינו וקבצינו יחד מארבע כנפות הארץ" ועי' בהקדמה של רס"ג לסידור שכתב "וכן לא היה זקוקים בימי אבותינו לומר מקבץ נדחי עמו, מפני שהיו מקובצים, ולא בונה ירושלם מפני שהיתה בנויה, אבל במקום שתי אלה היה מבקשים שתימשך המליכה וינצחו במלחמות", והיינו שתפלה זאת הוא תולדה מתשובה העמוקה של כלל ישראל לשוב אל ארץ החמדה טובה ורחבה, אחר שגלינו ונתרחקנו ממנה, וכה התפללנו בתשובה עצומה כל הימים אשר גלינו ממנה שלשה פעמים בכל יום.

וכמו שכתב החתם סופר ("תורת משה" מהד"ק דברים דף מ"ד טור א') שדעתנו לשוב אליו בכל רגע אפשרי וז"ל "נ"ל אע"פ שאבותינו התהלכו מגוי אל גוי ומממלכה אל עם אחר, מכל מקום בכל מקום שהלכו היה לבם ועינם וכל מחשבתם אל ארץ נחלתם אשר נתן להם השי"ת, וכן אמרו השבטים לפרעה 'לגור בארץ באנו' ולא להתיישב, כי בכל רגע האפשרי דעתנו על נחלתנו".

ועי' בחת"ס (דרשות ח"ב עמוד שו' לז' אב) שתשובת כלל ישראל בגולה, ותפלתם, להראות להקב"ה שאם יהיה בידינו לבחור בטוב שאר הארצות או לדור בארץ ישראל, היינו בוחרים בארץ ישראל וז"ל "כי ידוע כי כל התורה היא בבחירה ולא בהכרח... וכ' הרמב"ן בפ' מסעי על הפסוק והורשתם את הארץ וישבתם בה שהיא מצות עשה מפורשת לישב בארץ הקדושה, והנה כשאין לנו חנינה ע"פ כל הארץ, רק הארץ הזאת, א"כ לא נקיים מצוה זו כ"א

בהכרח, ולא יוכר בחירתנו אותה ברצון לשם ה'. אך כשיש לנו טוב ארצות גוים ולא נבחר לשבת כ"א בה אזי נקיים מ"ע הנ"ל ברצון נפשינו, וזהו שאמר הכתוב "ידבר עמים תחתינו ולאומים תחת רגלינו" באופן שנוכל לשבת בארצם כרצונינו, ואח"כ יבחר לנו את נחלינו, ובזה יוכר שהיא בבחירה ולא בהכרח".

וז"ל המר"ם חגיז בספר שפת אמת "יען באמת ה' הוא היודע כי תל"י רובא דרובא דמנכר בקהלות ישראל כל הגולה צדיקים הם "ורצו עבדיו את אבניה ואת עפרה יחוננו", ואם יש בידם יכולת לעלות ואינם עולין הוא מפני חסרון ידיעתם בגדולות הארץ ותועלתיה והרי אלו שוגגין ולא מזידין".

ז"ל הג"ר יצחק אלחנן ספקטור זצ"ל (אגרות ח"ב קצג) "קדושת וחיבת ארצנו הקדושה ממלאת כל חללה של היהדות, ובקול אם רחמניה תלבב ותלהיב זכרונה בקרב בניה אסירי התקוה הכואבים לשברה ומיחלים לבנינה.... ומי זה האיש אשר דמי יהודי נוזל בערקיו וחיבת אה"ק תמלא נפשו ולא יתעורר לקול הקורא הזה המכרזת מתוך חללו של היהדות למען ציון לא אחשה...".

ובשו"ת דברי יציב (חושן משפט סימן פד) כתב בזה"ל "וי"ל כי בודאי כל אחד מישראל מזרע האבות רוצה לדור בארץ אבותיו ועיין ב"מ ק"א, אלא שחושש שבאר"י לא יהא לו ממה לפרנס נפשות ביתו ולכן דר בחו"ל, אמנם זה גרוע ממי שיש לו פת בסלו ואומר מה אוכל למחר שאינו אלא מקטני אמנה".

וז"ל הגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל "ברור שעצם מציאות הנכוחית החדשה, בה יכולים בני ישראל באופן חפשי לשוב אל ארצם... היא כשלעצמה היתה משאת נפש ולב שלומי אמוני ישראל בכל הדורות. פתיחת שערי ארץ ישראל שימשה נושא לתפילותיהם הנלהבות ביותר במשך כל שנות היסורים והסבל הגלותם הארוכה".

מרן החזון איש שהיה בראשית תהליך זה כבר התבטא על כך בשנת ת"ש בעת ביקורו בקיבוץ "חפץ חיים" "לשמחת לבב זכיתי לראות את הנוער אשר לבבו ער לתורה ולמצוותיה לקיימה לעבדה ולשמרה בחדוות עוז אשרי

עין ראתה אלה בימים האלה המוסיפים תקוה לישועות הניבאות לשיבת בנים לגבולם ומלאה הארץ דעת את ה' (קובץ אגרות חזו"א ח"א אגרת ק"ט).

ועי' בפאר הדור (עמוד מ"ד בשם "האיש וחזונו" עמ' לה, לו) מה שהביא מדברי החזו"א שאמר בזה"ל "איך יתכן בכלל שאיש אשר חונך על ברכי התורה לא ירגיש חיבה והשתוקקות לארצינו?, הלא מוטבע דבר זה בחינוכו של הילד הרך עד שאין למחות את הרשמים שהוא מקבל, הנחרתים כצפורן ברזל ושמיר על לוח לבו, הנה לומד הילד חומש, לומד על משה רבינו שלא קם קמוהו אדון הנביאים אשר קרע לנו את הים סוף והביאנו לפני הר סיני, ועל שנותיו האחרונות, והנה משה העומד לפני פטירתו ושערי גן עדן פתוחין לפניו, והוא שיזכה להתענג מזיו שכינתו, יתברך לעילא מכל דרגין, בקשה אחת יתירה יש לו "אעברה נא ואראה את הארץ הטובה..." איזה רושם כביר על ערכה של ארץ זו סופג לתוך נשמתו ילד זה הלומד את התורה, והלומדה לא כאחרים, אלא בקדושה ובטהרה, הנה הוא רואה לפניו את משה רבינו, אשר חין ערכה גבה בעיניו עדי שחק, וגדולתו בל תשווה לשאר בשר ודם, והוא משתוקק אל הארץ וקדושתו, ואיך הוא לא יאהב את ארץ ישראל".

וכתב בספר חיי מוהר"ן (אות ד) "כאשר אנו רואים שכל התורה כלה מראשה ועד סופה מלאה משבח ארץ ישראל, וכל ההבטחה שהבטיח הש"י את אבותינו הק' לאברהם ליצחק וליעקב היה העיקר ע"י ירושת הארץ, וכן כל גאולת ויציאת מצרים ע"י מרע"ה הכל היה כדי לזכות לבוא לארץ ישראל, ומכל זה יכולין לראות ולהבין מרחוק מעלת קדושת ארץ ישראל שהש"ת מבטיח כ"כ עליה. בפרט המעיין בגמרא ומדרשים וזוה"ק ובשאר ספרים הק' שמבואר בכולם הרבה מאד מגודל קדושת ארץ ישראל ומעלת הזוכה לישוב בה, ואפילו לילך בה רק ארבע אמות. וע"כ אם היה האדם מאמין באמת בקדושת ארץ ישראל חלק מאלפי אלפים מכמו שהוא באמת, בוודאי היה רץ ופורח לארץ ישראל בכל כחו ולא היה שום מונע שימנע, ובאמת אין שום מניעה על זה כלל, כי המניעה הגדולה מריחוק הדרך וטלטול הקשה על הים ומההוצאות הרבות שצריכין על זה, הלא אנו רואים מעשים בכל יום מאנשים רבים ומעונגים שנוסעים ומטלטלים א"ע לדרך רחוקה ביותר בשביל ספק ריוח, וכן אנו רואים

עניים שמשאימים בניהם ובנותיהם בהוצאה רבה יותר ממה שצריכים על נסיעת ארץ ישראל, ואעפ"כ השי"ת עוזר להם מה שמוכרח להם ביותר. ומכש"כ אם היו משתוקקים באמת לארץ ישראל ולחשוב מחשבות ותחבולות ע"ז לבוא לשם, בוודאי היה השי"ת עוזר להם בלי ספק, אך עיקר המניעה היא רק מניעת המוח מה שהבע"ד מבלבל את מוחו לבלי להרגיש בשלימות קדושת ארץ ישראל, ולבלי להאמין בדעתו בשלימות שהוא צריך לעשות דבר זה ושחיו הנצחיים תלויים בזה וכל זה²⁴.

ובספר שפע חיים (מכתבי תורה ה', מכתב תכא, דף רמו) איתא בזה"ל "מכתבך ראיתי המלא געגועים וכסופים לארצינו הקדושה והנחמדה, אשר בחר השם לעמו ונחלתו, וכמו שסימן טוב לבריאות אדם אם כשאינו אוכל מרגיש הוא רעבון והשתוקקת לאכילה כי זה טבע האדם, כן טבע הנפש נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות השם, סימן טוב לבריאות הנפש ושכל האדם ותפארתו..."

הרמב"ן כשעלה לארץ ישראל כתב בסוף דרשתו לראש השנה "וזה מה שהוצאנו מארצי וטלטלני ממקומי עזבתי את ביתי נטשתי את נחלתי נעשיתי בעורב על בני אכזרי על בנותי לפי שרצוני להיות בחיק אמי".

הגר"א שהשתדל לעלות לארץ ישראל, ואף החל בנסיעה, כתב למשפחתו בהיותו כבר בדרך "באתי לבקש מאתכם שלא תצטערו כלל וכלל... וגם לא תדאגו. הנה אנשים נוסעים על כמה שנים בשביל ממון, מניחים נשותיהן, וגם הם נעים ונדים בחסר כל, ואני ת"ל נוסע לארץ הקדושה שהכל מצפים לראותה, חמדת כל ישראל, וחמדת הש"י, כל העליונים והתחתונים תשוקתם אליה, ואני נוסע בשלום ברוך ה'".

והנני עומד ומתמה, וכי אין השתוקקת זו אשר מושרשים אנו בתוך נפשינו עמוק עמוק חזק חזק, מביא אותנו לנוד ממקומינו לשוב אל ארץ אבותינו חמדת לבבנו, וכי אין זה מניע אותנו לעשות מעשים ולחזק עצמינו

²⁴ הג"ר אברהם גרוזדינסקי זצ"ל הי"ד כותב במכתב לאחד שהתייעץ עמו בענין עלייה לא"י "ראוי לכל אחד להכיר אמיתת הרגש של אהבת ארץ ישראל אצלו, אם אהבה זו קננה בקרבו פנימה, לא התפעלות ראייה זמנית, צריך הוא לוותר על השאר ולחפש עצה איך לקרב כל דבר שיתאים לאהבתו זאת. ואם אין האהבה אלא התפעלות בלבד, או חיקוי לסביבה הקרובה, אז ממילא אין מקום לשאלה עוד".

ולאיש את רעהו לאמר חזק חזק בעד עמינו ובעד ערי אלקינו, לסלול מסילות ולעשות דרכים ושבילים, אל ארץ החמדה טובה ורחבה.

וכי לא מן הדעת נשאל השאלה שעכ"פ עלינו להשתדל שהדורות הבאים שאנו רוצים שהם יזכו לכל טוב, ואת עמלנו אלו הבנים, וכי אין רצונינו שהם יזכו למצא נוח בארצינו הקדושה, וכי אין עלינו להשתדל עכ"פ לטכס עצה בזה, הלא לצורך כסף נותנים נפשינו וימינו להשאיר דבר לזרעינו, וכי אין ארץ ישראל חשוב מעט ליתן מעט שבמעט כוחות ומחשבה בזה אם נוכל לסלול דרך המלך להם לשוב לאחוזתינו בארץ הקדושה. הלא אבינו יעקב אשר בכל יום מזכירים זכיותיו, נתן כל זהב וכסף שסיגל לעצמו בארץ נכריה לעשו, משום שאין כדאי שום כסף יהיה מה שיהיה אפילו "הרים של זהב וכסף" למי שיבא לארצינו הקדושה, ואנו לא נשתדל ליתן בה שום שימת לב אפי' מעט שבמעט מה שנותנים לצורך כסף על אדמת נכר.

שכר קיום מצות בא"י לעומת שכר קיום מצות בחו"ל

כבר הארכנו הרבה לעיל בס"ד בדברי חז"ל (כתובות עה:): "אמר אביי וחד מינייהו עדיף כתרי מינך" שכוונתם שאם תיטול ב' אנשים שוים כב' שעירי יו"כ, ואחד ידור בא"י וא' בחו"ל, אז בהכרח שיתגדל זה שבא"י פי שנים מזה שבחו"ל, ונתבאר היטב בס"ד האיך דברי חז"ל נתקיימו כל הדורות עד היום הזה, וכמו שכתב בספר עלי שור (ח"א דף רפ"ג) "אין ספק כי בן עלייה מתעלה בא"י כפליים מאשר בכל מקום אחר בעולם..." וכע"ז זה הבאנו מעוד הרבה, ומובן מאליו שבן אדם שהוא כפלים מחבירו יהיה נצח שלו, ועולם הבא שלו, לעת"ל ג"כ כפלים מחבירו. וראוי לנו להתבונן בנקודה זאת של שכר קיום מצות בארץ ישראל לעומת השכר לקיום מצות בחוץ לארץ.

ידועים דברי הרמב"ן (ויקרא י"ח כ"ה) שהאריך בענין חשיבות קיום המצות בא"י דוקא, ובא"ד כתב בזה"ל "ומן הענין הזה אמרו בספרי (דברים י"א י"ז) "ואבדתם מהרה" אף על פי שאני מגלה אתכם מן הארץ לחוצה לארץ היו מצינים במצות שכשתחזרו לא יהיו עליכם חדשים וכו' וכן אמר ירמיה (לא, כ) הציבי לך צינים... והנה הכתוב שאמר ואבדתם מהרה ושמיתם את דברי אלה וגו' אינו מחייב בגלות אלא בחובת הגוף כתפילין ומזוזות ופרשו בהן כדי שלא יהיו חדשים עלינו כשנחזור לארץ, כי עיקר כל המצות ליושבים בארץ ה'. ולפיכך אמרו בספרי (דברים יא, לא-לב)... ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצוות שבתורה וכך הוא בתוספתא דע"ז (ה' ג') "...".

ועי' בתשו' הרשב"א (ח"א סי' קל"ד) שכתב כדברי הרמב"ן ובתו"ד כתב בזה"ל "והוא יתברך נקרא אלקי הארץ ומיוחדת לו ולא לשרי מעלה... וכתוב תמיד עיני ה' אלקיך בה. ועיקר מצות התורה כולן בארץ הן עד כי כמה מצות אינן נוהגות כלל אלא בארץ", ומבואר שמה שאין נוהג מצות התלויים בארץ רק בא"י ולא בחו"ל, אין זה מחמת שהקב"ה צוה לנו מצות אלו מחמת ששם אנו בעלים, ובגלות אינו רק דירת עראי, והארץ לא שייך אלינו, ולא היה בכלל הבטחת אבותינו וכו' וכו' לדוד' לזה, אלא ודאי שהמצות מצד עצמם היה ראויים

להיות נתקיים גם בחוץ לארץ, והטעם שפטור שם הוא משום שאין חוץ לארץ ראוי למצות בעצם!! וזהו בכלל דברי הרמב"ן הנ"ל שצוה לנו רק בחובת הגוף כשראי שלא נשכח, שמבואר שבעצם אין חילוק בין קיום חובת קרקע לחובת הגוף בא"י, ולכן גם כתב שם שהאבות לא שמרו כל המצות בחוץ לארץ, אבל לא רק האבות אלא גם אותנו מה שלא נצונו בחו"ל בהרבה מצות, משום שפשוט אין חו"ל מקום המיוחד לקיום המצות.²⁵

ויש להתבונן בדברי הרמב"ן הנ"ל "כי עיקר כל המצות ליושבים בארץ ה'. ולפיכך אמרו בספרי... ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצוות שבתורה" מהו המעליותה שהוא שקול כנגד כל המצות, כי ענין זה מצינו בכמה מצות כמו במצות ציצית ומילה ועוד, ולכא' יש לבארו בכל מקום בנוגע נקודה אחרת.

ועי' ברמב"ן בדרשתו על קהלת שכתב "וכמו שאמרו חכמים (אבות ב א) הוי זהיר במצוה קלה כמצוה חמורה שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות, ופירש שמצות לא תעשה ידוע חומרן וקולן מן העונשין, אבל מצות עשה אינן ידועות... ואני מפרש שהיא הפלגה בשכר שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות כמה הוא גדול אפילו הפחותה שבהן תהיה לפניך גדולה מאד שאין כל העולם כדי בשכרה...

מכל מקום יש מצות ששכרן מרובה כגון מה שאמרו (אבות א ב) על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים ואמרו (פאה א א) ותלמוד תורה כנגד כולם. ויש מצוה ששקולה כנגד הרבה מצות כגון שבת ועבודה זרה ששקולין כנגד כולם, וכן דירת ארץ ישראל... וכן הצדקה חמורה מאד... עכ"ל. ומשמע מדבריו שבא לבאר שהגם שחז"ל אמרו שאין אתה יודע מתן שכרם של מצות עדיין מצינו בחז"ל שגילו במעט מצות הפלגת שכרם וענשם, ולזה נתן דוגמאות, ומהם הוא מצות ישיבת ארץ ששקול כנגד כל התורה כולה, ומשמע שהכוונה מצד שכר, ששכרו שקול כנגד כל התורה.

²⁵ ועוד מבואר שזה שה' אלקי הארץ הוא פסוק מפורש "תמיד עיני ה' אלקיך בה".

ונראה שאין הכוונה והדגוש למצוה של ישיבה בא"י עצמו, הגם שזה ג"כ בכללו, אלא כמו שביאור הענין בדבריו עה"ת, שזהו שהוא שקול כנגד כל התורה, כי עיקר המצות נתנה לקיים שם, והיינו שס"ל שבכוונת חז"ל ששקול ישיבת א"י כנגד כל התורה, הכוונה שהשכר של כל מצוה בא"י שקול כנגד כל התורה בחו"ל, היות שהתכלית הנרצה מלפניו הוא שיתקיים המצות בא"י, ולכן לא היה האבות מדקדקים במצות בחו"ל, כי לא לשם נתנו כמו שביאור הרמב"ן באריכות שם.

ובאמת כן הוא מסברא, שאם עיקר המצות נתנה לקיים בא"י, ודאי שאין להשוות השכר המקיים המצוה כעיקר הכוונה שלמענה ניתנה, לזה שמקיים אותו בתנאים שלא לזה היתה עיקר הכוונה.

ועד"ז מצינו בעוד מקורות, שדברי חז"ל הנ"ל שמצות ישוב ארץ ישראל כנגד כל התורה הכוונה לשכר ועונש.

כתב בספר תורת המנחה לתלמוד הרשב"א (פרשת ראה דף 618) וז"ל "ובכאן רמז משה רבינו ע"ה כי ישיבת הארץ שקולה כנגד כל המצות דכת' (פסוק לא) וירשתם אותה וישבתם בה ושמרתם לעשות את כל המצוה הזאת כלומר הישיבה לבדה היא שקולה כנגד כל המצות, וכן אמרו רז"ל (ספרי ראה) מעשה בר' אליעזר בן שמוע ור' יוחנן הסנדלר שהיו מהלכין לנציבין ללמוד תורה אצל ר' יהודה בן בתירא כיון שהגיעו לנציבין זכרו את הארץ וזלגו עיניהם דמעות קרעו בגדיהם וקראו את המקרא הזה וירשתם אותה וישבתם בה ושמרתם לעשות "אמרו שקולה ישיבת ארץ ישראל כנגד כל המצות שבתורה" חזרו ובאו להם לארץ ישראל. וזהו שאמרו ששקולה ישיבת ארץ ישראל כנגד כל המצות ובלבד שלא יעשה בה עבירה, אבל אם עשה בה עבירה הוא נענש יותר בארץ מבחוצה לארץ, ועל כן צוה הקב"ה לסלק כל מכשול ומוקש ומתעה ומסית ומדיח מהארץ ורוב האזהרות..."

ומבואר מדבריו שמה שאמרו חז"ל ששקולה מצות ישיבות הארץ כנגד כל התורה הוא מצד השכר ועונש שבמצות, שכל עשייה בארץ ישראל שוה הרבה יותר ממה שאותו עשייה עצמו נעשה בא"י.

וכן כתב הנצי"ב בהסכמתו לספר אהבת חסד וז"ל "והנפקא מינה בזה הוא לענין שכרה דחוקי התורה אפילו מצוות שאין תלויות בארץ ונוהגות אפילו בחוץ לארץ מכל מקום מיוחדות המה בארץ ישראל יותר ומשום הכי נקראת התורה אלקי הארץ כמו שכתב הרמב"ן ז"ל, ואם כן שכרה יותר הוא בארץ מבכל מקום, משום הכי ביאר הכתוב דגם על מצות כיבוד אב ואם שהיא מצות חובת האדם ואין נפקא מינה בזה בארץ ישראל מבכל התבל, מכל מקום היא גם מצוה חקית ושכרה יותר על האדמה וגו'" והיינו שלמד מיסוד דברי הרמב"ן הנ"ל שמשום זה מצות ישוב ארץ ישראל שכרה הרבה יותר.

וכן כתב האדמו"ר מסאטמר (סי' קל"ג) "מי שהוא צדיק תמים ומקיים כל התורה כולה ואינו עובר על שום דבר חס ושלוש הוא לו לזכות גדול אם יושב בארץ ישראל עד אין לשער, אף לדעת הפוסקים שאין מצוה בעיקר הישוב בארץ ישראל, אבל כל התורה ומצות שעושה בארץ ישראל חשובין הרבה יותר בכפלים על ידי שהוא במקום הקודש בארץ ישראל, ולכן חשובה ישיבת ארץ ישראל ככל התורה כולה אף להסוברין שאין מצוה בעיקר הישוב, יען שכל התורה ומצות שעושה שם חשובין הרבה יותר אף בזמן הזה, וכבר ביארתי דלפי עניות דעתי כולי עולמא מודי בזה, אף הרבינו חיים ז"ל ואין חולק... אבל העומדים שם בנסיגות ואין עושין שם עבירה כל שכן דחשיבי טפי, ואין קץ למתן שכרן, ויהא חלקי עם עובדי השם יתברך באמת בארץ ישראל".

ועד"ז מצינו בדברי גדולי הדורות בכמה אופנים.

בספר ישורון (כרך ל"ד במאמרו של הרב יחיאל גולדהבר עמ' תתכ"ז) הובא אגרת נורא מהמקובל הגדול ר' יצחק אייזק כהנא תלמידו של הגאון ר' יצחק אייזק חבר וז"ל "כן ידענו בבירור מפי קדוש ה' הגאון מוהר"ר חיים מוילאזין ז"ל על ענין מעשה ששאלו ממנו נידון שילוח כסף הקדשים לפה, והשיב כי התורה ועבודה הנעשה שם אף רבע שעה יקר בעיני ה' מלימוד ישיבותיכם כל היום בארץ הטמאה".²⁶

²⁶ "נכנסתי עם קבוצה של גבירים מדרום אפריקה להגר"ח קניבסקי עם שאלה מאוד מענינת. הראנד הדרום אפריקאי לא שווה הרבה לעומת השקל הישראלי. השאלה שלהם היתה אם להשתמש בכסף הזה בדרום אפריקה ואז יוכלו לעשות לכאורה הרבה יותר, או לתרום לתורה

וז"ל הג"ר יחזקאל סרנא זצ"ל "אכן הנחמה היחידה שכמו שהפגמים באה"ק עולים למעלה ראש, כן גם הזכויות הן מקודשות למעלה למעלה וכמ"ש ז"ל חביבה כת קטנה באר"י מסנהדרין גדולה בחו"ל, ולפי ערך זה כל המעשים, כי המעשים מתקדשים ועולים בימים המקודשים ובמקומות המקודשים... ולפיכך מצות ישוב א"י נוהגת גם כעת, ואין אנו בני חורין להבטל ממנה, אבל העבודה קשה הוא מאד מהעבודת קשות שבמקדש, וע"ז נאמר את מקדשי תיראו מורא ממש" (דליות יחזקאל ח"ב דף שלט).

ז"ל הבן איש חי בספרו אדרת אליהו (עה"ת פר' כי תבא) "וזה יובן מ"ש דוד המע"ה "כי טוב יום בחצריך מאלף" רוצה לומר הגם שבחוץ לארץ יש שמחה בימים טובים יותר בשביל שהם עושים ב' ימים, ובארץ ישראל אינם עושים אלא יום אחד. עם כל זה הוא יותר טוב וחביב אצלי אותו היום האחד שהוא בחצריך מאלף ימים טובים שאעשה בחוץ לארץ, יען כי בחרתי הסתופף בבית אלקי מדור באהלי רשע היא חוץ לארץ שהיא ארצות הגוים ואין באיכות שלה קדושה". ומשמע מדבריו שמעלת ויתרון העבודה ביום אחד של הימים טובים הוא אלף פעמים יותר טוב מב' ימים של חוץ לארץ.

עוד כתב הבן איש חי בספרו בן יהודע דבר נפלא, שמדת חסידות בחוץ לארץ יש לו חשיבות של מצוה בארץ ישראל. דהנה איתא בגמ' "כל הדר בא"י דומה כמי שיש לו אלוה" (שבת קיא) וכתב בבן יהודה בזה"ל "נ"ל בס"ד שידוע שבכל מצוה משותף בה מצות קבלת אלקותו יתב', כי צריכים אנחנו לשמור המצוה בכוונה זו שהוא יתברך אלוקינו ואנחנו מקיימים מצוה שציונו בשביל שהוא אלוקינו, והנה יש מצוות שאינן לא מדאורייתא ולא מדרבנן אלא הן בתור חסידות לקדש עצמנו במותר לנו ולא שייך לכוון בהן שאנחנו מקיימים מצותו בשביל שהוא אלוקינו וציונו בזה, כי באמת לא ציונו בכך, ואם כן לא יהיה משותף במצוות כאלה שהן בתורת חסידות מצות קבלת אלקותו יתב'. אך עם כל זה כיון שאנחנו עושים מצוות אלו בארץ ישראל שציונו הקב"ה להתקדש בה בקדושה יתירה, חשוב כאילו ציונו במצוות אלו, שאנחנו עושים אותן כדי להתקדש על ידם בקדושה יתירה במותר לנו, ובעבור מצוות

בארץ ישראל, אבל אז עם הראנד יוכלו לעשות לכאורה הרבה פחות, ענה להם רבי חיים (קניבסקי): "תורת ארץ ישראל גוברת" (מפי הרב ירחמיאל בויאר שליט"א).

אלו שהן בתורת חסידות לקדש עצמנו במותר לנו, אמר כל הדר בחו"ל דומה כמי שאין לו אלוה, ר"ל יש מצוות שעושה אותן דומה בהן כאילו יש לו אלוה- בעשייתן...".

וראה גם בחידושי חתם סופר (גיטין דף מ"ד. ד"ה חוץ) וז"ל "המוכר עבדו לעכו"ם חוץ משבת ויו"ט מהו דנימא דעיקר קפידא אינו בשביל מצוות של עבד אלא שבת ויו"ט שהרי הרב מצווה על שביתת עבדו וכו' ואם העבד מחלל שבת כאילו הרב עצמו מחלל ומפקיע א"ע ממצוה זו. ויש לעיין הרי אפי' מכרו האדון לישראל לחו"ל דמקיים כל התורה רק מצוות התלויות בארץ אינו יכול לקיים, ואפי"ה יוצא לחרות (ע' משנה שם מ"ג:). וי"ל דהתם אינו מקיים שום מצוה דכל הדר בחו"ל כמי שאין לו אלוה אפילו קריאת שמע שקורא בחו"ל איננו כקורא בא"י כי גרשוהו מהסתפח בנחלת ה'. וזהו מוסר גדול, אך מ"מ נ"ל לא אמרו אלא בעבד כנעני, אבל גדולי ישראל ת"ח עוסקי תורה עליהם נאמר (ע' רש"י ב"מ קי"ד: וע' סוף מנחות) בכל מקום מוקטר מוגש לשמי ומנחה טהורה ואהיה להם שם מקדש זה בית רבנו שבבבל ע"ש²⁷. ודברי החת"ס הללו היה הגרש"ז אויערבך זצ"ל רגיל לשנן ("הליכות שלמה", תפלה, פכ"ג, הערה 61).

וכן מצינו מפורש בתורתנו הקדושה דגוש מיוחד של שכר לקיום מצוות בארץ ישראל. כבר הובא לעיל מהנצי"ב שכוונת התורה בשכר מצות כיבוד אב ואם "למען יאריכון ימך ולמען ייטב לך על האדמה אשר השם אלוקיך נותן לך" שהכוונה שבארץ ישראל יש יותר שכר בקיום מצוות ואפי' במצוות השכליות, ועד"ז מצינו בעוד מקורות מחז"ל וראשונים.

²⁷ ומה שכתב רבינו בענין גדולי ישראל, הרי דוקא על גדולי ישראל נאמרה חידוש זה, ולא על שאר אלפי רבבות של כלל ישראל. ועוד גדולי ישראל בעצמם בארץ ישראל ממש, יתעלו עוד הרבה כמבואר בהרבה מקומות בחז"ל ודברי החת"ס עצמו (ובקיצור נוכל לאמר שיש להם מעלת א"י בחו"ל, שיש לשאר העם בא"י).

איתא במכילתא דרשב"י (פרשת יתרו כ' י"ב עמוד קנ"ב, והובא במדרש הגדול לא' מן הראשונים שמות כ' י"ב עמוד תכ"ז) בזה"ל "למען יאריכון ימך על האדמה ולא בגולה ולא בתושבות".²⁸

ועוד עיין במדרש הגדול (דברים פרשת ואתחנן ה' ט"ז עמוד קי"ח) "למען יאריכון ימך ולמען ייטב לך על האדמה אשר השם אלוך נותן לך: כשאתם על האדמה יש אריכות ימים, ויש טובה מצויה, הא אינן מצויין לא בגולה ולא בתושבות" עכ"ל, וכן הוא במדרש תנאים (דברים שם עמוד כ"ג ע"ש) ומדבריהם משמע שלא רק שכר כיבוד אב הוא בא"י, אלא באופן כללי טובה מצויה רק בא"י ולא בגולה, וכדברי הרוקח שנביא בסמוך.

ובספורנו (שמות כ' י"ב) כותב בזה"ל "על האדמה בשמירתם תזכה לזה שאותו אורך ימים תקנהו בשבתך על האדמה שלא תגלה ממנה".

ועיין במעדני יום טוב (ברכות פ"א סימן ז' אות ט') שנקט בפשיטות ששכר אריכות ימים דכבוד אב ואם הוא רק בארץ ישראל.

והקב"ה צוה לנו שנזכור פעמיים בכל יום שיש שכר ועונש על כל מה שאנו עושים, וזאת הוא בקר"ש בפרשת "והיה אם שמע" ושם מסיים הקרא "למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיכם..." וכתב על זה הרוקח (סידור) בפירושו "על האדמה: מלמד שכל הברכות תלויין כשישראל על אדמתם, אבל בגלות ואכלה אתכם ארץ אויביכם" ולמידים מדבריו שכל הברכות וטובה מתקיימות בארץ ישראל דוקא, וזהו באמת פשטות הכתובים כאן בקר"ש המזהירים על קיום המצות ושקר קיומה בארץ ישראל, ודבר זה נזהרנו להתבונן בו פעמיים בכל יום כנ"ל.

והנה אנו מתפללים בהשתפכות הנפש קודם קבלת עול מלכות שמים בקר"ש "אבינו האב הרחמן המרחם רחם עלינו ותן בלבנו בינה להבין ולהשכיל לשמוע ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך באהבה והאר עינינו בתורתך ודבק לבנו במצותיך ויחד בלבנו לאהבה וליראה

²⁸ ופירש הרד"צ הופמאן ז"ל "תושבות" הן מקומות שהיהודים נתיישבו בחוץ לארץ כמו אלכסנדריה של מצרים והעיר רומי".

את שמך... מהר והבא עלינו ברכה ושלוש מארבע כנפות הארץ ושבור עול הגוים מעל צווארנו ותולכנו מהרה קוממיות לארצנו".

וכתב ע"ז רבינו יהודה בן יקר בזה"ל "לבסוף אמר "ותולכנו קוממיות לארצנו" מה ענין גאלת ארץ ישראל לכאן. לפי דאמר בספרי מעשה בר' יהודה בן בתירה ור' מתתאי שהיו יוצאין חוץ לארץ והגיעו לפטילוס וזכרו א"י, זקפו עיניהם וזלגו דמעותיהם וקרעו בגדיהם ואמרו כתיב וירשתם אותה וישבתם בה ושמרתם לעשות אמרו ישיבת א"י שקולה כנגד כל המצות..." עכ"ל. הרי לנו שמעצם הבקשה לקיום המצות ולימוד התורה, הוא שיתקיים המצות על ידינו בארץ ישראל היות ששם הוא שקול כנגד כל התורה.

וז"ל הרמב"ן בדרשת ראש השנה "כי עיקר כל המצות ליושבים בארץ ה', ולפיכך אמרו בספרי וירשת וישבת בה ושמרת לעשות ישיבת אר"י שקולה כנגד כל המצות וכך שנויה בתוספתא דע"ז, וזה מה שהוציאני מארצי וטלטלני ממקומי עזבתי את ביתי נטשתי את נחלתי נעשיתי כעורב על בני אכזרה על בנותי לפי שרצוני להיות טלטול שמתני בחיק אמי".

ומצינו בדרשת האדמו"ר בקלונבורג זצ"ל בזה"ל "עיקר העבודה של בני ישראל צריך להיות בארץ ישראל (הג"ה: היינו הרמב"ן הנ"ל), ועליהם לבקש ולהתחנן לאביהם שבשמים שיזכו לעלות לגור שם. כמו שהיה בכל הדורות שכל איש ישראל היה מקוה ומיחל שבימי זקנותו יזכה לעלות לארץ ישראל ולעבוד שם את ה' באהבה באימה וביראה, בכל בית בישראל היה קופת צדקה עבור עניי ארץ ישראל והכניסו שם כסף בכל הזדמנות, ובשעה שתמכו בעניי ארצנו הקדושה נכספה נפשם והשתוקקו מתי אזכה אף אני לעלות להשתקע בארץ ישראל, וכן הנשים לפני הדלקת נרות היו מפרישות ממון לקופת רבי מאיר בעל הנס. בתקוה זו חיו היהודים והיו אומרים וזועקים מעומק לבם לשנה הבאה בירושלים שאף אם השנה לא יזכו לכך לכל הפחות לשנה הבאה בזמן כזה כבר יהיו בירושלים" (שפע חיים דרושות חורש"י פרשת עקב תשמ"ד).

והג"ר מנחם מנדל משקלוב זצ"ל בסיום הקדמתו להגהות הגר"א על שו"ע יו"ד, שנדפס בשנת תקס"ו זמן קצר לפני שעלה ארצה, בזה"ל "וזכות

אדם"ו הגאון ז"ל יעמוד לי ולכל ישראל לשוב למקומנו האמיתי אל ארץ חמדה טובה ורחבה שהנחיל ה' לאבותינו. ויחד לבבנו שם לאהבה וליראה אותו בלבב שלם, ויחזיר לנו מצוותינו לעבוד אותו באמת ובתמים, ויכרית כל הקמים המבדילים בין רם על כל רמים ובין הבנים אשר בעפר נתונים כי הוא מנחם ציון בבנין ירושלים ובבנים".

ומעין ענין זה מצינו בדברי רבותינו בגמ' (חולין פו.) "והאמר רבין בר אבא ואמרי לה אמר רבי אבין בר שבא משעלו בני הגולה פסקו הזיקין והזועות והרוחות והרעמים ולא החמיץ יינם ולא לקה פשתנם ונתנו חכמים עיניהם ברבי חייא ובניו..." ורואים מכאן שזכות רבי חייא להגין על בני דורו בענינים הנ"ל נתעורר רק כאשר הוא היה נמצא בארץ ישראל.

וכן רואים בגמ' (ערכין לב:) "דכתיב 'ויעשו בני הגולה השבים מן השבי סוכות וישבו בסוכות כי לא עשו מימי יהושע בן נון כן בני ישראל וגו' ותהי שמחה גדולה מאד" ... דבעי רחמי על יצר דעבודה זרה ובטליה ואגין זכותא עליהו כי סוכה, והיינו דקא קפיד קרא עילויה דיהושע דבכל דוכתא כתיב יהושע והכא כתיב ישוע, בשלמא משה לא בעא רחמי דלא הוה זכותא דארץ ישראל אלא יהושע דהוה ליה זכותא דארץ ישראל אמאי לא ליבעי רחמי" נורא ואיום שאין לדמות תפלה בחו"ל של משה רבינו, לתפלה בארץ ישראל מתלמידו יהושע שהיה רק כפני לבנה לעומתו.

אדם שנידון בחו"ל והתחייב בדין וברח לארץ ישראל לפני ביצוע הדין דנים אותו שוב שמא תשפיע זכותה של א"י שידינוהו לטובה (מכות ז.).

החומר להרגיש בחו"ל כגר בארץ נכריה המשתוקק לשוב לארצו

ידוע אשר כלל ישראל בגלות צריכים להרגיש בנפשותם כגר בארץ נכריה. והנה הטבע של מי שמרגיש כגר בארץ לא לו, הוא שמשתוקק לחזור אל בית אביו כנעוריו, בכל רגע האפשרי. ואם אינו חוזר כשבא רגע האפשרי, הרי זה מגלה בדרך כלל על מצפון נפשו, שבאמת הגם בפיו ובשפתיו כבדנו לבו רחק ממנו, כדברי הכוזרי אל החבר "אם כן הלא עובר אתה על מצוה המחויבת לפי תורתך אם אינך עולה אל המקום ההוא ואינך עושהו בית חיך ומותך אם כי אתה אומר "רחם על ציון כי היא בית חיינו" ומאמין כי ה"שכינה" תשוב לשכון שם... אם כן אין כריעתך והשתחויתך נכחה כי אם מעשה צביעות או עבודה שאין עמה כונה... אמר החבר אכן מצאת מקום חרפתי מלך כוזר... אין הדברים שאנו אומרים כתפילותינו "השתחוו להר קדשו" "השתחוו להדום רגליו" "והמחזיר שכינתו לציון" וכדומה כי אם כדבור התוכי וכצפצוף הזרזיר כי בלא כוונת הלב אנו אומרים דברים אלה או דומיהם, כאשר העירות בצדק שר הכוזרים".

וב"קול קורא" שנחתם ע"י גדולי הדור בשנת תרמ"ט (הובא באגרות ר' יצחק אלחנן, ח"ב מכתב קפה) איתא בזה"ל "עוד יזכרו גולי ציון בכל ארצות פזוריהם את השבועה אשר נשבעו ביום תוכחה יום עזבם ארץ חמדה, אם אשכחך ירושלים אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי, ועוד היום בעת שמחתם יזכרוה, גם בעת תפלתם יכוונו את לבם נגד ירושלים, ומאז ועד עתה שקדו חכמי ישראל בכל דור לעשות תקנות וזכרונות לקרב לבות בני הגולה לציון בית חיינו כמאמרם ז"ל מנין דעבדינן זכר למקדש שנאמר ציון דורש אין לה מכלל דבעי דרישה..." עכ"ל. הדבר נפלא האידך הענין לעשות זכר לציון "לקרב לבות בני הגולה לציון בית חיינו" היתה דבר שעשו תקנות לה בכל דור ודור, ולא רק בזמן חז"ל.

הנה כבר בידינו לעלות ולהתישב בא"י, אך רבים וטובים יושבים על סיר הבשר מחבקים חיק אם נכריה וכאלו שם יהיו לעולם, וכי כל הזכרונות

בכל הדורות לקרב לבנו לציון לריק היו ח"ו, וכי לא היה בהם די לקבוע בנפשנו סלידה לארץ נכריה, והרגשה כגר בארץ נכריה, לקבוע בכל הזדמנות שיהיה לנו לילך ולעוף לבית חיינו.

ולכן ראו לשום אל לבנו חומר הענין להרגיש בלבנו כגר בארץ נכריה, שמזה יהיה לנו בטבע ההתעוררת לדלג ולקפץ כאיל על כל העיכובים אל הארץ שחמד בו אלקים, ארץ חמדה טובה ורחבה, ארץ זבת חלב ודבש.

ידועים דברי היעב"ץ ("סידור היעב"ץ" בדיני ת"ב חלון ו' ס"ק ט"ז") שכתב בזה"ל "אלמלא לא היה אלא עוון זה בידינו, שאין מתאבלין על ירושלים כראוי, היה די להאריך גלותינו, והיא בעיני הסיבה הקרובה ביותר גלויה עצומה וחזקה לכל השמדות המופלגות הגדולות והנוראות המבהילות הרעיונים אשר מצאנו בגלות בכל מקומות פזורנו. על צוארנו נרדפנו, לא הונח לנו להרגיע בגויים, עם שפלותינו עונינו ומרודינו. לפי שיצא האבל הלז מלבנו בהיותנו שוקטים בארץ לא לנו, שכחנו את ירושלים ולא עלתה על לבבנו, וכאשר יוכיח הנסיון ביחוד ביום ט' באב המר, מי ומי המתאבל ונאנח על חורבן הבית ושממות ארצנו, כראוי מעמקי הלב. כמה דמעות נשפכות על זאת, ואין צריך לומר בשאר ימות השנה, אין זוכר ואין פוקד, ואין דובר ממנה, אפילו במחשבה לא בא זכרונה, כאילו מקרה היה לנו. על כן שבנו לחטאת אבותינו ללמוד דרכי העכ"ם שממנה נמשכו כל הרעות בכלל".

ועי"ש עוד (בדיני ת"ב חלון ו' ס"ק ז') וז"ל "וכשהחתן הולך לחופתו נותן אפר מקלה בראשו במקום הנחת תפילין, גם בזו אינן נזהרים, מי יודע כמה לא הצליחו זוגם בעוון שאינם שמים לב על ירושלים בעת שמחתם".

והנה ענין זה להרגיש כגר בארץ נכריה מצינו בחז"ל שהוא הלכה למעשה ז"ל המשנת רבי אליעזר (פ"ג, הובא בספר שלוחא דרחמנא) "אפילו בני מזרח אפילו באיי הים שצריכים לגשמים בתקופת תמוז, אינן שואלים את הגשמים אלא בעת שארץ ישראל צריכה להם. שאם תאמר ישאלו בעת שהן

צריכין להן, אפילו בימות החמה, נמצא רואים את עצמם כאילו הם בארץ שלהם, אלא יהיו רואין את עצמן כאילו היו באכסניא ולבם לארץ ישראל".²⁹

ועיין במס' קידושין (לט.) שאין כלאי זרעים נוהגים בחוץ לארץ משום שכתוב "שדך לא תזרע כלאים" (ויקרא יט יט), ומפרש הריטב"א שם שבחוצה לארץ אין קנין לישראל, דקנין ארעי הוא. ומטעם זה הביא שם בשם רבינו תם, וכן הוא שיטת רבינו חיים כהן, להתיר להכניס תועבה לבית יהודי בחוץ לארץ, דלא קרינא ביה ביתך, וכתוב "לא תביא תועבת אל ביתך" דייקא.

עוד אמרו חז"ל (בבא בתרא כד:): "מרחיקים את האילן מן העיר כ"ה אמה, ובשקמה חמשים אמה" וביארו בגמרא משום נוי העיר. וכתב רמב"ן שלא נאמרו דברים אלו כי אם בארץ ישראל, ולא בחו"ל אפילו בעיר שרובה ישראל. וכן כתב המגיד משנה, ורשב"א, ריטב"א, ונימוקי יוסף, וכן כתב הטור (חו"מ סי' קנה)³⁰.

וכתב הרמב"ן "פשיטא... שאין תקנה זו אלא בארץ ישראל, אבל בחו"ל אין מן הדין שיעכב ולא תקנו בה כלום, הלואי שתינוול בפני יושביה", כלומר שחז"ל השתוקקו שלא ימצא חו"ל חן בעיני יושביה, ואדרבה "הלואי שתינוול בפני יושביה".

וביתר הרחבה כתב החת"ס (שם ד"ה אמר עולה) "עי' רמב"ן... דס"ל תינוול ותינוול פי' והלואי יעזבו יושביה ויתישבו בא"י".

והיינו שהגם שהיה מן הראוי לתקן תקנות בנוגע הישוב גם בחוץ לארץ, חז"ל לא עשו כן בגלל שלא ינעם עלינו חוץ לארץ, ויהיה לנו ההרגש בכל הזמן בנפשותינו המיאוס בה, וע"י זה בזמן הראשון שיהיה לנו היכולת לעלות ארצה, נעלה.

ובשור"ת חתם סופר (יו"ד סי' קל"ח) בענין צוואת ר' יהודה החסיד שיש סכנה לבנות בית של אבנים לדור בה, ביאר חתם סופר "ואולי בבונה בית אבנים שלא לצורך להרחיב לו משכנות בחוץ לארץ ולהתיאש מן הגאולה

²⁹ ועי' במשנת רבי אהרן עה"ת פרשת עקב, הובא בקובץ אמונת עתיד.
³⁰ ודעת היד רמה שגם בחו"ל הדין כן.

בכיוצא בזה הרי בָּנֵינוּ סכנה ואינה מצוה. והוא הדין נמי המרחיב... נתבונן מזקנינו שלא לבנות בתים ולנטוע כרמים כנ"ל, אך כל זה לבנות שלא לצורך..."

והשל"ה כתב (סוף מסכת סוכה) בזה"ל "והואיל ואתא לידי אודיע מה שבלבי היה בוער תמיד, כשראיתי בני ישראל בונים בתים כמו מִבְצְרֵי הַשָּׂרִים, ועושים דירת קבע בעולם הזה ובארץ הטמאה. ואף שאמרו רז"ל עתידים בתי הצדיקים שיבואו לארץ ישראל, מכל מקום כוונתם של הבונים הוא להיות להם לנחלה להנחיל לבניהם כאילו היתה זו הנחלה לו ולזרעו זרע זרעו עד עולם, וזה נראה ח"ו כהיסח הדעת מהגאולה. על כן בניי יצ"ו אם יתן ה' לכם עשירות גדול, בנו בתים כפי הכרח צרכיכם, ולא יותר".

ואחיו של המהר"ל, רבינו חיים בספרו גאולה וישועה (פ"א), כאשר מפרט מה הן הסיבות לעיכוב הגאולה כותב בזה"ל "הסיבה השלישית לגלות המר הזה, בעוה"ר לפי שרבים מבני עמנו הם אשר כמעט מתייאשים מן הגאולה וחושבים עצמם כתושבים בארץ האויב, ובונים להם בתים נאים וחשובים, ולא בארצנו הקדושה אשר נשבע ה' לנו".

וכך היה אומר רבי מאיר יחיאל הלוי זצ"ל מאוסטרובצה "אני מארץ ישראל אלא שבעוונותינו גלינו משם ואני שרוי באוסטרובצה, וכן כל אדם ששואלים אותו מהיכן אתה חייב לענות אני מארץ ישראל, אלא שלעת עתה שרוי אני בדירת ארעי. לכן אמרו חז"ל יוסף שהודה בארצו ואמר כי גנוב גונבתי מארץ העברים נקבר בארצו, משה שלא הודה בארצו ושתק בשמעו את בנות יתרו אומרות איש מצרי הצילנו מיד הרועים לא נקבר בארצו. ותמוה הדבר הרי יוסף היה יליד הארץ מה שאין כן משה שנולד במצרים והיה באמת איש מצרי, אולם נראה שמאת שהובטחה הארץ לאברהם אבינו על כל יהודי לראות את עצמו כתושב ארץ ישראל" (ספר "ויקהל משה").

וז"ל החת"ס "וזהו פירוש הפסוק "ובאו האובדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים" היינו אותן בני אדם שהיו מחזיקים עצמם בגלות כדבר האבוד ומודח, והיו נחשבים בעיניהם כגרים, המה יזכו לשמוע בקול שופר גדול ולהשתחוות לה' בהר קדשו אבל אותם שהיו מחזיקים עצמם בגלותם

כתושבים לבין אומות המה לא יזכו אחר כך, והיינו מה שאמרו חז"ל (תענית ל:): כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה וק"ל" (דרשות דף ו' ט"ד ד"ה והיה).

ואלו דברי החת"ס (דרשות של"ג ח"א צג ע"א) כאשר נתרצו המלכות ליתן חרות לעם ישראל, ובקשו ראשי וטובי הקהל ממרן שידרוש דרוש הודאה על כך "אמשול משל לבני מלך שגלו מעל שולחן אביהם, והלכו מגולה אל גולה וסבלו צרות הרבה, וקבלו הכל מאהבה ביודעם כי סופם לחזור לגדולתם, וכל צרה שעברה עליהם ברכו ברוך שפטרתיך, הרי קרב זמן חזרתנו לבית אבינו. ויהי כאשר עברו עליהם ימים רבים של צער, והאב נכמרו רחמיו עליהם, שלח להם בעלי מלאכות שיבנו להם בית מלכות בגולה שלהם, ושלח להם ממון רב שיחיו בריוח ולא בצער, כמו שעבר עליהם עד עתה נקשה ורעב. הבנים המשכילים האלו קבלו את הממון ואת בעלי המלאכות, והראו להם מקום שיבנו שם טירותם וגם כתבו להאב כתב תודה ושבח על כל הטובה. אך במסתרים בכה נפשם בכה רב והרב, ושאלו להם על מה נהפך שמחתכם לרועץ, והשיבו אתם שוטים הלא כל הצרות שעברו עלינו עד עתה אינו שקול כצרה הגדולה הזאת, הנה אנחנו גולים וסורים זה זמן רב וסבלנו הכל בטוב כי חשבנו קרבה שנת פדותינו וגאולתינו, והנה אחרי כל הצרות האלו שולח לנו אבינו לבנות טירת מלכים בגולה, ועד מתי נהיה עוד פזורים, וכי מפני זמן מועט שולח לנו ממון הרבה ובונה פלטרינן, אין זה כי אם ח"ו דעתו להזניחנו בגולה, ע"כ עלינו לבכות ולהתאונן. ומ"מ חלילה לנו לבעוט ושלא לקבל טובת וחסדי אבינו ע"כ כתבנו כתב תודה, אבל במסתרים תבכה נפשינו על גודל השבר הזה.

כן אנחנו בעו"ה סבלנו גליות ושמדות וצרות רבות ורעות זה קרוב לאלפים שנה, והכל סבלנו כי אמרנו קרב קץ פדות נפשינו. והנה עכשיו הטה ה' עלינו חסד בעיני שרים ומלכים בכל העולם, ולחדש עלינו גזירות טובות, נודה לה' על כל הטוב, ונודה למלכי העמים אשר אנו יושבים בצלם אשר שמו עיניהם לטוב עלינו, אבל במסתרים תבכה נפשונו כי כבר זקנה אומתינו וכי עוד אחרי בלותינו בגולה תהיה לנו עדנה ועד מתי עוד נהיה פזורים ולא נקוה לשוב לציון ומה לנו להתעדן אחרי זקנתנו...

אך האמת והשלום אהבו פי' האמת משפט אמת של הקב"ה שלא נבעט
בטובתו ולקבל הטובה ונעשה פורים יום שמחה על טובתו והשלום אהבו היינו
בנין בהמ"ק שנקרא שלום אותו אהבו ותצפו לו ולא תהיו כשונאי ציון שאינם
רוצים לשוב ובוחרים לישיב בשלוח תחת המלכויות מגאולתינו ופדות נפשינו".

חטא המרגלים ועונשו, מאסו בארץ חמדה

כתב המהרש"א (סנהדרין צ"ט. בד"ה ארבעים שנה אקוט) בזה"ל "ולי נראה דקרא איירי במשיח דכתיב לעיל מיניה "היום אם בקולו תשמעו וגו'" דהיינו היום אתי משיח אם בקולו תשמעו, ואמר אל תקשו כו' דהיינו לדורו של משיח אמר שלא יקשו לבבם כמריבה וגו' "אשר נסונו אבותיכם" דהיינו כמו שעשו אבותיכם דור המדבר ועל אותו דור של משיח אמר בלשון להבא "אקוט בדור" עכ"ל, והדבר נורא שהמשורר ראה ברוח קדשו צורך להזהיר דורו של משיח שלא להיות כהמרגלים שמאנו להכנס לארץ חמדה, והיינו שראה שגם בדורו של משיח יהיה נסיון גדול לא להכנס לארץ ישראל.

וכן מצינו בסידור ר' יעקב עמדת ז"ל על "לכו נרננה" בתפלת ערבית של שבת, שביאור שראה אדונינו דוד המלך ע"ה שבזמן הגאולה יהיה אלו שיחטאו בחטא המרגלים והזהירם ע"ז, וז"ל "ומזמורים אלו עד לדוד מזמור, אמרם משה רבינו ע"ה על העתיד וגו' "אל תקשו לבבכם כמריבה" ראה בנבואה שיהיו אנשים שלא ירצו לצאת מהגלות לארץ ישראל, והזהירם ואמר אל תקשו לבבכם כמריבה שרבו עמו שלא להלך לא"י ע"י עצת המרגלים, "מסה" ענין המסה וכליון כיום שנגזר עליהם שיכלו במדבר במשך ארבעים שנה, לפי שכבר נסוני אבותיכם וראו שפעלו למעלה מהטבע, ולא האמינו שיכולתי להשמיד העמים מפניהם על שהם חזקים". ובאמת מצינו בהיעב"ץ שכבר תבע על אי הזהירות בזה, ותלה כל הצרות בזה, כמו שיתבאר בעזה"ל.

כתב בספר החרדים (פ"ב ממצות ל"ת התלויים בא"י) "וצריך כל איש ישראל לחבב את א"י ולבא אליה מאפסי ארץ בתשוקה גדולה, כבן אל חיק אמו, כי תחילת עווננו שנקבעה לנו בכיה לדורות, יען מאסנו בה שנאמר "וימאסו בארץ חמדה" ... כתיב "כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו".³¹

³¹ מאמר זה הוא כולו ליקוט מהרבה ספרים ובמיוחד ספר אם הבנים שמחה, אוצרות התורה, ועוד.

המהר"ם חגיז (בספר שפת אמת) כתב קשות כנגד אלו שעזבו את ארץ ישראל במזיד, והציאו דיבות רעות עליהם, וכתב בדבריו שיהיה משפט מיוחד על אנשים כאלו, שחטאו בגלות באותו חטא שחטאו המרגלים ע"ש בכל דבריו וז"ל בא"ד "וגם מה שאתם אומרים מה לנו ולא", מאחר שכבר ה' השליך אותנו משם אין לנו עוד ארץ ישראל כארצות העמים שאנו יושבים שם שקטים ושאננים כעובד אלקים כאשר לא עבדו, מקרה אחד ומשפט אחד לכולנו, ומה לנו ולצרה הזאת שבני א"י יהיו יושבים שם, ואח"כ שיבואו לקחת את ממונינו לפדיון נפשם על זה. ידעו כי הנה יום לה' צבקות על כל גאה ורם וגו' בקומו לערוץ הארץ וגו' חי אני נאם ה' אלקים אם לא ביד חזקה ובזרוע נטויה ובחמה שפוכה אמלך עליהם והוצאתי אתכם מן העמים וקבצתי אתכם מן הארצות אשר נפוצותם ביד חזקה ובזרוע נטויה ובחמה שפוכה והבאתי אתכם אל מדבר העמים ונשפטתי אתכם שם פנים אל פנים כאשר נשפטתי את אבותיכם במדבר ארץ מצרים שבאמת פסוק זה מורה שהמשפט הזה אשר לעתיד יהיה נשפט עם בית ישראל הוא על הוצאת דיבת הארץ ויושביה רעה אל אביהם כמו שפרשנו שהנוגע בכבוד הארץ ההיא מחלל כבוד אביו שבשמים וכמו שמשפט דור המדבר היה על זה כן אשפט אתכם נאם ה' אלהים, והעברתי אתכם תחת השבט שתהיו כפופים לי ולמוסרי והבאתי אתכם במסורת הברית שמסרתי לכם, וברותי מכם המורדים והפושעים מארץ מגוריהם אוציא אותם מארץ גלותם ואמיתם במדבר, ואל אדמת ישראל לא יבואו. וכתוב לא יבא בלשון יחיד יען באמת ה' הוא היודע כי תל"י רובא דרובא דמנכר בקהלות ישראל כל הגולה צדיקים הם ורצו עבדיו את אבניה ואת עפרה יחוננו (הגהת המלקט: היינו שישתדלו לעלות לא"י מיד כשיש יכולת בידם), ואם יש בידם יכולת לעלות ואינם עולין הוא מפני חסרון ידיעתם בגדולות הארץ ותועלתיה והרי אלו שוגגין ולא מזידין, אכן על אותן המזידין שיודעים את רבונם ומכוונים למרוד בו ושתו בשמים פיהם ולשונם לשון אפעה תהלך בארץ נגד ה' ונגד משיחו כאשר באזני שמעתי לקצת טפשים וחצופים אשר בזדון לבם בעושרם אמרו אם יבוא...".

ובסידור יעב"ץ (סולם בית א-ל חווק ג' אות ו') כתב דבר נורא מאוד שכל הצרות בגלות הוא אותו חטא של המרגלים שלא חמדו ארץ ישראל ולא

השתדלו לישבו בזמן השלוח וז"ל "ידוע שחובת המתפלל לכיון גופו כנגד ירושלים. וכאן ראינו לזכור ירושלים שנית לומר **שלא יספיק זה הרושם והרמז שאנו עושים לזכר ולדוגמא, אלא היכא דלא אפשר, אז תעלה לנו הכוונה והמחשבה הטובה ותצטרף למעשה הנמנע, מפני האונס והסכנה, כי האונס פטור מכל דבר 'וההכרח לא יגונה', אמנם לא תועיל הכוונה במקום שאין טענת אונס גמור ובשעת הרווח. ולזה צריך כל אדם מישראל לעשות הסכמה קבועה בלבו לעלות לדור בארץ ישראל על כל פנים כשימצא ידו די ההוצאה, וקצת מעמד פרנסה, אם בדרך מלאכה או איזה משא ומתן, או לקבל ההספקה הנצרכת וההכרחית, כדי ליישב הארץ הקדושה השוממה מבלי בניה ולהשתוקק להיות זוכה להתפלל שם לפני היכל מלך, אעפ"י שחרב לא זזה שכינה ממנה, והדר בחוץ לארץ עובד ללא אלהי אמת (ע"ז י"ז:). על כן שמעוני אחיי ורעיי המתגוררים בארץ לא לנו על אדמה טמאה, זכרו זאת והתאוששו, זכרו את ה' וירושלים תעלו על לבבכם עושו גושו חושו ואל תחשבו להשתקע בחוץ לארץ ח"ו, לקיים ואכלה אתכם וכו'. זאת היתה חטאת אבותינו הראשונים שגרמו בכיה לדורות כי מאסו ארץ חמדה, אין אחד מאלף מתעורר להחזיק בה להתיישב שם ממדינה, אין איש שם על לב מבקש אהבתה דורש שלומה וטובתה, ולא מצפה לראותה, כמדומה לנו בהיותינו בשלוח בחוץ לארץ שכבר מצאנו ארץ ישראל וירושלים אחרת דוגמתה, ע"כ באה עלינו כל הרעות בשבת ישראל בארץ שפניא וארצות אחרות בשלוח בכבוד גדול, ושוב נתגרשו ממנו עד שלא נשאר שם ושארית לישראל בארץ ההוא, כל זאת באתנו כי ארץ צבי שכחנו, לשוב אל ארץ מולדתינו לא זכרנו, עיר קברות אבותינו לא דרשנו, ואין להאריך כידוע כמה הפליגו חז"ל בשבת ארץ ישראל להזכיר לשבח גדול ביחוד הראב"ע, והרמב"ן. ובעל ספר הכוזרי החסיד הפליא בדבר זה בכמה מקומות בספרו... א"כ מה יש לנו לעשות אנו העניים והאביונים השוכנים קרוב לקוטב הצפוני אשר לא זרח שם אור השכינה מעולם, ורחוקים מאד מאדמת הקודש, על אחת כמה וכמה שיש לנו להתאמץ ולעלות המרכבה בקרון אל ארץ חמדה ולא יעצרנו הגשם והשלג מלכת אל מקום העבודה, ואין טענה מחמת הסכנה כי בשעת שלום, אין סכנה. וסכנת הים, והמדבר, בודאי אינה קרויה סכנה לענין זה לפטרו ממצוה גדולה כזו דמצלא ומגינה, ועיין ש"ע אה"ע סי' ע"ה סעיף ה'**

דאפילו בשעת חירום מנא אמון והלאה חייבין לעלות, ומלכים ושרים עוברים ושבים הלכו בציות, ולמה לא תקנה לך תחבולות להמלט על נפשיך להיות לאל ידך לעשות לבוא להתלונן בצל ש-די ותחת כנפיו לחסות".

והאור שמח כתב במכתב "והקפיד השי"ת על כבוד הארץ יותר מעל כבודו כביכול, עד שבעשיית העגל, אחרי שובם מחל להם השי"ת 'וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו', ועל הוציאם דבת הארץ, וימאסו בארץ חמדה, נשבע ה' ולא ינחם, כמו שנאמר (במדבר יד, מב) "אל תעלו" וגו'".

איתא במס' יומא (ט:): "ריש לקיש הוי סחי בירדנא אתא רבה בר בר חנה יהב ליה ידא א"ל אלקא סנינא לכו דכתיב אם חומה היא נבנה עליה טירת כסף ואם דלת היא נצור עליה לוח ארז אם עשיתם עצמכם כחומה ועליתם כולכם בימי עזרא נמשלתם ככסף שאין רקב שולט בו עכשיו שעליתם כדלתות נמשלתם כארז שהרקב שולט בו".

וכתב רש"י "סנינא לכו: לכל בני בבל שלא עלו בימי עזרא ומנעו שכינה מלבוא מלשוב לשרות בבית שני".

ובפירוש רבינו אלקים איתא "באלקא סנינא לכו: בשבועה שאני שונא כולכם בני בבל לפי שנשאתם שם בימי עזרא... נמשלתם בכסף שאין הרקב שולט בו כלומר לא הייתם שוב גולים גלות אחר".

איתא בגמ' (מנחות צט:ק). "והבבליים אוכלין אותו כשהוא חי מפני שדעתן יפה: אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן לא בבליים הם אלא אלכסנדריים הם, ומתוך ששונאין את בבליים, קורין אותם על שם בבליים. תניא נמי הכי ר' יוסי אומר לא בבליים הם אלא אלכסנדריים הם, ומתוך ששונאין את בבליים, קוראין אותן על שם בבליים, אמר לו ר' יהודה תנוח דעתך שהנחת דעתי".

ובתוס' שם "ששונאין את הבבליים: כדאשכחנא בפ"ק דיומא (דף ט:): דאמר א"ל ר"ש בן לקיש לרבי אלעזר אלהא דישראל סנינא לכו לפי שלא עלו בימי עזרא".

והדבר פלא שהיתה להם שנאה אל בני בבל עדיין בימי האמוראים
בשביל מה שלא עלו בימי בית שני.

ועיין במדרש (שה"ש פ' ח' בפסוק אם חומה היא) "אילו ישראל העלו
חומה מבבל לא חרב ביהמ"ק פעם שנית ר' זעירא נפק לשוקא למיזבן מקמא
(מתנות כהונה: מקמא לקנות מלאכת דבר מה) א"ל לית את אזיל מהכא בבליי די
חורבן אבהתיה (מ"כ: דא"ל המוכר אין אתה הולך מכאן אתה בבלי שהחריבו אבותיך
ביהמ"ק) א"ר זעירא לית אבהתי כאבהתון דהדין ר"ל (ר"ז ה' מתמה וכי אין אבותי
כאבותיו של זה דלא ה' מבין למה אבותיו היו גורמין יותר החורבן מאבותיו של זה)
על לבי וועדא (ר"ל נכנס לבית המדרש) ושמע קליה דר' שילה יתיב ודריש אם
חומה היא אילו ישראל עלו חומה מן הגולה לא חרב ביהמ"ק פעם שנית אמר
ר"ז לעצמו יפה לימדני עם הארץ".

וז"ל היעב"ץ (סולם בית א-ל) "ואגב אשלים כאן הביאור גם באגדה
דתלמודא דידן דפרק הפועלים דף פ"ה דאדמי לי כדובא דנורא ומאי שנא כדוב,
ונראה לי טעם נאה לפי שפרס נמשלה כדוב, ושרו נקרא דוביא"ל כמ"ש באגדה
דפרק יום הכפורים (דף עו), והוא המקטרג נגד ההבליים מבני ישראל שלא עלו
כולם ברשיון מלך פרס, שאלמלא עלו כחומה באותה פקידה לא היה רקב שולט
בהם, והיתה גאולה שלמה, דמשו"ה אמר ר"ל לר"א אלקא סנינא לכו וכן ר'
חייא בבלי היה כידוע וכמ"ש (סוכה כ) שעלו ר"ח ובניו מבבל ויסדוה לכן, בזה
היה מקום לקטיגור להאחז בו לטרדו ולבטל כוונתו, דבכדי ודאי לא איטריד
ואיבטלא שעתא דרחמי, אלא לפי שהבבליים היו סבה להאריך זמן הגלות, לכן
אינו בדין שתבוא הגאולה על ידיהם... וזה כפתור ופרח", נורא ואיום עד היכן
הדברים מגיעים שחטא הזה שלא עלו בזמן בית שני, הגם שהיה מאוד קשה
להם לעלות אז, היה מקטרג עדיין בזמן האמוראים והיה מעכב תפלותם לעלות
השמימה.

ואיתא במס' ברכות (ד.) "כדתניא עד יעבור עמך ה' עד יעבור עם זו
קנית עד יעבור עמך ה' זו ביאה ראשונה עד יעבור עם זו קנית זו ביאה שנייה
מכאן אמרו חכמים ראויים היו ישראל ליעשות להם נס בימי עזרא כדרך
שנעשה להם בימי יהושע בן נון אלא שגרם החטא" ופי' רש"י ראויין היו וכו'.

לעלות ביד חזקה בלי רשות כורש", ופי' המהרש"א דהחטא היה "שלא עלו כולם" כמו שאמר ר"ל אלקא סנינא לכו שלא עשיתם עצמכם כחומה לעלות כולכם בימי עזרא".

וכן למד מזה למעשה בספר הכוזרי שמי שאינו משתדל לעלות לא"י הרי הוא חוטא רח"ל, וז"ל "אמר החבר אכן מצאת מקום חרפתי מלך כוזר כי אמנם חטא זה הוא אשר בגללו לא נתקיים הייעוד אשר יעד האלוה לבית השני "רני ושמחי בת ציון כי הנני בא ושכנתי בתוכך נאם ה'", כי הענין האלוקי עמד לחול עליהם כבראשונה אילו נענו כולם לקריאה ועלו לארץ ישראל בנפש חפצה, אבל רק מקצתם נענו, ורובם והחשובים שבהם נשארו בבבל **מסכימים לגלות ולשעבוד, ובלבד שלא יפרדו ממשכנותם ומעסקיהם**. ויתכן כי על זה רמז שלמה באמרו "אני ישנה ולבי ער" כנה את הגלות בשם "שינה", ואת התמדת הנבואה בקרבם בשם "לב ער", ובאמרו "קול דודי דופק" כיון לקריאה אשר יקראם הא-לוה לשוב לארץ, המלים "שראשי נמלא טל" הן כנוי ל"שכינה" היוצאת מצל קורת "המקדש", "פשטתי את כתנתי" מורה על התעצלם להשמע לקריאה ולשוב לארץ ישראל, "דודי שלח ידו מן החור" רמז לעזרא הפוצר בהם ולנחמיה ולנביאים האחרונים. סוף דבר רק חלק מן העם נענה, ולא בלב שלם, ולכן גמלם האלקי כמחשבת לבם, ונתקימו בהם ההבטחות האלוקיות רק במדה מצומצמת, כפי מיעוט התעוררותם, כי הענין האלוהי אינו חל על אדם כי אם לפי הכנת האדם אם מעט מעט, ואם הרבה הרבה. **אף אנו אילו היינו מוכנים להתקרב אל אלוקי אבותינו בלבב שלם, כי אז היה הוא ית' מושיענו כאשר הושיע את אבותינו במצרים**. עכשיו שאין הדבר כן, אין הדברים שאנו אומרים כתפילותינו "השתחו להר קדשו", "והשתחו להדום רגליו", "והמחזיר שכינתו לציון", וכדומה, כי אם כדבור התוכי וכצפצוף הזרזיר, כי בלא כוונת הלב אנו אומרים דברים אלה או דומיהם, כאשר העירות בצדק שר הכוזרים".

ובספר אהבת יהונתן (הפטרות עקב) כתב בעל הכרתי ופלתי בזה"ל "מדוע באתי ואין איש קראתי ואין עונה. פי' עפ"י מ"ד אלו עלו ישראל מן הגולה בימי עזרא הסופר היה באותו פעם ימות המשיח, **וכן כתב האברבנאל דלכך יצא הקצף מעם ה' על מדינות ספרד להיות נדונין באבדן והרג על שלא**

עלו מן הגולה בימי עזרא. היוצא מזה אלו עלו ישראל היו מקרבין הגאולה. וז"ש הנביא מדוע באתי ואין איש קראתי ואין עונה הכוונה שקראתי אתכם מן הגולה ואין מי שהתנדב לעלות הקצור קצרה ידי מפדות וק"ל" (ויש בדבריו עוד חידוש שהיתה בא משיח אז).

וכן בספר סדר הדורות הביא מהסמ"ע שעדיין בימיו נענשו ישראל על חטא זה וז"ל ה' אלפים ש"פ: ר' יוזף שמש בבחרותו למד בישיבת הגאון מורינו פנחס סג"ל כשהיה אב"ד בק"ק פולדא והיה זה שנת ש"פ ואמר (בספר מעשה נסים סי' א') בשם רבו הג"מ ואלק בעל מחבר סמ"ע מה ששכיחין גזרות בק"ק ווירמשא יותר משאר קהלות ומדינות, כי בחורבן בית ראשון באו ונתישבו בק"ק ווירמז, ואחר כלות שבעים שנים גלות בבל, חזרו הגולים לירושלים, ולארץ ישראל, ואלו אשר היו בווימז שיבאו גם הם לישב בארץ ישראל כדי שיהיו יכולין לעלות בשלש רגלים לירושלים, שהוא רחוק מאד מהם, ולא השגידו על זה, וכתבו תשובה שבו אתם בירושלים הגדולה, ואנחנו נדור פה ירושלים קטנה. כי באותו הפעם היו חשובים מאד בעיני השר והנכרים, והיו עשירים גדולים, ובענין זה נתחדש עליהם גזירות יותר משאר קהלות ומדינות".

ומה שכתב שמפני שהיה יושבים בשלוח לא רצו לעלות, עי' במסכת יבמות (פ"ו:): "אתמר מפני מה קנסו לויים במעשר³² פליגא בה ר' יונתן וסביא... לכו"ע קנסא שלא עלו בימי עזרא והכא בהא קמפלגי... ומנלן דלא סליקו בימי עזרא דכתיב "ואקבצם אל הנהר הבא אל אחוה ונחנו שם שלשה ימים ואבינה בעם ומבני לוי לא מצאתי שם", וברש"י (קידושין ס"ט:): "ואבינה בעם: וסבור שהיו שם לויים כשרים, ולא מצא ראויים לעבודה, אלא מאותן שקצצו בהונות ידיהם בשיניהם, ואמרו איך נשיר את שיר ה' וגו' שאמר להם נבוכדנצר שירו

³² ועוד איתא (שם קידושין) אמר רב חסדא בתחלה לא היו מעמידים שוטרים אלא מן הלויים שנאמר "ושוטרים הלוויים לפניהם", עכשיו אין מעמידין שוטרים אלא מישראל שנאמר "ושוטרים הרבים בראשיכם", משמע שגם זה היה קנס ללויים מפני שלא עלו בימי עזרא. ועי' בשו"ת ישועות מלכו (יורה דעה סימן סו) שלכן אסור לבני בבל לעלות לארץ ישראל "ע"ד שמע"ת חש לדברי הרמב"ם בה' מלכים, ולפי דעת הכ"מ העולה מבבל אפי' לארץ ישראל עובר בעשה, והוא אינו מובן שהרי זה לא נאמר אלא על ארץ בבל בפרט ולא על שאר חוץ לארץ, והטעם כי אחרי שהם נתרשלו בימי עזרא ולא רצו לשוב כי לא חשבו זאת לפקידה גמורה שצריכים לישב שם כפי נבואת הנביא עד פקידה האחרונה", ועד"ז איתא במהרי"ט (אך יש להתבונן אם היתה זאת גדר עונש).

לנו משיר ציון עמדו וקצצו בהונות ידיהן וגו', ומן הכשרים לא מצא לפי שהיו יושבים בבבל בשלוח והעולים בירושלים היו בעוני ובטורח המלאכה ובאימת כל סביבותיה, והנך לוי דקתני במתניתן מהנך דלא חזו לעבודה היר".³³

ובספר לקט מהגיוני התורה דייק שכן משמע מספר הכוזרי המובא בסמוך "ורובם והחשובים שבהם נשארו בבבל מסכימים לגלות ולשעבוד ובלבד שלא יפרדו ממשכנותם ומעסקיהם".

וע"ז אמר שלמה בחכמתו (שה"ש פ"ה) שהקב"ה עורר כלל ישראל לבא לבנות בית שני "אֲנִי יִשְׁנָה וְלִבִּי עָר קוֹל דּוֹדִי דּוֹפֵק פֶּתַח־יָלִי אֶחָתִי רַעֲיָתִי יוֹנָתִי תִמְתִּי..." והשיבו כלל ישראל שכבר ישבו בבבל ומסודרים שם, והצליחו בכל עניני גשם, והאיך יעזוב את זה לילך לארץ שקשה עלינו מחמת העוני והצער כמו שנאמר "פֶּשֶׁטִּיתִי אֶת־כֶּתְנֵי אֵיכָכָה אֶלְבָּשָׁנָה רַחֲצִיתִי אֶת־רַגְלִי אֵיכָכָה אֶטְנָפָם".

ז"ל הרד"ק (שה"ש ה' ג') "אני ישינה ולבי ער: ...והנמשל הוא לומר כאשר ישבתי בגולה בבבל הייתי נואש מן הגאולה, אבל הבחירים שבי כדניאל וחביריו היו מצפים עליה... והנה המקום ב"ה העיר את רוח כורש לשלחם חפשי, למען לא יחולל עוד שמו בין הגוים לומר עם ה' אלה ומארצו יצאו מבלי יכולת להעמידם בארצו", "פשטתי את כתנתי: ...והנמשל הוא לומר הנה נתעצלתי לעלות ירושלים לפי שכבר נתישבתי בבבל, והיתה הארץ ההיא עריבה עלי ולא רציתי לטרוח בטלטול הדרך".

ז"ל הפי' המיוחס להרמב"ן בשה"ש (שם) "אני ישנה: אמרה השכינה, אני ישנה בגלות בבל ולבי ער לזמן הגאולה... קול דודי דופק: המשל על כבוד המעורר הנביאה שיתנבא לעלות מבבל לירושלים שראשי נמלא טל רב לי לשבת מחוץ לבית. אמרו ישראל פשטתי את כתנתי: התנצלתי את עדיי המשל על הכבוד שהיה שוכן בקרבי ונסתלק. רחצתי את רגלי: ישבתי בכאן ובניתי לי בתים ונטעתי גנות ופרדסים ואיך אעלה מזה. דודי שלח ידו מן החור: הכבוד שלח גזירות רעות מן השמים, כי לא האמנתי לדברי הנביאים לעלות. ומעי המו

³³ עי' ספר אבן פינה (סעיף כ"ט) שמחמת זה לא יכלו ללמוד טוב.

עליו: הכרתי בעצמי כי החטא גורם הצרות. קמתי אני: המשל שעלו מקצתם. וידי נטפו מר עובר: כלומר הצלחתי בענין כמו שמפורש בעזרא ושבי יהודה בנין ומצליחין בנבואת חגי".

ולמידים מכ"ז שממה שלא עלו כל ישראל בבית שני, נחרב הבית, ולא שרתה השכינה שם, ולא עלו לארץ ישראל כדרך שעלו ישראל בימי יהושע בנסים ונפלאות בקומה זקופה, ולא זכו למשיח בן דוד, ושהוא המקטרג נגד הבבליים מבני ישראל גם בימי אמרואים כנגד תפלת רב חייא ובניו שלא יתקבלו, והוא הטעם מה ששכיחין גזרות בק"ק ווירמשא יותר משאר קהלות ומדינות, ה' ינחנו על מי מנוחות אל ציון הר קדשו.

דרשו בירושלמי (כלאים ט, ג) ומדרש רבה (בראשית פרשה צו) "מעשה ברבי ורבי אליעזר שהיו מהלכין בפילי שחוץ לטבריא ראו ארון של מת שבא מחוצה לארץ להקבר בארץ ישראל, אמר רבי לר' אליעזר מה הועיל זה שיצתה נשמתו בח"ל ובא להקבר בא"י אני קורא עליו (ירמיה ב) ונחלתי שמתם לתועבה בחייכם ותבאו ותטמאו את ארצי במיתתכם א"ל כיון שהוא נקבר בא"י הקדוש ברוך הוא מכפר לו דכתיב (דברים לב) וכפר אדמתו עמו", וכן איתא בזה"ק (פר' אחרי מות ע"ב:) "וכל מאן דלא זכי בחייו בארעא ליה עליה כתיב ונחלתי שמתם לתועבה וכו'", ורואים מזה שיש טביעה על האדם במה שלא עולה לארץ בחייו והרי זה בגדר "ונחלתי שמתם לתועבה" שמאסו אותה ובחרו להיות בחוץ לארץ, וטביעה זה היתה גם בזמן חז"ל וכל הדורות שהיה קשה לדור בא"י, ומה נאמר אנן בזה"ז שיש כב' מיליון חרדים הדרים שם בשמחה, ועיקר מרכז התורה שם.

ועי' ברמב"ן (על במדבר יד, יז) שאחרי חטא המרגלים, לא הזכיר משה רבינו בתפלתו זכות אבות, כמו שהזכיר אחרי חטא העגל, וז"ל שם "ולא הזכיר בתפילה הזאת לאברהם יצחק וליעקב כלל. והטעם בעבור שהארץ ניתנה לאבות ומהם ירשוה, והם [אותו הדור] מורדים באבותם ולא היו חפצים במתנה שלהם אשר האבות היו בוחרים בה מאד, והאיך יאמר "אשר נשבעת להם בך וגו' וכל הארץ הזאת אתן לזרעכם" (שמות לב, יג) והם אומרים אי אפשנו במתנה זו", הרי הדבר נפלא מאוד שכדי שיהא זוכה לזכות אבות השייך

לארץ ישראל צריכין לילך בדרכיהם לבחור בו מאוד באמת, וח"ו לא להכשל בחטא המרגלים.

כתב בספר "אהבת יהונתן" לרבי יהונתן אייבשיץ (פ' בלק) "כשיעברו עליהם כמה וכמה צרות, ואפילו הכי לא יעזבו את ה', ואת נחלתם הארץ הקדושה תוב"ב, וזהו עיקר תשובתם כי התשובה צריכה להיות באותו מקום ובאותו המעשה ועיקר חטאם בזמן הבית היה ירידתם למצריים כמו שאמר הכתוב "הוי היורדים למצריים" ונשתרבב מזה חטאים גדולים, ולכן תהיה תשובתם לעתיד שלא יטשו את נחלתם".

וכתב רבי משה דוד וואלי בפירושו לתהלים (קו, כד) ביתר ביאור, וז"ל "וימאסו בארץ חמדה לא האמינו לדברו: והנה העון הזה היה כל כך חמור לפניו ית', לפי שפגם בעיקר הכל שהיא האמונה. עד שממנו נמשכה הגזרה של הגלויות, כדי שיכירו וידעו הבנים שאין ארץ כארצם, ולא יתוקן עון המאיסה של האבות, עד שהבנים יביאו את עצמם לחשוק בה בחשק גדול, כענין שנאמר אתה תקום תרחם ציון כי עת לחננה כי בא מועד כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו (תהלים ק"ב ט"ו), כלומר דהא בהא תליא, שלא יבא עת חנינה לציון, עד שבניה יחמדוה בתכלית החמדה והתשוקה".

ועד"ז איתא בספורנו שרצו עבדיך את אבניה הוא תקון לחטא המרגלים שמאסו בארץ חמדה וז"ל "אתה תקום תרחם: אף על פי שאין הדור זכאי, כשיבא מועד ראוי לזה. כי רצו עבדיך את אבניה: על הפך דור המדבר שמאסו בה כאמרו וידעו את הארץ אשר מאסתם".

והמהרש"א (תענית טו. ד"ה בא"י מרחם) בביאור הכתובים בפרק 'תפלה לעני' כתב בזה"ל "כשיבא מועד שאמר דניאל 'עד עת מועד' וגו' (דניאל ח, יט) כי כבר רצו עבדיך בגלות המר את אבניה, ואת עפרה הוסיפו לחננה, לא כדור המדבר שמאסו בה, שעל כן נגזר עליהם הגלות ממנה".

והמלבנים (תהלים שם) "כי רצו, וכן הושיעם, מצד העם שבעונותיהם החרבת את ציון, שהם כבר רצו ופייסו את אבניה שתחלה נחרבה ציון לרצות

על עונותיהם, ושפך ה' חמתו על העצים והאבנים, ואחר זה רצו הם את אבניה
שנשפך דמם בעבור אבני ירושלים ועל אמונתם".

חטא בני גד ובני ראובן, אינו עולה מחמת גשמיות

אחד מהסיבות הגדולות שמעכבת רבים מלבא לא"י, הוא החילוק בין ההרווחה בחוץ לארץ לבין הצמצום בא"י, ויש להבהיר היטב נקודה זאת וכמה גרוע הוא זה שמה שמעכב אותו מלעלות לא"י זה מחמת מחמת עניני גשמיות. ובפרט בזה"ז, שדירים בה בערך עשר מליון אנשים בטוב ובנעימית ולא יחסר בה כל טוב, ונתקיים בה לעינינו "ארץ זבת חלב ודבש", ואינו פחות מרוב מדינות חשובות שבעולם.

וקודם שנבאר חומר הדבר, יש לנו להקדים מה שלמדנו מרבתינו על מהות ארץ ישראל. וכבר העתקנו דברי המדרש על הפסוק "זעקתי אליך ה' אמרתי אתה מחסי חלקי בארץ החיים" וז"ל "והלא אין ארץ החיים אלא צור וחברותיה, תמן שבעה, תמן זולא, ואת אמרת חלקי בארץ החיים?, אלא ארץ שמתיה חיים תחלה לימות המשיח" והכוונה בזה כמו שכתב בפי' עץ יוסף שם "כלו' היתכן שחשקו, ומגמתו, וחפצו, היה בחמודות העה"ז ותענוגיה, ולזה קרא חיים, דבזה צור וחברותיה משובחים ממנה. רק מגמתו היה על חיים הנצחיים הנפשיים, וקראה ארץ החיים אף שגם המיתה שולטת, עכ"ז באחרית הימים יתנוצץ שמה ההחיה תחלה וראשונה" ועי' לעיל ביאורו בהרחבה, וכעת נמשיך ענין זה.

בספר תפארת יהונתן (פרשת עקב) על הפסוק "ארץ אשר לא במסכנת תאכל בה לחם, לא תחסר כל בה, ארץ אשר אבניה ברזל, ומהרריה תחצב נחשת" כתב בזה"ל "היינו כי שארי הארצות לפעמים יקרה להם שנת בצורת, רק הם חיים כי אצרו התבואה בערי מסכנות, ואז יפתחו לכלכל. אבל בארץ ישראל אינו צריך מסכנות, כי תמיד ברכת ה' לברכם, ומכל מקום אין בו זהב וכסף ואבני סגולה, ושלמה הוצרך לאניות אופיר לזהב וכסף, ומהררי ארץ ישראל לא תחצוב רק נחושת וברזל, שהוא צורך העולם לכלי תשמיש, וזהו שאין הריבוי צורך לאדם, והם רק למותרות".

ועד"ז איתא בספר עקידת יצחק (פרשת שלח, שער ע"ז, דף מו.), וז"ל "ארץ חטה ושעורה גפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש: היתכן שתהיה ארץ נושבת זולת הדברים האלה ההכרחיים? אלא שרצה לומר כי ימצאו שם מכל המינים האלה, די ספוקם לכדי חיותם המשווער והמוגבל, לא בשפע רב לעשות בו סחורות ולהתעמל בסחורותיהם ולהטריד בעסקיהם. והוא מה שביאר באומרו "ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם, לא תחסר כל בה", שהכוונה העצמית היא לסלק המסכנות ולהסיר חרפת רעב, לא אל היתרונות הדוחים בעליהן מעל התורה והיראה האלקית".

ועל דברי חז"ל הנ"ל "א"ל הקב"ה אתה אמרת חלקי בארץ החיים שוב אל ארץ אבותיך... ר' אמי בשם ריש לקיש אמר נכסי חוצה לארץ אין בהם ברכה אלא משתשוב אל ארץ אבותיך אהיה עמך" כתב בספר דברי טובה (דברי הימים א' י"ז ח') רעיון נפלא שממנו נבין לאושרו כוונת דבריהם.

וז"ל "ואולי אפשר לבאר מה שכתוב בבראשית "ויקן את חלקת השדה אשר נטה שם אהלו מיד בני חמור אבי שכם במאה קשיטה" והיינו כמו שהביא רש"י שם את הגמ' בר"ה "אמר רבי עקיבא כשהלכתי לכרכי הים היו קורין למעה קשיטה, למאי נפקא מינה לפרושי מאה קשיטה דאורייתא, מאה דנקי", הנה זהו כסף קטן כמבואר במהרש"א שם, ובוודאי אפשר לקנות בה רק חלקת שדה קטנה ביותר, וכמו שכתב רש"י (שם בפרק ל"ד פסוק ג') ששכם דיבר על לב הנערה זו דינה, הנה אביך יש לו רק חלקת שדה קטנה. והנה כיון שהיה ה' עם יעקב וכמו שאמר לו ואהיה עמך, שבארץ ישראל יהיה עמו, הספיקה השדה הקטנה לפרנסת יעקב ולכל ביתו, כי היה ה' עמו, והיה בו ברכה. מה שאין כן בהיות יעקב בחוץ לארץ בבית לבן היה צריך לטרוח הרבה מאד על פרנסתו, להיות רועה צאן בבית לבן עשרים שנה, אבל בהיות יעקב בארץ ישראל פסק להיות רועה צאן, כי הספיקה לו שדה קטנה לפרנסתו בניסים מאת ה'..." עכ"ל.

וממילא מובן שמי שאינו עולה מחמת שרוצה לחיות חיים של תענוג ומותרות, חוץ מעצם חומר וגנות הדבר, הרי הוא באמת לא שייך כלל לארץ ישראל, ואין זה מקום הראו לו, אך מי שרוצה באמת לדור בא"י יודע תדע, שח"ו לא יהיה דברים כאלו בעווכרו.

וכבר הבאנו שזה היתה מה שנכשלו בבית שני בני בבל, ושכן כתב רש"י "לפי שהיו יושבים בבבל בשלוה והעולים בירושלים היו בעוני ובטורח המלאכה ובאימת כל סביבותיה". ושכן משמע מספר הכוזרי שכתב "ורובם והחשובים שבהם נשאר בבל מסכימים לגלות ולשעבוד ובלבד שלא יפרדו ממשכנותם ומעסקיהם". והסמ"ע שאמרו "ואנחנו נדור פה ירושלים קטנה" משום "כי באותו הפעם היו חשובים מאד בעיני השר והנכרים והיו עשירים גדולים", וע"ז אמר שלמה בחכמתו (שה"ש פ"ה) שהקב"ה עורר כלל לבא לבנות בית שני "אֲנִי יִשְׁנָה וְלִבִּי עֹר קוֹל דֹּדִי דוֹפֵק פֶּתַחַי אֲחֹתִי רַעֲיָתִי יוֹנְתִי תַמְתִּי..." והשיבו כלל ישראל שכבר מסודרים שם בכל עניני גשם, ולא רוצים לעזוב בבל לילך לארץ מחמת זה "פִּשְׁטִיתִי אֶת־כְּתָנִי אֵיכָכָה אֶלְבָּשָׁנָה רְחִצְתִּי אֶת־רִגְלִי אֵיכָכָה אֶטְנַפֵּם".

וכתב החת"ס (דרוש לפורים) "בימי אחשוורוש ישבו היהודים בשלום בצל המלכות ובצל כל מלכי מדי ופרס, והם דאגו ופחדו שמא הגיעה הגאולה ויאלצו לעזוב מקומותיהם ולעלות ארצה ישראל, ואמנם אנו רואים שכשהגיע הזמן עלו בסך הכל ארבע רבבות ומהלויים לא עלו ועזרא קנסם" והוא פלא.

וכעת נרחיב ענין זאת בעזה"ת, ויש לנו בזה בתורתנו הקדושה, פרשה שלימה, המורה על גנות עיכוב עליה לארץ ישראל מחמת עניני גשם.

כתוב בתורתנו הקדושה (במדבר פל"ב) וּמִקֵּנָה רַב הָיָה לִבְנֵי רְאוּבֵן וּלְבְנֵי־גָד עֲצוּם מְאֹד וַיֵּרְאוּ אֶת־אֶרֶץ יַעֲזֹר וְאֶת־אֶרֶץ גִּלְעָד וְהָיָה הַמָּקוֹם מְקוֹם מִקְנֵה, וַיָּבֹאוּ בְנֵי־גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן וַיֹּאמְרוּ אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־עֲזָרָה הַכֹּהֵן וְאֶל־נְשֵׁי־אֵי הָעֵדָה לֵאמֹר, עֲטֹרוֹת וְדִיבָן... אֶרֶץ מִקְנֵה הִוא וְלַעֲבָדֶיךָ מִקְנֵה, וַיֹּאמְרוּ אֶסְמְצֵאנוּ חֹן בְּעֵינֶיךָ יְיָ אֶת־הָאֶרֶץ הַזֹּאת לַעֲבָדֶיךָ לְאַחֲזָה אֶל־תַּעֲבָרֵנוּ אֶת־הַיַּרְדֵּן, וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְבְנֵי־גָד וּלְבְנֵי רְאוּבֵן... וְלָמָּה תִּנּוּאוּן [תִּנְיָאוּן] אֶת־לֵב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵעַבְרֵי אֶל־הָאֶרֶץ אֲשֶׁר־נָתַן לָהֶם ה'... כֹּה עָשׂוּ אֲבֹתֵיכֶם בְּשָׁלַחִי אֹתָם מִקֶּדֶשׁ בְּרִנֵּעַ לְרֵאוֹת אֶת־הָאֶרֶץ... וְהָיָה קִמְתָּם תַּחַת אֲבֹתֵיכֶם תִּרְבּוּת אֲנָשִׁים חֲטָאִים לִסְפּוֹת עוֹד עַל חֲרוֹן אַף ה' אֶל־יִשְׂרָאֵל.

ואמרו ע"ז חז"ל במדרש "וכן אתה מוצא בבני גד ובני ראובן שהיו עשירים והיה להם מקנה גדול וחבבו את ממונם, וישבו להם חוץ מארץ ישראל, לפיכך גלו תחילה מכל השבטים ומי גרם להם על שהפרישו עצמם מן אחיהם".³⁴

וז"ל רש"י (קידושין סא. ד"ה ר"ח אמר) "בארץ כנען שמעבר הירדן והלאה, שהיו קצין בה מפני מקנה רב שלהן".

ז"ל תורת המנחה (פרשת מטות) "ודרוש סמיכות ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני גד למה שלמעלה הימנו, ומפני שהיה ממונם חביב עליהם יותר מגופם, שבשבילו מאסו בארץ חמדה, וישבו בארץ העמים, לפיכך שלטה בהם יד העמים, וגלו תחלה מכל השבטים דכתיב "ויגלם לראובני ולגדי", ומדה כנגד מדה והשיב להם הקב"ה גמול כמעשה ידיהם הה"ד ואל תשכחי כל גמוליו".

וז"ל הכלי יקר השלם (סו"פ מטות) "בני גד וראובן שנמצא בהם הרדיפה אחר העושר, עד שמאסו בארץ חמדה בעבור העושר".

ובספר העקידה (שם) כתב "שנמצאו להם שמץ מינות להתבזות בעיניהם ארץ חמדה, ושלא לשער טוב תועלתה, ועוצם תכליתה, והיה הטפל עקר בעיניהם, עד שבחרו לשבת חוצה לה, להיות הארץ ההיא נאותה למקניהם, כאלו תכלית הארץ ההיא, לא היה אלא להיות להם מרעה שמן וכר נרחב להם ולרכושם, והוא רע ומר כי עדיין נמצא בהם שורש פורה ראש ולענה לשוב מאחרי ה' כענין עון המרגלים, וכל מתי מדבר, וכאלו לא תמו כל הדור ההוא אשר מנע ה' מהם כניסתן בה כמו שנזכר... והנה עם זה נתבאר טעם המאמר שזכרנו ראשונה שאמרו לב חכם לימינו, זה משה, ולב כסיל לשמאלו אלו בני גד ובני ראובן שעשו את העקר טפל ואת הטפל עקר".

וכעת נרחיב עוד ענין זה בס"ד, איתא בראשית רבה (לך לך פרשה לט ח) "ויאמר ה' אל אברם לך לך הה"ד (שם נה) ואומר מי יתן לי אבר כיונה אעופה ואשכונה למה כיונה, ר' עזריה בשם רבי יודן אמר לפי שכל העופות

³⁴ כתב רבי יהודה החסיד דבר נפלא (ספר גמטריאות פרשת מטות אות י"ב) "והקטן שבשבטים היה לו יותר מקנה מראובן וגד לקיים "ורוב דגן ותירוש", כנראה שזאת היתה להם מחמת ישוב א"י, והוא נורא.

בשעה שהם יגיעים הן נחין על גבי סלע או על גבי אילן, אבל היונה הזו בשעה שהיא פורחת ויגיעה קופצת באחד מאגפיה ופורחת באחד מאגפיה (שם) הנה ארחיק נדוד נדנוד טלטול אחר טלטול אליו במדבר סלה, **מוטב ללון במדברות של א"י ולא ללון בפלטיות של חו"ל**. וא"ת שלא גהץ אברהם ושמח על דיבור המקום ולמה לא יצא, שעדיין לא הורשה, אבל משהורשה וילך אברם כאשר דבר אליו ה', וילך אתו לוט, אמר רבי לוי בשעה שהיה אברהם מהלך בארם נהרים ובארם נחור ראה אותן אוכלים ושותים ופוחזים, אמר הלואי לא יהא לי חלק בארץ הזאת, וכיון שהגיע לסולמה של צור ראה אותן עסוקין בניכוש בשעת הניכוש בעידור בשעת העידור, אמר הלואי יהא חלקי בארץ הזאת, אמר לו הקב"ה לזרעך אתן את הארץ הזאת".

וכתב ע"ז בספר חרדים (מצוה נ"ט) "וממנו נלמד לדורות אנחנו יוצאי חלציו להיות נכספים כמוהו אע"פ שיושביה בצער, על מנת כך להיות שמחים ביסורין... כמו שאמרו ז"ל ג' מתנות נתן הקב"ה לישראל ולא נתן אלא על ידי יסורין ואלו הן תורה וארץ ישראל ועולם הבא, וכי היכי דביאה ראשונה בא עמלק ה"נ בקיבוץ גליות כשרוצים לבא לא"י עמלק מזדמן להם בדרך, וכאשר עינינו רואות היום תמיד ירא ה' וישפוט".

כתוב "טוב פת חרבה ושלחה ביה מבית מלא זבחי ריב" (משלי יז, א) ואמרו ע"ז חז"ל (ילקוט שמעוני משלי פ"ז, רמז תתקנ"ו) "ר' יוחנן "טוב פת חרבה" זו ארץ ישראל. שאפילו אוכל אדם בה פת ומלח בכל יום ודר בתוכה, זוכה לעולם הבא, "מבית מלא זבחי ריב" זה חוצה לארץ שהיא מלאה חמסים וגזלות".

וככל זה מסופר על הגה"צ המקובל רבי שלמן מוצפי זצ"ל ששנים מספר אחר עלותו לארץ ישראל, באו בנו וחתנו של הגביר מנחם דניאל לבקרו בירושלים, ומה רבה השתוממותם בראותם את הדירה בת חדר אחד ששימשה למגורי המשפחה בשל הצפיפות. קיבלה הרבנית את האורחים בחצר הבית, שם המתינו לצדיק עד הערב. בהגיע הצדיק, פנה אליהם באמרו, הגידו לי את האמת איפה טוב יותר השלוח והאוויר הצח בחדר הקטן הזה, או המולת

העסקים ודירת הפאר ב"בית מנחם", השיבוהו האמת שהננו מקנאים בכך כי אין כשלוות ארץ ישראל" (אוצרות האגדה 140).

עוד מסופר עליו "גם היה מו"ר אבי ז"ל מרבה לדבר באוזני על שבח ארץ ישראל, וכך אמר שווה ויקר הוא חדר מרתף קטן וחשוך בארץ ישראל יותר מכל ארמונות ובתים מפוארים שבחוץ לארץ זכותו תגן בעדינו" (יסוד ציון דף 70).

אלו דבריו הנעלים של הגאון המקובל, בעל חסד לאברהם: "וכאשר יראו אותן האנשים [בני קיבוץ גליות שיבואו ארצה יחד עם מלך המשיח] כאשר אחיהם [שימצאו כבר בא"י] נעשו בריות חדשות ופורחים באויר ללכת לדור בגן עדן ללמוד תורה מפי הקדוש ברוך הוא. אז יקבצו יחד בני קיבוץ גליות ויקחו דאגה בלבבם, ויהיה להם דאבון נפש, ויתרעמו אז על מלך המשיח, ויאמרו, הלא אנחנו עם בני ישראל כמוהם, ומאין זו להיות הם רוחניות בגוף ובנפש, משא"כ אנחנו, ולמה נגרע? וישיב להם מלך המשיח, הלא כבר נודע ומפורסם מדותיו של הקב"ה שהם הכל מדה כנגד מדה, אותן שהיו בחו"ל ואחר יגיעות רבות השתדלו לבוא לארץ ישראל כדי לזכות אל נפש טהורה, ולא חשו לגופם ולממונם, ובאו בים וביבשה ולא חשו להיות נטבעים בים או להיות נגזל ביבשה ולהיותם שבויים ביד אדונים קשים, ובעבור עיקר רוחם ונשמתם עשו זאת, ע"כ חזרו להיות רוחניים מדה כנגד מדה. אבל אתם שהיה בידכם לבא לארץ ישראל כמוהם, ואתם נתרשלתם בעבור חמדת הממון וחששתם לאיבוד גופכם ומאודיכם, ומהם עשיתם עיקר, ורוחכם ונפשותיכם עשיתם טפל, לכן נשאתם אתם ג"כ גשמיים מרוחכם. ולחמדת ממון שחמדתם, הנה הש"י יתן אליכם ממון בלי שיעור, כי כל כסף וזהב אבנים טובים ומרגליות הנטבעים בכל ים מן הימים, הנה אותו הים מושבע להביא הכל אל ים יפו, כי כל מה שנטבע מששת ימי בראשית עד זמן שלמה המלך ע"ה, הכל הקיא הים יפו אל שלמה המלך ע"ה, ומשם נתעשר. ומן אותו עת שמת שלמה המלך ע"ה עד עתה שהוא זמן קיבוץ גליות, הכל יבא לעתיד לבא אל ים יפו, והוא יקיא אותה אל היבשה, ומלך המשיח יחלק לכל צדיק וצדיק לפי חלקו הראוי לו, כמש"ה כי שפע ימים ינקו. וגם כל המטמונים שתחת לארץ, עתידה הארץ שתעשה מחילות מחילות,

כדי שיתגלגלו שמה כל אוצרות וסגולות ולהביאם אותם לארץ ישראל, כדי לחלק אותם אל אנשי קיבוץ גליות לכל אחד ואחד כפי חלקו הראוי לו, וישבעו בממון רב. וכל זה יהיה לאותן שהקפידו על ממונם וגופם ונשארו גשמיים שבעים בממון, אבל אותן שלא חשו לגופם ולממונם כנזכר, רק חשו לרוחם ולנפשם בלבד עושה עמהם השי"ת כמה טובות לעשותם בריה חדשה כנזכר, ולהוליך אותם אל הג'ע התחתון" (חסד לאברהם, מעין שלישי, נהר כ"ב).

והאור החיים הקדוש (ויקרא כ"ה כ"ה) כתב שהגאולה תהיה כשנמאס בתאוות הנדמות של חוץ לארץ ונחשוק להיות על שלחן השי"ת, וז"ל "הגאולה תהיה בהעיר לבות בני אדם ויאמר להם הטוב לכם כי תשבו חוץ גולים מעל שלחן אביכם, ומה יערב לכם החיים בעולם זולת החברה העליונה אשר הייתם סמוכים סביב לשלחן אביכם הוא אלהי עולם ב"ה לעד, וימאס בעיניו תאוות הנדמים (כלומר החומרנות הגשמית, הנדמית לטוב), ויעירם בחשק הרוחני, גם נרגש לבעל נפש כל חי, עד אשר יטיבו מעשיהם, ובזה יגאל ה' ממכרו".

ואמר ע"ז האדמו"ר מקלונבורג זצ"ל "צריכים להתעמק הרבה בדבריו של האוה"ח הק' שכתב "וימאס בעיניהם תאוות הנדמים ויעירם בחשק הרוחני", דהנה ישנם הרבה אנשים אשר משקיעים ממונם וכל חילם לרכוש שטחים ובתים בערי מושבותיהם, ועושים ככל יכולתם לצבור הון ועושר, וברוב סכלותם אין שמים אל לבם שכאן בחוץ לארץ אנו בגדר בנים שגלו מעל שולחן אביהם, וכי הם חפצים להישאר כאן לעולם, עם הכלי כסף וכלי זהב, ובזה יערב להם. והלא בקרוב ממש נזכה שאבינו שבשמים ישיב אותנו לביתו בארץ הקודש, ומה יעשו אז עם כל הבתים והשטחים בחוץ לארץ, ראה שו"ת חתם סופר (יו"ד סי' קלח). לכן צריכים הצדיקים לעורר את בני ישראל שלא ימאסו עוד בארץ חמדה, אלא ימאסו בארץ אמריקה ואף אם יתן איש את כל הון ביתו בוז יבוזו לו, ויתרחקו מכל הבלי עולם הזה, וכל אחד יהיה מוכן לוותר על כל רכושו על מנת לעלות לארץ ישראל לקיים מה שנאמר נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות ה' לבי ובשרי ירננו אל א-ל חי, כי רק בחצרות ה' יכולים לרנן ולשמוח, ולא בעת שנמצאים בגלות המר, מי צריך בתים ורכוש, כאשר אנו שרויים בגלות למעלה מ"ט מאות שנים, הלא בעת כזאת אין אנו צריכים

רכוש אלא ישועה וגאולה שלימה, על עת כזאת אמרו עורו ישנים משנתכם ונרדמים, הקיצו מתרדמתכם וחפשו במעשיכם וחזרו בתשובה וזכרו בוראכם" (דרשות חומש רש"י בהר תשמ"א).

והחת"ס (דרשות ח"ב עמוד שו' לז' אב) כתב שמצות ישוב ארץ ישראל לא תוכר שהוא לשם שמים, רק כאשר טוב לנו בגולה, ואעפ"כ אנו בוחרים לשבת בארץ ישראל וז"ל "כי ידוע כי כל התורה היא בבחירה ולא בהכרח, וידוע ג"כ משאחז"ל אתה תומיך את גורלי, שהניח הקב"ה את ידינו על חלק הטוב ואמר ובחרת בחיים (רש"י דברים ל'). וכ' הרמב"ן בפ' מסעי על הפסוק והורשתם את הארץ וישבתם בה שהיא מצות עשה מפורשת לישב בארץ הקדושה. והנה כשאין לנו חנינה ע"פ כל הארץ רק הארץ הזאת, א"כ לא נקיים מצוה זו כ"א בהכרח, ולא יוכר בחירתנו אותה ברצון לשם ה'. אך כשיש לנו טוב ארצות גוים ולא נבחר לשבת כ"א בה, אזי נקיים מ"ע הנ"ל ברצון נפשינו, וזהו שאמר הכתוב ידבר עמים תחתינו ולאומים תחת רגלינו, באופן שנוכל לשבת בארצם כרצונינו, ואח"כ יבחר לנו את נחלתינו, ובזה יוכר שהיא בבחירה ולא בהכרח".

עוד כתב החת"ס (תו"מ במדבר עמוד ס"ג) על הפסוק "במדבר הזה יתמו" בזה"ל "ופירשו במפרשים (עי' מגלה עמוקות וש"ך עה"ת) יקבלו תמימותם ואח"כ ימותו, כי כולם מזומנים לחיי עוה"ב, ולא שלטה בהם רמה ותולעה. ונ"ל דזה הכל מעונשם, כי הרי מרבע"ה בסוף מ' שנה אמר לבניהם עם גדול ורם כענקים אשר אתה שמעת ואתה ידעת מי יתיצב לפני בני ענק וערים גדולות ובצורות בשמים, ולא ירא אז משה שיחרדו ולא ירצו לעלות, כי הם כבר עמדו אז אחרי מ' שנה על דעת רבם כדכתיב ולא נתן לכם לב לדעת עד היום הזה. "והמבין ויורד בדעתו לסוף קדושת ארץ ישראל, וקדושת נפשו, ימסור נפשו, וכל הוננו, רק לעלות ולראות", אך דורו של מרגלים עדיין לא הגיעו לזה, ולא הבינו ובחרו "לו מתנו במצרים או במדבר הזה לו מתנו" ולא יהיה בהם שום עונש במה שימותו במדבר, שהרי כן היה חפצם במדבר הזה לו מתנו, אך הם חיו כל אחד עד שנעשו בני ששים, וזכו לתמימות, וזכו להבין קדושת ארץ ישראל, ונצטערו מאד שימותו ולא יזכו לעלות, ע"כ במדבר הזה יתמו

יקבלו תכלית התמימות, ושם אז ימותו ויצטערו במיתתם, וזה היה ענשם וכפרתם וזכו ליי העוה"ב".

ובספר חיי מוהר"ן איתא "פ"א אמר רבינו ז"ל יש שנדמה להם שרוצין ונכספים מאד לבוא לארץ ישראל אם היו יכולין ליסע לשם בהרחבה, אבל לא בצער ודוחק. ובאמת אין זה רצון שלם, כי מי שרוצה לבוא באמת לארץ ישראל, צריך לילך רגלי, וכמו שאמר לאברהם לך לך דייקא".

בשו"ת דברי יציב (חושן משפט סימן פד) איתא בזה"ל "טז) ... והנה שם בכתובות בתוד"ה הוא אומר לעלות, אינו נוהג בזמה"ז דאיכא סכנת דרכים, והיה אומר רבינו חיים דעכשיו אינו מצוה לדור בא"י כי יש כמה מצות התלויות בארץ וכמה עונשין דאין אנו יכולים להיזהר בהם ולעמוד עליהם עכ"ל, וצ"ב מה שהוצרכו לשני טעמים בזה. ונראה דהנה צריך להבין הא דחמורה כל כך ישיבת חו"ל שכמי שאין לו אלוה, וי"ל כי בודאי כל אחד מישראל מזרע האבות רוצה לדור בארץ אבותיו ועיין ב"מ ק"א ע"א, אלא שחושש שבאר"י לא יהא לו ממה לפרנס נפשות ביתו ולכן דר בחו"ל, אמנם זה גרוע ממי שיש לו פת בסלו ואומר מה אוכל למחר שאינו אלא מקטני אמנה, ולכן דומה כמי שאין לו אלוה. אך כיון שיש הטעם שנמנע לעלות מפני הסכנה שוב, ליכא הך טעמא".

ובספר שפע חיים (שמחת תורה דף רמה) כתב האדמו"ר זצ"ל בזה"ל "ואדם מישראל שמתנהג בקדושה ומקדש ומטהר כל אבריו, לבו מושכתו לקדושת ארץ הקודש... ואמנם זאת היתה משאת נפשם של אבותה"ק משנות דור ודור מתי יזכו לעלות ולהשתקע באה"ק, ותשוקה זו ליותה אותם בכל תעסוקיהם והרבו לפעול למען צדקת עניי א"י. ובעה"ר כשנופלים ומתגשמים בתאות בצע כסף ושאר תאוות אז אינו מתאוה אל הקדושה ואדרבה לבו מושכתו ללכת במקומות אסורות רח"ל".

כתב הגאון הרב בנימין יהושע זילבר זצ"ל (בעמ"ס שו"ת אז נדברו. מכתב הנדפס בסוף ספרו מקור הלכה ח"א): "אנו רואים בדרך כלל מי שאינו רוצה לעבוד את עגל הזהב הוא יכול להסתדר כאן פחות או יותר".

ז"ל החזו"א (אגרות א קעה) "מצב הארץ נפרז מרחוק כידוע, ואינו גרוע מהגלות בחו"ל חלילה, ומצות א"י הוכרעה ע"י הרמב"ם והמב"ן וש"פ, וידוע עד כמה שאף ה"חפץ חיים" זללה"ה לעלות.³⁵

גנות רכוש של חוץ לארץ

ואם אנו מדברים בענין שלא לעלות מחמת פרנסה בהרחבה, ראו להביא מה שאיתא בחז"ל על גנות רכוש של חוץ לארץ, אפי' זה שנקנה בנקיון גמור.

כבר העתקנו לעיל מה שאיתא במ"ר "א"ל הקב"ה אתה אמרת חלקי בארץ החיים שוב אל ארץ... ר' אמי בשם ריש לקיש אמר נכסי חוצה לארץ אין בהם ברכה אלא משתשוב אל ארץ אבותיך אחיה עמך, ומפרש ביפ"ת שם "אעפ"י שהצליח בחו"ל לבסוף לא יעמדו, אבל עתה שילך לא"י יתקיימו בידו".

ושמע יעקב אבינו ועשה מעשה, כתוב "בקברי אשר כריתי לי בארץ כנען שמה תקברני" (בראשית נ ה) כתב רש"י "ומדרשו לשון כרי, דגור, שנטל יעקב כל כסף וזהב שהביא מבית לבן ועשה אותו כרי ואמר לעשו טול זה בשביל חלקך במערה", וכן הביא רש"י (בראשית מו ו) עה"פ "ויקחו את מקניהם ואת רכישם אשר רכשו בארץ כנען" כתב שם "אבל מה שרכש בפדן ארם נתן הכל לעשו בשביל חלקו במערת המכפלה אמר נכסי חוץ לארץ אינן כדאי לי וזהו אשר כריתי לי העמוד לו צבורין של זהב וכסף כמין כרי ואמר לו טול את אל".

"והנה רכוש של יעקב אע"ה אשר רכש בפדן ארם הוא חוץ לארץ היו נקיים מכל שמץ גזל בודאי, ומדוע לא היה כדאי לו. אלא דרוח הטומאה אשר

³⁵ ויש לציין כאן מש"כ בספר "האיש על החומה" (ח"ב עמוד 105) "למרות הטפותיו הבלתי פוסקות של החתם סופר בדרשותיו ושיחותיו למען העליה לא"י, לא הצליח לעורר תנועה המונית כפי שפעלו במאורגן תלמידי הגר"א והבעש"ט. וההסבר לכך הוא, מפני שבהונגריה לא היו רדיפות הגויים באותה תקופה, ואדרבה אז הבריק "תור הזהב" של חיי שלווה בקרב הגויים, בתנאים אלו ובמצב כזה נקלטו דברי החתם סופר ואזעקותיו על עזיבת הגלות, רק אצל מספר קטן מתלמידיו...", והדברים מעוננים כלפי דברי החת"ס בדרשתו ובכיתתו על מה שנתנו המלכות שויון זכיות לכלל ישראל הובא בדברינו בהמאמר על להרגיש כגר בארץ נכריה ע"ש.

בחו"ל שורר על כל דבר, והי' ירא יעקב אע"ה בבואו לארץ מפני הרוח הזה" (חכמה מוסר ח"ב דף ר"ג).

וז"ל ר' צדוק הכהן (דברי חלומות אות י"א) "וכן הצאן צאני, כי כל השפע שהגיע ליעקב בארם ושר של אותו מלכות הוא רק מה שלקח מלבן, שעיקר השפע היה אותו השר משפיע רק ללבן, ואם אפילו בנפשות יש לבוש דקליפה, כל שכן בנכסים שקונה שם דכולו מכח השפעת שר האומה, ואף על פי שהפרישו ה' יתברך מחלק רע דלבן ושרו ונתנו ליעקב מכל מקום אינו אלא מה שלקח וקלט ממנו, ועל כן לא אמר שקר דהוא מאשר לאביהם ושהכל שלו, דכל זמן שלא נכנס לארץ עדיין היה הכל מלובש בכח הקליפה שלו. ונראה דהרכוש שרכש בחוץ לארץ אף בבואו לארץ ישראל לא יתפשט ממנו הקליפה לגמרי ולהיות כאלו רכשו בארץ ישראל... דעיקרו אלא על ידי השפעת השר שהוא כח הקליפה של האומה, ואף על פי שה' יתברך הפרישו מהם, והוא זכה בו, ומצד שנעשה קנינו דישראל מתפשטת עליו כח הקדושה דשם בעליו הישראל, מכל מקום אין כח הקליפה נעקרת ממנו לגמרי, גם כבואו לארץ ישראל. ועל כן אמרו ז"ל דיעקב אבינו ע"ה נתן כל מה דרכש בבית לבן לעשו בעד חלקו במערה, ואמר אין נכסי חוץ לארץ כדאי לי, כי ממקום הטינופת באו, ולמקום הטינופת ילכו, ורק הועילו לו לדחות על ידם טענת עשו מחלק המערה שזהו שלו באמת".

הדירה בחוץ לארץ גורם לחילול השם

ידוע מה שאמרו חז"ל שאחד שוגג ואחד מזיד בחילול השם (משא"כ באונס), ואין לו כפרה רק במיתה, ולכן מאוד יש לפחד ממה שלמדנו מדברי הנביאים שיש חילול השם ע"י מה שלא שבים לארץ ישראל.

כתוב בספר יחזקאל (פל"ו) "בֶּן אָדָם בֵּית יִשְׂרָאֵל יֹשְׁבִים עַל אֲדָמָתָם וַיִּטְמְאוּ אוֹתָהּ בְּדַרְכָּם וּבַעֲלִילוֹתָם כְּטִמְאַת הַנִּדָּה הִיְתָה דַּרְכָּם לִפְנֵי: וְאֶשְׁפֹּךְ חֲמָתִי עֲלֵיהֶם עַל הַדָּם אֲשֶׁר שָׁפְכוּ עַל הָאָרֶץ וּבְגִלּוּלֵיהֶם טִמְאוּהָ, וְאֶפִּיעַ אֹתָם בְּגוֹיִם וַיִּזְרוּ בְּאֶרְצוֹת כְּדַרְכָּם וּכְעֲלִילוֹתָם שִׁפְטוּתִים, וַיָּבֹאוּ אֶל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר בָּאוּ שָׁם וַיַּחֲלִלוּ אֶת שֵׁם קִדְשִׁי בְּאָמַר לָהֶם עִם ה' אֱלֹהֵי מִמְּאָרְצוֹ יֵצְאוּ".

וכתב שם הרד"ק (פ"כ) "את שם קדשי באמור להם ע"י ה' אלה, ומאמצו יצאו: זהו חלול השם"י שאומרים העמים על ישראל 'עם ה' אלה'. כבר נקראו ע"י ה' אלה, ויצאו מאמצו והניחם בגלות זה כמה, והנה כאלו הם מחללים אותו בהמשך גלותם זה כמה מאות שנה בעוונותיהם. והגוים אומרים מבילתי יכולת ה' להוציאם, יאמרו איך בחר בהם ואחר כך נאצם? והשליכם מעל פניו. ויונתן תרגם "ועלו לביני עממיא דאתגליאו לתמן, על דאחילו ית שמא דקודשי, בדאמרין להון: אם עמיה דה' אילין, ואיכדין מאַרְעָא בית שכנתיה גלו?".

וכן כתב רבנו בחיי, (כד הקמח, ערך חילול השם) "והזכיר הנביא (יחזקאל לו) וקדשתי את שמי הגדול המחולל בגוים כי בהיות ישראל בגלות בתכלית השפלות הלא זה סבה שיחשיבו הקדש לחול, ולכן יבטיח הקב"ה שיראה לעתיד קדושת שמו הגדול".

וכן כתב המחזור ויטרי (פרקי אבות פ"א מ"א) "ונמצא שם שמים מתחלל על ידכם שגרמתם לעצמכם גלות ואמוה"ע והמינין אומר שאין בשכינה כח להצילכם דכתיב וקדשתי את שמי הגדול אשר חללוהו בית ישראל באמור להם ע"י ה' אלה ומאמצו יצאו".

וכן על הפסוק וקדשתי את שמי הגדול המחלל בגוים" (יחזקאל לו, כג) כתב רש"י "את שמי: ומה הוא הקידוש, ולקחתי אתכם מן הגוים."

ועוד כתב רש"י (שם לט, ז) "שפלותם של ישראל חלול שמו הוא באמור להם עם ה' אלה ולא יכול להצילם".

וכן כתב המלבי"ם (לט, כג) שהגלות היא חילול השם.

וז"ל רמ"ד וואלי: "ויבוא אל הגוים... ויחללו את שם קדשי. ואמנם כשגלו, גם השכינה גלתה עמהם, וז"ש ויבוא אל הגוים אשר באו שם. "ויבא" דיקא בלשון יחיד, לרמוז אל שם קדשו שגלתה עמהם, וכבר ידוע שהוא חילול כביכול אל השכינה לצאת מארצה אל ארצות הגוים, לפי שנפגמת קדושתה בטומאת ארץ העמים. ועוד, שהיא חסרה מן האורות העיקריים שלה. וכל שכן בראות החיצונים שגלו ישראל ביניהם והשכינה עמהם, מיד הזמינו זה את זה וקפצו בכל כוחם לבלוע את ההשפעות הקדושות, מאחר שזה העם הקדוש היוצא מן המקום הקדוש (א.ה.) הוא עדיין נקרא עם קדוש גם כשהוא חוטא וגולה), ומסתמא יביא עמו הרבה מן ההשפעות הקדושות, והוא כעשיר שהולך לגור במקום דלים, שכולם קופצים עליו ליהנות מעשרו.

ואחמול על שם קדשי אשר חללוהו בית ישראל בגוים אשר באו שמה. ונראה לפי דרכנו שלא היה ישראל המחללים (באופן ישיר ע"י מעשיהם) אלא המקום הוא שגרם חילול אל השכינה, אבל הטעם הוא, לפי שהם גרמו יציאתם וגלותם על ידי העוונות שלהם, ולכן נחשב ממש כאילו היו הם המחללים, שאלמלא היציאה לא היה החילול.

ומארי דביתא סוף סוף מתעורר לקנא ולחמול על שכינתו הקדושה שלא יתחלל עוד בארצות הגוים, ולכן גזר להצמיח את הגאולה בזמנה אעפ"י שאין זכות לישראל

וז"ש: לכן אמור לבית ישראל לא למענכם אני עושה בית ישראל. שלא בזכותכם אני מתעורר להשלים את התיקון ולהצמיח את הגאולה כי אם לתקן את הפגם ואת החילול שנעשה כביכול אל השכינה מפני יציאתה בארצות הגוים".

ומקור לכל זה הוא מדרש איכה רבה, (פתיחה ט"ו) "אמר הקב"ה כבוד היה לי אלו לא נזדווגתי לאומה זו את מוצא בשעה שגלו ישראל לבין אר"ה היה הקדוש ברוך הוא מחזר על פתחיהן של אומות העולם לשמוע מה הם אומרים ומה היו אומרים אלהיהם של אומה זו נפרע הוא מפרעה ומסיסרא ומסנחריב וכיוצא בהן וחוזרין ואומרין ולעולם נער הוא כביכול הזקינו הדברים הה"ד ויבא אל הגוים אשר באו שם ויחללו את שם קדשי לא הוה צריך קריא לומר אלא ויבואו ואת אמרת ויבא אלא כביכול הוא עצמו הה"ד ויבא אל הגוים ומה היו אומרים אם עם ה' אלה למה מארצו יצאו".

ועי' במהר"ל (פרשת בהר) על הכתוב "אני ה' א-לוהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לא-להים" (ויקרא כה לח) שעל המילים האחרונות כתב רש"י "שכל הדר בא"י אני לו לאלקים, וכל היוצא ממנה כעובד ע"ז עכ"ל, והקשה מהר"ל מדוע בבראשית (יז ח) כתב רש"י סגנון אחר "כל מי שאינו דר בארץ ישראל כאילו אין לו אלוה", לשון סביל ולא כתב לשון חריפה יותר "כאילו עובד עבודה זרה", לשון פעיל כמו שכתב כאן. ועונה המהר"ל "כי ארץ הקדושה היא לה' כמו שכתוב "עם ה' אלה ומארצו יצאו" ולפיכך הדר בא"י הקב"ה הוא לו לאלקים, אבל כל הדר בחו"ל כאילו עובד ע"ז, מטעם כי הוא במקום הנתונה תחת יד השרים העליונים כמבואר בתנחומא (ראה פסקא ח) הרי כאילו עובד ע"ז כי "ברוב עם הדרת מלך", ורובי האוכלוסיה שם שהיהודי הדר שם מגדיל את מספרם, בזה הדר בחו"ל הוא מהדר ומפאר לאלהי נכר הארץ", ומסיים שם דבריו "וזה כשיצא לחו"ל ועשה מעשה יציאה הוא כאילו עובד ע"ז לגמרי".

ויש להתבונן גם על מה שנראה בעיני העולם במה שאין אנו הולכים לא"י בזמן שיש היכולת בידינו, שנראה כאילו לא איכפית לנו בדבר ה' בכל התורה כולה על חשיבות ארץ ישראל, ושאנו בוחרים לשבת בארצות אומות אחרות מלשבת בחצרות השי"ת.

ומובן מאליו, שאם מה שכלל ישראל בגלות הוא חילול ה', אז היציאה מחוץ לארץ והכניסה לארץ ישראל זהו קידוש ה', שמראה בזה שסוף כל סוף

הקב"ה לא עזב עמו ולא נפל דבר אשר דיבר, ולכן ראו להתבונן באותו קידוש ה' שזוכה האדם ליטול חלק בה כשהוא מתישב בארץ ישראל בזה"ז.

והנה על פסוקים הללו שאנו עסוקים בה שמבואר שבעיני אומות העולם אין חילוק בין שומר תורה ומצות לאינו שומר תורה ומצות "בְּרֵאשִׁית בֵּית יִשְׂרָאֵל יֹשְׁבִים עַל־אֲדָמָתָם וַיִּטְמְאוּ אוֹתָהּ בְּדַרְכָּם וּבַעֲלִילוֹתָם... עַל־הַדָּם אֲשֶׁר־שָׁפְכוּ עַל־הָאָרֶץ וּבְגִלּוּלֵיהֶם טְמְאוּהָ... וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֲשֶׁר־בָּאוּ שָׁם וַיַּחֲלִלוּ אֶת־שֵׁם קִדְשִׁי בְּאֹמַר לָהֶם עַם ה' אֱלֹהֵי וּמֵאֲרָצוֹ יֵצְאוּ" כתב הג"ר לייב חסמן זצ"ל (אור יהל פר' פרה) בזה"ל "שאע"פ שהכתוב קורא עליהם ויטמאו אותה בדרךם ובעלילותם וגו' על הדם אשר שפכו על הארץ ובגלוליהם טמאוה ושלפיכך גורשו מהארץ, והלכו בגלות, וכמו שנאמר "ואפיץ אותם בגוים ויזרו בארצות כדרךם וגו', מ"מ שם ד' נקרא עליהם" עכ"ל.

וממילא האומות רואים לנגד עיניהם קיום מלא של דבר ה' שהתקיים אומה שלו בין העמים השונאים אותם בתכלית השנאה, והלכה עשו שונה ליעקב, ואם לפעמים הם מצליחים לפתות מבני ישראל שאינם שונאים אותם, הלא לב יודעת מרת נפשו, והם יודעים כמה באמת שונאים אותנו כל הזמן, ועם כל זה אנו נתקיימו בין האומות כל הזמן, וכעת לקח הקב"ה עמו והחזיר אותם אל ארצו למען קידש שמו יתברך.

קידוש ה' במה שמתישבים בארץ ישראל

מיד אחר פסוקים הנ"ל ביחזקאל כתוב "וְאֶחָמֶל עַל שֵׁם קִדְשִׁי אֲשֶׁר חָלְלוּהוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּגוֹיִם אֲשֶׁר בָּאוּ שָׁמָּה. לָכֵן אֶמַר לְבֵית יִשְׂרָאֵל כֹּה אָמַר ה' אֱלֹקִים לֹא לְמַעַנְכֶם אֲנִי עֹשֶׂה בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי אִם לְשֵׁם קִדְשִׁי אֲשֶׁר חָלַלְתֶּם בְּגוֹיִם אֲשֶׁר בָּאתֶם שָׁם וְקִדְשָׁתִי אֶת־שְׁמִי הַגָּדוֹל הַמְּחַלָּל בְּגוֹיִם אֲשֶׁר חָלַלְתֶּם בְּתוֹכָם וַיְדַעְלוּ הַגּוֹיִם כִּי־אֲנִי ה' נָא אִם אֲדֹנִי ה' בְּהַקְדְּשִׁי בָכֶם לְעִינֵיהֶם. וְלִקְחָתִי אֶתְכֶם מִתְּהוֹמוֹת וּקְבַצְתִּי אֶתְכֶם מִכָּל־הָאֲרָצוֹת וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם אֶל־אֲדָמְתְּכֶם... וְהוֹשַׁבְתִּי אֶת־הָעָרִים וְנִבְנְנוּ הָחֲרֻבוֹת. וְהָאָרֶץ הַנְּשֻׁמָּה תַעֲבֹד תַּחַת אֲשֶׁר הִיְתָה שְׁמָמָה לְעֵינֵי כָל־עוֹבְרִי. וְאִמְרוּ הָאָרֶץ הַלְזוֹ הַנְּשֻׁמָּה הִיְתָה כִּגְרָעָדָן וְהָעָרִים הָחֲרֻבוֹת וְהַנְּשֻׁמוֹת וְהַנְּהֻרְסוֹת בְּצִוְרוֹת יֵשְׁבוּ. וַיִּדְעוּ הַגּוֹיִם אֲשֶׁר יִשְׁאָרוּ

סְבִיבוֹתֵיכֶם כִּי אֲנִי ה' בְּלִיתִי הַתְּהַרְסוֹת נִטְעָתִי הַנְּשַׁמָּה אֲנִי ה' דְּבַרְתִּי וְעָשִׂיתִי, והיינו שהקב"ה ינקה החילול הגדול בשמו יתברך ע"י מה יביא כלל ישראל לארץ ישראל, ונבאר בס"ד.

ידועים דברי החובות הלבבות (שער הבחינה) שכתב בזה"ל "ואולם היותר גדולה שבכל הטובות שהיטיב בהם הבורא לאדם והראיה החוקה עליו היא התורה הנתונה למשה נביאו ע"ה והראות האותות על ידו ושנות המנהגים הטבעיים כדי להאמין בבורא ית' ובנביא ואם יבקש אדם בזמן הזה לראות מה שהוא דומה לענינים ההם יביט בעין האמת עמדנו בין האומות מעת הגלות ענינינו ביניהם עם מה שאנו בלתי מסכימים עמהם בעניני האמונה והם יודעים בזה ויראה כי עניננו אפשר שיהיה קרוב מעניניהם במזונות ובטרפים ותראה הבינונים והכפריים שבהם טורחים יותר מן הבינונים שבנו והדלים אשר בקרבנו כמו שהבטיחנו יוצרנו ית' ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאמתים ולא געלתים לכלותם", ועי' בספר יד הקטנה (הלכות עכו"ם פ"א מדע אות י"ב) שהרחיב יותר דברי החובות הלבבות.

ועי' בחת"ס (דרשות כ"ז אלול תקע"ב שנ"ז ט"ד) שכתב בזה"ל "ועיין בחובת הלבבות שהאריך בזה, כי המעיין בזה בעין האמת, יודה לה' חסדו ויבין ויכיר כי מאת ה' אנחנו אסורי הגלות ועינו עלינו לטובה בהיותינו יושבים על אדמת נכר קרוב ב' אלפים שנה אין לנו שדות וכרמים ולא יער צמח עצים ולא גנות ופרדסים ובכ"ז אנו מתפרנסים בחסדי הבורא יותר בטוב מן הבינונים שבאומות וה' ממלא ידינו מברכותיו יהי השבח והתהלה לו ית' ויתעלה... והן הנה דברי הכתוב והיה כי יבואו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה ר"ל בשעת קללה וגלות יבואו עליך ברכות ה' אשר היא תעשיר (משלי י' כ"ב) והוא נס פלא יותר הרבה והרבה ממה שהיה ע"י מן במדבר".

והמלך הכוזרי (מאמר ב' אות לג) התפעל מנס קיום האומה ואמר "אכן לא יעלה על הדעת כי אילו קרה כפיזור הזה לאחת האומות שלא היתה מתבוללת באומה אחרת, בייחוד במשך זמן ארוך כזה. ואכן כמה אומות מאשר קמו אחריכם אבדו, וזכר לא נותר להן, אדום ועמון וארם ופלשת וכשדים ומדי ופרס ויון והברהמנים והצאביים ועוד רבים".

וצא וראה מה שכתב בספר צדה לדרך לאחד מן הראשונים שהיה תלמוד רבינו יהודה בן הרא"ש, שחי בערך 650 שנה בעבר, שכתב יסוד זה בביאור ברכת תקע בשופר וז"ל "ובעבור שקבוץ נדחנו הוא חוץ מן הטבע, שיהיה עם שפל ונבזה בגלות זה אלף ושלש מאות שנים ויותר, מפוזר ומפורד בין העמים, שיתקבצו לצאת מתחת עול הגלות, אנו אומרים בבקשתנו ושא נס לקבץ גליותינו, ואם לא למעננו שיעשה למען שמו, כמו שאמר דוד לא לנו ה' לא לנו כי לשמך תן כבוד" (מאמר ראשון כלל א' פל"ו) כנראה שהוא הבין מילת "ושא נס" שהקב"ה יעשה עמנו נס לקבצנו, ובזה ביאור שהחידוש הוא מצד אורך הגלות כמו שנתבאר בס"ד. ועל אחת כמה וכמה הוא הנס היום לאחר עוד שש מאות שנים, והוא נפלא מאוד.

היעב"ץ בהקדמה לסידור כתב בזה"ל "ואיך לא יבוש הכופר בהשגחה ויעמוד נכלם, מי שיעיין ביחוד ענינו ומעמדנו בעולם, אנחנו האומה הגולה שה פזורה, אחר כל מה שעבר עלינו מהצרות והחמורות והתמורות אלפים מהשנים, ואין אומה בעולם נרדפת כמונו, מה רבים היו צרינו מה עצמו נשאו ראש הקמים עלינו, מנעורינו להשמידנו לעקרנו לשרשנו מפני השנאה רבת צררוננו, גם לא יכלו לנו לאבדנו ולכלותינו, כל האומות הקדומות העצומות אבד זכרם, בטל סברם, סר צלם, ואנו הדבקים בה' כולנו חיים היום. חי נפשי כי בהתבונני בנפלאות אלה גדלו אצלו יותר מכל ניסים ונפלאות שעשה הש"י לאבותינו במצרים ובמדבר ובא"י. וכל מה שארך הגלות יותר נתאמת הנס יותר ונודע מעשה תקפו וגבורתו וכו'".

והנה עכ"ז, שמה שנתקיים כלל ישראל בגלות הוא נס מופלא כל כך שוה ליציאת מצרים ויותר ממנו, עדיין לא היתה קידוש השם בזה, כי הגוים סברו שעדיין יבא רח"ל הסוף ליהודים. ואכן ראיתי כתוב "שבזמן שהשתוללה השואה הנוראה באירופה סבבו מסיונרים באמריקה ואמרו ליהודים 'זה הסוף שלכם יש לכם הזדמנות אחרונה להינצל בדרך אחת להתנצר', היתה צפויה חס ושלוש סכנת שמד ליהודים באמריקה".

וכעת נוסף אחר כל זה חזרה כלל ישראל לארץ ישראל כמו שלא היתה מזמן של ביהמ"ק בתורה וקיום המצות. ולא די בזה אלא עיקר הישוב הוא

בארץ ישראל ושם הוא מרכז התורה, ונבנה ארץ ישראל להיות כגן עדן בזמן קצר כל כך, הלא הנס הוא פי כמה וכמה, ועצום מאוד.

וז"ל ספר בן המלך אחר שהביא דברי החובות הלבבות והיעב"ץ הנ"ל "ובפרט בדור האחרון לאחר השואה האיומה אשר כילתה את מיטב חלקו של העם היהודי, ונותרו אך אחד מעיר ושניים ממשפחה, ולמרות הכל שומר ישראל לא ינום ולא יישן, ועם ישראל שוב עולה ופורח, וגם התורה מתעצמת ומתחזקת. וכל זאת עדות נאמנה על אמיתת תורתנו הקדושה, כי רק המגיד מראשית אחרית קורא הדורות מראש, הוא שבידו להודיע מתחילה את אשר יקרא לאורך ימות עולם, עד לאחרית הימים, ואות הוא על היות ה' מלך העולם המנהיגו כרצונו".

וכדאי להביא את דברי הרב שלמה וולבה זצ"ל (בספרו עולם הידידות עמ' קמה, קפג, הובא בספר בחר ה' בציון) אשר מתאר את הרושם שנוצר בימינו אצל אומות העולם מכך שעם ישראל שב לארצו, שעי"ז ניכר שעם ישראל הם בניו של הקב"ה "אומות העולם אינם רואים תחיית עם ישראל בארץ ישראל ענין חילוני גרידא. הם רואים בה מילוי הבטחות הנביאים, דבר הגורם לא מעט כאב ראש לכנסיה הנוצרית, שטענה מאז היווסדה כי ח"ו נפלה ולא תוסיף קום בתולת ישראל. הרי כאן פירכא לכל אמונת ההבל שלה!".

ועוד שם "תקומת עם ישראל אחרי השואה הוא מכת מוות ליסודות האמונה הנוצרית! עם ישראל לא קיבל מעולם את האמונה הנוצרית... הכנסיה הנוצרית מעולם לא סלחה לעם ישראל את "עקשנותו". אף שהיא מתיימרת להיות "דת האהבה", היא הפעילה נגדנו שנאה ואכזריות ללא גבול... רדיפת היהודים לא היתה פרי דמיון חולני של אפיפיורים, קיסרים ומלכים בודדים. ההגבלות, העינויים והשחיתות ההמוניות שהכנסיה אשמה בהם כמעט מעת היווסדה עד השואה האחרונה, שיטה יש בהם, ועל עיקרון "תיאולוגי" הם מבוססים, וכך כותב הגדול שבאבות הכנסיה, סנקט אוגוסטינוס ("הקדוש"): "היהודים בהשפלתם הם הם העדים להעוול שלהם ולאמת שלנו!". כלומר: כל מה שהיהודים מושפלים יותר, זה מעיד שהם אינם צודקים שלא קיבלו את האמונה הנוצרית. וכשרואים אותם כל כך מושפלים ולעומתם הנוצרים יושבים

בכבודו של עולם, זה מעיד על כך שהאמת בידי הנוצרים... אוי לה לדת הזקוקה לעדות כזאת על אמיתותה! הכנסיה לא הצטערה על השואה שבאה עלינו והשמידה ששה מליון יהודים. להיפך, הרי היא זקוקה ל"עדויות" כאלו על אמיתותה!

והנה פתאום קמה על אדמת הקודש, עם ישראל הממושך והממורט קם לתחיה! היכן עכשיו ה"עדות" החשובה ביותר ל"אמיתת" האמונה הנוצרית? איזו אקורבטיקה תיאולוגית מתרצת את התופעה הזאת של עם ישראל בהתחדשותו? הן, התחדשות הישוב בארץ ישראל סותרות את עיקרי האמונה הנוצרית! והתיאולוגים הם אובדי עצות להקים בנין השקר שלהם מהריסותיו בצורה מחשבתית המניחה את הדעת", עד כאן דברי הגרש"ו זצ"ל.

וממילא מובן שכל אחד שקובע דירתו בארץ ישראל, הרי הוא עוקר בזה חילול ה' גדול המתרחש במה שהוא שוהה בחוץ לארץ, וזוכה לקדש שם שמים לחזור למקום שורשו לדרוך על עפר ארצינו הקדושה מקום דריכת כף רגלי אבותינו כהנינו נביאינו ומלכינו.

"בארצכם אתם יושבים לבטח"

כתוב בתורתינו הקדושה בברכות על כלל ישראל "וישבתם לבטח בארצכם" (בחוקותי כו ה) ואמרו ע"ז בספרא "בארצכם אתם יושבים לבטח, ולא מחוצה לה".

כתב בספר "מכתב מאלה" (ח"ג) וז"ל "גם בדורנו אנו מוצאים בחינת מנוחה ובטחה נפשית בארץ ישראל, יותר מבכל הארצות. בעינינו ראינו שבשעה שבכל הארצות חרדו בשנים האחרונות מפחד מלחמת עולם חדשה חס ושלום, ורבתה המנוסה ממדינה למדינה למקום שנראה בטוח יותר, לא יצאו מארץ ישראל, אלא אוהבי תענוגות עולם הזה, שחפשים במקומות אחרים, אבל מפחד מלחמה לא ברח איש, כי הפחד לא שלט בארץ ישראל, ותהי לפלא, שהרי לכאורה יש לחשוש הרבה יותר בא"י ממקומות אחרים.

והננו רואים עוד דבר פלא, בא"י בוטחים בנסים, שנוכל לעמוד לעמוד אפילו נגד ריבוי שונאינו, ואפילו כאלה שלא זכו לאור האמונה, והמה תועים בדעות, א"כ בטחון זה מנין, אלא שזו מברכת הארץ אשר ברכה ה'".

והגר"ש וולבה זצ"ל כתב "בדרך הטבע אין שום אפשרות להחזיק בה מעמד נגד ים של שונאים בנפש, ואין גם שום ספק כי כל דיירי הארץ אף כשהיו פורקי עול מצוות, אמונה עמוקה וחזקה מקננת בהם באלקי הארץ, בל יעזבם בידי אויבינו המרובים, כי לולא אמונה כזאת לא תתכן עקשנות כזאת של התבססות בארץ הקודש" (עלי שור ח"א עמ' רפו רפ"ז).

והגר"ר מרדכי גיפטר זצ"ל בספר "מילי דאגרת" שענין הבטחון הוא סגולה מסגולות שבארץ ישראל וז"ל "ורואים בחוש שהיהודי שהתרחק מהמקור מתמלא פחד מכל צל עובר, שבור ורצוצ הוא בנפשו פנימה. ואם בארץ ישראל רואים אנו גבורה וגאון אף באלה הרחוקים מן המקור, אין זאת אלא מפני שזו היא סגולתה של קדושת הארץ, מקום אשר בחר בה ה',

וההתקשרות אליה ג"כ יש בה הרבה מעלות טובות אף למי שלא יבין סוד הדברים".

עוד כתב הגאון ר' שלמה וולבה זצ"ל (אגרות תקסב) ".... תש"ז... שאלתי את החזו"א שליט"א היום בנוגע להבחורים... אם נכון לעשות בשבילם שיבואו לכאן ובאופן שכתבתי. השיב לי כי מצד המצב אין מה לחשוש, ארץ ישראל, אמר, נקראת "גבירתה" ושאר הארצות "שפחתה" ונכון להביאם לכאן".

כתב הג"ר יחזקאל לוינשטיין במכתב (אות ר"ב) "תשט"ו... מה שכותב כי הוא רואה איזה סכנה מרחפת על ארצנו הק' ח"ו, ידע כת"ר כי אנשי א"י לא כן חושבים, ואומרים כי היא בית חיינו, מדוע יהיה "השפחה יותר בטוחה מגבירתה".

עוד כתב במכתב (אות פ"ט) "תשי"א... נבוא פה ויקבלו אותו בשמחה ויצליח בארה"ק, ואולי מפני פחד המלחמה ר"ל חושב זאת לנכון, בארצינו הק' חושבים ע"ד זה להיפוך מפני כמה דברים אשר קשה לי כעת להאריך".

ובעוד מכתב (רי"ז) "תדעו בני היקרים כי הפחד והאימה אשר נראה ונשמע, הוא רק למי שהוא רחוק מארצינו, בארצינו הק' שורר ב"ה רוח מנוחה ובטחון בפרט לתושבי ירושלים. ואם תשאלו מה הוא הגורם הייתי אומר, אולי הוא הסיבה כי ברכת ה' ית' בתורתו וישבתם לבטח שורר בם עתה, מה אף אחר כל הקללות רחמ"ל, אשר אין לך יום שאין קללתו מרובה מחברתה. ואולי הוא כענין שאמרו הנח להן לישראל אם אין נביאים הן בני נביאים הן, איהו לא חזו מזל חזו, תדעו בני היקרים כי יתכן כמעט".

כתב הג"ר יחזקאל סרנא (דליות יחזקאל ח"ב אגרת לה) "תשט"ז... וכמו שאז"ל במדרש שוחר טוב על הפסוק ותרם כראם קרני בלותי בשמן רענן, וז"ל ישראל בארץ (כלו' בא"י) הם בצרה גדולה ובצרתם הם כזית רענן עכ"ל, ואמנם רואים אנו דבר פלא זה לענינו כעת בארצינו הקדושה, כי בחו"ל אחינו מלאים פחד ורעדה על מצבנו, והצדק אתם, כי הלא עומדים אנו על הר געש והסכנה איומה, כי כל הגוים הקרובים וגם הרחוקים האויבים בנפש, וגם אלה הנראים כידידים סבבוני, וכולם עומדים על דמנו ולא קמים ולא זעים, ואינם

נוקפים באצבע לעזרנו, ואין לנו להשען אלא על אבינו שבשמים. ודוקא פה על ההר געש אין פחד ואין בהלה והחיים הולכים במסלולם, ואנו רואים בעינינו איך מקויימים דברי חז"ל שזו היא סגולת ארצנו הקדושה שאף כי הם בצרה גדולה הם כזית רענן מושרשים כשורשי הזית ורעננים ברוחם, ומצפים לישועת ה' שתבוא כהרף עין".

ועל הרב מפוניבז מסופר "בראש ובראשונה נהג להצביע ולהמחיש זו השלוחה, אין שום הסבר טבעי לשלוחה העוטפת את האוכלוסיה היהודית בא"י, אף בזמנים של מצור וסכנה נראית לעין, מאת ה' היתה זאת היא נפלאות בעינינו, בימי חירום ומלחמה מול צחצוח חרבות ואיומי זדון של שבע מדינות אויב וגייסותיהם, הציבור היהודי אינו נתפס לבהלה ונאזר בתושיה מופתית להמשיך בשיגרת חייו. מה פשר שאננות זו?, הוה אומר, אלו זהרורים מהבטחת קודשא בריך הוא וישבתם לבטח בארצכם, זוהי האמונה היהודית והבטחון בעזר ממעל שניערו ממעמקים, כאילו שמע העם קול ה', חוזר וקורא את הדברים ששם בשעתו בפי נביאו ישעיהו בן אמוץ, אשר קרא אל מלך יהודה כשנתיירא מאויבים שעלו על ירושלים השמר והשקט אל תירא ולבבך אל ירך מזנבות האודים העשנים האלה" (הרב מפוניבז ח"ג דף קלה).

ומהג"ר משה הלוי סולובייצ'ק זצ"ל איתא (בספר והאיש משה דף לח) בזה"ל "ואמר... שא"י הוא המקום הבטוח ביותר בעולם, שאל אותו הנ"ל הרי יש שם "פיגועים" רבים (היה זה בשנים תשנ"ג תשנ"ד), והשיבו שמ"מ אם מסתכלים על כל התמונה בשלימות, אז בהשוואה לכל מה שיקרה בעולם כולו, א"י היא המקום בטוח ביותר".

על הגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל מסופר שבימי "מלחמת ששת הימים" שהתחוללה בארצנו הקדושה, שנת תשכ"ז, כשהערבים צרו והמטירו פגזים על יושבי ירושלים, יצא רבינו והלך ברחובה של שכונת בית וגן, ארשת של רוגע ושלווה קרנה מפניו. פגש אותו יהודי ושאל: "למדנו, רבי, מה יהא עלינו מסכנה גדולה זו שכולנו שרויים בה"? מיד נענה והשיבו "שא נא עיניך סביב וראה את ההרים והגבעות המקיפים את עירנו ירושלים. והלא כך אומר דוד המלך בתהלים שלו (קכה, ב) "ירושלים הרים סביב לה וה' סביב לעמו

מעתה ועד עולם". פירוש: כשם שהנך רואה עין בעין את התמונה החיה של "ירושלים הרים סביב לה", ואינך זקוק להוכחות, באותה מידה ממש רואה אני ראייה חושית כי "ה' סביב לעמו מעתה ועד עולם" והמאמין לא יחוש".

כשביקר בשנה הקודמת, בחורף שנת תשכ"ו, בישיבת "אור תורה" בימי שהותו בעיר הכינרת, הראה לו אחד הלומדים ר' שמשון מרגליות ז"ל מן המרפסת את הרי הגולן הנשקפים מנגד. ה"רמה" כולה נמצאה בעת ההיא בשליטת הסורים. וכה אמר האיש "שם למעלה יושב האויב, ובכל רגע שירצו יש בידם להפגז אותנו, חס וחלילה". למשמע המילים האחרונות הגיב רבינו בחיוך "הו, הו, ועוד איך הם רוצים... ועוד איך הם רוצים... אך הוא אינו מאפשר להם... והכל הבינו. כשאומר "הוא" בלי תוספת, כוונתו לרשב"ע.

וכאשר התחוללה בא"י המלחמה הידועה בשם "מלחמת יום הכיפורים", הזכיר כמה הרפתקאות וזמנים קשים שעברו עליו בחיים, בכללם ימי חירום ומהומות מלחמה, בציינו את ההבדל "שבחוץ לארץ ישבתי עם הגמרא ולמדתי מתחת השולחן", ואילו כאן, ברוך השם, אפילו בזמני מלחמה "ישבתי עם הגמרא ולמדתי מעל גבי השולחן..." (מלך ביפו ח"ב עמ' 616).

בספר מגדלתו ומרוממתו (פ"ו) על חייו של הג"ר חיים פנחס שיינברג זצ"ל איתא בזה"ל "בחודש אייר תשכ"ז, בימים והשבועות שקדמו לפרוץ מלחמת ששת הימים היה המתח רב, ירושלים היתה נתונה לסכנה פגזי הלגיון הירדני, וככל שהתקרבה המלחמה התברר האיום מצד כל מדינות ערב להשמיד את הישוב היהודי בארץ. מטבע הדברים היה ההורים בחו"ל מודאגים, ורבים מהם רצו שבניהם יחזרו לחו"ל ובודדים אכן חזרו. רבינו דיבר על לב ההורים שדיברו איתו והבטיח להם לא יאונה לבניהם כל רע. גם את תלמידי ישיבה עצמם כינס לשיחה מיוחדת ואמר להם שבירושלים עיה"ק הם נמצאים במקום המוגן ביותר בעולם".

"אחד מבאי ביתו של החז"א שח בפניו שהוא מפחד מהמלחמות עם הערבים, ושאל האם כתוצאה מפחד זה מותר לעזוב את ארץ ישראל. השיב לו החז"א אני מבין שאתה רוצה לברוח, רק אמור נא לי להיכן? מה הוא המקום

שהוא יותר בטוח מארץ ישראל שהינך מתכוון לברוח אליו?!" (עלינו לשבח פרשת אמור).

ועל רבי משה מרדכי בידרמאן זצוק"ל האדמו"ר מלעלוב מסופר (בספר משה איש האלוקים) על זמן הקודם למלחמת ששת ימים, שאזרחי חוץ שבאו באותם ימים מתוחים להיפרד מרבינו, שמעוהו אומר כי אין להם להיחפז ביציאה מן הארץ, מכיון שהמקום הבטוח ביותר בעולם הוא ארץ ישראל. והוסיף הרבי ארץ ישראל מלומדת בנסים היא, הארץ שעליה נאמר בספר דברים שתמיד עיני ה' אלקיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה.

תושב מבני ברק פנה להתייעץ עם הרבי מה לעשות, קרובו המתגורר בצרפת מאיץ בו שישלח אליו את ילדיו כדי להרחיקם מן הסכנה המרחפת על הישוב כולו. השיב לו הרבי על אתר טוב תעשה, אם תייעץ לקרובך זה הדורש טובתך, שיזדרז וישלח הוא את ילדיו אליך לארץ, כאן הם יהיו בטוחים עשרת מונים מהמקום בו הוא נמצא. מובטחני שה' לא יטוש עמו ובהר ציון תהיה פליטה גדולה.

חסיד אחר שלא נמנה על חסידי הרבי גמר בדעתו להימלט עם משפחתו מהארץ מבעוד מועד. בליל שבת של אחת משבתות ההמתנה, נכנס בתומו אל הטיש בלעלוב, ישב ליד השולחן ונבלע בין החסידים, לפתע נענה הרבי ושאל שלא ממין העניין, לברוח מארץ ישראל? מארץ ישראל אין בורחים, אדרבה צריך לברוח אל ארץ ישראל!."

בדרש שדרש האדמו"ר מקלויזנבורג זצ"ל אצל הנחת אבן הפינה לקרית צאנז בארץ ישראל (מתוך תולדות האדמו"ר בספר הרבי מקלויזנבורג באנגליש) אמר בזה"ל "שברור לו שאם היה היטליר ימ"ש גוזר מות רק על היהודים, הוא היה נהרג מיד, היות שפרעניות שהוא רק בנוגע כלל ישראל לעולם מתבטל. כל הצרות והחרבנות באו עלינו רק בגלל שהיטליר ימ"ש עשה מלחמה על כל אומה"ע ביחד.

היום כל העולם מפחד ה"אטאם באם" כאן בא"י אנו מפחדים אומות הישמעלים הסובבים אותנו. בחוץ לארץ יש לכולנו סכנה שווה בין ישראל בין

האומה"ע, ולכן הוא איום אמיתי. אך כאן בא"י שהסכנה נוגע כלל ישראל בלבד, סכנת אלו בלא ספק יתבטלו, המצב לא יאריך אנו יהא נשמור תחת צלו של השכינה. לכן אני אומר לכל אלו השואלים אותי בנוגע מה שאני בנמצא כאן, שאני יברח לארץ ישראל כדי להציל חיי וחיי עוד הרבה יהודים, היות שזהו במקום היחיד של שמירה...

לאחר שנגמר הכינוס הנחת אבן הפינה יהודי אמריקאני "עיתוני" בשם נתן גורדן שאל הרבי האם נכון שהרבי אמר שבזמנים המהומים הללו המקום השמור ביותר בעולם ליהודי הוא בארץ ישראל. אז להשיבו פתח הרבי המדרש רבה פרשת ואתחנן וקרא בקול דברי חז"ל דלהלן "ד"א בצר לך ר' יוחנן ידיה אמר כל צרה שישאל ועובדי כוכבים שותפין בה צרה, וכל צרה של ישראל עצמן אינה צרה, דרש ר' יוחנן כגון צרתן בשושן הבירה שלא היתה אלא לישראל שנא' (אסתר ד) אבל גדול ליהודים מיד הצמיח להן הקב"ה ישועה מנין (שם ו) ליהודים היתה אורה ושמחה"...".

ובמקום אחר דרש "פלא הדבר שכן הוא המצב עד היום הזה שארץ ישראל היא ארץ קטנה ביותר, המוקפת בכמה וכמה מדינות עצומות עם מאות מליוני ישמעאלים ימ"ש השונאים את בני ישראל שנאה כזו שלא היתה אפילו בזמן חורבן בית המקדש, ועכ"ז חיים שם היהודים במנוחה ובשלמות הנפש. וכשאני שואל לפעמים יהודי מארץ ישראל אם הם מפחדים שמה, עולה בת שחוק על שפתיו כי הוא תולה בטחונו בהקב"ה, הבטחון של היהודים בארץ ישראל הוא בלתי מושג, וסוד הדבר כי אע"ג דאיהו לא חזי מזליהו חזי, והם מרגישים את ההשגחה דלעילא מאת הבוכ"ע, וממילא הם סמוכים ובטוחים שלא תבוא עליהם צרה, כי ישראל אם אינם נביאים בני נביאים הם.

בשנות המלחמה באירופה בכל מקום ששמעו כי הרשע עומד להיכנס שמה שררה אנדרלמוסיה ונפל אימה ופחד על כולם, שחששו מה יולד יום, והיו בורחים ונוודים ממקום למקום, ומכפר לכפר כדי להסתתר מעיני הרשעים. לעומת זאת בארץ ישראל אף שהיא מוקפת אויבים מכל עבר, עכ"ז אין רואים את היהודים בורחים משם, אלא חיים על מקומם בשלוה, וכל אחד רואה כי

אצבע אלקים הוא, ואף שבוודאי צריכים בכל זמן ובכל מקום להתפלל אל ה', אבל שם המקום מסוגל יותר לבטחון בה'.

זה מכבר אמרתי שהיהודים בחוץ לארץ צריכים לרחמים גדולים יותר מאשר בארץ ישראל, כי חוץ לארץ הוא מקום המסוגל לפורעניות בגין חבלי משיח, בביקורי הראשון בקרית צאנז בנתניה הבאתי מדברי הגה"ק הרבי ר' יהונתן זי"ע שכתב דבר נורא בספרו תפארת יהונתן פרשת נצבים ד"ה ושב וקבצך לבאר הכתוב ושב ה' אלקיך את שבותך... (דרשות חומש רש"י וישב תשמ"א)

וז"ל הג"ר לייב מינצברג זצ"ל "לגבי החרדים בני חו"ל, הרי ודאי מי שיש לו שכל צריך לדעת שבהר ציון תהיה פליטה, וזה ודאי, הם חוששים שפה גרוע, כי פה יש ערבים ושם הם יותר בטוחים, אבל הקב"ה הבטיח ביד נביאו "בהר ציון תהיה פליטה והיה קודש", רק כאן זה המקום הבטוח בו אין כלל מה לחשוש, והרי כך הוכיחה המציאות, שמי ששמע בקול החפץ חיים ועלה לא"י הוא ניצל, וכפי הסיפור הידוע על הפונביז'ר רב והח"ח, וכפי שכתב על בנין ישיבת פוניבז', "בהר ציון תהיה פליטה והיה קודש", "והיה הנשאר בציון והנותר בירושלים קדוש יאמר לו".

אני זוכר כיצד לקראת מלחמת ששת הימים הכינו פה עשרה או עשרים אלף ארונות קבורה, היו פחדים נוראיים, והקב"ה העניק ממש סייעתא דשמיא, כמה פעמים כבר היה ככה, רואים שהקב"ה נוטה חסד. איך אמר הרב מברסק על קיבוץ הגליות "זה חיוך מהקב"ה", אלפיים שנה לא ראינו חיוך וכעת רואים חיוך הוא מחייך והולך" עכ"ל.

ודבר זה נמשך כל הזמן כאשר דרש הג"ר יעקב אדלשטיין זצ"ל וז"ל "ארץ ישראל טובה מכל הארצות, ובני ישראל מפוזרים בהרבה ארצות, אבל יושבי ארץ ישראל חביבים יותר, הקב"ה אוהב אותם יותר מהיהודים שבחוץ לארץ... אנחנו חיים בארץ ישראל עשרות שנים, ואם פוקחים עיניים, אנחנו ממש צריכים להרגיש שהקב"ה כ"כ קרוב, מטייל בינינו, ד' אלוקינו מתהלך בקרב מחניך להצילך, ה' מציל אותנו כל יום ויום, שנים רבות. כל פעם מספרים

"המחבלים לא הספיקו להוציא זממם", "כמעט שקרה פיגוע". וכל זה מפני שהקב"ה קרוב אלינו ושומר את אנשי ארץ ישראל, כי אם יש שונאים שיש להם כל כך הרבה כוחות, וגם ריבוי מספר, ואנחנו חיים ככה בארץ ישראל לקיים מה שנאמר "וישבתם על הארץ לבטח", זה ממש גילוי שכינה גדול שכזה. וכפי שסיפר לי הרב של מעלות, כשביקרתי במעלות, שהיא עיר הקרובה לגבול, למעלה מחמש מאות טילים ירו מלבנון מעבר לגבול, על העיר, וכולם נפלו והתפוצצו ואף אחד לא נהרג. אף יהודי לא נהרג. לעומת זאת ירו טיל אחד בטעות, טיל אחד נפל על חלק מהעיר שנקרא "תרשיחא" החלק הערבי של מעלות, שם נהרגו הרבה ערבים מטיל אחד שנפל שם על היישוב. אבל כאן, מאות טילים נפלו, אם נפלו על בית, אז נפלו בדיוק כאשר ברגע שלפני כן בני אדם יצאו מן הבית, נפלו על חצירות, על בתים, אבל בלי הרוגים, שום דבר, וזה רק דוגמא אחת ממה שראינו גם מצפון וגם מדרום". (יתד נאמן יום שישי ו' כסלו תשע"ה).

עוד דרש הג"ר יעקב אדלשטיין זצ"ל "אנו נמצאים כעת בתקופה כזו שמרוב ההרגל לא מרגישים איננו מרגישים שעשרות שנים אנו רואים שהקב"ה כל כך קרוב אלינו ופרוס עלינו סוכת שלומך' שהקב"ה פורס עלינו סוכת שלומו כל כך הרבה גוים רשעים שאומרים בפירוש שרוצים להרוג יהודים ובכל פעם רואים ניסים" (גאון יעקב גליון מ"ח).

וראיתי בס"ד מאמר נפלא מהג"ר שלמה וולבה זצ"ל (ספר רוח שלמה מאמר על א"י, דף קנט) בענין ההשגחת אלקי על כלל ישראל בארץ ישראל בזה"ז, ונעתיק מאשר שנוגע לעניינינו כאן.

וז"ל כתב הכוזרי שא"י נקראת "לפני ה'" שכך כתב "ויצא קין לפני ה'" (בראשית ד' ט"ז)... וכן מצינו אצל יונה הנביא... וברח מא"י... וכתוב "כי מלפני ה' הוא בורח" (יונה א' י"ז)... הלא הוא דבר נפלא, המהות של א"י הוא לפני ה', חיים ממש לפני ה', כתוב "ארץ אשר ה' אלוך דורש אותה תמיד, עיני ה' אלוך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה" (דברים י"א י"ב) הרי שבא"י יש השגחה מיוחדת ומצינו בזה"ל שההשגחה על כל הבריאה באה מכח א"י.

הבהירות בהשגחה שרואים בא"י, אינה נראית בשום מקום אחר בעולם, רואים בחוש שהקב"ה שומר על א"י ועל יושביה.

ראינו גם בתקופות האחרונות, במלחמת העולם השנייה, הצבא הגרמני הגיע קרוב לגבול א"י, החיילים עמדו והמתינו ולא ראו שום צבא שבא מולם, ולא היה מובן להם מדוע אין מי שבא להילחם נגדם, ובאמת הם חזרו לאחור ולא נכנסו לא"י, נס משונה. דבר נוסף אירע שם בחום הקיץ, החיילים הגרמנים היו צמאים, והם באו לשתות, אבל המים היו מלוחים מאד ונעשו חולים מזה. דבר פלא קרה שם, וכך הם לא נכנסו לגבול א"י.

כך, כל השנים ראינו ניסים ונפלאות בהשגחה בא"י, וכן ראינו לאחרונה ששליט עיראק איים במשך זמן ממושך לשלוח פצצות והתקפות על א"י, ולאחר מיכן, בעצת הקב"ה הוא החליט לכבוש את כויית, ומצא שכל העולם נגדו, והוא סגור ומסוגר בתוך עצמו. ראינו בבירור שהקב"ה שומר ומשגיח על ישוב א"י. זו השגחה מיוחדת כאן בא"י.

בתקופות במלחמות בא"י התחילה תנועת התשובה, והכל התחיל במלחמת ששת הימים. אלפי חיילים שבו מהחזית וחזרו בתשובה, לא היה מי שהחזיר אותם בתשובה, אך הם ראו שם נסים.

וכן היה גם אחרי מלחמת יום הכיפורים, אלפי חיילים שבו מהמלחמה וחזרו בתשובה. הם היו צעירים חפשיים, אך הם נעשו בעלי תשובה בזמן המלחמה, כי ראו בבירור את ההשגחה מיוחדת והגלויה שיש בא"י, אחרי מלחמת יו"כ. יהודים נסעו למצרים, וראו שם פלוגת חיילים ששהתה בארץ גושן בימי החנוכה. ראו שם חנוכה ענקית, בדקו את הענין, ומצאו שהמפקד חזר בתשובה בזמן המלחמה, וכאות לזה הוא בעמיד שם חנוכה ענקית. יש בא"י השגחה מיוחדת, הוא הארץ "לפני ה'", יש בה הנהגה מיוחדת "עיני ה' אלוֹקִיךָ בִּה", הקב"ה מביט תמיד על א"י, "מראשית השנה עד אחרית", ואינו עוזב את א"י אפילו לרגע קטן...

אין אף ישיבה בחו"ל שיכולה להשתוות לישיבות שבא"י, כי יש בא"י סעייתא דשמיא מיוחדת... שאלתי פעם את הגה"צ רבי אליהו סבלר זצ"ל מה

הוא הרגיש כאן בא"י בשונה מבחור"ל. והוא ענה לי שאם הוא היה צריך להבין איזה ענין בתורה בחור"ל היה לוקח לו חודשים עד שהבין את הענין על בוריו אך בא"י די לו בכמה ימים...

אנחנו לומדים בא"י, גם כאשר המצב הבטחוני אינו פשוט, וגם אם הוא יחמיר עוד, אנו נתחזק בלימוד התורה ביתר שאת, ונהיה בטוחים לזכות לישוב בא"י...הנשק ששומר עלינו כאן הוא לימוד התורה שבני הישיבות והילדים בת"ת לומדים.

אנו יכולים להיות רגועים בזה, אצלינו אין פאניקה, ואין לנו להסתפק בכך כי אנחנו חיים כאן עם הקב"ה, כאן לא אמריקה אנו חיים כאן לפני ה'. ודרכי העבודה לשמור כלי הקיבול כפי המקום. זו עבודתנו, ונהיה בטוחים רק אם נלמד תורה. ונראה שאפילו החיילים בצבא יודעים זאת, ומשום כך הם רגועים, כי הם יודעים שיש ציבור גדול של לומדי תורה שבזמן מלחמת ששת הימים למדו בישיבת חברון במשמרות יום ולילה כדרך שלמדו בעבר בישיבת וואלוזין, וכך למדו גם בזמן מלחמת השחרור, שלמדו תורה לילות כימים. וזו התגובה הנכונה והראויה בשעת מצוקה...

בזמן מלחמה ח"ו שלא תהיה פאניקה, ואין לנו להתעסק עם צבאות. השכל הברור אינו רואה שום סכנה, וגם אם ברחוב מדברים על מתח וסכנה, אצלנו אין פאניקה וסכנה. אין לנו רפיון, אדרבה אנחנו אפילו מתחזקים מכח הנשק שלנו.

הקב"ה רוצה תורה בא"י, ורואים גם שעכשיו יש גלים גדולים של עלייה של יהודי רוסיה, אין זה מקרי, רואים שהקב"ה בונה את א"י, ומביא שבטים מרוסיא לחיות כאן תחת כנפי השכינה. האם הוא רוצה לחריב אותה?, אין ספק שלא. ואנו צריכים גם לחזק את אותם מאתיים אלף יהודים שעלו מרוסיה. הם לא שמעו על משה רבינו ועל אברהם אבינו ע"ה, הם אינן יודעים מאומה. אך ב"ה התורה מתרבת בא"י, ומחזירים אותם בתשובה, זהו רצונו של הקב"ה שבא"י ילמדו תורה.

חיזוק, חיזוק, ועוד חיזוק, כך עברנו את כל התקופות הקשות, וכך כל השונאים שלנו נפלו, והתורה בא"י תמשיך להתקיים.

וראוי לסיים עם דבר המשגיח רבינו ירוחם זצ"ל שענין השלוח בא"י גם בזמני סכנה, חוץ ממה שהוא מסגולת המקום, הוא מסוד ענינה של ארץ ישראל. כתב בספר דעת תורה (פרשת שלח) "כסוד התורה, כן סוד ארץ ישראל, אינה מתחזקת אלא ביסורין, אינה מתחזקת אלא במסירת נפש, אינה מתקיימת אלא כשממיתין עליה, וכשאינן ממיתין עליה, הנה זה חטא וחסרון כלפי עצם הארץ. הנה זה טענה בעיקר סוד הארץ, ומתנתה כשאמרו ישראל "למה ה' מביא אותנו אל הארץ הזאת לנפול בחרב נשינו וטפנו יהיו לבז" גילה לנו התורה כי פחדתם זו באה מן "וימאסו בארץ חמדה", החומד הארץ אין פחד נגד עיניו, כי מסוד הארץ הוא מסירת נפש ממש גם ליהרג עליה. יהושע וכלב לא פחדו כלל, כלום לא עמד לפניהם, האמינו וגם בטחו, כי ארץ חמדה היא, חמדו את הארץ, ואיך יפחד. וחטא מאיסה בארץ, הנה זה חטא בכל מתנת הארץ, כי על כן ודאי אשר אמר "וישא ידו להם להפיל אותם במדבר", באין מסירת נפש אובדים את הארץ, וזה אינו ענין של עונש, כשאר עונשים על עבירה שעושים, אלא זה חטא וחסרון בעיקר מתנת הארץ, ובאין נתנה איך יקיימו אותה".

"ובגוים ההם לא תרגיע"

עוד איתא בתורתינו הקדושה בהקללות רח"ל "ובגוים ההם לא תרגיע" ואיתא במדרש (פר' נח) "היא ירבה בגוים לא מצאה מנוח, ר' יודן בר' נחמיה בשם רשב"ל אמר אילו מצאה מנוח לא היתה חוזרת ודכוותיה (בראשית ח') ולא מצאה היונה מנוח, ודכוותה (דברים כ"ח) ובגוים ההם לא תרגיע ולא יהיה מנוח לכך רגלך".

ובמדרש אגדה איתא "והנה עלה זית טרף בפיה וגו'... ד"א היתה היא סימן לישראל כשם שלא מצאה היונה מנוח לכך רגלה כך ישראל לא יהי' להם מנוח בגלות שנאמר ולא יהי' מנוח לכך רגליך וגו', וכשם שהיונה שבה אל התיבה כך ישראל עתידים לשוב מן הגלות לארצם מפני עול הגוים שנמשלו למים שנאמר הוי המון עמים רבים כהמות ימים יהמיון (ישעיה יז יב)".

ומצינו שרבינו יהונתן אייבשיץ זצ"ל (אהבת יהונתן הפטרת עקב) כוון לדברי חז"ל הללו וז"ל "כי חרבותיך ושוממתיך וארץ הרסותך וכו'... או יאמר דלעתיד כשיגיע עת דודים יגזור מלכות גזירות על ישראל ויתנדבו לבם לילך ולדור בארץ ישראל, ובעת ההיא נהיתה עת צרה ליעקב, וישמע ה' את צעקתם וירחם עליהם, וישלח לפנייהם משיחו הולך תמים וישיב את שבות ציון כבתחלה. וזהו כי חרבותיך וכו' ר"ל בגלות בימי החורבן כי עתה תצרי מיושב ר"ל יהיה לך צר מהאומות כנ"ל עוד יאמרו באזניך צר לי המקום, ואולם אח"כ יבא הגואל צדק ויתענגו בטוב ימיהם וק"ל".

מהאדמו"ר מרוזין זצ"ל מובא (בספר מגדולי החסידות עמ' קנט) שבליל הסדר האחרון לחייו אמר "הנה יגיע זמן שאומות העולם תתמלאנה משנאתן ליהודים, וכשיראו שלא יוכלו לכלותינו, אזי יגרשו אותנו מארצותיהם לארצנו הקדושה. באמת יהיה זה בשבילנו בזיון גדול שאתחלתא דגאולה שלנו תהיה באופן זה, אבל תהיה ככל שתהיה, ובלבד שנמלט בפעם אחת מידיהם והשאר יבוא לנו אחר כך ממילא, כמו שהיה גם ביציאת מצרים שהלא ממצרים גורשנו

בכח, כמו שכתוב "כי גורשו ממצרים", וסיים את דבריו אשרי מי שיזכה על כל פנים להגרש לארץ ישראל, אבל לאו כל אדם זוכה".

והגרי"צ דושינסקיא זצ"ל ראב"ד דירושלים דרש "יש לפרש בדרך מוסר, דמקודם לא עלה בדעת אחד לבוא לארץ ישראל, וכל שכן בעלי נכסים שלא עלה אפילו על רעיונם איזה הרהור מארץ ישראל, ואפשר שעל זה בא בעווה"ר עתה כל כך צרות, כדי שעל ידי זה נתעוררו מארץ ישראל. ואפילו אותם שהתפללו תפילות "ירושלים עירך" בדמעות שליש עד עתה, מכל מקום לא חשבו להניח שם אפילו פרוטה אחת, ולעלות לארץ ישראל. וזה שאמר, מקודם צריך להיות "תשתפכנה אבני קודש בראש כל חוצות" (איכה ד, א) היה לישראל קדושים צריכים להשתפך בראש כל חוצות, ורק על ידי זה "נדחי ישראל יכנס" (כתבי הגרי"צ דושינסקיא זצ"ל, שנת תש"ה).

והג"ר אליהו דסלר זצ"ל (מכתב אליהו ח"ה עמ' 511) כתב באגרת בזה"ל "לדעתי הצורך כעת עבור כל א' מישראל למהר לעלות ארצה ישראל, וכבר חשבתי כי עבור רופא או עורך דין זה קשה ביותר, אמנם הלא מוטב לעלות בנחת רוח קודם שיהיה אח"כ ההכרח ללכת".

ואיתא בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ז סי' מ"ח, קונ' אורחות המשפטים פ"ב) "וידעו אלה היושבים בארצותיהם לבטל ושוקדים על שמריהם, כי מלבד אשר עליהם לחשוב תמיד על מקרא שכתוב ובגוים ההם לא תרגיע וזה צריך להטריד את מנוחתם".

ובספר אוצרות צדיקי וגאוני הדורות (פרשת יתרו דף קפ) הביא מדברי האדמו"ר מקלויזנבורג זצ"ל "הרחיב את הדיבור על השואה האיומה באבדן ששה מליון יהודים ע"י הנאצים הגרמנים ימ"ש, העם הכי "תרבותי" בדורנו הגרמנים לא היו מסוגלים להצליח בזה, בלי עזרת כל העמים הגוים אשר באירופה, וגם אשר באמריקה חלקם עזרו בפועל ממש להשמדת עמנו, וחלקם בעזרה פאסיבית בשתיקתם שנתפרשה ע"י הגרמנים כהסכמתם. העובדא הזאת צריכה להיות לקח ולימוד חזק לנו ולדורות הבאים אחרינו שלנו עם בני ישראל, אין מקום בעולם לחיות ולהתקיים בין הגוים הרעים והטובים, אלא רק

בארצנו הקדושה שהבטיח הקב"ה לאבותינו לתת לנו כמובא ב"תורת כהנים" על הפסוק בפרשת בחקותי וישבתם לבטח בארצכם בארצכם אתם יושבים לבטח ואין אתם יושבים לבטח חוצה לה ע"כ...".

ועל דרך זה דרש הגה"צ ר' שאול ידידיה טויב זצ"ל האדמו"ר ממודזין "יחסי העמים שבהם האמינו רבים ואשר הכזיבו אותנו מרה, כבר הראה לנו די ברור שאנו אין לנו להישען אלא על אבינו שבשמים, ושמקומנו הוא אך ורק ארצנו הקדושה".

"במשך השנים האחרונות לפני המלחמה הנוראה, כאשר היה שומע על תקיעת יתד של קבע או בניית חצר, המבוססת על הנצחת קיום קהילה-חסידות בגולה, היה מביע את מורת רוחו על כך באומרו ש"נטיעה" נוטעים אך ורק בא"י, ואילו כעת כאן בגולה אנו נמצאים אך ורק "לפי שעה".

"עוד טרם הגיע לאמריקה הביע את רצונו בכל עת מצוא להמשיך בדרכו הלאה לא"י, כמו"כ לא אבה לבנות בית מדרש מרכזי גדול ורחב ידיים, על מנת שלא יתפרש חלילה שכביכול מתעתד הוא לקבוע יתד של קבע, בכתביו אף נהג לחתום מגולי פולין שבארה"ב.

יתירה מזו כאשר התבקש לשאת דברים בעת שחנכו את מרכז של חב"ד ליובאוויץ בארה"ב של אמריקה, התבטא ללא משוא פנים קבל עם ועדה שמרכז ובית יוצר לתורה וחסידות, צריכים אנו להניח אך ורק בא"י" (כ"ז מספר משכמו ומעלה על האדמו"ר ממודזין זצ"ל).

הרב מערלוי זצ"ל דרש ביום א' דראש השנה תש"ס "בתוה"ק (ויקרא כו) ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים וגו', כל חו"ל נקראת ארץ אויביהם, ואף מלכויות של חסד וכד' כולם בכלל ארץ אויביהם, ולא תנוח דעתנו בארץ אחרת מלבד ארץ ישראל". (קונטרס דא"ח, שנה יא, גליון א, ע"ו).

וידועים המשך חכמה (פר' בחוקותי) "דרך ההשגחה כי ינוחו משך שנים קרוב למאה או מאתיים, ואחר זה יקום רוח סערה ויפוצ המון גליו, וכלה יבלה יהרוס ישטוף לא יחמול, עד כי נפזרים בדודים ירוצו יברחו למקום רחוק, ושם

יתאחדו יהיו לגוי יוגדל תורתם חכמתם יעשו חיל, עד כי ישכח היותו גר בארץ נכריה, יחשוב כי זה מקומו מחצבתו בל יצפה לישועת ה' הרוחניות, בזמן המיועד שם יבא רוח סערה עוד יותר חזק, יזכיר אותו בקול סואן ברעש "יהודי אתה ומי שמך לאיש, לך לך אל ארץ אשר לא ידעת... עוד מעט ישוב לאמר "שקר נחלו אבותינו" והישראלי בכלל ישכח מחצבתו ויחשב לאזרח רענן, יעזוב לימודי דתו ללמוד לשונות לא לו, יליף מקלקלתא ולא יליף מתקנא, יחשוב כי ברלין היא ירושלים וכמקולקלים שבהם עשיתם כמתוקנים לא עשיתם, "ואל תשמח ישראל אל גיל כעמים". אז יבוא רוח סועה וסער יעקור אותו מגזעו, יניחהו לגוי מרחוק אשר לא למד לשונו, ידע כי הוא גר לשונו שפת קדשנו, ולשונות זרים כלבוש יחלוף, ומחצבתו הוא גזע ישראל, ותנחומיו נוחומי נביאי ה' אשר ניבאו על גזע ישי באחרית הימים".³⁶

וראה מ"ש תלמיד החת"ס זיע"א ר' יעקב הירש הלוי ז"ל בספרו המ"ד בהספידו על מרן זיע"א וז"ל הרבה פעמים האריך בסיפורים במה שעבר עלינו בגלות הזה בעתים העברו מגירוש שפאניען ושאר ארצות ואמר **שחביבים עליו להגיד ולספר דברים כאלה יותר מללמוד תורה** למען ישמעו ויראו וילמדו מהעבר על העתיד לבוא לטובה **שלא יהיו נפתים אם העת והזמן ישחקו לנו כי כבר היו לנו ימים טובים מאלה בין העמים**".

ומהג"ר משה הלוי סולובייצ'ק זצ"ל איתא (שם) בזה"ל "פעם התבטא רבינו בביהמ"ד ד"אגודת אחים" ציריך באזני אחד שעמד לנסוע לארץ ישראל כדלהלן, **"הרבה פעמים אני חושב להגיד ליהודי שווייץ שיארזו מזוודותיהם ויסעו לארץ ישראל, כי יש לי הרגשה לא טובה בנוגע לכל מה שיקרה כאן"**. על שאלת אותו יהודי מדוע אם כן אינו אומר זאת ליהודי שווייץ השיב רבינו בענוותנותו ראשית הרגשתו אינה מקפת את הכל, ושנית היהודים **כאן הם מאוד נטועים באדמת אירופה, ויקשה להם מאד לעקור ממנה**".

³⁶ על הפסוק (דברים פ"ל פ"ג) "וְשָׁב ה' אֶלְקֵינוּ אֶת שְׁבוּתֵנוּ וְרַחֲמֵנוּ וְשָׁב וְקִבְּצָנוּ מִכָּל הָעַמִּים אֲשֶׁר הִפְצֵנוּ ה' אֶלְקֵינוּ שְׁמָה" כתב המשך חכמה "יאמר כי ישראל אשר המה בשבי שמשותקים אל ארץ ישראל ורוצים לברוח מחוצה לארץ כמבור השבי, המה ישיב מקודם. "וְרַחֲמֵנוּ וְשָׁב וְקִבְּצָנוּ מִכָּל הָעַמִּים" כו' המה הישראלים אשר מצאו קורת רוח בארץ נכריה ובטלה מהם התשוקה לארץ הצבי, גם הם יקבצם השם וישיבם אחרי".

וכדאי להעתיק מה שאיתא בחפץ חיים על התורה (פר' ויצא עמ' ס"ט)
"וכן כשהאומות מדברים סרה על עם ישראל מעלילים עלינו, ודוחקים את
רגלינו בבחינת "וישמע את דברי בני לבן", מכיון שאנו רואים את פניהם שאינם
כתמול שלשום "בבחינת וירא יעקב את פני לבן", כשהעומדים בראש
הממשלות מראים לנו פנים זועפים, אזי אנו מוכרחים לבקש מקום מקלט,
והמקלט היותר בטוח הוא לשוב לנו אל ארץ אבותינו שוב אל ארץ אבותיך".

ועד"ז איתא באזנים לתורה (בראשית לא ג') להגאון רבי זלמן סורוצקין
זצ"ל וז"ל "לפי סדר הפסוקים יוצא, שאחרי שלבן ובניו התחילו לדבר ולהביט
בעין רעה על יעקב, אמר ה' אליו "שוב אל ארץ אבותיך". סימן הוא לבנים
שבשעה שהקב"ה רוצה שישבו לגבולם הוא נותן בלב הגויים להרע ולהציק
את ישראל בארצות פזוריהם, ואשרי היהודי הרואה אצבע אלקים בזה ושומע
את קול ה' הקורא אליו שוב אל ארץ אבותיך".

גודל הסכנה לדור בחו"ל

הנה כלל ישראל אומה ישן נושן יותר משלשת אלפים שנה, שהתרבו כדגים בכל הזמנים, בברכת ה' עליהם, היתה צריכה להיות האומה היותר גדול, ובאמת מצינו בחז"ל הפלגות נוראות במספרם כחול על אשר השפת הים בזמן הבית, אך אעפ"כ נשארו עם דל בגוים. והטעם לזה מה שכתוב בתוכחה (ויקרא כ"ו) "וַאֲבַדְתֶּם בְּגוֹיִם וְאָכַלְתֶּם אֶתְכֶם אֶרֶץ אֲיִיכֶם. וְהִנְשָׂאֲרִים בָּכֶם יִמְקוּ בְּעֹנֶם בְּאַרְצֵת אֲיִיכֶם וְאֵף בְּעֹנֹת אֲבֹתֶם אֶתֶם יִמְקוּ", וממילא ראו לאלו בגולה לפחד באמת מזה.

וכן איתא במסכת מכות (כד.) "אמר רב מסתפינא מהאי קרא ואבדתם בגוים, מתקיף לה רב פפא דלמא כאבידה המתבקשת דכתיב תעיתי כשה אובד בקש עבדך, אלא מסיפא [דקרא] ואכלה אתכם ארץ אויביכם, מתקיף לה מר זוטרא דלמא כאכילת קישואין ודילועין", ופי' שם רבינו גרשם "שאוכלים מקצתן ומקצתן אין אוכלין". והגמ' נשאר בזה, שמטעם פסוק זה פחד רב, ולא חשש ל"דלמא" של בתראי.

ובספרא (בחוקותי פרק ח' מו א) איתא "ואבדתם בגוים: ר"ע אומר אלו עשרת שבטים שגלו למדי, אחרים אומרים "ואבדתם בגוים" אין אובדן אלא גולה, יכול אבדן ממש כשהוא אומר "ואכלה אתכם בארץ אויביכם" הרי אבדן ממש הא מה אם מקיים "ואבדתם בגוים" אין אבדן אלא גולה".

הרלב"ג בפירושו על התורה (במדבר כ"ג י') כתב "ומה שאמר ואבדתם בגוים ואכלה אתכם ארץ אויביכם מורה, על הצרות הגדולות שעברו על עמנו שמתו מהם רבים, מכללם הרג קצת הקהלות הקדושות, וגרוש היהודים מארץ צרפת שמתו בסבתו כפלים כיוצאי מצרים ברעב ובדבר".

ובספר גן השכלים (פ"ו) איתא בזה"ל "ודע אחי ינחינו ה' ואותך אל רצונו, שהשעבוד שאנחנו בו בין העמים והזלזול שהגיענו מן האומות, כבר הקדים הבורא ישתבח להודיע לאבותינו בזמן הקדום, שהוא יהיה ובאו עלינו

הצרות והגיעונו הייעודים, ואכלתנו הארץ וכלונו הגוים כמו שנ' ואבדתם בגוים ואכלה אתכם ארץ אויביכם".

בספר "נצח ישראל" (ספ"ט) כותב המהר"ל "וכנגד המיתה הוא הגלות, כי הגלות סבה למיתה כדאיתא בברכות אמרו ליה לרבי יוחנן איכא סבי בבבל תמה דכתיב למען ירבו ימיכם על האדמה וגו' כי המקום נותן קיום ליושביו שלכך נקרא "מקום" ודבר זה מבואר בכתוב במה שאמר ואכלה אתכם ארץ אויביכם, ואין דבר שהוא סבה למיעוט ישראל כמו הגלות".

וברוקח (סידור) כתב על הפרשה של קר"ש "על האדמה: מלמד שכל הברכות תלויין כשישראל על אדמתם, אבל בגלות ואכלה אתכם ארץ אויביכם".

והנה חוץ ממה שאנו נאכלים ונאבדים בגולה רח"ל ע"י האומה"ע במיתה גשמי, בכלל תוכחה זה הוא גם מיתה רוחני ע"י התבוללת בכמה אופנים.

הגאון רבי יצחק יהודה טראנק זצ"ל שישב על כס זקנו הישועות מלכו ואביו כרב ואב"ד דק"ק קוטנא, וחתן בעל ה"שם משמאל" כתב בשנת תרפ"ה במכתב שישתדלו לעזור אותו לעלות לא"י בזה"ל "המאסר הגלותי מכביד עלי את הכבלים שלי מדי יום ביומו האויר נעשה פה פשוט מחנק, וביותר הדאגה לבנינו אחרינו, כי מעולם לא התריעה עוד בתרועת נצחון הטמיעה וההתבוללות בפולניה כבימים ההם ימי תחיה הלאומית, כביכול אין לך איש שיהי' בטוח למרות כל נסיוני החינוך ההוא מנסה לעשות בבניו שהדור הבא אחריו לא תתקיים בו קללת "ואכלה אתכם ארץ אויביכם", וזאת תתן דאגה בלבי, ולא תתן לי מנוח מה יהי' בזרעי אחרי, על הדור הראשון אחשוב כי על יובל ישלח שרשיו, וכל רוחות שבעולם לא יזיזו אותו ממקומו, אבל דור השני דור השלישי שעד כאן רחמי האב ודאגתו עליהם מה יהי' עליהם וקול קורא אלי ההרה המלט... הלא כבר אמרתי אז לכ' מר אביו הגה"צ שליט"א כי לי אחת איזהו משרה שתהי' אפילו מלמדות ובלבד שאציל את דורותי אחרי מקללת הכליון בארצות הגוים...

בבטחון כי למען כבודם של אבותי נוחי נפש מאורי גולה שמסרו את גופם ונפשם עבור ברית המשולשת ה' ישראל ותורתו, תשתדלו לטובת בניהם אחריהם שלא יקצץ האילן ולא יבש המעין, רק לזכר עולם יהי צדיק חסד ה' על יריאיו וצדקתו לבני בנים... יצחק יהודה" (אגרות להרא"ה 28).

ולא רק מחמת השפעות מאומות העולם שגברה עלינו התבוללו הרבה, אלא גם עצם טבע הארץ מסייע לזה וצריך הרבה סייעתא דשמיא להנצל, וכמו שהאריך בזה החת"ס בכמה מקומות.

וז"ל החת"ס "הלא יתחמץ לבב אנוש כי בעוה"ר באורך הימים כ"כ אנו ניזונים מארץ העמים הטמאה לה, יוגרם ח"ו שגוענו אבדנו כולנו אבדנו ויתהפך טבעיים וקדושתנו וברכותינו לקללה וטומאה ח"ו ע"י מאכלים וטבעים של ארץ העמים והיינו "ואכלה אתכם ארץ אויביכם" (דרשות דף שט"ז ע"א).

עוד כתב "והנה יען כתי' ואכלה אתכם ארץ אויביכם, שבעו"ה מתוך אריכות הגלות והתגדלו אנשי קודש על אדמה טמאה, נהפכו מעויה ולקחו טבעי אנשי הארץ ההיא, והיינו ואכלה אתכם ארץ אויביכם עד שממש אין ניכר שממעי קודש יצאו" (דרשות דף של"א).

עוד כתב "והשיבותיך אל האדמה הזאת, י"ל ע"ד דכתיב ואכלה אתכם ארץ אויביכם שפירשתי במקום אחר שמרוב גידולינו בארץ אחרת ואכלינו מפירותיהם נתחלף טבעותינו לטבעי המדינה ההיא, ונתחלף טבעי ארץ הקדושה בטבעי ארץ עמים, והקב"ה הבטיחו שלא יתלכלך ולא ישונה טבעו מטבע ארץ הקדושה והיינו והשיבותיך אל האדמה הזאת פי' אל טבע האדמה הזאת, והיינו דאמר יעקב אע"ה ושבתי בשלום אל בית אבי פירש"י בשלום בלי חטא, והיכן הבטיחו ע"ז אלא במה שאמר וכו"ל" (עה"ת פרשת ויצא).

וכדאי להביא מהג"ר שמואל אליהו שליט"א נתונים (מכמה שנים בעבר) בענין התבוללות בחו"ל לעומת בארץ ישראל רח"ל. וז"ל "את ההתבוללות מכנים "שואה שקטה". עד שנת 1970 רק 17% מהיהודים בארצות הברית נישאו בנישואי תערובת, בשנת 1980 המספר כבר זינק ל-40%, כיום הוא עומד על 58%. שמא יאמר אדם: אני לא רפורמי וילדי בטוחים. ובכן, 25%

מהאורתודוקסים הפכו לקונסרבטיבים. 30% מהקונסרבטיבים הפכו לרפורמים. 28% מרפורמים הפך לחסרי זהות. אחוז ההתבוללות של יהודים במדינת ישראל הוא 5% לעומת 58% בגלות" עכ"ד.

וכדאי לסיים עם מה שדרש האדמו"ר מקלונבורג "עיקר הצרות באו על בני ישראל מעת שגלו מארצם כמאה"כ (ויקרא כו לח) ואבדתם בגויים ואכלה אתכם ארץ אויביכם, רצ"ל שרק בין הגויים שייך אבדון, ורק בארץ אויביכם יתכן להיות כליון רח"ל, משא"כ בארץ ישראל שאף שקמו עליהם מפעם לפעם מלכים רשעים, מ"מ כאשר אך התפללו ושבּו אל ה' מיד זכו לישועה. כך היה כמה פעמים שחטאו ונענשו, וכשעשו תשובה זכו להיושע, כפי שנראה בפסוקי הנביאים, **לעומת זאת בגלות המר הזה צווחינן וצווחינן ולית דמשגח בן**, אנו נתונים למעלה מאלף ותשע מאות שנה בצרות ורדיפות אכזריות בלי הפסק בנתיים, ואין מקוים בנו מאה"כ ורווח תשימו בין עדר ובין עדר (ראה זוה"ק פרשת פקודי ח"ב רנח א, ובפירוש הרמ"ז) בעוד שבארץ ישראל לאחר ג' שנים של עצירת גשמים בגין חטאיו של אחאב, בא אליהו הנביא ועורר את העם לתשובה עד שהודו ואמרו ה' הוא האלקים ומיד בא מטר על הארץ. הרי שבחוץ לארץ אין רואים סוף וקץ לכל צרותינו אין גרוע יותר מהעונש של "ואבדתם מהרה מעל הארץ הטובה", כי כאשר מגורשים מארץ הקדושה כבר יכולים לבוא כל הצרות והפורעניות שבעולם כמו כאשר אב ואם מגרשים את בנם מביתם שילך וינדוד בחוץ בין רוצחים ושוודדים, ובין חיות טורפות, שבעונש הזה כלולים כל הצרות בלי שיעור וגבול רח"ל. מטעם זה בכל עת צרה בוכים על חורבן בית המקדש, כי הגלות שנגזרה אז היא הגורמת שכל הצרות באות על ראשנו, **וברור אצלי בלי שום ספק שבארץ ישראל לא היה יכול לבוא היטלר ימ"ש ולהרוג שש מליון יהודים.**

כן מצינו לאחר שבא נבוכדנצר הרשע על בני ישראל שכיון שעוד נשארו בארץ ישראל קיבוץ של יהודים, היה בכוחם לפעול ישועה ואכן זמן קצר אחר כך כבר זכו בני ישראל שוב לעלות ולבנות את בית המקדש. וגם בחורבן בית שני כאשר שרף טיטוס הרשע את בית המקדש עדיין נשארו שושילתא דרבן גמליאל (גיטין נו:), וכן יבנה וחכמיה שם, ואמו של רבינו

הקדוש היתה בידידות עם אשת הקיסר ראה תוספות (ע"ז י: ד"ה אמר) ולא שרפו אז את גדולי ישראל הצדיקים כמו שהיה כאשר אני הייתי באושוויץ, שבכל יום שרפו עשרות רבנים על המוקד, ולאחר כמה שנים מחורבן בית המקדש שוב פרחו חכמי התורה בארץ ישראל.

זאת לעומת מדינות אירופה שכבר עברו קרוב לארבעים שנה מאז החורבן ועדיין המקום שומם מיהודים, המה בורחים משם. גירשו את בני ישראל משפאניא ולאחר מאות שנים עדיין לא התיישבו שם יהודים. וכן בפולין היו כשלש וחצי מליון יהודים, ואילו בזמננו אין שם מנין לא בקראקא, ולא בווארשא, וגם לא בלודז', ושם לא הרגו את בני ישראל משום שהיה להם איזה כח או צבא וכדו' אלא מפני שנאה עזה של רשע ורוצח.

רק מי שענינו סומות אינו רואה זאת, בבחינת עינים להם ולא יראו, שהצרות בחוץ לארץ קשים עשרות מונים מהצרות בארץ ישראל, כי כל זמן שהיו בארץ ישראל היו יכולים לפעול ישועה על ידי שהלכו לשפוך שיח במקום המקדש, אף שהיה שרוף ומחולל כי הם לא היו טמאי מתים, וידעו היכן מותר לעלות להר הבית, וכיון שצעקו ובכו אל ה' זכו לישועה, ולעומת זאת במשך שנות הגלות באו הרבה צרות כיון שלא היו כבר בארץ ישראל" (דרשות חומש רש"י וישב תשמ"א).

חומר הענין של ישוב ארץ ישראל גם כשאינו מחויב בה

איתא בגמ' (בב"ב צא.) "ת"ר אין יוצאין מארץ לחו"ל אא"כ עמדו סאתים בסלע. א"ר שמעון אימתי בזמן שאינו מוצא ליקח, אבל בזמן שמוצא ליקח אפי' עמדה סאה בסלע לא יצא. וכן היה ר"ש בן יוחאי אומר אלימלך מחלון וכליון גדולי הדור היו ופרנסי הדור היו ומפני מה נענשו, מפני שיצאו מארץ לחוצה לארץ, שנאמר ותהם כל העיר עליהן ותאמרנה הזא נעמי, מאי הזאת נעמי, א"ר יצחק אמרו חזיתם נעמי שיצאת מארץ לחו"ל מה עלתה לה".

וכן כתב הרמב"ם (הלכות מלכים פ"ה ה"ט) ביתר ביאור "אסור לצאת מארץ ישראל לחוצה לארץ לעולם, אלא ללמוד תורה, או לישא אשה, או להציל מן העכו"ם, ויחזור לארץ, וכן יוצא הוא לסחורה. אבל לשכון בחוצה לארץ אסור, אא"כ חזק שם הרעב עד שנעשה שוה דינר חטין בשני דינרין. במה דברים אמורים כשהיו המעות מצויות, והפירות ביוקר, אבל אם הפירות בזול, ולא ימצא מעות, ולא במה ישתכר, ואבדה פרוטה מן הכיס, יצא לכל מקום שימצא בו ריוח. ואף על פי שמותר לצאת, אינה מדת חסידות, שהרי מחלון וכליון שני גדולי הדור היו, ומפני צרה גדולה יצאו ונתחייבו כלייה למקום".

והדבר נורא למתבונן מה שקאמר שחייבו כלייה משום שיצאו מא"י, הגם שמדין תורה היה מותר להם לצאת, והגם שהם היה שני גדולי הדור, מיחוסים מגדולי ומנהגי כלל ישראל, לא הועילו שום זכות עצמם, ולא זכות אבותם, והוא נורא מאוד.³⁷

וכבר תמהו רבים מאברהם אבינו שיצא מארץ ישראל בעת רעב, אך בספר תורתו יהגה מביא לזה מה שכתב בספר תורת המנחה (לרבינו יעקב סקילי מתלמידי הרשב"א, ח"א עמוד 42) בזה"ל "ואל תתמה מאחר שהתבונן אברהם בקדושת המקום הזה וראה בראיה ברורה תועלת המקום הזה, האין

³⁷ בקונטרסי שיעורים כתב בזה"ל "שהריטב"א מפרש דמשום שהיו גדולי הדור נענשו, דבמו"ק (דף י' ד"ה ושאר כל אדם) כתב בא"ד וז"ל וביצא למזונות בהיתר יצא, וביצא לסחורה ע"מ לחזור הוא דפליגי, דקיימא לן כרבנן שהוא מותר, ומיהו ת"ח או אדם חשוב אין לו לצאת ואפי' להרוחה, וכיוצא בו, והכי מוכח בכל דוכתא וכו'".

מלאו לבו לצאת ממנו, כמו שנאמר עליו מיד, ויהי רעב בארץ וירד אברהם מצרימה וגו'. אל תתמה, שכבר גילה הכתוב הסיבה שהיה רעב בארץ, כי כבד הרעב בארץ, ולא יצא עד שהגיע לשערי מות וכו' ואין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש, וחי בהם ולא שימות בהם, ויש לאדם לבחור ברע כדי שינצל מרע קשה ממנו, כן עשה אברהם כשראה שלא היה יכול לסבול כובד הרעב, כי כבד הרעב מאד יצא וירד למצרים להחיות את נפשו ואת כל נפשות ביתו".

וכבר העירו בענין זה מה שכתב הרמב"ן (בראשית י"ב י') וז"ל "ודע כי אברהם אבינו חטא חטא גדול בשגגה כו', גם יציאתו מן הארץ שנצטוו עליה בתחילה מפני הרעב, עון אשר חטא, כי האלוקים ברעב יפדנו ממות, ועל המעשה נגזר על זרעו הגלות בארץ מצרים ביד פרעה, במקום המשפט שמה הרשע והחטא".

ושכן הוא בזהר (פרשת לך לך דפ"א) "אמר ר"י תא חזי בגין דנחית אברהם בלא רשו, אשתעבידו בניו במצרים ד' מאות שנה, דהא כתיב וירד אברהם מצרימה, ולא כתיב רד מצרימה, ואצטער כל ההוא לילא בגינה דשרה" (מספר המאור שבתורה).

ובספר יסוד המעלה כתב בזה"ל "באותו ענין מבאר כ"ק אדמו"ר שליט"א באחד ממאמריו בזה"ל "מין הס"ק מסלונים זי"ע שלח הנה לפני יותר ממאה שנה את אנשיו בנו ביתם בטבריה, ועברו עליהם יסורים קשים ומרים חרפת רעב ממש ובמגיפות רח"ל, קברו רוב בניהם ונשארו מעט מהרבה, היתה להם האפשרות לחזור לסלונים, ולא עשו כן. לפ"ד המקור של רבוה"ק בזה היה מדברי הרמב"ם (הנ"ל) "אסור לצאת מא"י לחו"ל לעולם אא"כ חזק שם הרעב וכו' ואע"פ שמותר לצאת אינה מדת חסידות שהרי מחלון וכליון ב' גדולי הדור ומפני צרה גדולה יצאו ונתחייבו כליה למקום" והפ"י דגם בדין זה יש הלכה, ויש מדת חסידות, והם התנהגו בכל עניניהם בדרך החסידות הצרופה מדת חסידות, היינו ששוקלים מה באמת רצון השם, ואם רצונו ית"ש שיהודי יאהב את א"י קיימו זאת רבוה"ק בכל חום לבם ומאודם, ובדרכיהם אנו הולכים לאהוב את ארצנו הקדושה".

והיוצא לנו מזה עד כמה חמור ישוב ארץ ישראל בעיני הקב"ה שאפי' שלא במקום מצוה מדקדק הוא בו הרבה. והגם שכ"ז מדבר כשכבר היה בארץ ישראל, הדבר פשוט שאנו רואים מזה עד כמה חמור "ענין" ישוב ארץ ישראל, ושאינו ענין המצומצום לגדרי הלכות, וחומר שייך גם לאלו שפטורים מדינא לישוב שם, ולכן שייך כל חומר זה אפי' למי שאינו שם, לעלות שם, כל שבידו לעשותו.

ובענין זה לעלות אפי' אינו מחויב כתב הגאון הרב בנימין יהושע זילבר זצ"ל (בעמ"ס שו"ת אז נדברו. מכתב הנדפס בסוף ספרו מקור הלכה ח"א:) בזה"ל "וכמובן שאין לקבוע בזה מסמרים ואין למדים מהכללות דמאחר שמפני פרנסה בריווח פטור מלעלות, וכן מפני לימוד התורה, ומסתמא מפני עוד סיבות כאלו נמי פטור, אבל כיון שאין לדיין אלא מה שענינו רואות, ואנו רואים בדרך כלל מי שאינו רוצה לעבוד את עגל הזהב הוא יכול להסתדר כאן פחות או יותר".

גם ממה שנענשו אלו שלא עלו לבבל, הגם שהמצב בבל היה הרבה יותר טוב ללימוד מבא"י, וא"א היה להשוותם, וכמו שכתב רש"י "לפי שהיו יושבים בבבל בשלחה, והעולים בירושלים היו בעוני, ובטורח המלאכה, ובאימת כל סביבותיה" מבואר מזה שהגם שיש היתר נענשים בזה שאין עולים.

וכבר העתקתי דברי החת"ס (תו"מ במדבר עמוד ס"ג) "והמבין ויורד בדעתו לסוף קדושת ארץ ישראל, וקדושת נפשו, ימסור נפשו, וכל הונו, רק לעלות ולראות".

וכן דברי המשגיח רבינו ירוחם זצ"ל כתב בספר דעת תורה (פרשת שלח) "כסוד התורה, כן סוד ארץ ישראל, אינה מתחזקת אלא ביסורין, אינה מתחזקת אלא במסירת נפש, אינה מתקיימת אלא כשממיתין עליה, וכשאין ממיתין עליה, הנה זה חטא וחסרון כלפי עצם הארץ. הנה זה טענה בעיקר סוד הארץ, ומתנתה כשאמרו ישראל "למה ה' מביא אותנו אל הארץ הזאת לנפול בחרב נשינו וטפנו יהיו לבז" גילה לנו התורה כי פחדתם זו באה מן "וימאסו בארץ חמדה", החומד הארץ אין פחד נגד עיניו, כי מסוד הארץ הוא מסירת

נפש ממש גם ליהרג עליה. יהושע וכלב לא פחדו כלל, כלום לא עמד לפניהם, האמינו וגם בטחו, כי ארץ חמדה היא, חמדו את הארץ, ואיך יפחד. וחטא מאיסה בארץ, הנה זה חטא בכל מתנת הארץ, כי על כן ודאי אשר אמר "וישא ידו להם להפיל אותם במדבר", **באין מסירת נפש אובדים את הארץ**, וזה אינו ענין של עונש, כשאר עונשים על עבירה שעושים, אלא זה חטא וחסרון בעיקר מתנת הארץ, ובאין נתינה איך יקיימו אותה".

גם העתקנו דברי החסד לאברהם: "וכאשר יראו אותן האנשים [בני קיבוץ גליות שיבואו ארצה יחד עם מלך המשיח] כאשר אחיהם [שימצאו כבר בא"] נעשו בריות חדשות ופורחים באויר ללכת לדור בגן עדן ללמוד תורה מפי הקדוש ברוך הוא. אז יקבצו יחד בני קיבוץ גליות ויקחו דאגה בלבבם, ויהיה להם דאבון נפש, ויתרעמו אז על מלך המשיח, ויאמרו, הלא אנחנו עם בני ישראל כמוהם, ומאין זו להיות הם רוחניות בגוף ובנפש, משא"כ אנחנו, ולמה נגרע?. וישיב להם מלך המשיח, הלא כבר נודע ומפורסם מדותיו של הקב"ה שהם הכל מדה כנגד מדה, אותן שהיו בחו"ל ואחר יגיעות רבות השתדלו לבוא לארץ ישראל כדי לזכות אל נפש טהורה, **ולא חשו לגופם ולממונם, ובאו בים וביבשה ולא חשו להיות נטבעים בים או להיות נגזל ביבשה ולהיותם שבויים ביד אדונים קשים**, ובעבור עיקר רוחם ונשמתם עשו זאת, ע"כ חזרו להיות רוחניים מדה כנגד מדה. אבל אתם שהיה בידכם לבא לארץ ישראל כמוהם, ואתם נתרשלתם בעבור חמדת הממון **וחששתם לאיבוד גופכם ומאודיכם**, ומהם עשיתם עיקר, ורוחכם ונפשותיכם עשיתם טפל, לכן נשאתם אתם ג"כ גשמיים מרוחכם..." (חסד לאברהם, מעין שלישי, נהר כ"ב).

עוד מקורות בחומר הענין של ישוב ארץ ישראל

ומצינו דבר חמור בגמ' (ברכות נז.) שהדר בחוץ לארץ שרוי בחטא, ואפשר שימות לפני הזמן, וז"ל הגמרא "העומד ערום בחלום בבבל עומד בלא חטא בארץ ישראל ערום בלא מצות" ופי' רש"י "בבבל עומד בלא חטא, לפי שחו"ל אין לה זכיות, אלא עון יש בישיבתה, זה עומד ערום בלא אותם עונות". הוסיף על כך המהרש"א (מגילה ו.) כי כאשר הביאו לקבורה בטבריא אחד מחכמי בבל, אמרו "צאו וקבלו הרוגי עומק" ופירושו: "הרוגי עומק (כי בבל היא עמוקה, פסחים פז:) כאילו אינו מת בזמנו ונהרג בחטא זה שהיה דר בחו"ל. וכהאי לישנא איכא בסוף כתובות (קיא.) על שנשא אשה בחו"ל ומת שם 'ברוך המקום שהרגו'".

ובשור'ת משנה הלכות (חלק ט"ו סי' ר"ד) איתא בזה"ל "וכרגע מצאתי גמ' ברכות (נ"ז.) העומד ערום בחלום בבבל עומד בלא חטא בארץ ישראל ערום בלא מצוות. ופירש"י בלא חטא לפי שחו"ל אין לה זכיות אלא עון יש בישיבתה, וזה עומד ערום בלא אותם עונות. באר"י, שהרבה מצוות תלויות בה וזה העומד ערום סימן שערום ממצוותיה. והנה הם דברים נפלאים מה שפירש"י ז"ל שחו"ל אין לה זכיות, אלא עון יש בישיבתה, וס"ל דלא זאת יש מצוה של ישוב אר"י, אלא גם יש עון על ישיבת חו"ל. או אפי' נימא למ"ד דבזמה"ז ליכא מ"ע של ישוב אר"י, אבל מ"מ יש עון על ישיבת חו"ל. ואולי זה דעת הרמב"ם דלא חשיב בין התרי"ג מצוות ישוב אר"י, אעפ"כ פסק לענין הלכות לעולם ידור אדם באר"י אפי' רוב עכו"ם, וכן פסק לענין הקונה דירה באר"י כותבין עליו אונו אפי' בשבת (גיטין ח' ע"ש) ורש"י פי' כדי לגרש את עובדי כוכבים, ולרמב"ם עכ"פ עון יש בישיבת חו"ל, וע"כ צריך דירה באר"י".

ובגמ' איתא (יבמות סד.) "ת"ר נשא אשה ושהה עשר שנים ולא ילדה יוציא ויתן כתובה, שמא לא זכה להבנות ממנה. אף על פי שאין ראייה לדבר זכר לדבר, (בראשית ט"ז) "מקץ עשר שנים לשבת אברם בארץ כנען" ללמדך שאין ישיבת חו"ל עולה לו מן המניין, וכתב רש"י "מקץ עשר שנים בא

על הגר, והאי דלא נסיב לה בהנך שני קמאי עד שלא בא לארץ כנען שהיו שנים מרובות בפדן ארם, ללמדך שאין ישיבת חוצה לארץ עולה לו **דלמא משום עון חוצה לארץ הם עקורים**".

ז"ל הספר יסוד ושרש העבודה (צוואה ס"ק מ"ו) "תשוקתכם יהיה בתמידות ליסע לארץ הקדושה, והובא בספרים אם אין מוסכם בלב אדם ישראלי בתכלית ההסכמה שבודאי קודם שימות יראה לשום פעמיו לנסוע לאה"ק למות שם, **עונשו מרובה ר"ל**, ובודאי אם לא יהיה תשוקת האדם בתמידות לזה, לא יהיה ג"כ הסכמה בלבו לזה, ולכן ברו לבבכם בזה ולה' הישועה".

ומע"ז איתא בהפלאה (כתובות קי:): "תוד"ה הוא אומר לעלות וכו' אינו נוהג בזמן הזה כו'. והא דאמר ביבמות דף ס"ד שאין ישיבת חו"ל עולה משום דעון חו"ל גורם, יש לומר אף בזמן הזה. דכבר כתבתי... דכל אונס אינו טענה אלא כשהעיכוב הוא מחמת האונס, אבל אם אינו רוצה לעשות, אין טענת אונס [אף במקום] שאם ה' רוצה ה' אונס ע"ש. א"כ ה"נ כיון שאינו עולה משום חן מקומו וארצו, ולא מחמת פחד סכנה, עון הוא בידו..., וגם לפמ"ש בשם הר"ת דאין מצוה עכשיו הוא ע"ד שאמרו חז"ל בריש שבת [ד.] שהתירו לו לרדות קודם שיבא לידי איסור סקילה, דמוטב שיעשה איסור קל ולא יעשה איסור חמור, וכן ביפת תואר שהתירה התורה נגד היצה"ר וכן בכמה מקומות, ואעפ"כ מצינו שנענש עליו דה"ל לו להתגבר [על] יצרו ולא ה' עושה איסור כלל, ה"נ אף דאין מצוה, משום שיבא לידי קלות במצוות באיסור חמור [במצוות] התלויות בארץ, עבירה היא כך נלענ"ד ודו"ק" והובא דבריו בספר ארצות החיים להג"ר חיים פאלאגי זצ"ל.

ז"ל האור החיים הקדוש (ויקרא כ"ה כ"ה) "והודיע הכתוב כי גאולתו היא ביד הצדיק אשר יהיה קרוב לה", ע"ד אומרו בקרובי אקדש, הוא יגאל ממכר אחיו, כי האדון ב"ה קרא לצדיקים אח כביכול, דכתיב למען אחי ורעי. הגאולה תהיה בהעיר לבות בני אדם ויאמר להם הטוב לכם כי תשבו חוץ גולים מעל שלחן אביכם, ומה יערב לכם החיים בעולם זולת החברה העליונה אשר הייתם סמוכים סביב לשלחן אביכם הוא אלקי עולם ב"ה לעד, וימאס בעיניו

תאוות הנדמים (כלומר החומרנות הגשמית, הנדמית לטוב), ויעירם בחשק הרוחני גם נרגש לבעל נפש כל חי, עד אשר יטיבו מעשיהם, ובזה יגאל ה' ממכרו (כלומר כשבני ישראל יתעוררו), ועל זה עתידין ליתן את הדין כל אדוני הארץ גדולי ישראל, ומהם יבקש ה' עלבון הבית העלוב".

ואחיו של המהר"ל, רבינו חיים בספרו גאולה וישועה (פ"א), כאשר מפרט מה הן הסיבות לעיכוב הגאולה כותב בזה"ל "הסיבה השלישית לגלות המר הזה, בעוה"ר לפי שרבים מבני עמנו הם אשר כמעט מתייאשים מן הגאולה וחושבים עצמם כתושבים בארץ האויב, ובונים להם בתים נאים וחשובים, ולא בארצנו הקדושה אשר נשבע ה' לנו".

וז"ל חתם סופר (תורת משה מהדו"ק דברים דף מ"ד טור א') "נ"ל אע"פ שאבותינו התהלכו מגוי אל גוי ומממלכה אל עם אחר, מכל מקום, בכל מקום שהלכו היה לבם ועינם וכל מחשבתם אל ארץ נחלתם, אשר נתן להם השי"ת. וכן אמרו השבטים לפרעה "לגור בארץ באנו" ולא להתיישב, כי בכל רגע האפשרי דעתנו על נחלתנו, וכל זמן שהיה דעתם כך, לא שלט בהם פרעה וגזרותיו. והיינו דקאמר במקרא ביכורים "וירד מצרימה ויגר שם במתי מעט", "ושמתם דברי אלה על לבבכם" עיי"ש, "למען ירבו ימיכם וכו' על האדמה" איננו שכר בלבד, אלא עדיין מיירי בגולה ירבו ימיכם על האדמה, כל מקום שאתה הולכים יהיו כל מחשבותיכם "על האדמה", כימי השמים הישנים על הארץ הישנה, שתהיה בעיניך כבר קודם ביאתך אליה שהיא נחלתך בכל מקום שאתה שם, אז תזכה "וירשת וישבת בה"..."

בספר איש על החומה הביא דברי הגאון רבינו יוסף חיים זוננפלד (ח"ב עמ' 148) "ביקשתי וצויתי להגיד להיהודים החרדים שכל מי שסיפק בידו לעלות לא"י ואינו עולה עתיד ליתן את הדין..."

בספר דעת תורה (פרשת שלח) כתב בזה"ל "וכן הוא הענין בסוד ארץ ישראל, ארץ ישראל היא אחת מן המתנות הטובות כתורה וכעולם הבא, כבישת הארץ ושיבתה בה היא מ"ע ארץ ישראל, אלינו היא מעיקרי התורה, היא יסוד כל התורה כולה, אמרו חז"ל כל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו

אלוק עי"ש, וכשדומה כמי שאין לו אלוה, הרי שכלום אין לו. יסוד הארץ הוא שישתלם ישראל על ידה בתכלית השלמות, ולא לילך לארץ הנה הוא חלילה כאינו ישראל, כמי שיאמר ישראל אנכי אולם ללא תורה וללא עוה"ב ודאי הוא כי חסר מכל".

וביערות דבש (דרוש ה) איתא "למה לא קטרג השטן על איוב רק ויהי היום שהוא ראש השנה כמבואר בזוהר ולא בשאר ימים, הלא תמיד משטין ומקטרג, וזהו מעשהו כל הימים. אבל באמת לא נמצא דבר פשע באיוב, אבל הסכימו שהיה מישראל, והיה יושב בארץ עוץ, והוא בחוץ לארץ, וא"כ היה פטור מן המצות התלויות בארץ מעשר תרומה וכדומה, והפקיע עצמו מידי מצוות, ואף כי מכל מקום היה משמרם לאין ספק לרוב צדקתו, מ"מ היה אינו מצווה ועושה, ואמרו בגמרא... דלא מענש על עשה... כי אם בעידן ריתחא. וא"כ איוב שהיה פטור ממצות הנ"ל, ולא הכניס עצמו לדור בארץ לקיים מצוות הנ"ל, היה אי אפשר לו לענוש אותו רק בעידן ריתחא, ולכך כל השנה מיאן השטן לקטרג על איוב, אבל אז שהיה עידן ריתחא כדכתיב ויבואו בני אלהים להתייצב בא השטן לקטרג, ואמר משוט בארץ ומהתהלך בה, וסתם ארץ פירוש ארץ ישראל כמ"ש המפרשים, ואמר שלא נמצא איוב דר בארץ ישראל, ולכך אמר אברהם סבל גירות עד שאפילו מקום קבורה לא היה לו לאשתו, כי היה בארץ, ומכל מקום לא עזב ארץ ישראל, ואיוב עזב א"י ומנע עצמו ממצוות רבות. ובאמת מצאו דבריו לחול, וזהו מאמר ה' השם ותסיתני בו לבלעו חנם, חנם פירוש בכל מקום בלי מצוות, הרצון בשביל שנמנע מכמה מצוות התלויות בארץ ישראל, בשביל זה היתה הסתה שבלעו, והיה הכל במשפט, וח"ו חנם רק חנם בלי מצוות שביטל כמה מצוות עשה כנ"ל", וכן הוא בספר הקדמון "לקט יוסף" (ערך איוב) שאיוב נענש על שהיה דר בחוץ לארץ, הובא דבריו במדרש תלפיות (ערך איוב, ועי"ש מה שביאור בזה) ובספר ארצות החיים להג"ר חיים פאלאגי זצ"ל.

אל תאמר שכשאפנה אשוב לארץ ישראל שמא לא תפנה

איתא בכתובות (ק"ב) "רבי זירא כי הוה סליק לארץ ישראל, לא אשכח מברא למעבר, נקט במצרא וקעבר. אמר ליה ההוא צדוקי, עמא פזיזא דקדמיתו פומיכו לאודנייכו, אכתי בפזיזותייכו קיימיתו! אמר ליה: דוכתא דמשה ואהרן לא זכו לה, אנא מי יימר דזכינא לה!"³⁸

כתב ר' צדוק הכהן מלובלין (אגרת הקודש) "ליכא מאן דפליג דמעלה גדולה הוא דירת ארץ ישראל גם בזמן הזה, וכל תנאים ואמוראים שהפליגו בשבח ישיבתה היו אחר החורבן... המקום גם היום מקום תורה, מלבד מה דאורא דארץ ישראל מחכים, ומציון תצא תורה לעולם שאין תורה כתורת ארץ ישראל, ודאי אין לך ארץ טובה הימנה. ולך ורכב וצלח על דבר אמת, ואני תפילה להשם יתברך יכון את לבבו ולבב בני ביתו להקים את הדבר הזה על יותר ובמוקדם דאפשר, ולבל יחמיצנה למצוה רבה הלזו ולדחותה למועד מועדים, ואל יאמר לכשאפנה אשנה, והרבה תואנות יוכל המיצר לב אדם להמציא לנפשו לעכב, או לאחר דבר גדול כזה. אשר על כן החכם הרואה את הנולד כאשר יתעורר לבבו לדבר טוב, יחיש מעשהו בעוד חשקו ליטתר בו, טרם יתגבר נגדו אל זר שבגופו של אדם, הוא היצר הרע, וישוב ינוחם כמדת בני אדם. וכל שכן אותם אשר לא זכו עדיין להיות לבם ברשותם תמיד, והבינונים אשר זה וזה שופטן ויצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום, ובפרט בענין גדול כזה לעזוב בית תענוגיו ללכת לארץ המנוגב מחמדת עולם הזה, וכבר אמרו חז"ל (שבת קנ"א ב) עשה עד שאתה מוצא ומצוי לך ועודך בידך, ושיהוי מצוה לא משהינן, והמקום יהיה בעזרו ואליו ישים תוחלתו וסברו וכו'".

ובספר שפע חיים (מכתבי תורה ה', מכתב תכב, דף רמז) איתא במכתב בנוגע עלייה לארץ ישראל בזה"ל "תשכ"א... וארה"ק הוא בחינת עלה עליה

³⁸ הג"ר אברהם גרוזדינסקי זצ"ל הי"ד התבטא במכתב בעלותו לא"י בשנת תרפ"ז בזה"ל "החום היה יותר מהרגיל הלא שמש כזה אין בחוץ לארץ, אבל בהיותי בהתרגשות מהשמחה שאני זוכה לבא למקום שמש רבינו ואהרן הכהן לא זכו, לא ידעתי בכלל ששורה חום חזק, חשבת אז... מחשבות כאלו הסתירו את השמש החמה ביותר".

בכל הענינים בגשמיות ורוחניות, והוא בחינת נעשה ונשמע בלי חשבונות רבים, ובקדושה בחינת זירוז וזרירין, **לכן תמהר בכל האפשרות לעלות ארצינו הקדושה וכדאי הוא להצליח כל מעשיך**. ויפה שעה אחת קודש שכל שעה ושעה בארצינו הקדושה הוא בכלל יש קונה עולמו בשעה אחת, להזכיר לטעום משוב קדושתה ויפיה, **ולא תאמר מחר לאחר זמן**, רק בבחינת נחשון בן עמינדב והיתה יהודה לקדשו כתיב, שלבחינת קדושה הוא שצריכין זריזות....".

ועיין בספר "הכל לאדון הכל" (עמ' 347) מהצדיק רבי יעקב יוסף הרמן זצ"ל "עלינו להתכונן לבוא המשיח... יתמזל מזלם של אלה שיגורו בירושלים עיר הקודש באותו הזמן. לא נותר לנו כי אם להתפלל שאבינו שבשמים יזכה אתכם לבוא לירושלים.

כדי להסביר את מכתבו אמר אבא "אלה הם פעמי משיח הנביא יואל אומר מפורשות (פ"ג פ"ה) "כי בהר ציון ובירושלים תהיה פליטה", וכן בעובדיה (פ"ז) "ובהר ציון תהיה פליטה והיה קודש" ואז הוסיף אבא "כשיבוא המשיח יזדקקו כל אלה הגרים מחוץ לארץ ישראל לרשיון מיוחד להיכנס לארץ הקודש" לא נותר לנו כי אם להתפלל, שאבינו שבשמים יזכה אתכם לבוא לירושלים".

וכתב ע"ז בספר נס להתנוסס "דברים אלה מקורם מהחפץ חיים כפי ששמעתי זאת מהגה"צ ר' יחזקאל לוינשטיין זצ"ל שאף המשיל זאת לשמחת חתונה, השכנים באים בהזמנה כל שהיא, ומחוץ לעיר באים רק ידידים, אבל מחוץ לארץ אין באים אלא הקרובים ביותר. כך מי שמצוי בא"י יזכה להיות בארץ בימות המשיח גם בזכויות מעטות יותר מהזכויות שזקוק להם האדם שבחו"ל לזכות על ידם להגיע לארץ ישראל".

וכן כתב הגאון רבי אשר זעליג רובינשטיין שליט"א ראש ישיבת "תורת שמחה" בירושלים, במכתב ברכה וחיזוק לספר ובא לציון גואל וז"ל "זכורני דברי רבינו המשגיח ציס"ע רבי יחזקאל לוינשטיין זיע"א שאמר לי לפני נסיעתי להורי לחו"ל אחרי שלא הייתי שם כשנתיים וחצי "האיני מפחד שכשתהיה בחו"ל יגיע המשיח" עניתי לו "אדרבא אשמח מאוד שכך אוכל

לחזור מיד לארץ ישראל" ואמר לי אז (עם החיוך המיוחד שהיה לו כשרצה להגיד דברים כדורבנות) "שמעתי מהחפץ חיים זצ"ל שכאשר יגיע המשיח ההזמנות להשתתף בגאולתו יהיו כמו הזמנא לחתונה, כשמזמינים לחתונה מזמינים את השכנים שבין כה נמצאים כאן אפילו כשארין קשר כל כך חזק איתם, אבל את אלו שנמצאים במרחקים מזמינים רק את המקורבים ביותר. וכך יהיה בביאת המשיח אלו שכבר נמצאים בארץ ישראל אפילו בלי חשיבות מיוחדת כיון שכבר נמצאים יזכו לגאולה, אבל אלו שבח"ל רק המקורבים ביותר יזכו לגאולה". ושמעתי על כמה יהודים ששמעו את דברי הח"ח האלו, ומאנו לצאת לח"ל אפי' לצורך מחמת פחד זה".

וכך אמר הג"ר משה הלוי סולובייצ'ק זצ"ל כאשר איתא בספר והאיש משה (דף לח) וז"ל "מעשה שארע לפני קרוב ליובל שנים ששאל אדם אחד את רבינו האם כדאי לו לעלות להשתקע בארץ ישראל והשיבו פשיטא, תדע שבא"י עם ישראל בכללותו יזכה לראות את הישועה השלמה בביאת גואל צדק, יהיו רק יחידים שלא יזכו. ואילו בח"ל הכלל שיאבד ח"ו, ורק היחידים יזכו להשגחה פרטית ויראו הישועה". ואחר שמיעת דברים קשין כדורבנות הללו, לא מובן ההשקט ובטחון ליושבי חוץ לארץ בזמן בזה.

והג"ר אליהו דסלר זצ"ל (מכתב אליהו ח"ה עמ' 511) כתב באגרת בזה"ל "מה נשמע אצלכם ידידי הנאמנים, מה שלומכם כל אר"א ביחוד, אקוה כי טוב. לדעתי הצורך כעת עבור כל א' מישראל למהר לעלות ארצה ישראל, וכבר חשבתי כי עבור רופא או עורך דין זה קשה ביותר, אמנם הלא מוטב לעלות בנחת רוח קודם שיהיה אח"כ ההכרח ללכת".

וכבר הבאנו דבריו הנעלים של הגאון המקובל, בעל חסד לאברהם, על הצורך שלא להמתין לילך לא"י "וכאשר יראו אותן האנשים [בני קיבוץ גליות שיבואו ארצה יחד עם מלך המשיח] כאשר אחיהם [שימצאו כבר בא"י] נעשו בריות חדשות ופורחים באויר ללכת לדור בגן עדן ללמוד תורה מפי הקדוש ברוך הוא, אז יקבצו יחד בני קיבוץ גליות ויקחו דאגה בלבבם, ויהיה להם דאבון נפש, ויתרעמו אז על מלך המשיח ויאמרו הלא אנחנו עם בני ישראל כמוהם, ומאין זו להיות הם רוחניות בגוף ובנפש משא"כ אנחנו ולמה נגרע?,

וישיב להם מלך המשיח הלא כבר נודע ומפורסם מדותיו של הקדוש ברוך הוא הוא שהם הכל מדה כנגד מדה, אותן שהיו בחו"ל ואחר יגיעות רבות השתדלו לבוא לארץ ישראל כדי לזכות אל נפש טהורה, ולא חשו לגופם ולממונם, ובאו בים וביבשה, ולא חשו להיות נטבעים בים, או להיות נגזל ביבשה, ולהיותם שבויים ביד אדונים קשים, ובעבור עיקר רוחם ונשמתם עשו זאת, ע"כ חזרו להיות רוחניים מדה כנגד מדה, אבל אתם שהיה בידכם לבא לארץ ישראל כמוהם ואתם נתרשלתם בעבור חמדת הממון וחששתם לאיבוד גופכם ומאודיכם ומהם עשיתם עיקר ורוחכם ונפשותיכם עשיתם טפל, לכן נשאתם אתם ג"כ גשמיים מרוחכם וכו', אבל אותן שלא חשו לגופם ולממונם כנזכר רק חשו לרוחם ולנפשם בלבד עושה עמהם השי"ת כמה טובות לעשותם בריה חדשה כנזכר ולהוליך אותם אל הג"ע התחתון" (חסד לאברהם, מעין שלישי, נהר כ"ב).

וכבר הבאנו מהירושלמי, ומדרש רבה, וזוה"ק שמי שהיה בידו לבא לא"י בחייו ולא בא אין א"י רוצה בו "מעשה ברבי ורבי אליעזר שהיו מהלכין בפילי שחוץ לטבריא ראו ארון של מת שבא מחוצה לארץ להקבר בארץ ישראל אמר רבי לר' אליעזר מה הועיל זה שיצתה נשמתו בח"ל ובא להקבר בא"י אני קורא עליו (ירמיה ב) ונחלתי שמתם לתועבה בחייכם ותבאו ותטמאו את ארצי במיתתכם א"ל כיון שהוא נקבר בא"י הקדוש ברוך הוא מכפר לו דכתיב (דברים לב) וכפר אדמתו עמו".

וכן הבאנו לעיל דברי החת"ס בדרשות, שכלל ישראל מתפללים בגלות שהקב"ה יתן לנו האפשריות שיהיו יכולין לבחור א"י מעל שאר ארצות, ואז נבחר לדור בו מלהיות בהרחבה בארץ הטמא, ומי שמתעצל לילך עד שלא יהיה לו ברירה או מחמת משיח, או מחמת שונא ישראל, או מסיבה אחרת, הרי יאבד הכח לבחור במה שהיה מתפלל בכל זמן היותו בגלות, ויתבייש לעולם ע"ז.

הוצאת דיבה על ארץ ישראל, ולגרום רפיון אצל אחרים מלעלות

עד כאן דברנו בענין האדם עצמו לעלות לארץ ישראל, והמבין כל דברינו יבין מעצמו האושר של אחר שרוצה לעלות ולהתישב שם, וגם ישמח בזה, וגם יבין מעצמו גודל הפגם מלהוציא דיבה על ארץ ישראל, ולמנוע אחר מלעלות שם, אך אעפ"כ נכון הדבר לשום דגוש מיוחד הזה, ולכן נשתדל להאריך קצת בזה בס"ד.

איתא בגמ' (ערכין טו.) "תניא אמר רבי אלעזר בן פרטא בוא וראה כמה גדול כח של לשון הרע מנלן ממרגלים ומה המוציא שם רע על עצים ואבנים כך, המוציא שם רע על חבריו על אחת כמה וכמה... אמר רבה אמר ריש לקיש אמר קרא וימותו האנשים מוציאי דבת הארץ רעה על דבת הארץ שהוציאו".

ובספר תורת המנחה (פרשת שלח) לתלמיד הרשב"א כתב "ועל שספרו בגנות הארץ ולא הוציאו דבה אלא על העצים ועל האבנים נענשו זה העונש הגדול שנענשו, ונאבדו משני העולמות. המוציא דיבה ומספר לשון הרע על חבריו, על אחת כמה וכמה שיכרת ויאבד לעולמי עולמים. וכשם שלשון הרע מאבד למספרו, כך לשון הטוב מקנה לאמרו חיים בשני העולמים. וממי אתה לומד, מן המרגלים עצמם שהרי יהושע וכלב מן המרגלים היו, ומפני שספרו בשבחה של ארץ ישראל, נחלו שני עולמים... מה שכר נטלו שכל המרגלים מתו במגפה, והם ניצלו. ולא עוד אלא שנטלו חלקם, וחלק המרגלים בארץ, דכתוב ויהושע בן נון וכלב בן יפונה חיו מן האנשים מאי חיו?, חיו מחלק המרגלים כדאיתא בסוטה, הה"ד מות וחיים ביד לשון ואוהביה יאכל פריה".

איתא בספר אורחות חיים (פרק עג) "וכל מי שיעור משנתו וישתדל לעלות לארץ ישראל אסור למנועו, חובה גדולה הוא עושה. אבל מי שיש בלבו יראת שמים הוא מסעדר ומשלים חפצו ותאותו, ששכר מצוה מצוה, וכל המעכבו אינו זוכה ומקבל פני שכינה".

הנה המהר"ם חגיז (בספר שפת אמת) כותב קשות כנגד אלו שעזבו את ארץ ישראל במזיד מלבם, והציאו דבות רעות עליהם, וכתב בדבריו שיהיה משפט מיוחד על אנשים כאלו שחטאו בגלות באותו חטא שחטאו המרגלים עי"ש בכל דבריו וז"ל בא"ד "וגם מה שאתם אומרים מה לנו ולא"י, מאחר שכבר ה' השליך אותנו משם, אין לנו עוד ארץ ישראל, כארצות העמים שאנו יושבים שם שקטים ושאננים כעובד אלקים כאשר לא עבדו, מקרה אחד ומשפט אחד לכולנו, ומה לנו ולצרה הזאת שבני א"י יהיו יושבים שם, ואח"כ שיבואו לקחת את ממונינו לפדיון נפשם על זה. ידעו כי הנה יום לה' צבקות על כל גאה ורם וגו' בקומו לערוץ הארץ וגו' חי אני נאם ה' אלקים אם לא ביד חזקה ובזרוע נטויה ובחמה שפוכה אמלוך עליהם והוצאתי אתכם מן העמים וקבצתי אתכם מן הארצות אשר נפוצותם ביד חזקה ובזרוע נטויה ובחמה שפוכה והבאתי אתכם אל מדבר העמים ונשפטתי אתכם שם פנים אל פנים כאשר נשפטתי את אבותיכם במדבר ארץ מצרים שבאמת פסוק זה מורה שהמשפט הזה אשר לעתיד יהיה נשפט עם בית ישראל הוא על הוצאת דיבת הארץ ויושביה רעה אל אביהם כמו שפרשנו שהנוגע בכבוד הארץ ההיא מחלל כבוד אביו שבשמים וכמו שמשפט דור המדבר היה על זה כן אשפט אתכם נאם ה' אלהים והעברתי אתכם תחת השבט שתהיו כפופים לי ולמוסרי והבאתי אתכם במסורת הברית שמסרתי לכם וברותי מכם המורדים והפושעים מארץ מגוריהם אוציא אותם מארץ גלותם ואמיתם במדבר ואל אדמת ישראל לא יבואו וכתוב לא יבא בלשון יחיד יען באמת ה' הוא היודע כי תל"י רובא דרובא דמנכר בקהלות ישראל כל הגולה צדיקים הם ורצו עבדיו את אבניה ואת עפרה יחוננו (הגהת המלקט: היינו שישתדלו לעלות לא"י מיד כשיש יכולת בידם), ואם יש בידם יכולת לעלות ואינם עולין הוא מפני חסרון ידיעתם בגדולות הארץ ותועלתיה והרי אלו שוגגין ולא מזידין אכן על אותן המזידין שיודעים את רבונם ומכוונים למרוד בו ושתו בשמים פיהם ולשונם לשון אפעה תהלך בארץ נגד ה' ונגד משיחו כאשר באזני שמעתי לקצת טפשים וחצופים אשר בזדון לבם בעושרם אמרו אם יבוא...".

ועי' בגמ' (סנהדרין קי ע"ב) ש"עשרת השבטים אין להם חלק לעולם הבא שנאמר "ויתשם ה' מעל אדמתם באף ובחימה ובקצף גדול, בעולם הזה,

וישליכם אל ארץ אחרת לעולם הבא. דברי רבי עקיבא", וכתב רש"י טעם הדבר "לפי שספרו בגנות ארץ ישראל" והוא נורא למתבונן האין בכל כך קלות נאבד מהם חלקם לעוה"ב ע"י סיפורם בגנות א"י, ועי' גם בחידושי הר"ן (שם) שכתב "מפני שסרו מאחרי ה' וספרו בגנות א"י".³⁹

ואיתא בגמ' (קידושין לט) "כל האומר אין ערלה בחו"ל לא יהא לו נין ונכד משליך חבל בגורל בקהל ה'" וכתב ע"ז הפנים יפות (פר' קדושים) בזה"ל "דהיינו שהם אומרים שאין ענין ערלה שהוא לברר מן הרע שבו בחו"ל אלא בא"י לבד, א"כ הם מוציאים שם רע על ארץ ישראל שהוא גרוע מחו"ל, ובאמת אין הדבר כן שכיון שפגמה האדמה אין לחלק בשום מקום, והוא כענין חטא המרגלים שהוציאו דיבת הארץ ופירותיה והיה בעונה שלהם שלא היו לבניהם חלק בגורל הארץ, כמו כן קללם שלא יהיה לבניהם חלק בגורל ה' ועיקר הטעם... שהרע החיצוני הוא נאחז ומתגרה דוקא במקום קדושה, כענין מת ישראל מטמא יותר מהאומות, וכן טומאת זיבה וכיוצא בה, מטעם שאין החיצונים מתדבקים אלא במקום קדוש".

והג"ר ישראל מסאלנט כתב מכתב הדרכה לאחד שהלך לבקר באה"ק בזה"ל "במה שנוגע לתהלוכת הארץ ויושביה" כעת... יפלט נא הנהגתו **לבד ידע מאומה לא שבח ולא גנות ח"ו** עד אשר יהיה בבואו לשלום לביתו כאיש אשר לא היה באה"ק במה שנוגע לתהלוכת החיים, **כי בל"ז ברוב דברים** (וגם לשבח) **לא יחדל כו'**, ואל יתן אומן בנפשו כי ינצור שפתיו. לזאת יחתור בכל עוז לבל ידע מאומה לספר זולת אם יש דבר אשר ידרשו ממנו גבאי דאה"ק להשקיף עליה, ידידו דו"ש ישראל".

בספר עובדות והנהגות לבית בריסק הביא בשם הרב פנחס ביברפלד שליט"א ממה שרשם שאמר לו מרן הגר"ז זצ"ל וז"ל "צריך אני לנסוע לחו"ל וירא אני שבאם ישאלוני שם אנשי המקום על המצב פה בארץ פן אכשל בחטא הוצאת דיבת הארץ".

³⁹ ובספר ארץ חמדה הוסיף מה שאמרו חז"ל האספסוף "סרו מאחרי השם (שבת קטז). ושם כתב רש"י ד"ה מאחרי ה': וכו' התאוו האספסוף תאוה להתרעם על הבשר". כן כאן בענין א"י אמר כלב בן יפונה: "אך בה' אל תמרודו" (במדבר יד, ט) ומפורש כמה פעמים ביהושע פכ"ב, שהנוטש את א"י הוא כמו מורד בה'.

בספר אגרות דעת (אגרת ריז) כתב הג"ר ישראל אלי' ווינטרויב זצ"ל במכתב למי שירד מא"י לחו"ל בזה"ל "אבקש ממך כאן, שא"י היא מקומם של ישראל, וסגולת החן מקום על יושביו נאמר ביחוד עליה... על כן (למען ה') לא ידברו ח"ו סרה עליה ביציאתו והיותו שם (עיין תהלים... וימאסו בארץ חמדה וירגנו באהליהם, וההמשך שם נורא) וכבר כתב הגר"א ז"ל במכתבו הידוע לאנשי ביתו כשהלך לא"י "שהוא חמדת על העליונים ותחתונים" וח"ו לזלזל בזה".

בספר בקודש פנימה איתא על הגה"ק מבעלז זצ"ל בזה"ל "חדרת קודש וחיבה יתירה רחש מרן לכבודה של א"י. בפעם הראשונה שהצלחתי להשיג בוודאות תפוחים מתוצרת חדשה מגידולי א"י, ובישלתי מהם הלפתן, פנה אלי מרן ושאלני אם אלו מא"י, בהזדמנות זו יכולתי להשיב בבטחה, כי אכן פירות אלו מא"י ללא ספק. אך כאן יצא מרן מגדרו ושאלני שאלה שלא שאל אף פעם, "מנין לך זאת" השבתי לתומי כי הדבר ניכר עליהם שהם קטנים וירוקים (כי קאמר, בשנים ההם כמעט לא צמחו פירות בא"י). כששמע מרן מילים אלו, הזדעזע ונחרד, והחל לייסרני בשבט פיו, כיצד העזתי לדבר כך על פירות א"י. לבסוף הורה לי מרן לומר יחד עמו שלש פעמים "ס'איז גרויס, ס'איז שיין, ס'איז ראויט, ס'איז זיס" (הם גדולים, הם יפים, הם אדומים, הם מתוקים), רק אז נחה דעתו הקדושה".

כתב בספר שובי ירושלים בזה"ל "שמעתי שכשהג"ר יצחק שלמה זילברמן החליט לעבור לגור בעיר העתיקה ברחוב מעלות דוד, הגיסים שלו שהיו תלמידי חכמים חשובים תבעו אותו לדין תורה אצל הגר"ש אלישב על כך שהוא מסכן את אחותם ואת האחיינים שלו הגר"ש זילברמן אמר שהוא לא חייב ללכת כי הגר"ש אלישב הוא לא רבו אלא אביו הוא רבו, ובכל זאת הסכים ללכת. בדין תורה הגיסים דיברו ודיברו כמה זה מסוכן, והגר"ש אלישב הפסיק אותם באמצע, ואמר כל זמן שאתם לא מביאים פתק ממפקד מחוז ירושלים שזה מסוכן ואסור לגור שם, מה שאתם אומרים זה לשון הרע על ירושלים". והוא נורא מאוד עד כמה אסור אדם לדבר שום דברי גנות על ארץ

ישראל, אפי' לתועלת, ואפי' לצורך סכנת נפשות, כל זמן שלא ברירא ליה, מה שקאמר הוא אמת לאמתה.⁴⁰

ובספר שבט מישראל (ח"ג, עוד כמה דברים כאן, מקורם מספר זה) כתב "ושמעתי ממרן אדמו"ר שליט"א מקאפיטשניץ שפעם אחת הובא לפני האביר יעקב הרה"ק ר' אברהם יעקב מסאידגורא זי"ע איזה קול קורא שרצו לשלוח לחו"ל בעבור אחד ממוסדות התורה בארץ ישראל וכתבו שם שהמצב בהישיבה קשה מאוד וכמו שידוע שהמצב בכלל בארץ ישראל היא קשה וכו' וצוה האביר יעקב למחוק מילים אלו מהקול קורא באמרו שאין לדבר בגנות ארץ ישראל.

ועוד יותר מזה מובא בספר אביר המלכות (ח"ב עמ' ר"ה) שבחור אחד מתושבי חו"ל בא ללמוד בארץ ישראל ונחלה קשות במחלה קשה, ורצו להחזירו לחו"ל לטיפולים בארץ מולדתו, האביר יעקב לא היה בטוח שבחו"ל ימצאו רפואה למחלתו, והיה חושש שיציאתו לחינם לחו"ל תהיה עוד לחובתו, ואמר הרבי מסאידגורא אם יביאוהו במצב זה חזרה לביתו יוציאו שם דיבת הארץ, ויאמרו כי הארץ הינה ארץ אוכלת יושביה, ונמצאנו מקלקלים, ועל כן אסר בתוקף להוציאו מארץ ישראל.

והרה"ק רמ"ש מבאיאן זצ"ל היה מספר (מובא בקובץ תפארת ישראל גליון סא עמ' י') מזקנו הרה"ק ר' יוחנן מרחמסטריווקא זצ"ל שלא רצה לשתות יין ארץ ישראל משום שלא היה מבין בטיב יין והיה מפחד אולי לא יהנה מהיין ובלבו יחשוב רע על יין ארץ ישראל".

⁴⁰ ומסתבר שמותר לאמר לתועלת "שיתכן כך וכך, ותברר הדבר" כל זמן שלא משתמע שאומר דבריו בדרך ובאופן ברור, רק בדרך שידע מה לברר. ובספר ארץ צלצל כנפים (דף 120) כתב "לדברי הרב מרדכי אליהו ישנו איסור להוציא שם רע על ארץ ישראל אפילו על עפרה ואבניה, זאת לומדים מפרשת בשלח. ישנם אנשים שבאו ממדינות קרות וחס להם בא", וישנם שבאו ממדינות חמות וקר להם בא". לכן אסור לאדם לומר "כמה חם בארץ ישראל" או "כמה קר בארץ ישראל", "כמה קר" מותר לומר, וכן "כמה חם", ובלבד שלא להזכיר את ארץ ישראל, שלא להוציא שם רע על הארץ. זאת לומדים מהגמ' שרבי אמי ורב אסי... וכן בגמ' מסופר על רבי חנינא שכאשר היה הולך בדרך... ומכאן אומר הרב אליהו שאם למשל אדם נוסע בכביש ויש שם מהמורות אסור לומר "כמה הכבישים מקולקלים בא", אלא יאמר "כמה הכבישים מקולקלים", אך לא יזכיר את המילה "בארץ". וממשיך בספר הנ"ל מדברי עצמו כנראה בזה"ל "כאשר מטיילים בחו"ל במקומות נעימים ונוחים קל מאד לאחר שחוזרים לא"י להתרעם על ארצנו. לעיתים רואים מטיילים שחזרו מחו"ל שניכרים בדבריהם לגלוג ולעיתים אף בוז לאתרים בארץ ונופים לעומת מה שראו בחו"ל, דוגמת ההשוואה בין מפל יהודית למפלי הניאגרה, וכן בין הלחות בתל אביב לעומת ערים אחרות העולם".

ובספר מאמר מרדכי (עמ' שג) מביא מעשה מופלא מהרה"ק הדברי שמואל זצ"ל מסלאנים שהיה לו קופסת טבק מהרה"ק מקאליסק זצ"ל, שהיה מאוד חשובה אצלו, ותמיד היתה עמו, ולא הניחה מתחת ידו, פעם נעלמה הקופסא וחפשו אותה בחורים ובסדקים ולא מצאו אותה, עד שנלאו מלבקשה עוד, והדברי שמואל הצטער מאוד על האבדה. לימים נקלע אחד מחסידיו ושמו ר' זעליג לידער בבית אחד ממכיריו בארץ ישראל, ולתדהמתו ראה שהקופסה של הרבי נמצאת אצלו, שהלה לא עמד בנסיון ונטלה. ביקש ר' זעליג שיתנה לו ויחזירה לבעליה, ומסרה הלה בידו. שמח ר' זעליג על שזכה להשיב את הגניבה ולהרנין את לבו של הרבי שהצטער על אבדתה.

כשנסע לסלאנים סיפר להרבי האיך נזדמנה לידו, אך לתדהמתו ביקש הרבי ממנו שישאירה אצלו, ולא רצה לקחתה ממנו, ואמר הלא כשיראו את זה אצלי יזכרו שיהודי מארץ ישראל נכשל ולקחו, וזה יגרום שיחשבו רעות על ארץ ישראל "איד" (יהודי), ודימה הענין למה שציוותה תורה וגם את הבהמה תהרוגו, שציוותה תורה להרוג את הבהמה בכדי שלא יאמרו זאת הבהמה שנכשל פלוני עמה".

והאור החיים הקדוש כתב במכתב "ועל ענין ששמעו אזנם כי בירושלם יש חולי בר מינן, מי שאמר כן הוא רשע גמור, לא היו דברים מעולם, קול זה יצא כאן כמשלוש חדשים. ותיכף ומיד עמדתי ועשיתי חקירה ודרישה, ומצאתי שהכל שוא ודבר כזב..." (הובא בספר העליות לארץ ישראל).

בספר אוצר פתגמים ושיחות איתא בזה"ל "כשהגיע הצדיק ר' נחמן מברסלב לארץ ישראל אמר, קודם הגאולה יתגברו המלשינים על ארץ ישראל, ותדעו שכל מי שמדבר רע על ארץ ישראל נתפס למינות ר"ל, ומצוה לעקרו מן השורש, וצריך להתחזק נגדם, ולהתפלל בכוונה עצומה ולמלשינים אל תהי תקוה".

וכתב בתשו' משנה הלכות (חט"ו סוס"י רי"ד) "אלו דברים אשר ראינו להשיב נגד המלשינים על ארצנו הקדושה, וכבר אמר בעל החרדים (הל' אר"י)

הלומד זכות תמיד זוכה ונעשה מרכבה לשכינה, והמלמד חובה תמיד נעשה מרכבה לסט"א ר"ל, טובה הארץ מאד מאד. דושה"ט בלר"נ, מנשה הקטן".

כשאבשלום הרג את אחיו אמנון, וברח אל אבי אמו מלך גשור בחוץ לארץ, אז פנה יואב אל המלך להרשות שובו של אבשלום לירושלים, אמנם דוד הרשה אבל לא רצה לראות את פניו של אבשלום (שמואל-ב יד, כח). אחר כך פנה אבשלום אל יואב בתלונה: "למה באתי מגשור? טוב לי עוד אני שם, עתה אראה פני המלך" (יד, לב).

וכתב על זה הרב משה דוד וואלי (תלמיד חבר לרמח"ל) בספרו (שמואל-ב עמ' שז) "ומתשובתו של אבשלום נראה בפירוש שעדיין טינא היתה בלבו ועומד בקלקולו. שהרי השוה במקום הקדושה, לשיבתו בגשור במקום הקליפה. ועוד גילה דעתו מתוך דבריו שנחשב לו יותר טוב ישיבתו לשם מישיבתו בירושלים וכו'. ומי שמבזה ישיבתו במקום הקדושה זה סימן ברור שעומד בקלקולו ואינו ראוי לישב בתוכה".

ובספרים מביאים על האדמו"ר הזקן מטשארטקוב זי"ע שהיה אוהב ארץ ישראל בכל לבו ובכל נפשו ותמיד איוותה נפשו לעלות לארץ ישראל ולחונן את עפרה, ואף עשה פעמים אחדות הכנות לכך, אך לא אסתייעא מילתא, פעם ראוהו מתהלך בחדרו אנה ואנה מתוך התלהבות עצומה כשהוא אומר "רבונו של עולם מה איכפת לך אם אעלה לארץ ישראל, אני מבטיחך שלא אראה בה רעות, לא אדבר סרה על הארץ, לא אתרעם על שום דבר ממה שיראו עיני, ובלבד שתאפשר לי לעלות אליה ולהתיישב בה".

ואפי' על מצב אנשי המקום מצינו שהזהירו מלדבר על זה, "מרגלא בפומיה דהגר"ח זוננפלד זצ"ל לומר "וראה בטוב ירושלים" לעולם צריך לראות רק את הטוב של א"י, מי שהיה מוציא שם רע אפילו כל שהוא על יושבי העיר הקדושה, היה מוכיח אותו. ואמר כי בשו"ע כתב המחבר שי"ז אלול הוא תענית צדיקים שבו מתו מוציאי דיבת הארץ, וקשה הא כתיב "באבוד רשעים רינה" ותירץ השל"ה שהיו צדיקים עי"ש, הרי שאפילו צדיקים יכולים להיות מרגלים" (בהקדמה לספר טוב ירושלים מובא בספר אם הבנים שמחה פ"ד אות ט"ז).

על האדמו"ר ממודזיץ הגה"צ ר' שאול ידידיה טויב זצ"ל מסופר "בכל עת שהעלה לפניו אי מי מהמקורבים מעניין מצבה הביטחוני הרעוע של ארץ ישראל, הנתונה בידי פרועים ערביים צמאי דם ובחסותם של שלטונות המדט האנגליים, היה רבינו מבטל זאת בידו הקדושה, ומוכיח אותו כמי שמוציא את דיבת הארץ רעה" (ספר משכמו ולמעלה דף תקסג).

ובספר פרי ישע אהרן (עמ' רנט) איתא שיהודי אחד מארץ ישראל התלונן לפני חבריו בקרלין מה שהם סובלים מהערביים בא"י שגונבים ועושים צרות וכו', והרה"ק הבית אהרן מקרלין זצ"ל שמע את דבריו ואמר "דער יוד האט א ניצוץ פון די מרגלים" (היהודי הזה יש לו ניצוץ בתוכו מהמרגלים) עיי"ש עוד.

ובספר וולוז'ין (דף 57) איתא בזה"ל "ועד היכן הגיעה אהבת הנצי"ב לארץ ישראל, מוכיח סיפור מפי עד שמיעה. בין משולחי הישיבה היה משולח אחד בשם רבי ישראל דוד בן ארץ ישראל, בשובו פעם מדרכו שאלו הנצי"ב על חדשות הארץ, חקר ודרש על חיי היהודים שם, והימים ימי התיישבות והתנחלות, ימי תקופת ראשון לציון והמשולח בהשיבו על שאלות הנצי"ב, התחיל להתאונן על המתיישבים והעולים החדשים, והוציא את דיבת הארץ רעה, תוך כדי דיבור הפסיקו הנצי"ב ובקול ספוג כעס פקד עליו מרגל צא מהבית, נבהל המשולח מאוד ובהכנעה רבה שאל רבי מה פשעי ומה חטאי הלא נעניתי לבקשתך, וכל מה שסיפרתי דברי אמת הם. המרגלים השיב הנצי"ב גם הם סיפרו את האמת, אולם אין לדבר רעות על ארץ ישראל.

וכעין זה בספר עירין קדישין (פר' שלח) מובא שפעם אחת דיבר איש אחד לפני הרה"ק מרוזין זי"ע על יושבי ארץ ישראל שאינם מתנהגים בטוב, וגער בו הס"ק מרוזין, ואמר הלא זה עון גדול וקשה יותר מן חטא המרגלים, כי הם שבחו את ארץ ישראל, כמו שכתוב וגם זבת חלב ודבש היא, רק שדיברו על

הגויים עובדי ע"ז שנאמר אפס כי עז העם היושב בארץ, והיה ענשם כל כך קשה, מכל שכן כשמדברים על בני ישראל יושבי ארץ הקדושה.⁴¹

לשבח ארץ ישראל

וכשם שאסור להוציא דיבה על ארץ ישראל, כן מחויב לשבחה וכדאיתא בגמ' (ברכות מח:): "תניא רבי אליעזר אומר כל שלא אמר ארץ חמדה טובה ורחבה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים לא יצא ידי חובתו" וכתב שם רבינו יונה הטעם הוא "מפני שמצינו שנשתבחה ארץ ישראל בזה הלשון דכתיב "אל ארץ טובה ורחבה" וכתוב בפסוק אחר "ואתן לך ארץ חמדה נחלת צבי צבאות גוים", וכיון שמזכיר ברכת הארץ על אכילתו, יש לו ג"כ להזכיר שבחה". וכעין זה כתב המאירי "הואיל והזכיר את הארץ ראוי לו להזכיר בשבחה, ושבח ראשון שיצא מפי הקב"ה על א"י היה בנוסח זה שנאמר "וארד להצילו וגו' אל ארץ טובה ורחבה". והאבודרהם בביאור ברהמ"ז כתב "ארץ חמדה טובה ורחבה, ואנו צריכים לספר בשבח הארץ כדי שישתוקקו לה הנפשות".

להשתדל לחבב ארץ ישראל על יושביה

ולא רק שאנו מצווים לדבר טוב על ארץ כדאי שיתחבב עלינו, אלא גם צריכין להשתדל בפועל לחבב הארץ על יושביה, כמו שהעתקנו לעיל מחז"ל (בבא בתרא כד:): "מרחיקים את האילן מן העיר כ"ה אמה, ובשקמה חמשים אמה" וביארו בגמרא משום נוי העיר. וכתב רמב"ן שלא נאמרו דברים אלו כי

⁴¹ ובהג' שם שאיתא שיש לציון שבספר קול יעקב מהגה"ח ר' אברהם יעקב טייטלבוים זצ"ל (עמ' קג) מביא ששאל ש"ב הגר"פ ביברפלד זצ"ל את הגר"ז זצ"ל מבריסק האם מותר לו לספר לתושבי חו"ל ממה שנעשה בארץ ישראל על ידי השלטון, הרי המרגלים דיברו על ארץ ישראל ונענשו עונש חמור מאוד. והשיב לו הרב מבריסק רק על הארץ עצמה אסור לדבר, אבל על התנועות הכופרים, שהם מסיתים ומדיחים, אין בזה איסור הוצאת דיבה, אלא מחויבים לומר זאת. ובהתבוננות קצת נראה שאין מחלוקת בדבר, דכמו שמותר לספר לשון הרע לתועלת, כמו כן צריכים להזהיר אנשים כשרים ותמימים שלא יפלו בפח, ולא ילכדו ברשת מי שרוצה להכשילם, וזה פשוט, וזה היה כוונת הרב מבריסק. ואזהרת הס"ק מרוזין היה למי שמספר בגנות תושבי א"י בלי שום תכלית ותועלת, רק דרך סיפור ושיחה בעלמא, וזה קשה יותר מהמרגלים.

אם בארץ ישראל, ולא בחו"ל אפילו בעיר שרובה ישראל. וכן כתב המגיד משנה, ורשב"א, ריטב"א, ונימוקי יוסף, וכן כתב הטור (חו"מ סי' קנה)⁴².

וכתב הרמב"ן "פשיטא... שאין תקנה זו אלא בארץ ישראל, אבל בחו"ל אין מן הדין שיעכב ולא תקנו בה כלום. הלואי שתינוול בפני יושביה", כלומר שחז"ל עשו תקנות האיק לחבב ארץ ישראל על יושביה וינעם להם, ולהיפך בנוגע חוץ לארץ שרצו שימאס להם בכל מקום שהם שם.

איתא בגמ' (כתובות קיב) "ר' אבא מנשק כיפי דעכו, ר' חנינא מתקן מתקליה, ר' אמי ורבי אסי קיימי משמשא לטולא ומטולא לשמשא, ר' חייא בר גמדא מיגנדר בעפרה (מתפלש בעפרה) שנאמר כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו".

וכעת נבאר קצת בס"ד "ר' אבא מנשק כיפי דעכו: ופירש רש"י ז"ל מנשק אלמוגים של עץ שהיה מארץ ישראל משום חביבותא דארץ ישראל". וכתב הרמב"ם (הל' מלכים פ"ה הל' י') "גדולי החכמים היו מנשקין על תחומי ארץ ישראל ומנשקין אבניה ומתגלגלין על עפרה וכן הוא אומר "כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו".

ר' חנינא מתקן מתקליה: ופי' רש"י משוה ומתקן מכשולי העיר מחמת חובת הארץ שהיתה חביבה עליו ומחזר שלא יצא שם רע על הדרכים. ובתנחומא (פר' שלח) מפרש כשעלה רבי חנינא הגדול מבבל ביקש לידע אם נכנס לארץ ישראל והיה שוקל אבנים כל זמן שהיו קלות אמר עדיין לא נכנסתי לארץ ישראל כיון שמצאן כבדות אמר אין אלו אלא אבני ארץ ישראל והיה מנשקן וקרא עליהן את הפסוק הזה כי רצו עבדיך את אבניה, וכן הוא בתוס'.

"ה"אלטער" (מסלבודקא) גילב חיבה עזה לאה"ק, הגאון רבי אפרים סוקולובר זצ"ל לימים רבה של רעננה העיד כי באחד הבקרים לפני התפלה ראה האלטער מטייל ברחובה של עיר, והתכופך כמה פעמים לסלק אבנים שהיו מנוחות בדרך. רבי אפרים חשב שכוונתו לסלק תקלה מרה"ר, אבל האלטער

א"ל הרי הגמ' אומרת שרבי חנינא סיקל אבנים מחמת חיבת הארץ וחיזר שלא יצא שם רע על הדרכים" (מוסף ש"ק תשס"ח 43 יתד נאמן).

ר' אמי ורבי אסי קיימי משמשא לטולא ומטולא לשמשא: ופי' רש"י "כשהשמש הגיע למקום שהן יושבין וגורסין וחמה מקדרת עליהן עומדין משם לישיב בצל ובימי הצנה עומדין מן הצל ויושבין בחמה כדי שלא יוכלו להתרעם על ישיבת ארץ ישראל".

ובשור"ת הר"י מגאש (סימן ל"ט) כתב בזה"ל "מחמת חביבותא דארעא דישראל עלייהו וכו' כי הוו יתבי בשימשא וקא מתחממי מחמת שמשא וקא מצטערי הוו קיימי לטולא: כי היכי דלימטי להו רווחא מההוא טולא וכו' ומטיא להו הנאה מארעא דישראל, ומתחדש להו בה שמחה בכולהו עידנא" (הובא בספר ותורתו יהגה).

והבן יהוידע שם כתב וז"ל "לכך היו ר' אמי ור' אסי מקדמים לקום ממקום זה שתגיע אליו השמש למקום טולא, כדי שלא יבא אחד מן התלמידים לומר על המקום ההוא לא טוב, ונמצא מוציא דיבה על חלק קרקע שבארץ ישראל. ומכאן ילמוד האדם מוסר השכל לשמור פיו ולשונו לבל יוציא מפיו שום דיבור לא טוב לגנות, אפילו אמה אחת מארץ ישראל, הן מצד האויר, הן מצד קור, וחום, הן מצד הפירות, והן בענין הבנין, וכיוצא. ואפילו בעת חורבנה שהיא ביד הגוים והבתים הם של הגוים, כדי שלא יהיה בכלל מוציא דיבה על ארץ ישראל".

כאשר שב בנו של הגאון רבי ברוך בער לייבוביץ זצ"ל לחו"ל מלימודו בישיבת חברון שבארץ ישראל, יצא עם אביו ומספר תלמידים לטייל קמעא. בדרך סיפר הבן על מזג האויר הנפלא השורר בא"י. הגיב אחד המלומים ואמר שדוקא בימים אלו קיבל מכתב מהוריו "שבקיץ זה שורר חם כבר בא"י. היסה רבי ברוך בער באומרו "אסור לדבר בגנות א"י" (הרב הדומה למלאך, הובא בגליון איש לרעהו).

כשהתאווש הג"ר בן ציון אבא שאול זצ"ל ממחלתו בעוד ידו משותקת חידש את אמירת שיעוריו בישיבה. פעם ביום חורף קר וסגרירי, אמר לו אחד

התלמידים "הקר נורא" אסגור לרב את המקטורן, ארכוס הכפתורים, סירב רבי בן ציון לכך. תמה התלמיד "וכי לא קר לרבינו".

השיב לו: ... אמרת שהקור נורא, וזו הוצאת דיבה על הארץ, ארץ הקודש. ואם אסכים, אביע בכך הסכמתי לדברך. אני מעולם לא אמרתי שחם או קר בחוץ, ארץ ישראל נפלאה ואין כאוירה. ובמיוחד ירושלים עליה נאמר שהיא יפה נוף משוש כל הארץ ופירש המלבי"ם שאקלימה משובח ומובחר.

הפטיר רבי בן ציון: תוכל לומר שחם לך או קר לך, אך אל תאמר שקר החוץ, בודאי לא שקר נורא" (יגילו במלכם, הובא שם).

מסופר (בקובץ התורה ניסן תשע"ב גליון ע"ג עמ' לט) שרבה דירושלים הגר"ח זוננפלד זצ"ל הקפיד מאוד משבא לארץ ישראל שלא יאמרו בניגון של תלונה 'עס איז הייס', או 'עס איז קאלט', (חם פה' או קר פה'). משום שיש באמירות כאלו משום חשש מספר לשון הרע על ארץ ישראל, ורק אפשר לומר 'מיר איז הייס' או 'מיר איז קאלט' (חם לי, או קר לי).

כתב בספר תבאמו ותטעמו בזה"ל "הגר"מ שפירא ז"ל סיפר שנזדמן לו לנסוע עם הרבי ר' מאיר"ל מאמשינוב ז"ל למירון בל"ג בעומר, בדרך היה מאד מאד חם, עד כדי בלתי נסבל. אחד החסידים שישב מאחור סנט שחם עד כדי שא"א יותר. הרבי הסתובב אליו ואמר לו, **מצדי תפשוט את בגדיך, רק אל תאמר כך**, פה זה א"י פה טוב".

הבן איש חי נשאל על ידי יהודי המתגורר בצפת (שו"ת תורה לשמה, סימן תיח). שאל השואל: במרחק שעות מביתו יש מקום ובו פרדסים עם "פירות חשובים טובים ומתוקים ומשובחים במאוד מאוד", האם ללכת לשם כמה ימים בזמן עונת גידול הפירות בכדי לאכול מפירותיהם הטובים, או שיש בכך "איזה פקפוק ממידת חסידות ללכת ממקום למקום מהלך איזה שעות בשביל אכילה והנאה של מותרות הגוף... או דילמא שרי גם לפי מידת חסידים [משום] חיבוב ארץ ישראל, כי הפירות הם של ארץ ישראל, ויש מצוה בהליכה לשם לאכול מפירות החשובים של ארץ ישראל"?

תשובת הבן איש חי: הדבר מותר ו"גם לפי מידת חסידים לית בהא פקפוק וחשש". וראיתו מהגמרא (ברכות מד, א) המספרת על רבה בר חנה שהיה הולך לגינוסר לאכול מפירותיה של ארץ ישראל. והוא סיכם את תשובתו: "לכן מאחר שגם אתה השואל כוונתך לשם שמים בשביל חיבוב ארץ ישראל ולהודות לה' על הארץ ופירותיה הטובים, לך לאכול בשמחה, והכל הולך אחר כוונת הלב".

ירושלים עיר שחברה לה יחדיו

אחר שהארקנו בענין מעלת ארץ ישראל, וחומר ענין הישוב בה, מן הראו כעת להדגיש העיקר הנקודה של ארץ ישראל, הנקודה המרכזי שלה, והיינו מקום המקדש שמעולם לא זזה שכינה ממנה, וירושלים עיר הקודש עיר של משכן השכינה. כל איש מישראל המשתוקק להתקרב אל ה', צריך שיהיה לו תשוקה עזה לבא לא"י כדאי להתקרב אל השכינה, וכדאי שיהא יכול לפקוד השכינה הקדושה בכל עת וזמן שהוא רוצה, וכדאי שיזכה להיות נשפע מאור קדושת השכינה להתדבק בה, כמו שכתוב "ולשכנו תדרשו ובאת שמה" (דברים יב ה').

ובעזה"ת נכנס אל הקודש פנימה קמעא קמעא, קודם נתבונן על קדושת ירושלים העיר אשר בחר בה ה'. ואח"כ נתבונן בקדושת כותל המערבי להר הבית אשר זכינו לשפוך שיח לפני קונינו קרוב למקום המקדש, זה כמה מאות שנים. ואח"כ נכנס אל הקודש הקדשים מקום המקדש מקום אשר אהה' למושב לו מזמנו של אדם הראשון, ולא זזה ממנה שכינה עד ימינו כמו שכתוב "והיה עיני ולבי שם כל הימים" (מלכים א פ"ט).

כתוב (דברים יב יז-יח) "לא תוכל לאכלל בשעריך מעשר דגנך ותירשך ויצהרך ובכרת בקרך וצאנך וכל נדריך אשר תדר ונדבתיה ותרומת ידך: כי אם לפני ה' אלקיך תאכלנו במקום אשר יבחר ה' אלקיך בו" ואמרו ע"ז בספרי "במקום אשר יבחר ה', זו ירושלים". ובספר לשעה ולדורות איתא שירושלים נקראת בתורה "המקום אשר יבחר ה'" עשרים פעמים! וכן מבואר בפסוקים שעל ירושלים נאמר "לשכנו תדרשו ובאתה שמה" ועי' בהערה.⁴³

⁴³ כתוב (דברים יב יז-יח) "כי אם אל המקום אשר יבחר ה' אלקיכם מכל שבטיכם לשום את שמו שם לשכנו תדרשו ובאת שמה. והבאתם שמה עלתיכם וזבחיכם ואת מעשרתיכם ואת תרומת ידכם ונדריכם ונדבתים ובכרת בקרך וצאנכם. ואכלתם שם לפני ה' אלקיכם ושמחתם בכל משלח ידכם אתם ובתיכם אשר ברכך יי' אלקיך... לא תוכל לאכלל בשעריך מעשר דגנך ותירשך ויצהרך ובכרת בקרך וצאנך וכל נדריך אשר תדר ונדבתיה ותרומת ידך: כי אם לפני ה' אלקיך תאכלנו במקום אשר יבחר ה' אלקיך בו אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי אשר

וכדברי הספרי מצינו במכילתא (פר' בא, ע"פ גירסת הגר"א) וז"ל "עד שלא נבחרה ירושלים היתה כל ארץ ישראל ראויה לשכינה משנבחרה ירושלים יצאת אר"י שנא' כי בחר ה' בציון אוה למושב לו".

וכן מפורש בקרא על ירושלים "העיר אשר בחרתי בה" (מלכים א' ב'). ובמדרש (מדרש רבה איכה כג) אמרו על פסוק זה בזה"ל "ר' יהושע בן לוי פתר קריא במקדש אמר להם הנביא לישראל "וזכור את בוראך בימי בחורותיך" זכרו את בוראכם עד שבחוריתם קיימין, עד שברית כהונה קיימת שנאמר (שמואל א' ב') ובחור אותו מכל שבטי ישראל, עד שברית לוויה קיימת שנאמר (דברים י"ח) כי בו בחר ה' אלקיך מכל שבטיך וגו', עד שברית ירושלים קיימת שנאמר (מלכים א' ב') העיר אשר בחרתי בה, עד שמלכות בית דוד קיימת שנאמר (תהלים ע"ח) ויבחר בדוד עבדו, עד שבית המקדש קיים שנאמר (ד"ה ב' ז') ועתה בחרתי והקדשתי את הבית הזה, עד שאתם קיימין שנאמר (דברים ז') בך בחר ה' להיות לו לעם נחלה".

וידוע שיטת הרמב"ם (הלכות בית הבחירה ו' טז') "ולמה אני אומר במקדש ובירושלים קדושה ראשונה קדשה לעתיד לבוא, לפי שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה, ושכינה אינה בטלה. והרי הוא אומר "והשמותי את מקדשיכם" ואמרו חכמים "אף על פי ששוממין, בקדושתן הן עומדים" וכן הוא שיטת הר"י בעל התוס' (יבמות פ"ב ב'), יראים, תשב"ץ ועוד.

וכתב הרמב"ם (זבחים יד ח') בזה"ל "נקראה ירושלים נחלה להבאת קדושתה ועמידתה לעולם, ועליה אמר הנביא ונחלתו לא יעזוב. לפי שאמר בתחילת דבריו שהשם בחר בירושלים לשכינתו, ובחר בישראל לסגולתו יתברך, אח"כ אמר שהקב"ה ישמור העם הזה, אשר בחר בו, במקום ההוא אשר בחר בו

בשעריך ושמחת לפני ה' אלקיך בכל משלח ידך" ואמרו כאן בספרי (דברים יב יח) "במקום אשר יבחר ה', זו ירושלים".

וז"ל הרמב"ם (מעשר שני פ"ב) "מעשר שני נאכל לבעליו לפנים מחומת ירושלים שנאמר ואכלת לפני ה' אלקיך במקום אשר יבחר לשכן שמו שם" והפסוק שהביא הרמב"ם הוא דברים (י"ד יב כג-כד) "עשר תעשר את כל תבואת זרעך היצא השדה שנה שנה. ואכלת לפני ה' אלקיך במקום אשר יבחר לשכן שמו שם מעשר דגנך תירשך ויצהרך ובכלת בקרך וצאנך למען תלמד ליראה את ה' אלקיך כל הימים", הרי לנו מל"ז שירושלים הוא מקום אשר בחר בו ה' לשכן שמו שם.

ג"כ, שנאמר כי בחר ה' בציון וגו' כי יעקב בחר לו קה וכו' כי לא יטוש ה' עמו וגו', וביאר גודל מעלתה ואמר זאת מנוחתי עדי עד וגו'".

ואיתא במס' שקלים (פ"ד מ"ב) "וחומת העיר ומגדלותיה, וכל צרכי העיר, באין משירי הלשכה", ואיתא בגמרא (קידושין נד.) דלדעת רבי יהודה "אבני ירושלים שנשרו מועלים בה", ועי' בשו"ת חת"ס (י"ד סי' רס"ד) שכתב שהנותן חומת ירושלים עובר על האיסור של "לא תעשון כן לה' אלוקיכם" כמו הנותן אבני מזבח. הרי שדינו של ירושלים כקרית מלך ונתקדש בקדושת בדק הבית עד כדי כך שמועלין בה (מספר בן מלך).

ואמרו חז"ל "אמר רבי יוחנן כיפה של חשבונות היתה חוץ לירושלים וכל מי שמבקש לחשב הולך לשם למה שלא יחשב בירושלים ויצר, לפי שנקראת משוש כל הארץ וכל השבח הזה למה שהיא קרית מלך רב" (שמות רבה נב).

וידועים דברי החת"ס החמורים על קדושת ירושלים בדרוש הספד על מיתת צדיקים בחורבן צפת (פר' אמר תקצ"ז) וז"ל "אך לפי דברי אליהו זכור לטוב שרעידת הארץ הוא מקנאת ירושלי" נ"ל כי צדיק הוא אלקינו וקנאת ירושלים עשתה זאת כי שם שער השמים עיר שחבורה לה יחדיו שם הר המורי' עקידת יצחק שם שכב יעקב וחלם לו סולם שם הר בית ה' ותל שכל פיות עליו פונים ולא זזה שכינה מכותל מערבי, והנה לגמרי זה מקרוב מאה שנים שמו פניהם לצפת כי שם קבר איש אלקי הרשב"י במירון, והאר"י בצפת, וכל העולים לא"י לא שמו פניהם אלא לצפת וטבריה וירושלים נשכחה לגמרי, והוא עיר שם ה' שמה, שם בזה"ז מצוה לעלות לרגל לירושלים, והוכיח כן בשיל"ת יעב"ץ ח"א, לא שם איש על לב אלא לעלות לצפת להילולא דרשב"י... וצדיק ד' המביט לארץ ותרעד אותיות עדר ירושלים הקודש"⁴⁴.

⁴⁴ וכך מובא בספר מוסד היסוד (ח"ג הערה 81, עמוד 148-149) "הגאון ר' יעקב ליב לעווי, הספדו על מחותנו ר' משה מגיד, סיפר מעשה מזעזע: חודשים אחדים אחרי האסון הנורא של הרעש בגליל בשנת תקצ"ז, נתפרסם במחוזנו בפולין, שהגאון ר' משה מגיד משקלוב, שהיה מכבר מפורסם "דער וועלט מגיד" (המגיד העולמי) יבוא לערוך הספד על הרוגי הרעש, בבית הכנסת הגדול בעיר וורשא. אלפי אנשים מכל ערי הסביבה באו לשמוע את ההספד. גם אני ואחי, אמר ר' יעקב ליב, באנו להספד.

ובספר יזכור אהבתם (דף צח) מסופר על האדמו"ר בעל אמרי חיים מוויזניץ זצ"ל בזה"ל "בתחילה כשהגיע רבינו לחונן עפרה של ארצנו הקדושה דברו ע"ז שיתיישבו בירושלים, והרה"ח ר' שלמה זלמן מוזס ז"ל כבר התחיל לסדר דירה בשבילו. אבל לבסוף קבע משכנו בתל אביב ומשם התיישב בשיכון. חתנו הרה"ק ר' יהודה'לע זצ"ל היה אומר שבכל פעם שהרבי מגיע לירושלים הוא נעשה חולי, משום שעיה"ק ירושלים תובב"א מקפיד עליו על זה שלא התיישב בה".

ומצאתי בזה"ל "ואמר לי אאמ"ר מאוה"ג זצ"ל⁴⁵ כשאני הולך ברחובות ירושלים "שפיר איך די קדושה אונטער די פיס" (מרגיש אני את הקדושה מתחת לרגלי) והוסיף אבל כשהלכתי ברחובות קטמון לא הרגשתי את הקדושה, דברים אלו שמעתי מפיו כמה פעמים" (ספר בית ישראל השלם ח"ח דף מט).

וכבר העתקנו לעיל מהג"ר שלמה וולבה זצ"ל שכתב "חשבתי לוואי כבר הייתי בירושלים, שם יש עוד רוח אחרת, ומרגישים הקדושה, מרגישים אותה בתפילה, כי תפלה ביום חול בירושלים היא כמו תפלה במועד או ביום הדין בחו"ל, מרגישים הקדושה ברחובות קריה, ובכל הרחוב יהודים בעלי צורה גדולי תורה, ילדים נושאי ספרים, גמרות וכו'" (ספר אגרות ומכתבים, אגרת תרנג).

ר' משה התחיל בקולו האדיר והמרעיד: כל ישראל קשורים לשבועה "אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי", ועתה עלינו להעלות את ירושלים על ראש אבלותינו, לשאת הספד מר על שני אלפים הרוגים מאחינו, אנשים ונשים וטף קדושים וטהורים, שנהרגו ברעש שהיה בארץ ישראל. עוד טרם גמר את המילים האלה, פרץ בכי ויללה בוקעת רקיעים, מאת אלפי האנשים שמילאו את בית הכנסת והחצר שמסביב. מאות אנשים ונשים התעלפו, והמגיד הצדיק היה מוכרח להפסיק עד שהוציאו את המתעלפים. אח"כ המשיך "ציון במר תבכה וירושלים תתן קולה", והקריא מכתב שקיבל מאביו הגאון ר' הלל תלמיד הגר"א מירושלים, שבו תאר את האסון האיום ואת מצב שארית הפליטה שרובם הועברו לירושלים בעלי מומין אלמנות ויתומים.

ההספד ערך ארבע שעות ובדבריו אמר ר' משה, שגדולי ישראל בירושלים אומרים שהאסון בא כעונש ע"ז שאנשי הגליל התיישבו בצפת וטבריה, ולא התיישבו בירושלים, הוא דבר דברים נלהבים להגדיל את הישוב בירושלים ועל החובה להשתתף לעזרת הישוב... אנו גם התאכסנו אז באכסניא אחת עם ר' משה וגם שם דבר אתנו הרבה על מצוות ישוב אר"י עפ"י רבינו הגר"א, וגם רמזים עילאיים אמר לנו בקשר לשמותינו ומצוות ישוב אר"י, ובאותה שעה החלטנו אני ואחי החלטה גמורה לנסוע לארץ ישראל ולעלות לירושלים".

⁴⁵ הג"ר ישראל טוסיג זצ"ל אדמו"ר ממאטטערסדארף, רב דשכונת מאה שערים

וכן מהמשגיח הגה"צ ר' יחזקאל לוינסטיין זצ"ל שכתב "דעו כי ב"ה אני מרגיש את עצמי בטוב הבריאות, כי האויר בירושלים הוא מהיותר טובים שבעולם, ואני מרגיש זה" (מכתב נז).

ורציתי להרחיב הדיבור בנקודה אחת שבה רואים קדושת ירושלים בזה"ז באופן נפלא כמו שהיתה בזמן הבית, ומזה נוכל לעמוד על קדושתה באופן כללי, גם בזה"ז, בבחינת תן לחכם ויחכם עוד.

איתא באבות דרבי נתן (פל"ה) "עשרה נסים נעשו לאבותינו בבית המקדש לא הפילה אשה מריח בשר הקודש מעולם, ולא נפגע אדם בירושלם, ולא נכשל אדם בירושלם מעולם, ולא נפלה דליקה בירושלם מעולם, לא היתה מפולת בירושלם מעולם, לא אמר אדם לחבירו לא מצאתי תנור לצלות פסחי בירושלם לא אמר אדם לחבירו לא מצאתי מטה שאישן עליה בירושלם מעולם לא אמר אדם לחבירו צר לי המקום שאלין בירושלם", נאריך כעת בדברי חז"ל "לא היתה מפולת בירושלם מעולם".

עיינ בפ' בנין יהושע שפירש ענין "לא נפלה מפולת" שלא נפלו חומות ע"ש, ובפירוש כסא רחמים להחיד"א שהביא מהריט"ץ כאן שפי' "מפולת: רעש".⁴⁶ ובמקור לדברי הרמב"ם (הל' תענית פ"ב הל' י"ב) שמתענין על "רעש" כתב המ"מ "נראה שזה נכלל בכלל מפולת שהזכרו חכמים".

והנה מצינו שהיה כמה פעמים רעשים גדולים ומפולת בארץ ישראל ובירושלים, מהם הידועים בשנת "תק"כ", ו"תקצ"ז", ו"תרפ"ז", ויש לנו להתבונן בדברי רבותינו בנוגע מאורעים הללו.

בספר שער החצר הביא מהחיד"א (בספרו חסדי אבות ראשי אבות, פ"ה) בזה"ל "דע דבאבות דרבי נתן פ' ל"ה אמרו לא היתה מפולת בירושלם מעולם, וזה שנים רבות ששמעתי בעה"ק ירושלם תוב"ב כי מהריט"ץ בספר מגן אבות כ"י פי' אבות דר"ן פירש שלא היתה מפולת מרעש עד כאן שמעתי. וכן ראינו בשנת התק"ך שבעוה"ר בליל ט' חשון היה רעש בעה"ק צפת"ת, ומתו

⁴⁶ לפנינו במהריט"ץ ליתא, אבל ע"ש שניכר שהיה חסר שם, שוב ראיתי דברי החיד"א בספרו חסדי אבות והובא להלן ע"ש.

ברעש כמה נפשות מישראל וכמדומה כמו קס"ה נפשות, ובלילה עצמה היה הרעש חזק בעה"ק ירושלם תובב"א, והתמידו הרעשים כמעט כל החורף, וברוך ה' שלא אירע שום מפולת אף שהיו רעשים רבים וחזקים ואיש לא נעדר ברוך הא-ל המושיע".

וענין זה שבירושלים אין מפולת מצינו שפסקו כן הלכה ולמעשה, דהנה כתב הרמב"ם (הלכות תענית פ"ב הל' א' ו"ב) "אלו הן הצרות של צבור שמתעניין ומתריעין עליהם על הצרת שונאי ישראל לישראל ועל החרב ועל הדבר... ועל המפולת... על המפולת כיצד הרי שרבתה בעיר מפולת כתלים בריאים שאינן עומדים בצד הנהר הרי זו צרה ומתעניין ומתריעין עליה וכן על הרעש ועל הרוחות שהן מפילין את הבנין והורגין מתעניין ומתריעין עליה".

וכתב בספר פרי האדמה על דבריו "וכן על הרעש וכו': פה עיר הקדש ירושלם ת"ו שנת התק"כ ליל ט' בחשון קודם השחר ג' שעות רעשה הארץ רעש גדול, אמנם לא הוזקו גופי בני אדם, אבל בשעה זו נהיתה רעש זה גם כן בצפת ת"ו והמית קרוב קס"ב בני אדם, ובתוכם הר' החסיד כמהר"י פאראג' ובנו. ועיין בספר בגדי כהונה דף ק"א עיי"ש ועשינו פה עיר הקדש הספד שבוע אחת ובכי גדול. אמנם לענין תענית לגזור ראיתי בכת"י של מהר"י בואינו ספר שלחן מלכים בשו"ע או"ח סימן תקע"ו דין ד' שכתב ועיין במסכת אבות דרבי נתן דבירושלם לא נשמע מפולת מעולם, כנראה דסמכו על זה שלא לגזור תענית צבור על הרעש בירושלם, ומפולת ורעש חדא היא כמ"ש הרב המגיד בדין זה דנכלל בכלל מפולת וכו'. ובפירוש מגן אבות כת"י למהריט"ץ באבות דרבי נתן כתב שלא היה מפולת וכו' כדי שלא יסתכנו וכו' ושאר בפי', אמנם בסוף כתב כל זה היה נעשה נס לנו בזכות בית המקדש, ואותם הצדיקים. ואמרו לי שכתוב בספר יוסיפון בן גוריון שבימי טורודוס וכו' היה רעש גדול, ואפשר דלא מיירי בירושלם, ועיין בספר מאירת עינים (חלק קול א-להים דף ג'-י'), ה' יצילנו. אמנם אנו מקטנותינו כך קבלנו ולא נשמע ולא ישמע שהזיק מפולת או רעש לגופי בני אדם בירושלים..."

ובספר נהר פקוד (מנהג ירושלים, הל' תענית א"ב) הביא דברי פרי האדמה להלכה, והוסיף דברים נוראים, וז"ל "בירושלם אין גוזרין תענית על

המפולת וכו': אמר המחבר, הגם כי הא דלא הזיק מפולת בירושלם מעולם הוא ממעשה נסים והכי שנוייה באבות דר"ן פ' ל"ה דאחד מיר"ד נסים שהיו בירושלם דלא הזיק מפולת בירושלם וא"כ איכא למימר דאין לסמוך על הנס במקום סכנה, ובפרט האידנא בעת חרבנה דחסרנו כל טוב. כי ע"כ כתבו דהך נס דמפולת עודנו עומד בתקפו עד היום וכמ"ש הרב פרי האדמה ז"ל דמעולם לא נשמע דהזיק מפולת לגופי בני אדם מעולם ובזה פירש כוונת הכתוב שבחי ירושלם את ה' והביא דב"ק עט"ר מרן אבא ז"ל בספרו שער החצר סי' שמ"ג יעו"ש, באופן דנס גלוי ומפורסם כזה סומכים עליו שלא לגזור תענית על המפולת.

וגם אנחנו בעינינו ראינו זאת בעיקר"ת ירושלם תובב"א בכמה וכמה שנים זאח"ז שהיתה מפולת בירושלם מריבוי הגשמים ומתרועעים הבנינים הישנים ונופלי' לארץ לגלים והרים תלולים, ואירע שפעמים רבות נפלו הבתים האלה באישון לילה ואפלה ובני אדם ישנים בהם והקב"ה יתעלה ויתרומם שמו לעולמי עד מסבב הסיבות ונפלאות לבלתי יוזקו הגופות בני אדם בשום אופן, ב"ב ושאב"ב, וכולם ניצולים בדרך נס ועינינו ראו הנסים האלה גלוי לכל, לא פעם, ולא שתיים, נוסף על מה שסיפרו לנו זקני הדור כזאת ויותר מזאת, ברוך המפליא חסדיו עם בריותיו, וברוך שבחר בירושלם, ובארצו הנבחרת ומקודשת, הוא ברחמי ישיב שבותה ויבנה חרבותיה, ספרו מגדליה, יקים את סוכת דוד עבדו הנופלת, תגל ערבה ותפרח כחבצלת כיר"א".

גם הגר"ח פאלאג"י בספר ארצות החיים (שער ב סי' נב) ציין לדברי הפרי האדמה הנ"ל, וכתב בזה"ל "בירושלים אין רעש ואם יש אינו עושה שום נזק".

גם בספר כף החיים (סי' תקע"ו סקכ"ו) הביא דברי הפרי האדמה להלכה למעשה והוסיף בזה"ל "שבשנת תרפ"ז י"א לחודש תמוז היה רעש גדול בירושלם ובכל סביבותיה ונהרסו כמה כתלים ומהם נתרועעו והיה ניסים ונפלאות שלא נפקד אחד בירושלם רק בכפרים נעשה הריסות גדולות ומתו כמה עכו"ם לתפ"ץ וה' שמר ישראל והיה פלא בעיני הרואים והאמינו בה' גם ההולכים על פי הטבע והעידו כי יד הי עשתה זאת".

וז"ל החפץ החיים (ליקוטי מאמרים ומכתבים מאמר י') בנוגע אותו רעש בשנת תרפ"ז "הנה זה מקרוב נבהלנו ונרעדת לשמע השמועה הנוראה, ע"ד רעידת האדמה בירושלים עיה"ק, אף שבמשך הרבה תקופות שעברו היו כמה רעידות בארץ ישראל, אבל מ"מ רעידה כזו לא היתה כמותה, ובפרט בירושלים עיה"ק גופא לא קרה מעולם רעידה, לבד בימי עזיהו מלך יהודה כשנכנס למקדש להקטיר קטרת כמבואר בחז"ל... וא"כ הלא תמיה גדולה היא מפני מה הוריד הקב"ה עונשים נוראים כאלה על הארץ, ומה גם הרעש הנורא בירושלים עיה"ק שחרבה נפצעו ונהרגו, ואפילו הרבה מאב"י שלא נגעה בהם הרעה ב"ה גם הם הלא היו למחוסרי לחם עי"ז אלא המבין יבין..."

"שנת תרפ"ז נחקקה בדפי ההיסטוריה כשנת סבל ותלאה לעם היושב בציון, באותה שנה נזדעזעה ארץ ישראל בשמונה עשר רעידות אדמה. למרבה הפלא בכל הרעידות לא נהרג אף לא יהודי אחד ויהי לנס, וכעדותו של הגאון רבי חיים יעקב סופר זצ"ל בספרו כף החיים או"ח סי' תקעו... רעידה נוספת ארעה באותה שנה ב"ז באלול בה נהרגו מאות ערבים בשכם, יהודי ירושלים שנתקפו במתח וחרדה נסו בקול בהלה לעבר "הדייטשע פלאץ" (השטח הגרמני) שהיה מגרש פנוי רחב ידיים רחוק מבתים ומבנים מסוכנים ושהו שם כל אותו היום, ושוב נגלו לעיני כל חי רחמי ההשגחה על כלל ישראל ומבני ישראל לא מת אף לא אחד" (עולמו של חסיד).

ובפאת השלחן (בפתיחה אגרת מרבי ישראל משקלוב זצ"ל) מספר על רעש האדמה הגדול שהיה בשנת תקצ"ז "אוי לי אם אמר ביום כ"ד טבת שעבר לעת מנחה בא רעש גדול ונורא מאת המביט לארץ ותרעד, ופה ג"כ הזיק לכמה בתים וחצרות וכל העיר פחדה, אבל תלב"ה לא הוזק שום אדם ובשכם נפלו בתים וכל החנויות ונהרגו כמו ששים נפשות, אך בגליל הקדש אהה כי נהפכו צפת וטבריה כמהפכת, נפלו ונהרסו כל הבתים וכל הבתי כנסיות דק"ק ספרדים ודק"ק חסידים ושלנו ק"ק פרושים נחרבו ולא ניכר שום בית ורחוב או שוק, עוד גם חומת טבריא נפלה, ואש יצאה מים כנרת ויצף הים על העיר. מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה ואבכה את חללי בת עמי כי נהרגו מכוללנו ערך מאתים נפשות... ומכולל חסידים נהרגו בעוה"ר יותר ויותר והנשארים לחיים

יש ק"ן נפשות מוכים ובעלי מומיו חסרי יד ורגל, ומכולל ספרדים נהרגו רובם בעוה"ר...".

ובספר אבירי בבל כתב אודות רעידת אדמה בירושלים בערך בשנת תרמ"ב "גדולי המקובלים שבאותו דור אמרו כי הסימן שאכן רעידת אדמה זו הגיעה מצד הקדושה מעובדה נפלאה זו שאף יהודי לא נפטר בה מתוך מאות נכרים" (ועי"ש).

ועומק כל ענין זה ביאור הגר"ח סופר שליט"א עם דברי הרשב"ץ, דהנה עוד אמרו חז"ל במס' אבות (פ"ה מ"ח) "עשרה נסים נעשו לאבותינו בבית המקדש... עומדים צפופים ומשתחווים רוחים, ולא הזיק נחש ועקרב בירושלים מעולם, ולא אמר אדם לחברו צר לי המקום שאלין בירושלים" וכתב ע"ז הרשב"ץ ז"ל בביאורו מגן אבות (שם) "עומדים צפופים ומשתחווים רוחים: והגידו לי כי בבית הכנסת של ירושלים הם נכנסים כל הקהל והוא מתמלא מהם, וכשעולין לרגל מכל הסביבות נוספים יותר משלש מאות והכל נכנסים שם בלא דוחק ועדיין נשארה הקדושה בה".

ועל דברי הרשב"ץ הללו כתב הג"ר שריה דבליצקי זצ"ל "וכחזיון הזה ראינו גם כן בזמן שהיה השטח ליד הכותל המערבי מצומצם בשנים הקודמות, איך בחגים וברגלים ובפרט בחג השבועות בבקר שהיו מתפללים שם שחרית ומוסף קהל רב מאד מאד, ואף על פי כן לכולם היה מקום, אף שהמקום היה דחוק מאד" (משוש כל הארץ דף 29).

והרשב"ץ עצמו ביאור הדברים ביתר שאת בשו"ת תשב"ץ (ח"ג סי' ל"ז) וז"ל "עוד כתבת כי מה שהיה הנס שלא הזיק נחש ועקרב בירושלים ושלא אמר צר לי וכו'... והנס היה מעין ימות המשיח שנאמר "ושעשע יונק על חור פתך" ואין ערוד ממית אלא חטא ממית כמ"ש ר"ח בן דוסא בפ' אין עומדין (לג)... עוד כתבת כי הנס שעומדים צפופים כו'... והנס היה ג"כ דוגמא לימות המשיח שנא' "עוד יאמרו באזניך בני שכוליך וכו' הרחיבי מקום אהלך" כמ"ש בילדמנו בפ' צו, ובב"ר פר' יתרו ובכ"מ שיש גילוי שכינה מחזיק את המרובה",

ולפ"ז נראה מה שעדיין נשאר נס זה דוקא מכל שאר נסים שזהו לחזק על הגאולה השלישית שיהיה במהרה בימינו.

וזה ביאור דברי הרשב"ץ בתשובה אחרת (חלק ג' סי' ר"א) שהאריך להוכיח שקדושת ירושלים ומקום המקדש לא בטלה, ובסוף דבריו כתב בזה"ל "ויש סמך וראיה שקדושת המקדש והעיר קיימת, שעדיין הם עולים לרגל מצרים ושאר ארצות... ואמרו כי עדיין נשאר מהנסים שהיו בירושלים שלא אמר אדם לחבירו צר לי המקום כי בבית הכנסת שבירושלים הם צריכים לאנשי המקום כל השנה ומתמלאת פה אל פה בעת התקבץ שם בחג השבועות החוגגים יותר משלש מאות איש כולם הם נכנסים שם ויושבים רווחים כי עדיין היא בקדושתה וזה סימן גאולה שלישית", ולכא' תמוה סוף דבריו "וזה סימן גאולה שלישית" מה ענין זה לכל התשובה שבא להוכיח שעדיין מקודש ירושלים ומקום המקדש מזמן הבית, ולא מצד קדושה העתידה, אלא כוונתו שהיות שקדושה זו של ירושלים בזמן הבית היה כבר נעוצה בקדושה העתידה לבא, לכן השאיר הקב"ה בזמן הגלות באופן נגלה ידים באמונת הגאולה העתידה.

ויש לציין לדברי התפארת ישראל על המשנה (אבות ה, ה) "ולא הזיק נחש ועקרב בירושלים מעולם, וספרו לי ב' בני תורה דאתו מהתם זה שלא בפני זה דגם עכשיו לא נשמע שניזק אדם שם מאלה, רק לעתים רחוקים, והדא הוא דתנינן והשמותי את מקדשיכם בקדושתן הן אף כשהן שוממין", וזה מתאים מאוד עם דברי התשב"ץ שגם קדושה זה שייך לימות המשיח, ולכן עדיין קיים, כמו הנס של עומדים צפופים וכמו שנתבאר בס"ד.

והנה מדברי האבות דרבי נתן שאנו דנים בה, מבואר שהוא כפירוש והרחבה לדברי התנא במס' אבות הנ"ל, ושניהם באים לבאר הנסים שנעשו בבית קדשינו ותפארתינו, וז"ל הגר"א ווינטרויב זצ"ל (בהסכמה לאדר"נ נ"א) "ידוע לכל הלומד אפ' קצת באבות דר"נ רואה הוא דהיחס אל משניות אבות, הוא כברייתות ותוספתות המבארות את הקצר והסתום במתני'".

וא"כ מסתבר לאמר לפי דברי הרשב"ץ שנס זה שאין מפולת בירושלים שעדיין קיים בזה"ז, הוא מאותו יסוד של נסים אחרים של המשנה שעדיין מתקיים בירושלים, וכמו שביאור הגר"ח סופר שליט"א וז"ל "ומפורש יוצא (מדברי התשב"ץ הנ"ל) שהנהגה בירושלם עיר הקדש והמקדש היא הנהגה מעין הנהגת ימות המשיח, ולפי זה מובן היטב מדוע אין רעידת אדמה שולטת בירושלם, כי ירושלם מונהגת כהנהגת ימות המשיח, ושם אין לא צער ובכיה וספיקת כף ואנחה של שמים, ולכן נמי אין התולדה הנולדת מזה דהיינו רעידת אדמה, כך נלע"ד בס"ד בדרך אפשר אם יוכשר ודוק".

כותל המערבי

בספר דעת תורה (דברים ל"ג כ"ג) מהמשגיח ממיר הג"ר ירוחם לובביץ זצ"ל איתא בזה"ל "לפנים בישראל היה בעיניהם תואר ארץ ישראל וזכרונה כזכרון דבר של קודש קדשים. זכורני כשהייתי ילד בן שש וכשבא אורח מארץ ישראל איש משולח לאסוף כסף בעד קופת רמבעה"נ, ולא ידענו אפילו טיבו של האיש ההוא, והיה די לנו כבר כי אמרו עליו בהעיירה כי מארץ ישראל בא, והיו מכנים וקוראים אותו בשם "יהודי של כותל מערבי", לא אוכל לצייר לכם את ההדרת הקודש בהבטתנו עליו, היינו ממש מנשקים כנפי בגדיו כמנשקים דבר שבקדושה".

ובספר לעבדו בלבב שלם איתא "פעם הגיע לארץ ידידו (של הג"ר זיידל אפשטיין זצ"ל) המשגיח דלייקווד הגה"צ רבי נתן וואכטפויגל, רבינו שאל אז את אחד מתלמידיו לאיזה צורך הגיע המשגיח לארץ, והשיב התלמיד שאינו יודע. אמר לו רבינו, אומר לך, רבי נתן בא לומר לשכינה שלום לך אחותי" עכ"ל, נפלא מאוד עד כמה הבינו גדולי ישראל שכדאי לבא מארץ רחוקה לדרוש השכינה כמו שכתוב "לשכנו תדרשו", ולאמר שלום להשכינה הקדושה השורה אחר כותלינו עד היום הזה. ועל אחת כמה וכמה על אלו שזכו לשוב ולהתקבץ בארצינו הקדושה, ודרים סמוך ונראה למקום המקודש ביותר, עליהם לשום לב לגודל הזכייה שיש להם.

וכדאי להעתיק בענין זה מה שמסופר על האדמו"ר מוויזניץ זצ"ל ה"אמרי חיים" בזמן מלחמת ששת ימים "וביום רביעי, היום השלישי למלחמה, משנודע לרבינו זצוק"ל שנכבשה העיר העתיקה והכותל המערבי שוחרר, נתרגש מאד, (איה הסופר שיכול לתאר את התרגשותו) פרץ בבכי... ואח"כ התחיל לרקוד וכל מי שרק נכנס לחדרו אמר לו בהתרגשות "הכותל בידינו"... ושינן פעמים רבות, רק שלא יאמרו "כוחי ועוצם ידי" וידעו שהכל בא מכוחו של הקב"ה. אחרי זה, באה ידיעה לרבינו זצוק"ל, שכבר התפללו מנחה ליד הכותל, רבינו זצוק"ל, קם מיד ממטתו (תוך כדי התרגשות עצומה שאינה ניתנת

לתאר) וצוה לקרוא לחדרו פנימה כל מי שרק נמצא, והתחיל לרקוד כשסביבו הקהל, את הנגון "והביאותים אל הר קדשי וכו'", וצוה להביא יי"ש ומזונות וההרקדה נמשכה במשך שעה ארוכה. יצא לגזוזטרא ושם המשיכו לרקוד בניגון "בנה ביתך כבתחילה", וצוה לקרוא פנימה לכל מי שעבר ברחוב... ('אז נדברו', התאחדות תלמידי ואברכי ויז'ניץ, גליון מס' 12-13 סיון תמוז תשל"ט עמ' כב'-כד').

ועוד עליו "משנה מרץ הוזרם לקרבו בשנים האחרונות, לאחר מלחמת ששת הימים ושחרור הכותל המערבי, אליו המה והשתוקק בכל עת, והתקשרות והתדבקות מיוחדות במינן היו לו עם המקום שמשם לא זזה שכינה מעולם. מיד עם היוודע דבר שחרור הכותל קפץ מכסאו וכשדמעות חונקות את גרונו רקד ושר והודה לקב"ה, ובהזדמנות הראשונה נסע לשם. פגישתו אז עם הכותל היתה רבת הוד ומורא, תחילה התעלף ואחרי כן נפל אל הכותל בבכי גדול ושפך שיחו לפני קונו בהתרגשות עצומה. לאחר אמירת מזמורי תהלים בצבור יצא במחול, כשהפסוק "והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפלת" מושר בפיו בהתלהבות ובדמעות שמחה (זהרי חמ"ה, בעל "אמרי חיים" מויז'ניץ, עמ' 58).

ענין זה וחשיבתה של כותל המערבי חוזר ונשנית בדברי רבותינו הקדושים, ונשתדל בעזה"ל להעתיק מבאר מים חיים של רבותינו בענין זה, ובעיקר הנוגע למטרת הקונטרס, שהוא עד כמה רואים ושייכים הדברים גם לזמנינו.

שלמה המלך בעת חנוכת בית המקדש (מלכים א פ"ח- פ"ט) התפלל תפלה נוראה על הבית וז"ל הכתובים שם "כָּל תְּפִלָּה כָּל תַּחֲנָה אֲשֶׁר תִּהְיֶה לְכָל הָאָדָם לְכָל עַמֶּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִדְעוּן אִישׁ נִגַּע לָבָבוּ וּפָרַשׁ כָּפָיו אֶל הַבַּיִת הַזֶּה. וְאַתָּה תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם מִכּוֹן שִׁבְתְּךָ וְסִלַּחְתָּ וְעָשִׂיתָ וְנָתַתָּ לְאִישׁ כָּכָל דְּרָכָיו אֲשֶׁר תִּדְעַת אֶת לָבָבוּ כִּי אַתָּה יִדְעָתָ לְבַדְּךָ אֶת לָבָב כָּל בְּנֵי הָאָדָם... וְיִהְיֶה כְּכֹלֹת שְׁלֹמֹה לְבָנוֹת אֶת בַּיִת ה'... וַיֵּרָא ה' אֶל שְׁלֹמֹה... וַיֹּאמֶר ה' אֵלָיו שְׁמַעְתִּי אֶת תַּפְלִתְךָ וְאַתָּה תַּחֲנִיתְךָ אֲשֶׁר הִתְחַנַּנְתָּה לִפְנֵי הַקֹּדֶשֶׁתִי אֶת הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר בָּנִיתָ לְשׁוֹם שְׁמִי שָׁם עַד עוֹלָם וְהָיוּ עֵינֵי וְלִבִּי שָׁם כָּל הַיָּמִים".

ובמס' ברכות (סב:) איתא על פסוק זה "אמר רב ביבי אמר ר' יהושע בן לוי כל הרוקק בהר הבית בזמן הזה כאילו רוקק בבת עינו שנאמר והיה עיני ולבי שם כל הימים", והיינו שעד יום הזה עיניו ולבו של הקב"ה שם כל הימים לשמוע תפלתינו, וקאמר הגמ' שלכן הבאים שם צריכין להתנהג באותו אופן גופא שהתנהגו כלל ישראל בשעת שהיה הבנין עומד בתפארתה!.

וכן פסק הרמב"ם (בית הבחירה פרק ז ה') "לא יקל אדם את ראשו כנגד שער מזרחי של עזרה שהוא שער ניקנור מפני שהוא מכון כנגד בית קדש הקדשים וכל הנכנס לעזרה יהלך בנחת במקום שמותר לו להכנס לשם ויראה עצמו שהוא עומד לפני י"י כמו שנאמר והיו עיני ולבי שם כל הימים".

ויש להתבונן בענין זה בב' נקודות הנוגע לנו עד היום הזה (א) ענין קבלת התפלה שם, (ב) קדושת המקום.

(א) ענין קבלת התפלה שם

כתב אחד מחכמי הסוד רבי יוסף גיקאטליא שהיה בזמן רבי יהודה בן הרא"ש⁴⁷ בספרו שערי אורה (ש"ב הספירה הט') בזה"ל "ועתה יש לנו להודיעך מה בין תפילת חוצה לארץ לתפילת ארץ ישראל. דע כי תפילת ארץ ישראל דומה למי שהוא צריך לדבר עם המלך וביתו קרוב למלך ואין שטן ואין פגע רע ולא משחית בדרך. ותפילת חוצה לארץ דומה למי שצריך לדבר עם המלך וביתו רחוק מאוד מן המלך, ויש בדרך כמה ליסטים וכמה פגעים רעים וכמה חיות רעות עכ"ל והביאו גם השל"ה (בהגהות למסכת תמיד נר מצוה יג הגה"ה ראשונה), וממנו נלמוד מעלת התפלה אצל הכותל של הר הבית.

ובשו"ת קול אליהו איתא שסיפר הג"ר מרדכי אליהו זצ"ל ששמענו ממגידי אמת שהרב בעל הבן איש חי זצוק"ל השפיע על הנדיב יוסף אברהם שלום ז"ל להוציא הוצאות עצומות ולהשתדל בהרבה השתדלויות כדי שיבנה בית מדרש ובית כנסת שמשם יראו את קרקע הר הבית, ולבסוף זכה ובהשפעתו נבנתה ישיבת פורת יוסף בעיר העתיקה, וכשבנו אותה הקפידו

⁴⁷ וחבר ספרים בחכמת הקבלה ביניהם ספר שערי אורה וספר שערי צדק וספר שערי השמים ופי' מרכבת יחזקאל וספר גנת אגוז.

שמבית הכנסת ומבית המדרש יראו את הר הבית, שכך כתב בעל הבן איש חי בספרו עוד יוסף חי (הלכות יתרו א') "ולכן בודאי בית הכנסת ובית המדרש שהיא בנויה עתה סמוך וקרוב להר הבית היא מעולה ומקודשת יותר כיון שהיא סמוכה וקרובה לשער השמים, וכל שכן אם העומדים שם יכולים לראות מהחלונות שבה קרקע בית המקדש הרי זה מעולה ביותר, ואשרי הזוכה להתפלל שם ולעסוק בתורה במדרש הבנוי שם".

ובענין מעלה זה של השפעת הקדושה ע"י מה שרק רואים מקום המקדש ע"י בכלי יקר (בראשית י"ג, י"ז) שהאריך בדברים נפלאים מאוד, על מה שאמר אברהם אבינו "בהר ה' יראה" שהכוונה בכל הזמן בין בבנינו בין שלא בבנינו. וז"ל "כי שם מקום מקדש של מטה מכוון כנגד בהמ"ק של מעלה, ושם פעל ה' מכוון לשבתו יתברך, ושם חביון עוזו יתברך, וכל המסתכל במקום הקדוש ההוא מיד נתלבש רוח טהרה וקדושה, ומלך עליון ביופיו ית' תחזינה עינינו, ובראיה לחוד סגי לאדם לקנות השלימות ההוא, במקום אשר קרא לו אברהם ה' יראה וקרי בה יראה היר"ד בחיריק ויראה היר"ד בציר", כי כדרך שבא לראות כך בא ליראות כי מיד בבואו שמה כשם שהשכינה רואה אותו כך הוא רואה פני השכינה, ומיד נעשה מושפע ומואצל ודבק בזיו שכינתו יתברך מעין עוה"ב, כי גם שם הצדיקים יושבים ונהנים מזיו שכינתו יתברך ולא בכל מקום בארץ האדם זוכה לשלימות זה כי אם במקום הנקרא ה' יראה והוא הר המוריה... ותועלת רוחני זה לא יסיר מזרעו עד עולם כי אף בזמן שב"ה שלמטה אינו בבנינו מ"מ הבה"מ שלמעלה המכוון נגדו נצחי לא יסור לעולם ובכל זמן יורד ממנו השפע על זרע אברהם המקודש ומטעם זה שלמים וכן רבים נכספה נפשם לעמוד במקום הקדוש ההוא כי רצו את אבניה וגו'".

ומכ"ז הוא היסוד למה שאיתא בספר עמק המלך (שער י"ד דף 722) שכתב בזה"ל "ולולי תפלת אנשי ירושלים שהם מתפללים נגד כותל מערבי כ"י לא ה' העולם קיים, ועליהם נאמר ובהר ציון תהי' פליטה, כי יש שם עיקר האחדות השי"ת והתורה וישראל...".

"אמרו לפני הרה"צ מהוסיאטין שבני ירושלים לא הולכים לרבי רק הולכים לכותל המערבי, אמר נכון, שיכולים לפעול ליד כותל המערבי כמו

שפועל תינוק אצל צינור של אמו וכמו שהובא בזוהר הלשון" (ספר כלילת יופי דף ה').

"שמעתי אשר בעת מלחמת העולם השניה היה זקני זי"ע אצל הכותל המערבי בלווית הרב נחום הרב מקלישקאוויטש וזקני בכה אז בכותל. העיז הרב מקלישקאוויטש ושאל את זקני זי"ע מהי הסבה להתרגשות הגדולה הזו, נענה לו זקני זי"ע א קינד אז סטוהט איהם ווי וויינט ער זיך אויס ביי די מאמעס פארטאך (סינר אמו)" (קונטרס שיח יצחק מכת"י האדמו"ר רבי יצחק מהוסיטאין זצ"ל).

ועל דרך זה מצינו בגדולי ישראל שהחשיבו התפלות שם יותר מעל שום מקום אחר. בספר אוצר היהודי איתא "כשחזר פעם רבנו הקדוש זי"ע (האדמו"ר רבי שלמה מזוועהיל זצ"ל) ממירון באחד מנסיעותיו התכופות להשתטח על ציון קדשו של רשב"י זי"ע, פנה מיד בדרכו לכותל המערבי כדרכו בקודש להעתיר בתפילה בכותל המערבי מדי יום ביומו, היה זה לאחר נסיעה קשה ומתישה כדרך הימים ההם. פנו המקורבים אל רבינו ובדאגה לשלום בריאותו שטחו את תמיהתם הלא כעת היה רבינו במירון ומיד זקוק לרוץ שוב לכותל המערבי. הגיב רבינו ואמר מירון הוא סניף של הדואר, אבל הדואר המרכזי בכותל המערבי" (וישמע משה ח"ב קנד).

"מעשה שמעתי מהגבאי צדקה מר בלאט ששמע מרב אחד מפורסם בירושלים שהוא לא היה לו בנים והלך להרה"ק האדמו"ר מזוהיל ר' שלמה מזוהיל זצוק"ל וביקש ממנו שיבקש עליו על זרע של קיימא, והאדמו"ר ענה לו שראה בספר אחד שמי שהולך לכותל המערבי מ' יום בריצופין נענה מיד, וכן היה שהלך לכותל המערבי קיימא מ' יום ונענה מיד בזרע של קיימא" (ספר כלילת יופי דף ה', ועי' עוד בזה בספר יסוד צדיק דף רעא הגה י"ז).

"מרגלא בפומיה דרבנו המחבר (הצדיק המקובל רבי שלמן מוצפי זצ"ל) אין בכל ארץ ישראל מקום קדוש שבו גילוי שכינה בכותל המערבי, ואשר התפלה שם מתקבלת ביותר מכל המקומות, ואם היה באפשרותי ובכוחי הייתי

הולך ברגלי להתפלל שם שחרית מנחה וערבית בכל יום ואשרי מי שעושה כן" (שפתי צדיקים דף ה').

אל הגר"ש אלישיב זצ"ל בא אדם לבקש ברכה לפני נסיעתו לציון רבי שמעון בר יוחאי למירון. אמר לו אם אתה מודיע שאתה נוסע אני מברך אותך בהצלחה, אבל אם אתה שואל האם לנסוע, הרי שעדיף להתפלל בכותל המערבי שלא זזה משם שכינה. שאלו והלא זקנו הגאון המקבל בעל הלשם זצ"ל הביא בשם הגר"א זצ"ל שהשכינה שורה בקברי הצדיקים, אם כן יש ענין גדול להתפלל שם, וענה בקברי צדיקים יש מעין השראת השכינה, ואלו בכותל המערבי יש השראת השכינה ממש.

ומעשה באדם שחלה והיה עליו לעבור השתלת מוח עצם וזקוק לרחמים מרבים שהטפול אכן יצליח. שאל האם לנסוע ולהתפלל על קברי אבותיו שימליצו טוב בעדו, והשיבו שעדיף להתפלל בכותל המערבי.

ופעם נשאל מאחד שבקש לעלות לקבר זקנו שהיה מקרב אליו מאוד בחייו ושמשו בנאמנות ובודאי יעתיר עליו והשיבו שאף על פי כן התפלה בכותל המערבי עדיפה (וישמע משה שם).

בספר דרוש דרש (ח"ב דף צא) מהגר"ר שריה דבליצקי איתא בענין תפלה אצל הכותל "ונראה דזה קודם עוד ממה דאיתא ביור"ד (סי' של"ה סעי' י') די"א דמי שיש לו חולה בתוך ביתו ילך אצל חכם שבעיר שיבקש עליו רחמים, שמקורו הוא בבבא בתרא (קט"ז). דרש רבי פנחס בר חמא כל שיש לו חולה בתוך ביתו ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים שנאמר חמת מלך מלאכי מות ואיש חכם יכפרנה, ופרש"י היינו צער שבאה לו חימה מאת המקום מלאכי מות, היינו חולה שנוטה למות ע"כ. דתפילה בכותל המערבי הוא מפורש להדיא בכתוב, ודין ההוא רק מדרשא דאמוראי, ומ"מ טובים השנים כיון דנפסק שם בשו"ע, אבל לענין קדימה נראה דכותל המערבי קודם" ע"כ מספר אוצר היהודי.

וראה בסידור יעב"ץ (סולם בית א-ל חווק ג' אות ו') דברים נפלאים בזה שכתב בזה"ל "ידוע שחובת המתפלל לכיון גופו כנגד ירושלים... ולזה צריך כל אדם מישראל לעשות הסכמה קבועה בלבו לעלות לדור בארץ ישראל על כל

פנים כשימצא ידו די ההוצאה... כדי ליישב הארץ הקדושה השוממה מבלי בניה ולהשתוקק להיות זוכה להתפלל שם לפני היכל מלך, אעפ"י שחרב לא זזה שכינה ממנה, והדר בחוץ לארץ עובד ללא אלהי אמת... "עכ"ל. נפלא ביותר האיך שרבינו היעב"ץ הבין שמיסודות ההשתוקקת לירושלים הוא להשתוקק להתפלל במקום המקדש גם בזמן הזה, מקום שעינו ולבו שם כל הימים, מקום שלא זזה ממנה שכינה לעולם, וכמו שתכוב "לשכנו תדרשו ובאת שמה".

על הגה"ק רבי משה מרדכי בידרמן האדמו"ר מלעלוב זצ"ל מסופר "כאשר היו מגיעים אליו לירושלים אנשים מחוץ לעיר, היה פונה תחילה ושואל אם כבר ביקרו בכותל המערבי, והיה רבינו מקפיד על כך שייגשו תחילה להתפלל בכותל בטרם יבואו" (משה איש האלוקים 104).

עוד מסופר על האדמו"ר מלעלוב זצ"ל "בהגיעו (האדמו"ר רבי חיים זנויל אברמוביץ מריבניץ) פעם לבקר את רבינו בירושלים, פנה אליו רבינו בהיכנסו ושאלו כבודו כבר ביקר בכותל המערבי, נמנע אני מללכת לשם השיב לו, ומדוע? התפלא הרבי, כי שמעתי אומרים שאסור ללכת אל הכותל המערבי, ענהו הרבי מריבניץ אכן צודקים הם!, החזירו רבינו, ללכת אל הכותל אסור, אל הכותל צריך לרוץ, כשמוע הריבניצאי את דברי רבינו פנה תיכף ויצא את הבית ואץ רץ במו רגליו כל הדרך עד הגיעו אל הכותל. במוצאי תשעה באב של אותה שנה הזדרז הרבי מריבניץ לבוא אל הכותל להראות פניו לפני רבינו להודיעו כי קיים את דבריו והגיע לפקוד את שריד מקדשינו" (שם 103).

"סיפר אחד ממקורביו ששהה עם הרבי ליד הכותל המערבי והטה את אוזנו לשמוע שיח תפילתו שמעוהו מלחש אחותי רעייתי הגיע כבר העת שתחשי לנו גואל" (שם 104).

ומתוך גודל מעלת קדושת המקום מסרו לנו רבותינו הקדושים, שעצם מה שמקום הקדוש הזה בידינו ויכולין להתפלל שם גדול כוחו להחיש הגאולה השלימה. על האדמו"ר הקדוש רבינו אהרן רוקח מבעלז זצ"ל סיפר רבי משה יאיר וינשטוק זצ"ל מה ששמע מפי קדשו של מרן מאוז'רוב זצ"ל, וז"ל "ואמר לי כי היה אצל מרן הקדוש (מהר"א) מבעלזא זצ"ל, ואמר לו הרבי מאוז'רוב שכפי

הנראה הרי הגאולה השלמה קרובה מאד מאד אלינו, ענה הרבי מבלז: "וואס רעדט איר, דערווייל האבן מיר נישט דעם כותל מערבי, די מערת המכפלה, די קבורת רחל, איז ווי קענט איר זאגען אז די גאולה איז נאהנט (מה אתה אומר, הרי כעת עדיין אין לנו הכותל, מערת המכפלה, וקבר רחל, א"כ האיך תוכל לאמר שהגאולה קרוב)" (בלבת אש, 'א' סורסקי, עמ' שג).

ועד"ז אמר הגה"ק ר' משה מרדכי בידרמאן זצ"ל האדמו"ר מלעלוב קודם מלחמת ששת ימים "בליל שבת קודש בעיצומו של השולחן הטהור במחיצת חסידי, פתח הרבי וסיפר בשעה שהבריטים כבשו את הארץ שמח סבי הקדוש רבי דוד שמחה עצומה היות ומעתה יהודים יהיו יכולים לשפוך שיחם ולהתפלל בקברי אבות במערת המכפלה דבר שנמנע מהם כל תקופת ימי השלטון הטורקי. בקרוב, אמר הרבי, כאשר יתאפשר ליהודים להתפלל על יד הכותל המערבי ובקבר רחל ובמערת המכפלה יוכלו הם להחיש את הגאולה". (מספר משה איש האלקים פכ"ה).

ב) קדושת המקום

הגאון המפורסם רבי חביב דוד סתהון זצוק"ל ראב"ד עיר הקדוש טבריא בספרו שמש ומגן (דף מו) כתב בזה"ל "בבואי שם התעוררתי בבכיה נוראה אשר לא אוכל לשער אותה עד שכמעט יותר מחצי שעה עיני נגרה ולא תדמה מאין הפוגות ונלאיתי לכבוש את קול בכייתי ולא יכולתי, שעמד נגד עיני איך המקום הזה אשר שכן הכבוד בו כהנים בעבודתם וכו' ובין הכפורת חונה חי העולמים יוצר הכל מה נורא וכו' והאמנתי לשמועתי ששמעתי כי המקום הזה מקדש לב האדם ומעורר בו יראה גדולה והתלהבות עצום שלי"ת (ר"ת שבח לה' יתברך) אשר באתי עד הלום... אשרי עין ראתה התעוררת הנפלא הנרגש בלב הישראלי במקום הקדוש הנזכר" (הובא בספר ארזי הלבנון).

ובספר "זכרון יהושע" מאחד מחכמי ירושלים איתא בזה"ל "ופלא ראו שם, באותו איש אחד אשר נסעו עמו יחד בספינה, ודימו שאינו מזרע היהודים, ועכשיו מצאו אותו אצל הכותל ששפך שם שיחו בקולות ובתחנונים ובכיה גדולה מאוד, כי התעוררות קדושת המקום כל אחד מרגיש, ואף כשהולכים שם

מידי יום ביום, בכל זאת בשבאים שם התעוררות גדולה מרגישים עד שמוכרחים לשפוך שיח בלב שלם לאבינו שבשמים".

וז"ל הג"ר מ"מ מקאמינץ זצ"ל בענין תפלה אצל הכותל בזה"ל "ודע כי התפלה דשם נובעת מלב המתפלל" (קורת העתים, ווילנא ת"ר. הובא בעלים לתרופה).

וז"ל הגה"ק רבי אהרן משה מחוסט זצ"ל "מעולם לא היה לי בחיי התעוררות כזו כמו שהיה לי בכותל המערבי, והיה לי ב"ה בחיים שלי איפוא להתעורר, הלא הייתי אצל אאמו"ר הגה"ק זצ"ל, הלא הייתי אצל זקני הגה"ק זצ"ל, התעוררות שהי' לי בכותל המערבי הי' יותר מהתעוררות שהי' לי אצל אא"ז רבי ישראל יעקב זי"ע בעת אמירת כל נדרי בליל יוהכ"פ" (תפארת משה, הובא בגליון שבילי הארץ).

וכן כתב הג"ר שלמה וולבה זצ"ל וז"ל "כמעט חצי שנה הנני בא"י פסח שוב הייתי בירושלים והתפללתי אצל הכותל המערבי שתי פעמים, בשום מקום אחר בעולם אין מתפללין ככה כמו אצל הכותל, אף לא ביר"כ, בכל פעם שמתפללים שם מרגישים ממש ששם כמעט אין מחיצות מבדילות בינינו לבין בוראנו ית', בכלל. הרבה צריכין לעמול בכדי להרגיש משהו מקדושת א"י..." (ספר אגרות ומכתבים, אגרת תרנה).⁴⁸

ובספר כותל המערבי כתב "מובא בשם האדמו"ר בעל אמרי חיים מויז'ניץ זצ"ל שאמר על הכותל בדרך רמז שהמילה כותל בר"ת ונפשי כעפר לכל תהיה והכל חשים שם בשפלות עצמם ומטעם מה שאמרו חז"ל בגמרא סוטה (ה'). כל אדם שיש בו גסות הרוח אמר הקדוש ברוך הוא אין אני והוא יכולין לדור בעולם ומכיון שהכותל המערבי הוא מקום השראת השכינה חשים שם רגש זה ביותר".

ומצאתי בס"ד אריכות בענין זה מזקן האדמו"ר האדמו"ר מראחמיסטריווקא שליט"א (אמורות טהורות פרשת עקב דף קצט), מה שזכה

⁴⁸ אמר בשם הגר"ח שמואלביץ "שמי שאינו לומד חצי שעה מוסר לא יכול להרגיש כלום בכותל המערבי" (אבני שלמה ח"א דף סו).

עיניו הקדושים לראות בינקותו, ומחמת חביבות הדברים נעתיק כל מה שנוגע לנו כאן.

וז"ל "עודנו זוכר כיצד עמדו זקני יקירי ירושלים ליד הכותל המערבי והתפללו "מיט אזא השתפכות הנפש" (בכזה השתפכות הנפש). עד היום עומדת לנגד עיני דמותם של כמה צדיקים מדור הקודם כיצד עמדו אצל הכותל המערבי והתפללו.

חקוק בלבי איך שהרה"ק מהוסיאטין זי"ע היה עומד אצל הכותל כמעט שלא היה מנענע עצמו, "אבער זיין פנים האט געפלאמט" (אבל פניו היה בוערות).

כיצד היה אא"ז הרה"ק רבי דוד זי"ע עומד אצל הכותל המערבי, לא היה נוגע בכותל מחמת קדושתו אבל עצם עמידתו מול הכותל... (הג': היינו שא"א לתאר המעמד ההוד).

כיצד היה הרה"ק רבי שלמה מזוועהיל זי"ע הולך מידי יום ביום להתפלל מנחה אצל כותל המערבי, גם לעת זקנתו הלך במסירות נפש ממש, "אזוי איינגעבויגן" (כ"כ כפוף), והיה עומד ליד הכותל "און קאן שוקל נישט געגעבן" (בלא לנענע עצמו כלל) אלא עומד בפשטות. מדי שבת בשבתו היה הולך ברגל אל הכותל, והיה חוזר לביתו מכופף, מעוטף עם ה"טערקישע טלית" (הטלית מטרקיי).

זכרוני בלכתי יחד עם כ"ק אאמ"ר זצוק"ל אל הכותל בימי הקיץ, בדרך חזרה ראינו אותו חוזר אל ביתו, דו היץ האט געברענט, און קוים וואס ער איז געגאנגען, עס האט זיך פון אים געגאסן שווייס, ער איז אזוי געגאנגען אליין, און זיך געשלעפט אויפן בארג באפיסת הכוחות, ממש במסירת נפש" (בדרך חזרה ראינו אותו חוזר אל ביתו, החום היה בוער וכבר כשהתחיל לילך היה נשפך ממנו זיע, היה הולך באופן זה יחידי, ונסחב על ההר באפיסת הכוחות ממש במסירת נפש).

הגה"ח רבי נחום יאסער ז"ל שלא היה מפסיד יום אחד מללכת לכותל המערבי, ועוד הרבה זקני חסידים, בעלי מדריגה, נקיי הדעת שבירושלים,

"רוחניות'דיקה אידך" (יהודים רוחניים) שלא היה להם מאומה מעניני עוה"ז, והיו מתפללים בכל יום אצל הכותל המערבי מתוך התרגשות הלב.

כ"ק אאמ"ר זצוק"ל היה לו הרגש עצום אל הכותל המערבי, ובימי חורפו היה לפעמים הולך לשם אפילו כמה פעמים בשבוע, והיה מתפלל שם, או גומר שם את כל ספר תהלים. כל תפילותיו אצל כותל המערבי היה בהתרגשות עמוקה, ועדיין מצלצל באזני כיצד היה עומד ומתפלל ליד הכותל.

סיפר לי הרה"ח רבי משה וואלטער ז"ל ששמע מהרה"ג רבי אברהם ענגלאנד ז"ל אב"ד דאברא, מחסידי הרה"ק רבי בן ציון מבאבוב זצוק"ל, שכאשר היה פעם בירושלים והלך לכותל המערבי, עוד בחיי אא"ז הרה"ק רבי דוד זי"ע, ראה שם יהודי עומד ואומר תהלים בכזו השתפכות הנפש, שלא שמע מעולם יהודי שיאמר כך תהלים. מגודל העריבות לא היה יכול לזוז משם כל עת אמירת התהלים שנמשכה לשעה ארוכה, ורק כשסיים שאל איש אחד מי הוא יהודי זה, והלה השיב שזה בנו של הרבי מראחמיסטריווקא. נענה ואמר "איך האב געהערט אין דעם היים, אין גאליציע, אז עס איז דא אז זאך "א טשערנאביל'ע תהלים זאגן", אך לא ידעתי מה זה, עכשיו נוכחתי לדעת וואס איז דאס "א טשערנאביל'ע תהלים זאגן" (שמעתי בגאליציע, שיש דבר "טשערנאביל'ע אמירת תהלים", אך לא ידעתי מה זה, ועכשיו נוכחתי לדעת מה זה "טשערנאביל'ע אמירת תהלים").

אחרי שנתאפשר שוב ללכת לכותל המערבי בשנת תשכ"ז, לאחר הפסקה של עשרים שנה בהם לא היו יכולים ללכת לכותל שהיה תחת שלטון הערביים, כתב לי כ"ק אאמ"ר זצוק"ל במכתב "ב"ה התחלתי לילך אל הכותל בכל יום חמישי לומר שם כל ספר תהלים. כאשר הראתי המכתב לכ"ק מו"ח זצוק"ל אמר לי בהתרגשות "אזא עוה"ז... אזא עוה"ז... וואס קומט דעם טאטן אזא עוה"ז..." (כזה עוה"ז... כזה עוה"ז, למה זכה אביך לזה עוה"ז!).

וז"ל כ"ק האדמו"ר שליט"א במכתב לאביו זצ"ל "מתעורר אני כמה פעמים ע"ד שכותב כ"ק הרה"צ שליט"א שכל מה שיותר מבקרים על יד הכותל מרגישים בפתיחת הלב, אשר ע"כ..." עכ"ל ספר אמורות טהורות.

וזאת אשר דרש האדמו"ר הנתיבות שלום אחר מלחמת ששת ימים "ואני אמרתי נגרשתי מנגד עיניך, אך אוסיף להביט אל היכל קדשך", הפסוק הזה עמד לנגד עיני לפני י"ט שנה, עת נפלה העיר העתיקה בידי הערבים, ושוב לא יכול יהודי לגשת אל מקום מקדשנו. והתאספנו כאלפיים איש בהיכל ישיבת מאה שערים, וישבנו על הארץ ובכינו וחשבתי אז שהגענו לשיא ההסתר, כי אחרי שהושמדו מאיתנו בחירי האומה וכששה מיליונים יהודים, וגדע בחרי אף את כל קרן ישראל, כל זמן שהכותל המערבי היה בידינו והיה לנו מרום הקודש הזה שיהודי היה יכול לשפוך שיחו בפני אביו שבשמים, עוד היה כוח להחזיק מעמד. אבל מה נוראה הסתרת פנים זו שה' יתברך הרחיק אותנו מעל פניו וכאלו אינו חפץ שוב בנו, ואוי לבנים שגלו מעל שלחן אביהם, וכאותו בן המלך אשר מסוגל לסבול גם כשאביו מייסר אותו בכל מיני קשים ורעים, אבל בשעה שאביו המלך מגרשו מהיכל המלך, על זה אינו יכול להתנחם ולהתחזק, והרגשנו באותה שעה, כי אנו מתמוטטים מצער ויגון שנגרשנו מנגד עיניך.

אשרינו מה טוב חלקנו בשעה הגדולה הזאת, ששוב האיר לנו הקב"ה בהארץ פנים וגילויים שלא זכה שום דור, והוחזר לנו מקום מקדשנו, משום שלא זזה שכינה משם. האושר והתענוג הכי גדול שיהודי מרגיש בעולמו הוא בשעה שמרגיש בקרבת אלוקותו יתברך, וכמו דאיתא ואני קרבת אלקים לי טוב. והמקום המסוגל ביותר לזה הוא כותל המערבי, שיהודי מרגיש כי הוא עומד שם נוכח פני ה' ושופך לבו כמים נכחו, וכשאומר שם "ברוך אתה וכו'" מרגיש משמעות מיוחדת בנוכחותו יתברך...

מאורעות הימים ותפקדינו בשעה זו יש לראות מרומז בפסוק "אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים, ואשא אתכם על כנפי נשרים, ואביא אתכם אלי, ועתה אם שמוע תשמעו בקולי" זכינו לראות הנס הראשון אשר עשה ה' למצרים לעינינו, וזכינו לראות הגילוי והארץ פנים שקירב אותנו, שאנו יכולים לבוא למקום השכינה בבחינת "ואביא אתכם אלי", וכל זה מחייב אותנו הרבה. כל זה קריאה גדולה מהקב"ה "והייתם לי סגולה", שנתקרב אליו בכל לבנו ובכל נפשנו...".

"אעברה נא ואראה ... ההר הטוב הזה"

אחר שהעמקנו בס"ד בקדושת ירושלים וכותל המערבי של הר הבית, ראוי לכנס אל הקודש פנימה, מקום המקדש ביותר בעולם, ובארץ ישראל, הלא הוא הר הקודש אשר בירושלים, מקום שעליו כתבו גדולי קדמונים שכל סגולותיה של ארץ ישראל, וכל חשיבותה, הוא רק מחמת השכינה השורה על הר הקודש, בירושלים.

כתב התשב"ץ (אות תקס"ב) "וששאלתם לפרש לך הדר בחו"ל כמי שאין לו אלוה, אשיבך, היינו משום דעיקר שכינה בארץ וכבודו בארץ ישראל כסא מול כסא, וכתוב והתפללו דרך ארצם תלפיות תל שכל פיות פונות לשם", והיינו שחשיבות כל ארץ ישראל, הוא במה שהשכינה שוכן בתוכה על הר הבית, אשר אליו מכוונים כל ישראל את תפלותיהם.

וכתב בספר בית אלקים להמב"ט (שער התפלה פ"ט) בזה"ל "ההקדמה הראשונה כי ענין משאה"כ וקרא זה אל זה ואמר קדוש קדוש קדוש וגו' מלא כל הארץ כבודו שנראה מזה כי שכינתו היא למטה בתחתונים כפשט הכתוב מלא כל הארץ כבודו, וגם משאה"כ והיו עיני ולבי שם כל הימים שנראה ששכינתו שורה לעולם במקום המקדש המקודש יותר משאר המקומות, ענין זה הוא השגחתו יתברך שהוא משגיח בכל אישי עולם השפל לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו ויותר מהמה בארץ ישראל שהיא חלקו ונחלתו ובירושלים במקום המקדש השגחתו והשקפתו יותר מפורסמת ונגלית לעין כל בנסים ההויים ונוהגים במקום המקודש, וזהו ענין והיו עיני ולבי שם כל הימים כי גם בזמן החרבן לא זזה שכינה מכותל מערבי להשגיח ולהשקיף על פרטי האומה ישראלית ולהציל אותם מקורות העולם. כי גם שבהיותו למעלה בשמים יכול להשגיח על כל פרטי העולם ולהצילם ממקרי הזמן, ולתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו, עכ"ז בהיות שכינתו למטה בתחתונים היא מכינה רצון האנשים לעבדו בהיותו קרוב אליהם ומשפיע עליהם רוח דעת ויראת ה', כדי שיזכו כל העולם וינצלו מרשת זו נטמנה להם, והוא יצר לב האדם רע מנעוריו, ויותר בא"י ובבמה"ק שהם קרובים יותר אל כבוד שכינתו ית' ומושפעים מאתו ית',

וכאומרם אוירא דארעא ישראל מחכים ורוח הנבואיי שורה בא"י משא"כ בשארי ארצות", ורואים מסוף דבריו שכל סגולת ארץ ישראל הוא רק מחמת השכינה השורה על הר הקודש בירושלים.

כתוב "ואתחנן אל ה' בעת ההוא לאמר לאעברה נא ואראה את הארץ הטובה אשר בעבר הירדן, ההר הטוב הזה, והלבנון" (דברים ג' כ"ה), והיינו שמשה רבינו התחנן כמנין "ואתחנן" תפלות כדאי שיזכה לראות א' הארץ הטובה: ארץ ישראל, ב' ההר הטוב: הר המוריה, ג' והלבנון: בית המקדש. וכאן נעמוד בעיקר על "ההר הטוב" שזהו הר המוריה.

וכן מבואר בחז"ל בספרי (דברים פסקא כח) כאן "הכל קראו אותו הר, אברהם קראו הר שנאמר אשר יאמר היום בהר ה' יראה (בראשית כב יד), משה קראו הר שנאמר ההר הטוב הזה, דוד קראו הר שנאמר מי יעלה בהר ה' (תהילים כד ג), ישעיה קראו הר שנאמר והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ה' (ישעיהו ב ב), גוים קראו אותו הר שנאמר והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' (שם ג).⁴⁹

וכן הוא ברוקח וז"ל "ההר הטוב הזה: בגי' א' יותר מן אברהם, שקראו הר, בהר ה' יראה". וכן הוא באברבנאל "והסבה הרביעית היא שהשתדל משה רבינו עליו השלום לעבור אל הארץ כדי לעבור ולהשתטח בהר המוריה אשר נעקד בו יצחק אבינו להיותו מקום הקדושה... ועל זה אמר בשאלתו ההר הטוב הזה והלבנון רוצה לומר הר המוריה ששם קדש אברהם אבינו עליו". וז"ל המהרש"א (גיטין נו:): "דלא נאמר ההר הטוב בה' הידיעה רק על הר המוריה שכבר נבחר לטוב מאבותינו אברהם יצחק ויעקב".⁵⁰

וכמו שמשאת נפשו של משה רבינו היתה להגיע לארץ ישראל במיוחד כדאי לזכות לבא להר קדשו, כמו כן זהו משאת נפשם של כל ישראל לבא לארץ ישראל לזכות להתקרב אל מקום משכן השכינה הקדושה, כמו ששר אדונינו

⁴⁹ יש לשום לב שכל המקורות שהביא חז"ל כאן הוא או בזמן שלא היה מקדש, או בנוגע אומה"ע, שלהם שייך יסוד ההר כדברי הגר"א המובא להלן.

⁵⁰ ומה שכתב רש"י שהכוונה לירושלים, יתכן שהבין שכל חשיבות ירושלים הוא מחמת ההר, ועל שם זה נקרא. ועי' ברש"י בפר' לך על הפסוק "אל ארץ המוריה" שכתב בזה"ל "ארץ המוריה: ירושלים, וכן הוא בדברי הימים (ב' ג') לבנות את בית ה' בירושלם בהר המוריה".

דוד המלך (תהלים עח נד) "ויביאם אל גבול קדשו הר זה קנתה ימינו" והיינו שכל משאת נפשם של כלל ישראל שבאו לגבול קדשו הוא שהיה יכולים לבא אל הר זה שקנתה ימינו.⁵¹

והנני אומר בקיצור שהיסוד העיקרי שהנני רוצה שיובן ממאמר זה הוא, מה שהר הבית אינו רק מקום קדוש כמו שאר מקומות הקדושים, וגם אינו מקום שרק "יותר קדוש" משאר "מקומות הקדושים". רק האמת הוא שהר הבית בכלל לא נכנס במה שאנו רגילים לקרות בשם הכולל "מקומות הקדושים", הוא סוג אחרת לגמרי שאי אפשר להעריך כנגדה שום מקום אחרת בעולם, כל חפצך לא ישוו בה אפי' חפצי שמים. וכשם שאין דמיון בין עפר לזהב, ובין קיום מצות ללימוד התורה, כן אין ערך ושוויון כלל לשום מקום בעולם לעומת קדושת הר הבית. והיות שנראה שזהו ענין מאוד יסודי שהוזנח לגמרי בזה"ז, לכן נאריך בזה כיד ה' עלינו לטובה לבאר ולרומם התפיסה הנכונה בענין זה.

הר המוריה ובית המקדש ב' ענינים נפרדים

ובראשית יש לנו לשום לב לתפלת משה רבינו הנ"ל שהזכיר ב' ענינים (א) ההר הטוב: שזהו הר המוריה, (ב) והלבנון: שזהו בית המקדש, ויש לנו להבין מהו החילוק בין ב' ענינים הללו.

כתוב בשירת הים "תבאמו ותטעמו בהר נחלתך מכון לשבתך פעלת ה', מקדש ה' כוננו ידיך", היינו שיש ב' דברים (א) מקום משכן כבוד ה' שזהו בהר נחלתך, שע"ז נאמר "בהר נחלתך מכון לשבתך" (ב) מקדש ה' שע"ז נאמר "מקדש ה' כוננו ידיך", וכן איתא שם במפרשים. ז"ל הספורנו "בהר נחלתך: בהר הבית שנאמר עליו בהר ה' יראה. מכון לשבתך פעלת ה': כאמרו פה אשב כי אותיה. מקדש ה' כוננו ידיך: כאמרו ועשו לי מקדש וגו' ככל אשר אני מראה אותך..."

⁵¹ וכן כתבו המפרשים על דברי חז"ל שבית המקדש הוא א' מהקנינים של הקב"ה והביאו פסוק זה, וביארו המפרשים שהכוונה דייקא להר המוריה, עי' במס' אבות (פ"ו) בספר כסף המשנה לרבינו יוסף אלשקר ממגורשי ספרד, ובמכילתא (בשלח פר' י') בפירוש המרכבת המשנה (א') מגדולי לוחמי ש"ץ ימ"ש), ובאדרת אליהו בראשית על הפסוק קניתי איש וגו' (בראשית ד' א').

וכע"ז באב"ע (שם), רד"ק (תהלים עד ב) ועוד, הרי לנו שהר המוריה נחשב כמקום השראת השכינה, ויש עוד ענין של בית המקדש ומשכן.

אנו אומרים בברכת המזון "רחם נא... על ישראל עמך ועל ירושלים עירך ועל ציון משכן כבודך ועל מלכות בית דוד משיחך ועל הבית הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו", וצריך ביאור החילוק בין ירושלים עירך, ציון משכן כבודך, ועל הבית הגדול, מה ג' ענינים הללו. בין "ירושלים" ל"בית הגדול" מובן מאליו, אך צריך ביאור מה הכוונה ב"ציון משכן כבודך". ולשון "ציון" מצינו שמשתמש בו הכתוב ככינוי לכמה דברים, (א) ירושלים עיר הקודש, (ב) לבית המקדש, (ג) למקום מלכות בית דוד. אך ג' דברים אלו כבר נזכרו כאן, ולא מסתבר כלל שהוא כפילות מאחד מאלו, היות שאין כאן שום כפילות במילה אחרת.

אך לכאורה הכוונה להר הבית שהוא משכן כבוד ה', כמו שנתבאר בס"ד, שזהו כל יסוד של הר הבית "מקום משכן השכינה". וכן הדבר מפורש בכל נוסחאות של סידורי הספרדים שהם אומרים "ועל הר ציון משכן כבודך", וכך איתא גם בנוסח על המחיה שלהם "על ישראל עמך ועל הר ציון משכן כבוד...". ונוסח זה שלהם בברהמ"ז הגם שלא מצינו בראשונים, נראה פשוט שזהו הוספה והרחבה לכוונת אנשי כנסת הגדולה, כי זה ביאר הפשוט למילים הללו לכל ישראל, והם רק הרחיבו המילים שיהיה מתאים בהדיא עם הכוונה (כמו שמצינו הרבה פעמים בנוסח הספרדים).

וכן אמר נעים זמירות ישראל "הר ציון זה שכנת בר" (תהלים עד ב). וכך אנו אומרים בתפלת שמו"ע של ימים נוראים "ותמלוך אתה ה' אלקינו מהרה על כל מעשיך בהר ציון משכן כבודך ובירושלם עיר קדשך". וכן בירושלמי (ברכות פ"ד דף נד) "יחיד בתשעה באב צריך להזכיר מעין המאורע מהו אומר רחם... עלינו ועל עמך ישראל ועל ירושלם עירך ועל הר ציון משכן כבודך".

וכעת עלינו להבין שאם כל הר הבית הוא מקום משכן השכינה בזה העולם, אז מהו ענינו של בית המקדש. וביאור הדבר הוא לישנא דמשה

רבינו הנ"ל שקרא למקום המקדש "והלבנון" והכוונה למקום שמלבין עונותיהם של ישראל, ובאמת הזמן של משה רבינו לא היה ראוי לבנין בית המקדש עד דוד ושלמה המלך, אך באמת ענין של בית המקדש לעולם קיים ולא תלוי כלל בעצם הבנין אלא במקום הארון ומזבח, וכמו שמצינו בחז"ל המובא להלן שאדם, הבל, קין, ונח, כולם הקריבו באותו מקום, וכן עקידת יצחק היה באותו מקום ממש, כי העיקר הוא העבודה של הקרבה, בין בפני הבית בין שלא בפני הבית, ולכן קרא אותו משה בשם "והלבנון" שכל ענינו הוא העבודה של קרבנות הנעשה שם, להלבין העוונות.

וכן מצינו בדברי הגר"א על הפסוק "והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' ואל בית אלקי יעקב ויורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים" (ישעיה ב' ג') וז"ל "ומ"ש אצל הר שם הוי"ה ואצל בית שם אלקים, היינו כי הוי"ה כלול לכל באי עולם וכן הר הבית כל הגוים רשאים לכנס לשם, אבל שם אלקים מורה על מי שמיחד שמו עליו כמו אלקי אברהם, וכן הבית אפילו כהן אין נכנס לשם אלא לעבודה" (כוונתו בסוף דבריו שביאה ריקנית אסור לאוהל מועד). ולמידים מדבריו שיסוד ענין בית המקדש הוא ענין עבודה, ושאפי' ישראל לא מותר בה אלא לצורך עבודה, והיינו שמה שרשאים עם ה' במקדש ה', זהו משום שהם נבחרו להיות עבדיו ועליהם מוטל העבודה, משא"כ בהר הבית שזהו שייך לכל העולם.

היוצא מכ"ז הוא שהר המוריה מיוחד כמקום השראת השכינה בזה העולם, ובהר המוריה בחר השי"ת מקום מיוחד לעבודת הקרבנות וזהו בהיכל. ובמילים אחרות הר המוריה הוא מקום ששייך להקשר בין הקב"ה לכל העולם משם יוצא דבר ה' להעולם "כי מציון תצא תורה", ולשם באים לדבר עמו יתברך "לשכנו תדרשו ובאת שמה", "וזה שער השמים", ובמקום זה שהוא מקום החיבור בין הבורא להנברא יש מקום מיוחד ששם כל העבודות של קרבנות להלבין העוונות ולחזק ההקשר בין בורא לנברא נעשה, וזהו בהיכל ה' שאין אדם רשאו לכנס שם רק למען העבודה, וכלל ישראל ומהם הכהנים נבחרו לעבודה הזאת.

ההגדרה של התורה להשראת השכינה במקום המקדש כ"פני אדון ה'", והחיוב להשריש ענין זה ולירא מלפניו בכל הדורות

מצינו בתורה הקדושה הגדרה מיוחדת להשראת השכינה בהר המוריה, ונתחייבנו לירא מלפני השכינה במקום המקדש בכל הדורות. כתוב (שמות פכ"ג) "שִׁלֹש פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאָה כָּל זְכוּרָךְ אֶל פְּנֵי הָאֲדֹן ה'", (שם פל"ד) "שִׁלֹש פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאָה כָּל זְכוּרָךְ אֶת פְּנֵי הָאֲדֹן ה' אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל" ענין זה של להראות עצמו אל "פני האדון ה'" לפום רהיטא יש לחשוב שהוא מיוחד לשלש רגלים כי שם נמצא ביטוי זה. אך מדברי הרמב"ם למדנו שענין זה הוא ההגדרה של השראת השכינה במקום המקדש בעצם, שבמקום המקדש אנו נמצאים פנים אל פנים נוכח פני ה', ושייך זאת כל השנה, רק בשלש רגלים אנו מ"חיובים" להראות עצמינו אז פנים אל פנים, אבל הה"ד כל זמן שבא האדם שם הרי הוא מתראה עם "פני האדון ה'".

ז"ל הרמב"ם (בית הבחירה פרק ז ה') "וכל הנכנס לעזרה יהלך בנחת במקום שמותר לו להכנס לשם, ויראה עצמו שהוא עומד לפני האדון ה' שאמר והיו עיני ולבי שם כל הימים ומהלך באימה וביראה ופחד ורעדה שנאמר בבית אלקים נהלך ברגש" הרי לנו כשבא הרמב"ם להגדיר דין זה של עומד לפני ה' במקום המקדש והר המוריה השתמש בלשון הקרא הנ"ל "ויראה עצמו שהוא עומד לפני האדון ה'".

כתוב "את שבתתו תשמרו ומקדשי תיראו אני ה'" (ויקרא כ"ו ב') וכתב הרמב"ן "את שבתותי תשמרו ומקדשי תיראו הזהיר כן הכתוב על המצות לשון תורת כהנים, ופירושה שהזכיר הכתוב ע"ז ושבת שיזהר בהן העבד הנמכר לגוי ומורא המקדש שיבא שם ברגלים וירא ממנו והוא הדין לכל המצות, אבל הזכיר אלה שהן אבות ללמד על כולן" ומה שכתב שמצות מקדשי תיראו הכוונה שיבא למקדש בשלש רגלים כן הוא בת"א ות"י ואב"ע. ולפי מה שכתבנו לעיל הכוונה שאז הוא החיוב לבא לפני "פני האדון ה'" אבל ודאי אותו ענין שייך כל השנה. וכוונת הקרא שהתורה בא ללמד שלא תאמר שעבד הנמכר לגוי רשאי לנהוג כהאדון שקנה אותו, ולא מחויב לנהוג כ"האדון ה'", אלא הוא מחויב

להראות פני האדון ה', וח"ו שהאדון החדש יבטל ההשתבדות הראשונה להאדון הקב"ה.

אך מה שרצינו להעיר הוא בעיקר בסוף דבריו **"אבל הזכיר אלה שהן אבות ללמד על כולן"** הנה הכתוב מזכיר שלש דברים עבודה זרה, שבת, ומקדשי תיראו, ולכאו' יש עוד הרבה מצות חשובות, ומסביר הרמב"ן שלו המצות הם אבות לכל המצות שבתורה, ולכן היה די בהזכרת אלו. והוא נפלא האיך שהבין הרמב"ן שמצות ומקדשי תיראו הוא מאבות המצות של כל התורה, והוא שוה ליסודות האמונה של איסור עבודה זרה ושמירת שבת, שהם יסודות כל התורה כולה. והסיבה לזה פשוטה כי בבית מקדשנו מקום השראת השכינה שאנו מקבלים **"פני האדון ה'"**, הרי זה ג"כ מיסוד היסודות של אמונה בהקב"ה המתגלה שם.

ובדומה לדברי הרמב"ן שמצות מקדשי תיראו הוא מיסודות היהדות, מצינו בדברי התוס' יו"ט, דאיתא במשנה (ברכות פ"ט מ"ה) **"חייב אדם לברך על הרעה כשם שהוא מברך על הטובה, שנאמר (דברים ו) ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך. בכל לבבך, בשני יצריך, ביצר טוב וביצר רע. ובכל נפשך, אפלו הוא נוטל את נפשך. ובכל מאודך, בכל ממונך. דבר אחר בכל מאודך, בכל מדה ומדה שהוא מודד לך הוי מודה לו במאד מאד. לא יקל אדם את ראשו כנגד שער המזרח, שהוא מכון כנגד בית קדשי הקדשים. לא יכנס להר הבית במקלו, ובמנעלו, ובפנדתו, ובאבק שעל רגליו, ולא יעשנו קפנדריא, ורקיקה מקל וחמר"**.

וכתב ע"ז התוס' יו"ט בזה"ל **"נ"ל הואיל והזכיר אהבת השי"ת עד היכן תגיע, בא להזכיר כמו כן עד היכן תגיע יראתו, שזה שלא יקל וכו' הוא לירא אותו יתברך השוכן בבית הזה כדאמרנו בפ"ק יבמות (ו). ומקדשי תיראו, לא מן המקדש אתה ירא אלא ממי שהזהיר על המקדש ואיזו היא מורא מקדש לא יכנס אדם להר הבית במקלו וכו'".** ולכאו' תמוהים דברי התוס' יו"ט מה ענין מורא מקדש למצות אהבת ה', ולמה נקטו מורא מקדש לדוגמא של עד היכן מגיע היראה, והרבה פעמים כתוב בתורה מצות יראה, ויראת מאלקיך, את ה' אלקיך תירא, ועוד. אבל לפי דברי הרמב"ן הנ"ל א"ש בפשיטות כי באמת מצוה

והנה במסכת יבמות (ו-ו:) דרשו על פסוק זה "ומקדשי תיראו" בזה"ל "יכול יתיירא אדם ממקדש תלמוד לומר את שבתותי תשמורו ואת מקדשי תיראו נאמרה שמירה בשבת ונאמרה מורא במקדש מה שמירה האמורה בשבת לא משבת אתה מתיירא אלא ממי שהזהיר על השבת אף מורא האמורה במקדש לא ממקדש אתה מתיירא אלא ממי שהזהיר על המקדש ואי זו היא מורא מקדש לא יכנס אדם בהר הבית במקלו במנעלו בפונדתו ובאבק שעל גבי רגליו ולא יעשנו קפנדריא ורקיקה מק"ו ואין לי אלא בזמן שבהמ"ק קיים בזמן שאין בהמ"ק קיים מנין ת"ל את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו מה שמירה האמורה בשבת לעולם אף מורא האמורה במקדש לעולם" הרי אנו למידים שענין מצוה זה של "ומקדשי תיראו" שהוא, שעל האדם להביא עצמו לידי הכרה על גודל קדושת השכינה הנמצא במקום המקדש "את פני אדון ה'", שכתב הרמב"ן שהוא מיסודות של כל התורה כולה, יש לנו לימוד מיוחד דוקא ממילות הללו, שנצטוינו בה לדורות עולם.

וכעת נתחיל להתבונן ביתר שאת בענין קדושת מקום הקדוש הזה, האיך הוא עדיין מקום השראת השכינה גם בזה"ז בכל תוקפו, וכל חומרו, כמו שהיתה מעולם.

ונתחיל עם דברי אחד מן הראשונים תלמיד הרשב"א בספרו תורת המנחה (דרשה לד), שהאריך בענין זה של קדושת מקום המקדש האֵיך הוא היה לעולם מקום השראת השכינה בזה העולם וכמו שנתבאר, והאיך הוא עדיין המקום להשראת השכינה, (ובתו"ד מבואר כנ"ל בנוסח ברהמ"ז "על ציון משכן כבוד"), וז"ל "ומקום שריית השכינה הם שני מקומות קבוע ושאינו קבוע, המקום הקבוע הוא בית המקדש, ושאינו קבוע הוא בתי כנסיות ובתי מדרשות. ונקרא בית המקדש קבוע כי שם שרתה השכינה מששת ימי בראשית, וכן הוא אומר (תהלים נ א) א-ל אלקים ה' דבר ויקרא ארץ ממזרח שמש עד מבוא

וסמך ליה מציון מכלל יופי אלקים הופיע, וההופעה הזאת היא שריית השכינה כדא' (דברים לג ב) הופיע מהר פארן ובציון הוא מקום מקדשו וכת' (תהלים עד ב) הר ציון זה שכנת בו וכת' (תהלים עו ג) ומעונתו בציון. **וכן תקנו אנשי כנסת הגדולה על ירושלים עירך ועל ציון משכן כבודך, וכן קראוהו (סוכה ה, ועוד) בית עולמים כי מעולם היתה שם השכינה שורה.**⁵²

וכן מצינו באברהם כשאמר לו הקב"ה קח נא את בנך וגו' והעלהו שם לעולה על אחד ההרים אשר אומר אליך, וכשנתקרב למקום לא הוצרך להודיעו המקום אלא וישא אברהם את עיניו וירא את המקום מרחוק, מה ראה, ראה הר וענן קשור עליו (תנחומא וירא כג) וידע באמת שהמקום ההוא מקום משכן השכינה. ולא שנמצא אז אותו ענן ולא היה קודם לכן, **כי מעולם היה שם** והיה נסתר מעיני הבריות, ולא היה כח בכח הראות לראותו וכמו שנאמר בהגר (בראשית כא יט) ויפקח אלקים את עיניה ותרא באר מים ולא שנמצא אז אותו באר כי מצוי היה שם אלא שהיה נסתר מעיניה עד שפקח השם עיניה ונגלה לה. וכן בבלעם (במדבר כב לא) ויגל ה' את עיני בלעם וגו'. וזהו שאמר אברהם (בראשית כב יד) ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה אשר יאמר היום בהר ה' יראה, וכן (בראשית כח) אכן יש ה' במקום הזה וגו', ואמר מה נורא המקום הזה וגו' אין זה כי אם בית אלקים וגו'.

נמצא שקודם שנבנה שם בית המקדש היה שם כבוד השכינה שהיה, וכמו שאמר אכן יש ה' במקום הזה וגו'. וכן אחר שחרב לא זזה השכינה משם כמו שאמרו רז"ל (שמו"ר ב ב, מדרש תהלים יא) לא זזה שכינה מכותל מערבי דכת' (שה"ש ב ט) הנה זה עומד אחר כתלינו וגו', וכן הוא אומר (דה"י ב ז טז) והיו עיני ולבי שם כל הימים, **ופסוק זה נאמר על אחר החרבן** וזהו שאמרו הנכנס במקדש בזמן הזה בטומאה חייב כרת דכת' (ויקרא כו לא) והשמותי את מקדשיכם אע"פ שהם שוממין בקדושתן הן עומדין עכ"ל ספר תורת המנחה.

וז"ל החת"ס (יו"ד סי' רלד) "והנה לכאורה משמע לא משום מצות התלויים בא"י וירושלים כופין אלא משום קדושת עצמה וכל הדר בח"ל דומה

⁵² "בית המקדש שבירושלם קרי ליה בית עולמים לפי שאין אחר קדושתו היתר במקום אחר ושוב לא שרתה שכינה במקום אחר" (רש"י סוטה ט"ו).

כמי שאין לו א-לוה ... וכיון שכל עצמו הוא משום עוצם קדושתה אין ליכנס כלל בפלפול אי קדושה ראשונה וקדושה לע"ל... כי אין אנו עוסקים אם מצות נהגות או לא או אם טמא מותר ליכנס שם או לא, רק בקדושה עליונה שירושלים הוא שער השמים מימות עולם אפי' כשהי' היבוס יושב ירושלים והכנעני והפריזי אז בארץ ולא זזה ולא תזוז שכינה מכותל מערבי אפילו בחורבנה... ושער השמים לא יסתם חלילה שהוא שפע א-להי שבמקום מקדש וירושלים והיינו דכ' מהר"ק (שרש ה') כי שם ציוה ה' את הברכה חיים עד העולם".

וז"ל עוד (שם סי' רלג) "עכ"פ קדושת בית אלקים וזה שער השמים לא בטל ולא יתבטל כי אין אנו עוסקים אם חייב כרת הנכנס להר הבית בזה"ז או לא, כי מאי איכפת לן בזה, אך עיקור הוא במה שבמקום הר המוריה הוא שער השמים אשר לזה נתכוון מהר"ק בתשובה שאביא למטה, וטרם נתקדש הארץ ע"י יהושע ועזרא כבר הקריב שם אדם הראשון ונח ונעקד יצחק וחלם יעקב סולם ושוב נעלם עד שהאיר ה' עיניהם בימי דוד המלך עליו השלום הנה שמענוה באפרתה מצאנוה בשדי יער".

וכתב הרמב"ם (הל' בית הבחירה פ"ב הל' א' ובי') "ומסורת ביד הכל, שהמקום שבנה בו דוד ושלמה המזבח בגורן ארונה, הוא המקום שבנה בו אברהם המזבח, ועקד עליו יצחק, והוא המקום שבנה בו נח כשיצא מן התיבה, והוא המזבח שהקריב עליו קין והבל, ובו הקריב אדם הראשון קרבן כשנברא ומשם נברא, אמרו חכמים אדם ממקום כפרתו נברא".

ומקור דבריו הם במדרש (בר"ר פר' נח), וז"ל המדרש "ויבן נח מזבח לה'... ר' אלעזר בן יעקב אומר על מזבח הגדול שבירושלים, ששם הקריב אדם הראשון, שנאמר (תהלים סט) ותיטב לה' משור פר מקרין מפריס".

ובפרקי דרבי אליעזר (פרק כג) איתא "מה עשה נח? לקח מן הבהמה הטהורה שור וכשב ומכל עוף הטהור תור ובני יונה ובנה את המזבח הראשון שהקריבו עליו קין והבל, והקריב ארבעה עולות, שנ' ויבן נח מזבח לה', ויקח אין כתוב כאן, אלא ויעל עולות במזבח".

ובנוגע האבות הקדושים איתא בגמ' (פסחים פח.) "ואמר ר' אלעזר מאי דכתיב "והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' אל בית א-להי יעקב וגו'" א-להי יעקב ולא א-להי אברהם ויצחק?, אלא לא כאברהם שכתוב בו הר שנאמר אשר יאמר היום בהר ה' יראה, ולא כיצחק שכתוב בו שדה שנאמר ויצא יצחק לשוח בשדה, אלא כיעקב שקראו בית שנאמר ויקרא את שם המקום ההוא בית אל".

ועל הפסוק "אשר יאמר היום בהר ה' יראה" (בראשית כב יד) איתא בתרגום "ופלח וצלי אברהם תמן באתרא ההוא ואמר קדם לפני ה' הכא יהון פלחין (עובדים) דריא", והיינו שאברהם אבינו יחוד מקום זה בדרך תפלה למקום העבודה לכל דורות הבאים.

וכתב רש"י "ה' יראה: פשוטו כתרגומו ה' יבחר ויראה לו את המקום הזה להשרות בו שכינתו ולהקריב כאן קרבנות. אשר יאמר: שיאמרו לימי הדורות עליו בהר זה יראה הקב"ה לעמו. היום: הימים העתידיים כמו עד היום הזה שבכל המקרא, שכל הדורות הבאים הקוראים את המקרא הזה אומרים עד היום הזה על היום שעומדים בו", והיינו שמאז עקידת יצחק עד היום הזה בשנת תשפ"א הרי מקום השראת השכינה הוא בהר המוריה.

והרמב"ם כתב במורה נבוכים (ג מה) "ולזה בחר אברהם אבינו ע"ה הר המוריה בהיותו הגבוה שבהרים אשר שם, ופרסם שם ביחוד ה', ויחד המערב שקודש הקדשים במערב, והוא עניין אמרם שכינה במערב ובארו רבותינו ז"ל בגמרא יומא שאברהם אבינו ייחד המערב ר"ל בית קדש הקדשים... ואין ספק אצלי ג"כ שהמקום אשר יחדו אברהם בנבואה היה ידוע אצל משה רבינו ואצל רבים שאברהם צוה אותם שיהיה בית עבודה כמו שבאר המתרגם ואמר ופלח וצלי אברהם תמן באתרא ההוא ואמר קדם ה' הכא יהון פלחין דריא...".

וזהו מה שמצינו שאחרי שאברהם אבינו יחד המקום להשראת השכינה ולעבודה, אז נתקנו תפלת מנחה ומעריב במקום הזה, כמו שאמרו חז"ל (ברכות כו:) "יצחק תקן תפלת מנחה שנאמר ויצא יצחק לשוח בשדה

לפנות ערב... יעקב תקן תפלת ערבית שנאמר ויפגע במקום וילן שם" וכבר התבאר מחז"ל ש"שדה" זה, ו"מקום" זה, הוא הר המוריה.

ובפרקי דרבי אליעזר (פל"ב) איתא "רבי יהודה אומר עשרים שנה היתה רבקה עקרה לאחר עשרים שנה לקחה יצחק והלך עמה להר המוריה למקום שנעקד שם והתפלל על ההריון ויעתר לו שנאמר ויעתר יצחק לה' וגו' באה ללדת ומחבליה הגיעה נפשה למות והלכה להתפלל במקום טהור שנאמר ותלך לדרוש את ה'", וכתב שם הרד"ל "שתפלת רבקה בהר המוריה היה שנאמר 'לדרוש ה' שפירושו "לשכנו תדרשו ובאת שמה"' והיינו שהדרישה של רבקה היתה לשכינתו יתברך, וא"כ בהכרח שהיתה זאת בהר המוריה.

וענין זה היתה בכלל הגילוי אל יעקב אבינו כמו שכתב בפרד"א (פל"ה) "השכים יעקב בפחד גדול ואמר ביתו של הקב"ה במקום הזה שנאמר "ויירא ויאמר מה נורא המקום הזה", מכאן אתה למד שכל המתפלל במקום הזה בירושלים כאלו התפלל לפני כסא הכבוד ששער השמים שם הוא ופתח פתוח לשמוע תפלה שנאמר זה שער השמים".

וכן הוא בת"י (בראשית כ"ח י"ז) "אין זה: אלהן בית מקדש לשמיה דה' ודין כשר לצלו מכוון כל קביל תרע שמיא משכלל תחות כורסי יקרא".

וכן איתא ברש"י שם "וזה שער השמים: מקום תפילה לעלות תפילתם השמימה".

וכן באבן עזרא וז"ל "שיתפלל אדם בו בשעת צרכו ותשמע תפלתו כי המקום נבחר".

וכן מצינו ששלמה המלך בעת חנוכת בית המקדש (מלכים א פ"ח- פ"ט) כלל בתפלתו שמקום הזה הוא מקום של השראת השכינה אפי' שלא בזמן שהבית בנה, והתפלל שענינו ולבו של הקב"ה יהיה שם כל הימים. והיינו שאותו ענין שהשראת השכינה הוא במקום הזה, לא יתעלם כל הימים, כמו שנתעלם בין יעקב אבינו ודוד המלך, שהצריך דוד לחפשו, רק שהשראת השכינה במקום הזה יהיה גלוי וידוע כל הימים.

וז"ל הכתובים שם "כל תפלה כל תחנה אשר תהיה לכל האדם לכל עמך ישראל אשר ידעון איש נגע לבבו ופרש כפיו אל הבית הזה. ואתה תשמע השמים מכון שבתך וסלחת ועשית ונתת לאיש ככל דרכיו אשר תדע את לבבו כי אתה ידעת לבדך את לבב כל בני האדם... ויהי ככלות שלמה לבנות את בית ה'... וירא ה' אל שלמה שנית כאשר נראה אליו בגבעון. ויאמר ה' אליו שמעתי את תפלתך ואת תחנונך אשר התחננתה לפני הקדשתי את הבית הזה אשר בנתה לשום שמי שם עד עולם והיו עיני ולבי שם כל הימים".

ואיתא במס' ברכות (סב:) על פסוק זה "אמר רב ביבי אמר ר' יהושע בן לוי כל הרוקק בהר הבית בזמן הזה כאילו רוקק בבת עינו שנאמר והיה עיני ולבי שם כל הימים", והיינו שעד יום הזה ממש, עיניו ולבו של הקב"ה שם כל הימים לשמוע תפלתו, מתפללות הבאים להתפלל שם, וקאמר הגמ' שלכן הבאים שם צריכין להתנהג באותו אופן גופא שהתנהגו כלל ישראל בשעת שהיה הבנין עומד בתפארתה!.

וכן פסק הרמב"ם (בית הבחירה פרק ז ה') "לא יקל אדם את ראשו כנגד שער מזרחי של עזרה שהוא שער ניקנור מפני שהוא מכוון כנגד בית קדש הקדשים, וכל הנכנס לעזרה יהלך בנחת במקום שמותר לו להכנס לשם, ויראה עצמו שהוא עומד לפני י"י כמו שנאמר והיו עיני ולבי שם כל הימים".

וכן אמרו חז"ל במדרש שוחר טוב (תהלים מזמור יא): "ה' בהיכל קדשו ה' בשמים כסאו. כל זמן שבית המקדש קיים היתה שכינה שרויה בתוכה, וכיון שגרמו העוונות, ונחרב בית המקדש, סילק שכינתו בשמים, שנאמר ה' בשמים כסאו. אמר ר' אלעזר בן פדת בין חרב ובין שאינו חרב, השכינה לא זזה ממקומה, שנאמר ה' בהיכל קדשו, אף על פי שכסאו בשמים שכינתו בבית המקדש, שנאמר 'והיה עיני ולבי שם כל הימים. וכן הוא אומר 'ויענני מהר קדשו סלה, אע"פ שהוא שהוא הר, בקדושתו הוא עומד. אמר ר' אלעזר [בן פדת]: ראה האין כורש אומר, ויעל לירושלים אשר ביהודה ויבן את בית ה' א- להי ישראל הוא הא-להים אשר בירושלים, אף על פי שהוא חרב עכשיו "הוא הא-להים" לא זו משם. אמר ר' סימון ראה מה כתיב "כי עתה תצאי מקריה ושכנת בשדה", אף על פי שחרב ונעשה שדה שכינתי בשדה, ואין שדה אלא

בית המקדש, שנאמר ראה ריח בני כריח שדה. אמר ר' אחא: לעולם אין השכינה זזה מכותל מערבי, שנאמר "הנה זה עומד אחר כתלנו".

ובמדרש תנחומא (נח) איתא בזה"ל "א"ר אלעזר בן פדת בין חרב ובין לא חרב אין השכינה זזה ממקומה, שנאמר ה' בהיכל קדשו (חבקוק ב') ומניין? שנאמר "והיו עיני ולבי שם כל הימים", וכן הוא אומר "קולי אל ה' אקרא ויענני מהר קדשו סלה" (תהלים ג' ה') שאפילו הר הרי הוא בקדושתו עכ"ל, ובולט מאוד מדברי רבותינו כאן האִיך שאין חילוק בהשראת השכינה על הר הבית בין קודם הבנין לאחר החורבן, דהא חיזוק הענין שהשכינה על הר הבית אחר החורבן מדברי דוד שהיה קודם הבנין שגם בזמנו היתה מקום השראת השכינה וקבלת התפלה בהר ציון. והיסוד לזה כמו שנתבאר שהר הבית נתיחד להיות מזמן בריאת העולם כמקום השראת השכינה בעולם, שאינו תלוי בענין בית המקדש.

וענין זה שיהיה השראת השכינה ועיניו ולבו של הקב"ה על הר הבית אפי' שלא בזמן הבית, היה בכלל הגילוי לאברהם אבינו כמו שנתבאר לעיל מהפסוק "אשר יאמר היום בהר ה' יראה", וכמו שכתב רבינו אברהם בן הרמב"ם וז"ל "בהר ה' יראה: טעמו תהיה לו השגחה יתירה במקום הזה וככה הובטח שלמה המלך בשעת בנין הבית והיו עיני ולבי שם כל הימים".

ובענין ההבטחה "והיה עיני ולבי שם כל הימים" לקבל תפלותינו כדאי להביא מה שדרש האדמו"ר מקלויזנברג זצ"ל, וז"ל "רק מי שענינו סומות אינו רואה זאת בבחינת עינים להם ולא יראו, שהצרות בחוץ לארץ קשים עשרות מונים מהצרות בארץ ישראל כי כל זמן שהיו בארץ ישראל היו יכולים לפעול ישועה על ידי שהלכו לשפוך שיח במקום המקדש אף שהיה שרוף ומחולל, כי הם לא היו טמאי מתים, וידעו היכן מותר לעלות להר הבית,⁵³ וכיון שציעקו ובכו אל ה' זכו לישועה ולעומת זאת במשך שנות הגלות באו הרבה צרות כיון שלא היו כבר בארץ ישראל" (דרשות חומש רש"י וישב תשמ"א).

⁵³ כוונתו לב' נקודות, א) שבשעה שהיה להם אפר הפרה היה יכולים לילך למחנה שכינה. ב) ואפי' אח"כ בכל הדורות שידעו מקום גבולות מחנה השכינה היה יכולין לילך בחלק מחנה לוויה על הר הבית.

ועד כמה גדול ענין זה מצינו בספר שבילי אמונה (הנתיב העשירי פ"א) שהביא מחז"ל שכל הגאולה תלוי ע"י מה שיתפללו להקב"ה דייקא בהר הבית, וז"ל "כתיב במדרש כי יתנדבו הרבה מישראל תופסי תורה וחסידים ואנשי מעשה לבא לדור בא"י ולהתישב בירושלים ע"ה איש איש כפי נדבת לבו ונצנצה בו רוח טהרה והכשר חיבת הקדש מארבע פנות העולם אחד מעיר ושנים ממשפחה וכאשר יתישבו שם למען היות להם ניר ויתד נאמן בהר הקדש בירושלים וע"ז נאמר ולקחתי אתכם אחד מעיר ושנים ממשכחה וכאשר יתישבו שם החסידים ההם ירבו להתפלל בהר הקדש בירושלים וישמע הבו"ת שמו ויקרב קץ הגאולה".

וכבר העתקנו דבריו הנפלאים של הכלי יקר (בראשית י"ג, י"ז) בזה על מה שאמר אברהם אבינו "בהר ה' יראה" שהכוונה בכל הזמן בין בבנינו בין שלא בבנינו, וז"ל "כי שם מקום מקדש של מטה מכוון כנגד בהמ"ק של מעלה, ושם פעל ה' מכוון לשבתו יתברך, ושם חביון עוזו יתברך, וכל המסתכל במקום הקדוש ההוא מיד נתלבש רוח טהרה וקדושה, ומלך עליון ביופו ית' תחזינה עיניו, ובראיה לחוד סגי לאדם לקנות השלימות ההוא, במקום אשר קרא לו אברהם ה' יראה וקרי בה יראה היר"ד בחיריק ויראה היר"ד בציר", כי כדרך שבא לראות כך בא ליראות כי מיד בבואו שמה כשם שהשכינה רואה אותו כך הוא רואה פני השכינה, ומיד נעשה מושפע ומואצל ודבק בזיו שכינתו יתברך מעין עוה"ב, כי גם שם הצדיקים יושבים ונהנים מזיו שכינתו יתברך ולא בכל מקום בארץ האדם זוכה לשלימות זה כי אם במקום הנקרא ה' יראה והוא הר המוריה... ותועלת רוחני זה לא יסיר מזרעו עד עולם כי אף בזמן שב"ה שלמטה אינו בבנינו מ"מ הבה"מ שלמעלה המכוון נגדו נצחי לא יסור לעולם ובכל זמן יורד ממנו השפע על זרע אברהם המקודש ומטעם זה שלמים וכן רבים נכספה נפשם לעמוד במקום הקדוש ההוא כי רצו את אבניה וגו'".

ועוד כתב (דברים ג' כ"ה) בזה"ל "ההר הטוב הזה והלבנון שלמטה המכוון כנגד בית המקדש שלמעלה, ושם חביון עוז השכינה, ונקרא המקום ה' יראה, על שם שכל הרואה מלך ביופיו תחזנה עיניו וכו'. ואם זה שלמטה חרב, מכל מקום המקדש ההוא נשאר מכוון נגד בית המקדש שלמעלה, השופע על

המקום ההוא הקדושה, ולעולם בכל דור ודור קדושה זו לא סרה, שהרי בימי האבות שלא היה שם בית המקדש בנוי ואף על פי כן היתה הקדושה שם וכו' ובמסכת מגילה (כח.) אמרו רז"ל מן פסוק והשמותי את מקדשכם שאפילו בשוממותם מכל מקום בקדושתם הם עומדים".

השכינה אחר כותלנו להצילנו מצרותינו גם כשאנו על אדמת נכר

וכבר העתקנו דברי הספר בית אלקים בענין מה שעדיין השכינה שורה תמיד במקום המקדש, וכעת יש לשום לב לנקודה חשובה בדבריו, וז"ל "כי גם בזמן החרבן לא זזה שכינה מכותל מערבי להשגיח ולהשקיף על פרטי האומה ישראלית ולהציל אותם מקורות העולם... כי אחר סילוק עיקר שכינתו בחרבן המקדש... ולא נשאר למטה ניצוץ כי אם להשגחת האומה ולהצילם מרעתם וזהו ענין והיו עיני ולבי שם כל הימים, עיני הוא מורה ענין השגחתו עליהם לטובה ולברכה להספיק צרכם, ולבי הוא להצילם מהמקרים הבאים עליהם באהבת לבו אותם", ורואים מדברים הללו חידוש שזה מה שהשכינה שורה במקום המקדש גם בזמן הגלות, הוא כדאי להציל אותנו מצרותינו בגלותינו.

וכן כתב בספר ישמח משה (הפטרת פרשת פקודי, הובא בספר אבן השם) ביתר שאת וז"ל או יאמר ה' אמר לשכון בערפל דעיקר בנין הבית היה בשביל החורבן והגלות, שאלמלא רושם השראת שכינתו במקום הנבחר כאמרם (בשוח"ט תהלים יא) ואעפ"י כן לא זזה שכינה מכותל מערבי, ח"ו לא היו יכולים להתקיים,⁵⁴ רק על ידי שגם עתה כביכול שורה שם בערפל זו היא מעמדן ומצבן של ישראל".

וכן כתב בספר חרבות ירושלים (נדפס בשנת שפ"ז) בהקדמה "שלא רצו לעזוב את ירושלים אע"פ שהיה עליהם מס כבד, מפני כי הנה אלוקינו זה קוינו לו עומד אחר כותלנו ולא זזה שכינה משם להשגיח על כל צרכי בני ישראל בכל מקום שהם...".

⁵⁴ וז"ל המב"ט (בית אלקים שער התפלה פט"ו) "ויותר הוא משגיח עלינו בזמן היותנו בגלות ממה שהיה צריך להשגיח עלינו בזמן היותנו על אדמותינו ועל מלכותנו, אלא שהוא מתנהג עמנו בהסתר פנים בחטאתינו באופן שיש למורדים וחוטאים שבינינו מקום לספק ולהרהר שמא לא בא הענין מאתו יתברך".

ובאמת זהו המדרש הידוע (הובא לעיל) בהרבה מקומות שהפסוק "הנה זה עומד אחר כותלינו" קאי על כותל המערבי שלא זו משם השכינה לעולם, והפסוק ממשיך "משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים" היינו שהשגחתו יתברך אלינו ממקום המקדש הוא גם בעת הסתר פנים. והיינו שהוא כולו משל שגם בעת שנראה הקב"ה כאלו הוא מסתר עצמו אחורי הכותל עדיין הוא מעוננין בנו ומסתכל מבין החרכים באופן שהוא יכול לראות אותנו אבל אנחנו אינם יכולים לראות אותו.

וראה בפירוש המיוחס להרמב"ן שם וז"ל "כמו שאמרו רז"ל לא זזה השכינה מכותל מערבי שנאמר הנה זה עומד אחר כותלנו משגיח משם ומשקיף על בני אדם".

ושוב ראיתי שזהו באמת הפירוש הפשוט של הפסוק כפי שביאור רש"י, וז"ל "סבורה הייתי ליישב עגונה עוד ימים רבים, והנה הוא הודיע שהיה עומד ומציץ מן החלונות השמים את העשוי לי שנאמר ראה ראיתי את עני עמי וגו'", והיינו שפירוש הפשוט של הקרא הוא, שבזמן גלות מצרים, שזהו כעין זמן החורבן והגלות, הקב"ה היה מתבונן בצרת כלל ישראל עד שהיו ראוי להצילם (וגם בתוך הגלות הזה הצילם כמה פעמים שע"ז הוא הד' כוסוס בליל סדר).⁵⁵

השפעת כל העולם ע"י השראת השכינה במקום המקדש גם בזמן

החורבן

⁵⁵ והנה יש לנו מקום עיון בכ"ז, שהלא אמרו חז"ל שכל מקום שגלו ישראל גלתה שכינה עמהם, ובפשוטו הענין כדאי להיות עמהם בצרתם ולהצילם מיד עשקם, וכאן מתבאר שכל"ז הוא מחמת השכינה במקום המקדש שעדיין שם ולא גלה בזמן החורבן. אך ע"י בדברי מב"ט (שער התפלה פרק ב') שכתב בזה"ל "מזמן שירדה שכינה למטה לא פסקה וכאומרים ז"ל מעולם לא זזה שכינה מכותל מערבי, וזאת היא השכינה שהיא הולכת אתנו בגלות כביכול, והוא רומז שהוא יתברך אתנו בגלות לשמור אותנו בגלותנו שלא נהיה נבלעים באומות והוא יתברך מציל אותנו ועושה לנו נסים נסתרים להציל אותנו וגם הוא מכין אותנו לשנהיה מוכנים לעבודתו יתברך ולא נפנה אל רהבים ושטי כזב", הוא נפלא מאוד היאך שבבת אחת כתב שניהם וכאלו שאין כאן צורך לביאור, והכל פשוט, וצ"ע. אך כפי מה שביאור שענין השראת השכינה זהו ההשגחה עליונה (וכן כתבו עוד הרבה, ואכ"מ) ונמצא שעצם הענין שנמשך ההשגחה גם לחוץ לארץ, הרי זה עצמו נחשב כמו שהשכינה הולך עמהם בגלות, הגם שזהו מחמת ההשראה במקום המקדש, ועדיין יש להתבונן.

ובזוה"ק (פר' תרומה קח) איתא שעיקר השפעת העולם תלויה ועומדת בבית קדשי הקדשים אף בזמן הזה שחרב ביהמ"ק, וז"ל (מתרגום ע"פ פי' מתוק מדבש) "השליטה והממשלה של השכינה הקדושה שהיא סוד אמונתן של ישראל, בתוך נקודה האמצעית של כל ארה"ק בבית קודש הקדשים. ואע"ג שביהמ"ק אינו קיים היום, מ"מ כל העולם ניזון בזכותו, ומשם נשפע מזון וסיפוק לכולם, בכל מקום וצד של ישוב. ולפיכך אע"פ שישראל הם עתה בחו"ל מ"מ מכח זכות של הארץ, נשפע מזון והספקה לכל העולם" (ספר אור לנתיבותי).

ענין השראת השכינה במקום המקדש נוגע לדינא בכל העולם ואפי' בחו"ל

וכמו שהשפעת השראת השכינה במקום המקדש הוא על כל העולם כולו, כן דינה הנובעים מזה שעדיין שורה במקום המקדש, שייכים גם לכל העולם, אפי' בחו"ל.

ומקדשי תיראו

כתב הרמב"ם (הל' בית הבחירה פ"ז הל' א-ז) "מצות עשה ליראה מן המקדש שנאמר ומקדשי תיראו ולא מן המקדש אתה ירא אלא ממי שצוה על יראתו ואי זו היא יראתו לא יכנס אדם להר הבית במקלו... אסור לאדם לעולם שיפנה או שיישן בין מזרח למערב ואין צריך לומר שאין קובעין בית הכסא בין מזרח למערב בכל מקום מפני שההיכל במערב לפיכך לא יפנה למערב ולא למזרח מפני שהוא כנגד המערב אלא בין צפון לדרום נפנים וישנים" ומקור דברי הרמב"ם בגמ' (ברכות סא:), הרי לנו שמדיני ומקדשי תראו הוא שצריך להיות קבוע בלב כל איש מישראל שקדושת השכינה במקום המקדש כל כך, שלא תהיה אפשרי לנו בכל העולם לפנות כנגד מקום המקדש, כנגד השראת השכינה השוכן בציון.

תפלה כנגד מקום המקדש

בספר מלכים (מלכים א פ"ח- פ"ט) כאשר השלים שלמה המלך מלאכת בנין בית המקדש התפלל שלמה המלך תפלה ארוכה וכתוב שם "ויעמד שלמה לפני מזבח ה' נגד כל קהל ישראל ויפרש בפיו השמים. ויאמר ה' אלקי ישראל אין כמוך אלקים... ופנית אל תפלת עבדך... להיות עינך פתחת אל הבית הזה לילה ויום אל המקום אשר אמרת יהיה שמי שם לשמע אל התפלה... כי יחטאו לך כי אין אדם אשר לא יחטא ואנפת בם ונתתם לפני אויב ושובים שביהם אל ארץ האויב רחוקה או קרובה. והשיבו אל לבם בארץ אשר נשבו שם ושובו והתחננו אליך בארץ שביהם... והתפללו אליך דרך ארצם אשר נתתה לאבותם העיר אשר בחרת והבית אשר בנית לשמך. ושמעת השמים מכן שבתך את תפלתם ואת תחנונתם ועשית משפטם". הרי לנו מדברי הכתובים שמעצם צורת התפלה גם בגלות הרי הוא בדרך שהוא כנגד מקום המקדש. והקב"ה השיב לשלמה, "ויאמר ה' אליו שמעתי את תפלתך ואת תחנונתך אשר התחנונתה לפני הקדשתי את הבית הזה אשר בנתה לשון שמי שם עד עולם והיו עיני ולבי שם כל הימים" היינו שעד היום הזה הקב"ה נמצא שם לקבל תפלותינו.

וכן אמרו חז"ל (ברכות ל.) "תנו רבנן סומא ומי שאינו יודע לכוין את הרוחות יכוין לבו כנגד אביו שבשמים שנאמר (מלכים א ח' מ"ד) "והתפללו אל ה' האלקים", היה עומד בחוצה לארץ יכוין את לבו כנגד ארץ ישראל שנאמר (שם, דה"י ב ו ל"ד) "והתפללו אליך דרך ארצם", היה עומד בארץ ישראל יכוין את לבו כנגד ירושלים שנאמר (שם) "והתפללו אל אליך דרך העיר הזאת", היה עומד בירושלים יכוין את לבו כנגד בית המקדש שנאמר (דה"י שם) "והתפללו אל הבית הזה", היה עומד בבית המקדש יכוין את לבו כנגד בית קדשי קדשים שנאמר "והתפללו אל המקום הזה... נמצאו כל ישראל מכוונים את לבם למקום אחד אמר ר' אבין ואיתימא ר' אבינא מאי קרא כמגדל דוד צווארך בנוי לתלפיות תל שכל פיות פונין לו" ובירושלמי הלשון "עד כדון בבינינו בחורבנו מניין אמר רבי אבון בנוי לתלפיות תל שכל הפיות מתפללין עליו".

וכבר העתקנו דברי התשב"ץ (תקסב) "וששאלתם לפרש לך הדר בחור"ל כמי שאין לו אלוה, אשיבך, היינו משום דעיקר שכינה בארץ וכבודו בארץ ישראל כסא מול כסא, וכתוב והתפללו דרך ארצם תלפיות תל שכל פיות פונות

לשם", והיינו שחשיבות כל ארץ ישראל הוא מה שהשכינה שוכן בתוכה על הר הבית אשר אליו מכוונים כל ישראל את תפלותיהם.

והיעב"ץ כתב בהקדמת סידורו (בסולם בית קל) "אם אשכחך ירושלם תשכח ימיני, דע והבן כי אע"פ ששכינה בכל מקום כנ"ל, מ"מ אין התפלה עולה בחו"ל במסילה אחת דרך ישרה, כי צריכה לשלחה לארץ ישראל, ולירושלים אל מקום בית המקדש, שכנגדו שם שער השמים, כמו שראה יעקב אבינו ע"ה מפורש בתורה, ושנוי בנביאים בתפלת שלמה המע"ה "והתפללו אליך דרך ארצם", ומשולש בכתובים בדניאל "וכוין פתיתן ליה בעיליתיה נגד ירושלים". ואפילו האומות מודות ומסכימות שאין התפלות עולות ומתקבלות אלא דרך שם, לכן אל יליזו הדברים מנגד עיניך וצפה דרך העיר אשר בחר בה ד' לשכנו עם שוממותה עומדת בקדושתה וחשוב כאילו אתה עומד בבית אלקים לפני ארון ה'".

וכן נראה מרבינו יונה בשערי עבודה "הנה נתבאר כי נבחר מקום בית המקדש לעבודת התפלה כמו שנבחר לעבודת הקרבנות... ואומר "ויהי ככלות שלמה להתפלל אל ה'" (מלכים א ח נ"ד), ואומר "וכל בני ישראל רואים" (דה"י ב ז ג), "ולא יכלו הכהנים לבא בית ה'" (שם ב'), "ברדת האש והמלך וכל העם..." (שם ג ד), ואומר "וירא ה' אל שלמה בלילה" (שם ה'), ואומר "עתה עיני יהיו פתוחות וגו' ואומר עתה בחרתי והקדשתי הבית הזה להיות שמי עד עולם והיו עיני ולבי שם כל הימים" (שם ט"ו ט"ז), וכל המתפללים מכוונים לבם למקום בית המקדש בין בזמן שהוא קיים בין בזמן שאינו קיים כמו שאמרו ז"ל תנו רבנן...".

ובספר בית אלקים (שער התפלה פ"ה) כתב בזה"ל "וענין היות התפלה נוכח ארץ ישראל וירושלים ובית המקדש הוא דבר עיקרי לתפלה, וכמו שלמדו מפסוקי תפלת שלמה שנאמר והתפללו אל ה' דרך העיר אשר בחרת והבית אשר בנית וגו' והתפללו אליך דרך ארצם וגו', כי בהיות א"י וירושלים ובהמ"ק מוכנים לקבלת התפלה כמו שאמרתי צריך האדם להתפלל נכחם להכיר ולרמוז שהוא מתפלל לאל ית' השוכן במקומות המוכנים האלו, כי המתפלל בתפלתו

מדבר לנוכח כאלו מדבר עם השכינה ולזה צריך להפוך פניו אל מקומה כי מעולם לא זזה מכותל מערבי".

ולמידים מדברי המבי"ט שהענין לכוון כנגד מקום המקדש, זהו מדיני עומד לפני ה', כלשונו "כי המתפלל בתפלתו מדבר לנוכח כאלו מדבר עם השכינה ולזה צריך להפוך פניו אל מקומה". ומובן לפ"ז מה שכתב שם "וענין היות התפלה נוכח ארץ ישראל וירושלים ובית המקדש הוא דבר עיקרי לתפלה" שהיות הוא מדיני עמידה לפני ה' ממילא הרי זה דבר עיקרי בתפלה.

וז"ל המקור חיים (או"ח סי' צ"ד א') "תל שהכל פונים אליו, וצ"ע על מלת תל דקרי ליה שאינו לפי כבודו. ונ"ל דאפילו בחורבנו כשהוא תל עולם יפנו אליו הכל של זזה שכינה מכותל מערבי".

וכן כתב בספר מאור ושמש (פרשת ראה על פסוק אבד תאבדון וכו') וז"ל "אנו צריכים לכוין בכל התפלות לארץ ישראל ולירושלים ולבית המקדש ואל כותל המערבי ששם השכינה קבוע גם בחורבן הבית".

ובביאור הגר"א לשיר השירים (א' י"ז) עה"פ "קורות בתינו ארזים רהיטנו ברותים" כתב בזה"ל "והענין כמו שכתוב "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" פירוש בתוך ישראל כמ"ש תלפיות תל שכל פיות פונים אליו, כי שריית השכינה היתה בתוך לב ישראל, רק שהם צריכים מקום מיוחד להתכנס כל הלבבות יחד, ולכן בחר מקום מובחר בארץ, שם הוא מוכן שתשרה שכינה בישראל".

ומצינו דבר נפלא בדברי הכסף משנה (הל' תפלה פ"א הל' ג) דהנה הרמב"ם כתב בזה"ל "אלא חיוב מצוה זו כך הוא שיהא אדם מתפלל ומתחנן בכל יום ומגיד שבחו של הקב"ה ואח"כ שואל צרכין שהוא צריך להן בבקשה ובתחנה... והכל היו מתפללים נוכח המקדש בכל מקום שיהיה, וכן היה הדבר תמיד ממש רבינו עד עזרא", וכתב ע"ז הכ"מ "והכל יהיו מתפללים נוכח המקדש: נ"ל שלמד כן מדאמרינן במשנתו של רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי את ה' אלקיך תירא ואותו תעבוד עבדהו בתורתו עבדהו במקדשו כלומר להתפלל נכון, וכן כתב רבינו בס"מ אשר לו".

וכוונת הכסף במשנה בציון שלו לספר המצות, הוא דברי הרמב"ם שם (מצוה ה') שכתב "והמצוה החמישית הוא שצונו לעבוד יתעלה... ובמשנתו של רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אמרו מניין לעיקר תפלה בתוך המצוות מהכא את ה' אלקיך תירא ואותו תעבוד, ואמרו עבדהו בתורתו עבדהו במקדשו, כלומר ללכת שם להתפלל בו ונגדו כמו שבאר שלמה עליו השלום (היינו "והתפללו דרך ארצם...")."

ויוצא מזה דבר נפלא, שהדין להתפלל נגד מקום המקדש הוא דין דאורייתא מאותו תעבוד, והיינו להקב"ה ששכינתו עדיין שרויה במקום המקדש, וזהו ממש כדין ומקדשו תראו שלא מן המקדש אתה ירא אלא ממי משכינתו יתברך השורה במקום המקדש.

גודל חומר העניין להזהר בקדושת הר הבית בכל מקום שנהיה

ועד כמה חמור ענין זה שעלינו להבין יקרת מעלת מקום ההוא, וליקר אותו ולהזהר תמיד בכבודה, ולהעלותה על נס מכל מקום קדוש אחר, מחמת השראת השכינה ששורה שם, בכל מקום שנהיה ולאו דוקא כשאנו עומדים במקום הקדוש גופא, יש לנו ללמוד מדברי החת"ס שהתעקנו לעיל מההספד על מיתת צדיקים בחורבן צפת (פר' אמר תקצ"ז) וז"ל "אך לפי דברי אליהו זכור לטוב שרעידת הארץ הוא מקנאת ירושלי' נ"ל כי צדיק הוא אלקינו וקנאת ירושלים עשתה זאת כי שם שער השמים עיר שחוברה לה יחדיו שם הר המורי' עקידת יצחק שם שכב יעקב וחלם לו סולם שם הר בית ה' ותל שכל פיות עליו פונים ולא זזה שכינה מכותל מערב, והנה לגמרי זה מקרוב מאה שנים שמו פניהם לצפת כי שם קבר איש אלקי הרשב"י במירון, והאר"י בצפת, וכל העולים לא"י לא שמו פניהם אלא לצפת וטבריה וירושלים נשכחה לגמרי, והוא עיר שם ה' שמה, שם בזה"ז מצוה לעלות לרגל לירושלים, והוכיח כן בשיל"ת יעב"ץ ח"א, לא שם איש על לב אלא לעלות לצפת להילולא דרשב"י... וצדיק ד' המביט לארץ ותרעד אותיות עדר ירושלים הקודש".

לבא מאפסי ארץ להתישב בא"י כדאי להתדבק אל השכינה

בס"ד אחר כל אריכות הדברים אנו רואים כמה חשוב הענין של השראת השכינה במקום המקדש גם בזה"ז, וכמה הוא משפיע על כל העולם, וכמה חמור ענינה. וממילא, היות שתכלית כל האדם בזה העולם הוא להתקרב ולהתדבק אל השי"ת, א"כ כל הענין של ישוב ארץ ישראל הוא כדאי להיות קרוב אל השכינה הקדושה. ומזה נבין האדם הירא את האלקים ורוצה להתקרב ולהתדבק אליו, שדבר זה לא שייך אלא בארץ ישראל מקום השראת השכינה בזה העולם, ולכן ישתוקק מאוד לבא אליו מאפסי ארץ להתישב בה.

כבר העתקנו בתחילת דברינו דברי התשב"ץ והמב"ט שמבואר מדבריהם שמעלתו של ארץ ישראל הוא במה שהוא קרובה אל א"י ונעתיק דבריהם עוד פעם בקיצור ונרחיב עליהם בס"ד.

ז"ל התשב"ץ "וששאלתם לפרש לך הדר בחו"ל כמי שאין לו אלוה, אשיבך, היינו משום דעיקר שכינה בארץ וכבודו בארץ ישראל כסא מול כסא".

וז"ל המב"ט "בהיות שכינתו למטה בתחתונים היא מכינה רצון האנשים לעבדו בהיותו קרוב אליהם ומשפיע עליהם רוח דעת ויראת ה', כדי שיזכו כל העולם וינצלו מרשת זו נטמנה להם, והוא יצר לב האדם רע מנעוריו, ויותר בא"י ובבהמ"ק שהם קרובים יותר אל כבוד שכינתו ית' ומושפעים מאתו ית', וכאומרים אורא דארעא ישראל מחכים ורוח הנבואי שורה בא"י משא"כ בשארי ארצות".

וכדברי המב"ט שהקרבה אל השכינה מועיל לעבודת השי"ת מצינו בדברי החת"ס (יר"ד סי' רל"ב) בנוגע המעלה לדור בירושלים "דקדושת מקום המקדש לא בטיל והחונים סביב מקרוב מקודשים טפי וקרובים אל אלקינו".

וכן דרש הג"ר יחזקאל אברמסקי זצ"ל בכנסיה הגדולה של אגודת ישראל ירושלים תשכ"ד וז"ל "הכנסיות בעבר התקיימו בחו"ל בארץ העמים וכנסיה זו מתקיימת בארצנו הקדושה, כשאנו סמוכים לשכינה הקדושה בירושלים בקרבת המקום שממנו לא זזה שכינה מעולם, ולקירבה זו אל מקום

שכינת א-ל יש בוודאי השפעה מרובה עלינו. אנו מאמינים שכינוס זה השרוי כ"כ קרוב אל השכינה יזרח עליו אורה של ירושלים ויזכה להצלחה מרובה בכל דיוניו ועוד יותר בהחלטותיו שתצאנה מכח אל הפועל" (מלך ביפיו ח"ב).

בגמרא (ברכות מט.) איתא "וְכָל הַחוֹתֵם מִנְחִיל אֶרְצוֹת בְּבִרְכַּת הָאָרֶץ וּמוֹשִׁיעַ אֶת יִשְׂרָאֵל בְּבוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם הִרִי זֶה בּוֹר". וכתב הבית יוסף (סימן קפז): "ונראה לי דטעמא משום דמנחיל ארצות שייך גם לשאר עמים שהנחילם ארצות ואנו צריכים שיברך על הנחלת ארץ ישראל ביחוד".

והאריך להסביר את דבריו המהר"ם שפירא מלובלין זצ"ל שביאר בנופת שפתיו: "יש הרואים בארץ ישראל רק ענין מדיני ופתרון לשאלת היהודים הנוודים התמידים, רואים הם באומה הישראלית עם ממושך וממורט אשר בזזו גויים ארצו חילו קבעו הגוי כלו, והוא הלך גולה אחר גולה ומקל נודדים בידו, וכאשר אי אפשר לעם שימשיך את קיומו ושגשוגו בלי כברת ארץ משלו, נאותים הם כי ימציאו להם הגויים איזו ארץ כל שהיא למקום מנוח. לפנייהם כל הארצות שוות. כי גם בירושלים עצמה אינם רואים את המאור שבה, את תפארת הוד קדומים החופף עליה, ורק ככל הארצות בית ישראל ולא יותר, הם מסתפקים בכל פינה נידחת שהיא, ובלבד שישכון ישראל בטח על אדמתו, ולא יפריעוהו אחרים ואל יבזזו זרים יגיעו, ושם ינוח משעבוד זרים וישבור עול הגלות מעל צוארו.

לא כן השקפת שלומי אמוני ישראל, מאמינים בני מאמינים. רואים אנו בארץ ישראל לא רק ענין לאומי חילוני, מקום מושב לעם ישראל ופורקן מצר לו בלבד; בשבילנו הארץ קדושה בעשר קדושות בשביל השכינה שלא זזה ממנה בכל עת, ואף בחורבנה קדושתה עליה, בשבילנו הארץ קדושה בעבור הברית והחסד אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו, בשביל מצוות התלויות בה. ועל אחת כמה וכמה ירושלים קדושתה עולה על הכל, בשביל מקום המקדש שנבנה ובשביל מלכות בית דוד שנתקדש על ידה (רש"י ברכות דף מ"ח).

וזה שהורונו חז"ל 'כל החותם מנחיל ארצות בברכת הארץ', מי שבא ומצהיר כי לפניו כל הארצות שוות, ואינו רואה מה נשתנתה ארץ זו מארצות

אחרות, 'ומושיע את ישראל בבנין ירושלים', אינו רואה בירושלים רק ישועת ישראל גרידא ולא יותר, הרי זה בור, כי טרם השכיל לדעת הארת הזאת מה היא ומהי הסיבה האמיתית שבגללה אנו רוחשים לה חיבה, ומנקודת השקפתו הוא הרי כל הארצות שוות ומה יתרון לארץ ישראל עליהן?

ו'כל שלא הזכיר ברית ותורה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים לא יצא ידי חובתו', כי רק בגלל אלה אהבת עולם אהבנו את הארץ הזאת, ומים רבים לא יכלו לכבות אהבה שבלב זו ונהרות לא ישטפוה, ורק מבחינה זו היתה למרכז הרוחני של עמנו בכל הימים. ורואים אנו בארץ זו גאולת הגוף והנפש גם יחד, בה נעשה חיל ברוח וחומר ונודה לה' על ארץ חמדה טובה שהנחיל לאבותינו" (אמרי דעת פר' וירא).

וכבר העתקנו דברי היעב"ץ (סידור בסולם בית א-ל חווק ג' אות ו') שכתב בזה"ל **"ידוע שחובת המתפלל לכוין גופו כנגד ירושלים... ולזה צריך כל אדם מישראל לעשות הסכמה קבועה בלבו לעלות לדור בארץ ישראל על כל פנים כשימצא ידו די ההוצאה... כדי ליישב הארץ הקדושה השוממה מבלי בניה ולהשתוקק להיות זוכה להתפלל שם לפני היכל מלך, אעפ"י שחרב לא זזה שכינה ממנה, והדר בחוץ לארץ עובד ללא אלהי אמת..."** עכ"ל, ורואים מדבריו שמיסודות ההשתוקקת לירושלים הוא להשתוקק להתפלל ולהתקרב אל מקום המקדש, מקום שעינו ולבו שם כל הימים, מקום שלא זזה ממנה שכינה לעולם.

ועוד הבאנו מה שאיתא בספר לעבדו בלבב שלם איתא **"פעם הגיע לארץ ידידו (של הג"ר זיידל אפשטיין זצ"ל) המשגיח דלייקווד הגה"צ רבי נתן וואכטפויגל, רבינו שאל אז את אחד מתלמידיו לאיזה צורך הגיע המשגיח לארץ, והשיב התלמיד שאינו יודע. אמר לו רבינו, אומר לך, רבי נתן בא לומר לשכינה שלום לך אחותי"** עכ"ל, נפלא מאוד עד כמה הבינו גדולי ישראל שכדאי לבא מארץ רחוקה לדרוש השכינה כמו שכתוב **"לתשכנו תדרשו"**, ולאמר שלום להשכינה הקדושה השורה אחר כותלינו עד היום הזה.

בספר דעת תורה (דברים ל"ג כ"ג) מהמשגיח ממיר הג"ר ירוחם לובביץ זצ"ל איתא בזה"ל **"לפנים בישראל היה בעיניהם תואר ארץ ישראל וזכרונה**

כזכרון דבר של קודש קדשים, זכורני כשהייתי ילד בן שש וכשבא אורח מארץ ישראל איש משולח לאסוף כסף בעד קופת רמבעה"נ, ולא ידענו אפילו טיבו של האיש ההוא, והיה די לנו כבר כי אמרו עליו בהעיירה כי מארץ ישראל בא, והיו מכנים וקוראים אותו בשם "יהודי של כותל מערבי" לא אוכל לצייר לכם את ההדרת הקודש בהבטתנו עליו, היינו ממש מנשקים כנפי בגדיו כמנשקים דבר שבקדושה".

ארץ חמדה טובה ורחבה

הארכנו בס"ד בכל הקונטרס במעלת הרוחניות של ארץ ישראל, אבל בתורתנו הקדושה מצינו הרבה שבחה הגשמיות של ארץ ישראל, והתורה הקדושה חייב אותנו להתבונן בטובות הללו, ונתחייבנו לשבח הקב"ה במיוחד ע"ז. ולכן עלינו בקונטרס זה לילך בדרכי התורה ולהתבונן לראות בטובת ארץ ישראל, גם בברכת הגשמיות. והננו מקוה להמשיך כדרכנו בכל הקונטרס לספר במעלותיה שאנו זוכים לראות בזה"ז בעינינו בס"ד. אבל קודם נתבונן מעט בדברי הכתובים בזה.

כתוב (שמות ג' ז-ח) וַיֹּאמֶר ה' רְאֵה רָאִיתִי אֶת עַנְי עַמִּי אֲשֶׁר בְּמִצְרַיִם וְאֶת צַעֲקָתָם שָׁמַעְתִּי מִפְּנֵי נִגְשָׁיו כִּי יָדַעְתִּי אֶת מַכְאֲבֵיו וְאֶרְדּוּ לְהַצִּילוֹ מִיַּד מִצְרַיִם וְלִהְיוֹתָם מִן הָאָרֶץ הַהִוא אֶל אֶרֶץ טוֹבָה וְרַחֲבָה אֶל אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ אֶל מְקוֹם הַפְּנִיעִי וְהַחֲתִי וְהָאֶמְרִי וְהַפְּרָזִי וְהַחֲוִי וְהַיְבוּסִי.

התיאור שנתן הקב"ה לארץ ישראל לחבבה על כל ישראל הוא "אֶרֶץ טוֹבָה וְרַחֲבָה, אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ". וכבר העתקנו מה שאיתא בגמ' (ברכות מח:): "תניא רבי אליעזר אומר כל שלא אמר ארץ חמדה טובה ורחבה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים לא יצא ידי חובתו" וכתב שם רבינו יונה הטעם הוא "מפני שמצינו שנשתבחה ארץ ישראל בזה הלשון דכתיב "אל ארץ טובה ורחבה" וכתוב בפסוק אחר "ואתן לך ארץ חמדה נחלת צבי צבאות גוים", וכיון שמזכיר ברכת הארץ על אכילתו, יש לו ג"כ להזכיר שבחה". וכעין זה כתב המאירי "הואיל והזכיר את הארץ ראוי לו להזכיר בשבחה, ושבח ראשון שיצא מפי הקב"ה על א"י היה בנוסח זה שנאמר "וארד להצילו וגו' אל ארץ טובה ורחבה". והאבודרהם בביאור ברהמ"ז כתב "ארץ חמדה טובה ורחבה, ואנו צריכים לספר בשבח הארץ כדי שישתוקקו לה הנפשות".

ולמידים אנו מזה שיש מצוה מיוחדת לספר בשבח עצם הארץ במה שהוא "ארץ חמדה טובה ורחבה" עד כדי כך שאין להזכיר ארץ ישראל בלא

לספר בענין שבחים הללו, ומי שהזכיר ארץ ישראל בברהמ"ז ולא הזכיר שבח זה לא יצא ידי חובת ברכת המזון.

עוד כתוב בפרשת עקב (דברים ח') ביתר אריכות בטובות מתנת ארץ ישראל, "וְזָכַרְתָּ אֶת כָּל הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הוֹלִיכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ זֶה אַרְבָּעִים שָׁנָה בַּמִּדְבָּר לִמְעַן עֲנִיֶךָ לְנִסְתָּךְ לְדַעַת אֶת אֲשֶׁר בִּלְבָבְךָ הִתְשַׁמֵּר מִצְוֹתָיו אִם לֹא. וַיַּעֲנֶךָ וַיִּרְעַבְךָ וַיֹּאכְלֶךָ אֶת הָמֶן אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ וְלֹא יָדְעוּ אֲבֹתֶיךָ לִמְעַן הוֹדִיעֶךָ כִּי לֹא עַל הַלֶּחֶם לִבְדּוֹ יְחִיָּה הָאָדָם כִּי עַל כָּל מוֹצֵא פִי ה' יְחִיָּה הָאָדָם. שְׁמַלְתְּךָ לֹא בִלְתָּה מַעֲלִיד וְרוֹגֵלךָ לֹא בָצָקָה זֶה אַרְבָּעִים שָׁנָה. וַיִּדְעַתָּ עִם לִבְבְּךָ כִּי כֹאֲשֶׁר יִיסַר אִישׁ אֶת בְּנוֹ ה' אֱלֹהֶיךָ מִיִּסְרֶךָ. וְשִׁמַּרְתָּ אֶת מִצְוֹת ה' אֱלֹהֶיךָ לִלְכֹת בְּדַרְכּוֹ וּלְיִרְאָה אֹתוֹ. כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ מְבִיאֶךָ אֶל אֶרֶץ טוֹבָה אֶרֶץ נַחֲלִי מַיִם מְעִינָת וַתְּהַמֵּת יְצָאִים בַּבִּקְעָה וּבְהָר. אֶרֶץ חֹטֵה וְשֹׁעֵרָה וְגִפֶּן וַתֵּאֱנָה וְרִמּוֹן אֶרֶץ זֵית שָׁמֶן וְדִבְשָׁ. אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְּמִסְכָּנָתָה תֹאכַל בָּהּ לֶחֶם לֹא תִחְסַר כָּל בָּהּ אֶרֶץ אֲשֶׁר אֲבִנְיָהּ בְּרוֹזָל וּמִהַרְרִיהָ תִּחְצֹב נְחֹשֶׁת. וְאָכַלְתָּ וְשִׁבַּעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ עַל הָאֶרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ".

ברמב"ן על דברי הכתוב "כִּי כֹאֲשֶׁר יִיסַר אִישׁ אֶת בְּנוֹ ה' אֱלֹהֶיךָ מִיִּסְרֶךָ" שביאור היטב כלליות ענין זה "שיתן עליו לטובתו עול מוסר כענין שנאמר יסר בנך כי יש תקוה ואל המיתו וגו' (משלי יט יח) כן ה' אלקיך מיסרך, מתחלה בענוי המדבר ונסיון המן שתערב לנפשך טובת הארץ ופירותיה, על כן אמר אחריו פסוק כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה", הרי לנו דברים נפלאים שכל תכלית המוסר של שהיה בהמדבר היה כדאי שתערב לנפשם של כלל ישראל טובת הארץ ופירותיה, היינו כל השבח שבהמשך הכתובים הנ"ל, כי כאשר יתיסר איש בעינוי תגדל השמחה וההערכה למה שמקבל אח"כ שמוציאו מהענוי שלו.

וידועים דברי הגמ' (ברכות ה.) "תניא רבי שמעון בן יוחאי אומר שלש מתנות טובות נתן הקדוש ברוך הוא לישראל וכולן לא נתנן אלא ע"י יסורין אלו הן תורה וארץ ישראל והעולם הבא... ארץ ישראל דכתיב כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלהיך מיסרך וכתיב בתריה כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה...". ולפי דברי הרמב"ן נמצא שכל תכלית היסורים שמביא הקב"ה על

האדם לזכות לארץ ישראל, הוא יסורים שיהא מביא האדם להכיר בכל הטובה הנזכרים במקראות הנ"ל על ארץ ישראל, וזהו ענין נפלא ביותר.

ובספר דעת תורה (בא דף קכה) מהמשגיח ממיר רבי ירוחם ליבוביץ זצ"ל כתב שם על דברי הרמב"ן הנ"ל בזה"ל "נמצא כי כל מה שה' אלקיך מוסר הוא כדי להכיר מעלת ארץ ישראל הרי כי מצוה היא להתבונן בחשיבותה של ארץ ישראל וזהו ענין ברכת פירות הארץ כי על ידה מכירים מעלת וחשיבות הארץ ומזה באים להכרת גדולתו ית' יכלתו וגבורתו".

וכוונת סוף דברי רבי ירוחם זצ"ל "וזהו ענין ברכת פירות הארץ כי על ידה מכירים מעלת וחשיבות הארץ וכו' לדברי הרמב"ן שהביא שם על הפסוק המובא לעיל בטובת הארץ "וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה", וז"ל הרמב"ן "ואמר ואכלת ושבעת וברכת כי תזכור עבודת מצרים וענוי המדבר וכאשר תאכל ותשבע בארץ הטובה תברך עליה את השם" היינו שצריכין להודות להקב"ה על ההנאה היתירה של הרחבה וטובה הבא מתוך עוני וצער.

עכ"פ למידים אנו גם מכאן על גודל החובה להכיר ולהבין גודל הטובה אשר הקב"ה משפיע עלינו בברכת הארץ.

טובה הארץ מאוד מאוד

וכעת בעזה"ת נעתיק באריכות ברכות נפלאות שמצינו בזמן הזה בארץ ישראל, כמעט הכל נעתיק מדברי הג"ר שמואל אליהו שליט"א (בספרו הנבואה ועוד), ומעט הוספתי ממה שמצאתי, הדברים נכתבו ונאמרו ע"י הגאון שליט"א בערך לפני כשנתיים ושלוש.

גידול הארץ

(א) על פי ארגון המזון העולמי (FAO), התנובה (produce) של מדינת ישראל היא כמעט פי שלושה מהמוצק בעולם. וזה חידוש שלא היה בשנים קדמוניות. שלפני 150 שנה הארץ הייתה שוממה. "לא תזרע ולא תצמיח

- ולא יעלה בה כל עשב". ולפני 100 שנה התחילה לתת קצת את פריה. ולפני 50 שנה הייתה קצת יותר מהממוצע בעולם, וכעת כמעט פי שלושה.
- (ב) הענבים שהיא מגדלת הופכים ליין שאין שני לו בעולם, היין הישראלי נבחר לאחד מהיינות הטובים בעולם.
- (ג) התמרים הגדולים והמתוקים שגדלים במי מלח בבקעת הירדן הם מן הטובים בעולם ומייצאים אותם למדינות שונות.
- (ד) ישראל מייצאת ידע חקלאי למדינות ענק כמו סין והודו, שכל אחת מהן מונה למעלה ממיליארד תושבים. היא מכפילה להם את התוצרת לדונם פי חמישה עד פי עשרה.
- (ה) תפוחים 400 קילו. הממוצע בכל העולם: 200 קילו.
- (ו) מלפפונים 950 קילו. הממוצע בכל העולם: 350 קילו.
- (ז) עגבניות 875 קילו. הממוצע בכל העולם: 400 קילו.
- (ח) ענבים 165 קילו. הממוצע בכל העולם: 95 קילו.
- (ט) תאנים 82 קילו. הממוצע בכל העולם: 25 קילו.
- (י) תמרים 70 קילו. הממוצע בכל העולם: 62 קילו.
- (יא) פרה של ארץ ישראל נותנת 11,800 liters של חלב כל שנה בעת שארה"ב נותנת 9,850 liters וביוראפ 6,400 liters כמעט חצי מפרה ישראלי.

כלכלה

- (יב) בהשוואה למדינות אחרות עולה כי בישראל צמח התל"ג (תוצר לאומי גולמי לנפש לפי כוח קנייה) משנת 1950 לשנת 2015 ב-2.400% בעיראק צמח התוצר לנפש באותה תקופה ב-800%, במצרים ב-640%, בירדן ב-490%, בלבנון ב-340% גם מול ארה"ב ישראל בצמיחה הרבה יותר גדולה.
- (יג) ע"פ "אקונומיסט" לשנת תשע"ח, רק בעשור האחרון הכפילה מדינת ישראל את התל"ג שלה, מדובר בנס כלכלי שלא קרה בשום אומה בעולם.
- (יד) לפני שלוש שנים התל"ג של ישראל עבר את צרפת, ולפני שנתיים הוא עבר אנגליה, השנה הוא עבר את יפן, (הנתונים משנת תשע"ח).
- (טו) אם משווים את הגדילה של ישראל לעומת המדינות העשירות, רואים כי למרות שהתל"ג של מדינות הללו גבוה משל ישראל, אין להם קצב

הצמיחה של ישראל. גם בהשוואה לארה"ב שהתל"ג שלה גבוה מישראל, קצב צמיחת התל"ג של ישראל מפתיע לפי הנתונים של ד"ר בכור.

(טז) ע"פ סוכנת בלומברג היציבות הכלכלית של ישראל היא מספר 3 בעולם.

(יז) ארץ ישראל נמצאת במקום השלישי בעולם במספר החברות בתוכה שנמצאות ברשימת נאסדא"ק, כשמעליה ברשימה נמצאות ארה"ב וסין.

(יח) תעשיית היהלומים הישראלית מהווה את אחד המוקדים העיקריים של חיתוך יהלומים וליטושם, ומגיעה לכדי 23.2% מהיצוא הכללי שבעולם.

(יט) בפברואר 2019 פרסם העיתון "בלומברג" מאמר המשבח הכלכלה הישראלית. האינפלציה (Inflation) זניחה בשיעור 1.57% האבטלה (Unemployment) ירדה ל-3.7%. הצמיחה (Growth) המצטברת הייתה 69%.

(כ) השפע הכלכלי בישראל הוא מהגבוהים בעולם. תנובת האדמה היא פי שלושה מכל העולם לפי דונם. התל"ג הוא למעלה מ-40,000 דולר לנפש, בין הגבוהים בעולם. גם כאן צריך לנכות את ההשפעה של הערבים על הכלכלה הישראלית, שבלעדיהם הייתה הרבה יותר גבוהה. לשם השוואה, התל"ג לנפש בירדן הוא פחות מ-10,000 דולר לנפש.

(כא) לפני שנתיים פגשתי קבוצת צעירים ממקסיקו שלמדו בארץ ישראל ושאלתי אותם למה הם חוזרים למקסיקו, והם השיבו לי: בשביל הפרנסה. אמרתי להם שיש פרנסה בארץ ישראל, ותשובתם הייתה: אין פה פרנסה. הנה, ישראלים רבים מסתובבים בבתי כנסת במקסיקו ומבקשים תרומות לשיבות ולארגוני גמ"ח ומספרים כמה המצב בארץ ישראל קשה. הייתי צריך באותה שעה לקרוע את בגדי, כי האמת היא ההפך הגמור. התל"ג של מקסיקו בשנת 2018 היה 19.340 דולר, שזה פחות מחצי התל"ג של מדינת ישראל באותה שנה 39.940 דולר. מאז עלה התל"ג של מדינת ישראל וכולם צופים לה רק צמיחה כלכלית.

חיים ארוכים ובריאים

(כב) בנוגע תוחלת החיים בישראל אנו רואים את ברכת הארץ היום, כשמדינת ישראל נחשבת כאחת מהמדינות שבהן יש תוחלת חיים גבוהה, 82.80 שנים, לעומת הרשות הפלסטינית שם יש תוחלת חיים של 73 שנים

בממוצע. המדינה המובילה בעולם היא יפן עם 83.7 שנים בממוצע, ואנחנו במקום השמיני בעולם. הסיבה שאנחנו במקום השמיני היא בגלל שבמדינת ישראל יש 18% ערבים שתוחלת החיים שלהם היא 76 שנים. אם מנכים את ההשפעה שלהם על תוחלת החיים במדינת ישראל, מבינים שליהודים בישראל יש תוחלת חיים בין הגבוהות בעולם, אם לא הגבוהה מכולן. הדבר ניכר במיוחד ביישובים ביהודה ושומרון, שם תוחלת החיים היא 84.1 שנים בממוצע. לקיים מה שנאמר: "לִמְעַן יָרְבוּ יְמֵיכֶם וְיִמֵּי בְנֵיכֶם עַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאַבְרָהָם לֵאמֹר לְהָם כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ" כפשוטו ממש.

(כג) חברת בלומברג דירגה 163 מדינות ע"פ קריטריונים שונים של בריאות הציבור. ארץ ישראל נמצאת במקום התשיעי של המדינות הבריאות בעולם, הרבה לפני מדינות מערביות רבות.

שמחת החיים

(כד) אנו רואים כי אזרחי ארץ ישראל שמחים ומרוצים מהחיים שלהם בארץ ישראל. דוח האושר הבינלאומי מקיף 156 מדינות או חלקי מדינות. ישראל נמצאת במקום ה-11 בעולם בשמחת החיים, לפני אנגלד צרפת וארה"ב. (כה) בגלל שמחת החיים הזאת ניתן לראות כי בארץ ישראל יש צרכניות הקטנות של המשקאות החריפים. מדינות שצורכות פחות אלכוהול ממנה הן מדינות ערביות שאוסרות מכירת אלכוהול. (כו) בגלל השמחה הזאת גם אחוז ההתאבדויות בישראל הוא מהנמוכים בעולם, ע"פ נתונים ארגון הבריאות העולמי.

חכמה

(כז) בארץ ישראל מתרחש היום מהפכה טכנולוגית ומדעית גדולה תרומותיה של ארץ ישראל בולטת במיוחד בגנטיקה, מדעי המחשב, פיזיקה, כימיה, אלקטרוניקה, אופטיקה, מדעי החקלאות וההנדסה.

כח) בתלום הטכנולוגיה ישראל ידועה בפיתוח אמצעי לחימה וציוד צבאי. ישראל הוא אחת מעשר המדינות הראשונות בעולם ביצוא נשק (שמבוסס על טכנולוגיה עילית).

כט) באלול תשע"ח, פרסם המגזין הבנלאומי Fortune רשימה של חברות שמשנות את העולם, במקום 15 נמצאת חברת מובילאיי הישראלית.

ל) בארץ ישראל הריכוז הגבוה ביותר בעולם של חברת הזנק (סטארטאפ). מידי שנה נולדים בישראל כ-1000 סטרטאפים. כמות חברת הסטרטאפ גבוהה בכל קנה מידה ביחס לעולם.

לא) מדינת ישראל היא מספר 1 בעולם בזוכי פרס נובל לפי כמות תושבים.

לב) "ריכוז הטכנולוגיות החדשות המפותחות בישראל בתחום הקרדיולוגיה ובמיוחד צנתורי הלב, הוא הגבוה בעולם לפי כל פרמטר מדיד..." פרופסור רן קורנובסקי מנהל המערך הקרדיולוגיה (Cardiology) ומכון הצנתורים (Catheters) ההית החולים בלינסון ועוד.

לג) לדברי הרב מנחם בורשטין, ראש מכון פוע"ה, ישראל מובילה בעולם בתחום טיפול בבעיות הפוריות.

לד) בארץ ישראל קיימת תשתית מודרנית ותעשיית היי-טק בעלת יכולות דומות למצוי ב'עמק הסיליקון'.

לה) יו"ר גוגל אריק שמידט שיבח את ישראל בעת ביקורו שם, באומרו כי "בישראל מצוי מרכז ההיי-טק החשוב בעולם אחר ארה"ב". מרכז פעילות ההיי-טק, המכונה 'סיליקון ואדי', נחשב לשני בחשיבותו בעולם, כשלפניו נמצא רק מקבילו שבקליפורניה.

לו) ב-2010, כתב העיתונאי האמריקאי דייוויד קאופמן, כי אזור ההיי-טק ב"יקנעם" מכיל את "הריכוז הגבוה בעולם של חברות לטכנולוגיה אסתטית".

לז) בשנת 2019, ישראל דורגה במקום החמישי בעולם בתחום החדשנות על-ידי מדד החדשנות של בלומברג.

לח) שיעור הפטנטים (Patent) הרשומים ביחס למספר האוכלוסיה בישראל הוא מהגבוהים בעולם.

לט) בארץ ישראל ישנם 140 מדענים וטכנאים ביחס לכל 10,000 מועסקים, שיעור יחס מהגבוהים בעולם. לצורך השוואה, ניתן למצוא רק 85 על כל 10,000 בארה"ב ו-83 על כל 10,000 ביפן.

מ) ב-2012, היו בישראל 8,337 חוקרים עבור כל מליון תושבים. לשם השוואה, בארה"ב היו 3,984, בדרום קוריאה היו 6,533 וביפן 5,195.

מא) ב-1998, תוארה העיר תל-אביב על-ידי השבועון 'ניוזוויק' כאחת מעשר הערים בעלות ההשפעה הגדולה בעולם בתחום הטכנולוגיה.

נספח

(א) ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שבת לה'

"שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמר כרמך ואספת את תבואתה, ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שבת לה' שדך לא תזרע וכרמך לא תזמר" (ויקרא כ"ה ג') שנת השמיטה ממשמש ובא בס"ד, שנה שעל ידה מתקדש ומתעלה כל ארץ ישראל למדריגה נפלאה ביותר.

הנה אחר שכבר גמרתי המהדורה החדשה בס"ד, והיה כמעט מוכן לדפוס, עלה בדעתי לכתוב עוד מאמר לכבוד השנה הקדוש הממשמש ובא, ולכבוד עובדי האדמה הקדושה בארץ ש"עיני ה' אלקיך בה מראשית השנה עד אחרית שנה" המקדשים שם שמים בעולם, ושובתים שנה שלמה מעסק פרנסתם, המקור שממנה מפרנסים משפחתם כל השנים, ועושים כמו שכתוב בתורה התורה הקדושה "שבת לה'", וכתב הספורנו "שגם עובדי האדמה כאשר ישבתו בשנה ההיא יתעוררו לדרוש את ה' באופן מה", ואין ספק שכל מי ששומר שביעית בזה"ז בא על ידה לדרוש את ה'. והיות שנפוץ מאוד כעת מאמרים רבים ונפלאים בענין מעלות מצות שמיטה, לכן ראו להקדיש מאמר באופן אחרת, והוא לענין מעלת עובדי האדמה יראי אלקים כל השש שנים, ומעלתם ומדריגתם וכח השפעתם על כל הדור שלנו, ועד כמה חשובים הם ונצרכים לקיום כלל ישראל בארץ ישראל. ועל דרך שכתבנו בכל הקונטרס נמשך בס"ד שיהיה בעיקר להוציא לאור, הקדושה וההשפעה על ידם, במיוחד בדור שלנו, ואיך גדולי ומנהגי ישראל ראו גודל כח ההשפעה בעבודתם בזה"ז.

ידוע ומפורסם דברי החת"ס הנפלאים על הגמרא במסכת ברכות (לה:): "תנו רבנן: 'אֲסַפְתָּ דִּגְנְךָ', מה תלמוד לומר, לפי שנאמר (יהושע א, ח) 'לא יָמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ', יכול דברים ככתבן? תלמוד לומר 'אֲסַפְתָּ דִּגְנְךָ' הנהג בהן מנהג דרך ארץ, דברי רבי ישמעאל. רבי שמעון בן יוחי אומר אפשר אדם חורש בשעת חרישה, וזורע בשעת זריעה, וקוצר בשעת קצירה, ודש בשעת דישה, וזורח בשעת הרוח, תורה מה תהא עליה? אלא בזמן שישראל עושין

רצונו של מקום מלאכתו נעשית על ידי אחרים, שנאמר (ישעיהו סא, ה) 'וְעַמְדוּ זָרִים וְרָעוּ צֹאנֵכֶם' וגו', ובזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום מלאכתו נעשית על ידי עצמן, שנאמר 'וְאֶסְפֹּת דָּגְגָךְ', ולא עוד אלא שמלאכת אחרים נעשית על ידן, שנאמר (דברים כח, מח) 'וְעִבַּדְתָּ אֶת אֲבִיךָ' וגו'. אמר אב"י הרבה עשו כרבי ישמעאל ועלתה בידן, כרבי שמעון בן יוחי ולא עלתה בידן.

ורבנו החת"ס הסביר מחלוקת זו בחידושו למסכת סוכה (לו, א ד"ה דומה לכושי תנן). "נראה לעניות דעתי, רבי ישמעאל נמי לא אמר מקרא 'וְאֶסְפֹּת דָּגְגָךְ' אלא בארץ ישראל ורוב ישראל שרויין [בה], שהעבודה בקרקע גופה מצוה משום ישוב ארץ ישראל ולהוציא פירותיה הקדושים, ועל זה צייתה התורה 'וְאֶסְפֹּת דָּגְגָךְ', ובוועז זורה גורן השעורים הלילה משום מצוה. וכאילו תאמר לא אניח תפילין מפני שאני עוסק בתורה, הכי נמי לא יאמר לא אאסוף דגני מפני עסק התורה. ואפשר אפילו שארי אומניות שיש בהם יישוב העולם הכל בכלל מצוה. אבל כשאנו מפוזרים בעוונותינו הרבים בין אומות העולם, וכל שמרבה העולם יישוב מוסיפה עבודת ה' חורבן,⁵⁶ מודה רבי ישמעאל לרשב"י. ועל זה אנו סומכים על רבי נהוראי במתניתין סוף קידושין "מניח אני כל אומניות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה", היינו בחוץ לארץ וכנזכר לעיל...".

ובפירושו עה"ת כתב החת"ס (פרשה שופטים ד"ה מי האיש) אהו סומכים על ר' נהוראי סוף קידושין שאמר "מניח אני כל אומניות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה", והיינו כדברי רשב"י ראש פרק כיצד מברכין. ור' ישמעאל הקשה, הא כתיב 'וְאֶסְפֹּת דָּגְגָךְ'? ונראה לי, בזמן שישראל שרויים על אדמתם מצוה לאסוף דגגך לא לצורך פרנסתו, דצדקו דברי רשב"י ודברי ר' נהוראי, אלא משום מצות ישוב ארץ ישראל, ומשום הכי היה בוועז זורה גורן השעורים, ואלישע שנים עשר צמדים לפניו. ולא לבד עבודת קרקע אלא לימוד כל האומנות משום ישוב וכבוד ארץ ישראל, שלא יאמרו לא נמצא בכל ארץ ישראל סנדלר ובנאי וכדומה ויביאום מארצות רחוקים, על כן היה לימוד כל האומנות מצוה, ורשב"י ור' נהוראי מיירי כשאנו מפוזרים בין האומות, ויש

⁵⁶ ע"פ חובת הלבבות (שער הפרשות פרק ב) "וכל אשר נוסף העולם ישוב, נוסף שכלם חורבן".

בהם אומנים מרובים ולא צריך לנו, והעוסק בהם הוא להמציא לו פרנסתו, על כן מניח אני כל אומנויות ואיני מלמד בני אלא תורה..."

ועל דברים אלה (הנ"ל ממסכת סוכה) כתב האדר"ת (שיבת ציון, ח"ב עמ' 63): "הרי לנו דבר נפלא מגאון עולם, אביר הרועים, רבינו שבגולה, אשר הוא עמוד ההוראה שכל בית ישראל נשען עליו ומי יבוא אחריו".

לך יקרא חפצי בה ולארץ בעולה

כתוב (ישעיה ס"ב ד-ה) "לא יאמר לך עוד עזובה ולארץ לא יאמר עוד שממה כי לך יקרא חפצי בה ולארץ בעולה כי חפץ ה' בך וארץ תבעל, כי יבעל בחור בתולה יבעלך בניך ומשוש חתן על כלה ישיש עליך אלקיך".

והכוונה בלשון "בעילה" הוא התישבות כלל ישראל בארצם להתקשר ולקבוע עצמו בה ביסוד בל תמוט, על דרך שאנו מתפללים במוסף ראש חודש (ספרד) "שתעלנו בשמחה לארצינו ותטענו בגבולנו".

ועי' בגמ' (מו"ק ב.) "ומאי משמע דהא בית הבעל לישנא דמייבתותא היא דכתיב כי יבעל בחור בתולה ומתרגמין ארי כמה דמיתותב עולם עם בתולתא יתייתבון בגויך בנייך".

והיינו שכדאי להפקיע הקללה של "וששמו עליה אויבכם היושבים בה" (ויקרא כ"ו ל"ב), וכתב רש"י "זו מדה טובה לישראל שלא ימצאו האויבים נחת רוח בארצם תהא שוממה מיושביה", צריך ב' דברים א) שיחזרו כלל ישראל לא"י להוציאו משממון שלו, ב) להתחבר לארץ בדרך קבע ונטיעה עמוקה שאינו יכול לזוז ממנה. כי היה הרבה שנים שהיה גוים שם, ולא הצליחו בה. או אפי' מכלל ישראל, רק שלא היה להם נחת בישובם והרבה מהם חזרו ממנה, והצריכו תמיכה מחוץ ממנה, ואין זאת ישיבת קבע שיש לה שרשים עמוקים, וע"ז בא הנביא לאמר שיהיה זמן שהקב"ה ינחם הארץ האבילה מבלי בניה ויחזרו עליה באופן קבוע עד שלא יגלה ממנו עד עולם.

וכן כתבו המפרשים על הפסוק ונעתיק דברי הרד"ק "בעולה על דרך משל כי הארץ המיושבת דומה לאשה שיש לה בעל וכשהיא שוממה היא כאלמנה שאין לה בעל וכו', ות"י בעולה יתבא, וכן תרגם תבעל תתייב, כי יבעל בחור כי כמו שיבעל בחור בתולה שהוא דבר נאה ומתקבל בחור שיבעל בתולה יותר משיבעל זקן בתולה או בחור בעולה, כן ארץ ישראל כל זמן שלא היו בניה בתוכה אע"פ שהיו יושבים בה אומות העולם לא היתה נקראת בעולה, כי לא היו מתקבלים בה, ולא היה נאה שבתם בה, אלא כמו זקן עם בתולה או בחור עם בעולה. אבל כשישובו ישראל בתוכה הרי היא כבעילת בחור בתולה", ובאותו סגנון מפרש ג"כ מצודות דוד.

ובילקוט מעם לועז "ואומר כי חפץ ה' בך וארצך תיבעל לכן תיקרא ירושלים חפצי בה כי חפץ ה' בך ולכל הארץ בכללה יקראו בעולה, כי תיבעל ותתייב באנשים. שהארץ המיושבת דומה לאשה שיש לה בעל, וכשהיא שוממה דומה כאלמנה שאין לה בעל. וכן אמר העיר רבתי עם היתה כאלמנה, כי ארץ ישראל כל זמן שלא היו בתוכה בניה אף על פי שהיו יושבים בה אומות העולם לא היתה כנראה בעולה".

ובדברי הג"ר יצחק אלחנן זצ"ל (אגרות ח"ב סי' קצ"ג) מצינו שזהו מסגולת קדושת הארץ להתחבר אליו בפרט בעבודתה "הרעיון הקדוש הזה עוד כפלים לו לתושיה אחרי אשר מסבת רדיפת צוררים לפנים אשר צרו צעדינו בראותם כי אחינו מצאו חיות נפשם מעמל כפיהם בעבודת האדמה, גרשו אותם מהסתפח בנחלת שדה וכרם לבל יתראו כאזרחים ויכריחום לאחוז במסחר ידיהם, אשר נמבזה היו בעיניהם. וכאשר הורגלו בהכרח במסחר ונעשה להם כטבע שני מרוב ימים קשה עליהם פרדתם ממנו. ורק בסגולת קדושת הארץ הכח והעוז להרגיל את עמנו לאט לאט בעבודת האדמה המחיה את בעליה בשלום ובמישור" והיינו שמסגולת קדושת הארץ לקשר בני ישראל אל האדמה הקדושה. וממילא מובן שע"י זה יהיה נטיעה חזקה ועמוקה לכלל ישראל עם ארצינו הקדושה, בבחינת "כי יבעל בחור בתולה יבעלך בניך".

וידועים דברי הגמ' שלהי כתובות "ר' חנינא מתקן מתקליה ר' אמי ורבי אסי קיימי משמשא לטולא ומטולא לשמשא", וברש"י "קיימי משמשא

לטולא כשהשמש הגיע למקום שהן יושבין וגורסין וחמה מקדרת עליהן עומדין משם לישוב בצל ובימי הצנה עומדין מן הצל ויושבין בחמה כדי שלא יוכלו להתרעם על ישיבת ארץ ישראל".

והר"י מגאש (שו"ת סימן ל"ט) כתב בזה"ל "מחמת חביבותא דארעא דישראל עלייהו וכו' כי הוו יתבי בשימשא וקא מתחממי מחמת שמשא וקא מצטערי הוו קיימי לטולא: כי היכי דלימטי להו רווחא מההוא טולא וכו' ומטיא להו הנאה מארעא דישראל, ומתחדש להו בה שמחה בכולהו עידנא" (הובא בספר ותורתו יהגה).

ועל גמ' זה כתב בספר תבאמו ותטעמו (דף קו) "ושמעתי מהגרמ"מ פרבשטיין שליט"א שהרבה להק' שהרי חז"ל ורז"ל ביארו שמעלת הארץ היא מכח קיום המצוות והשראת השכינה א"כ מה השייכות לגוף הארץ ולאקלים שבה הרי לא על זה אנו מדברים כשאנו מדברים על ארץ ישראל? וייסד שהן אמת אלא שדרכי הקניין לזכות למעלות העליונות של ארץ ישראל הוא ע"י החיבור לגוף הארץ לאהוב אותה את אקלימה ואוירה לטייל בין הריה ונחליה ולתקן מכשוליה וכדו".

והיינו שכדאי לזכות למעלות העליונות של ארץ ישראל בקדושתה צריכין להתחבר אליה, והיאך הוא הדרך להתחבר אליה ע"י מה שנהנים ממנה, וכמו שכתב האגלי טל (בהקדמה) לענין גדר מצות לימוד התורה וז"ל "כי זהו עיקר מצות לימוד התורה להיות שש ושמח ומתענג בלימודו, ואז דברי תורה נבלעים בדמו, ומאחר שנהנה מדברי תורה הוא נעשה דבוק לתורה עי' פי' רש"י סנהדרין דף נח. ד"ה ודבק".

וזהו כוונת הנביא "ולארצך לא יאמר עוד שממה כי לך יקרא חפצי בה ולארצך בעולה" שלא רק שנזכה שארץ ישראל יתן פירותיה בעין יפה, אלא גם נזכה להנות ממנה ולהתחבר אליה כאשה אל בעלה, ושוב לא נקרא עליה הכתוב "העיר רבתי עם היתה כאלמנה".

וז"ל הג"ר זלמן סורצקין זצ"ל בדרשה אל צעירי אגודת ישראל "יש עבודה משותפת לנו בני הישיבות וצעירי אגו", והיא אמורה בנבואת יחזקאל

ל"ז היינו להפיח רוח חיים וטל של תחיה בעצמות היבשות שבאו מן הגלויות, למען יחיו חיי נפשות ויעמדו על רגליהם למען יעמוד עם ישראל בתחית המתים, וכדבר ה' אל יחזקאל העצמות האלה כל בית ישראל המה.

והנה הגוף יעמוד לתחיה מהעצם הקטן שבשדרתו ולזו שמו ומסגולתו שאיננו נמחה במים לא נרקב בקבר ולא נשרף באש וכשמניחים אותו על הסדן ומכים עליו בפטיש המה כלים, והעצם אינו כלה, והוא הוא יבריא את הגוף לעת התחיה, ואז תכנס בו הנשמה ויעמוד על רגליו.

הרי ששתי נשמות לגוף, רוחנית הנשמה, וגשמית הלז הזו, שהוא עצם גשמי בעל תכונה רוחנית של נצחיות. וכדי להקים לתחיה את שבי הגולה ולרענן את נשמותיהם בטלה של תורה טל אורות, אנו צריכים גם כן לשתי נשמות לנשמה שכולה רוח השוכנת באהלי תורה בתלמידי הישיבות המקדישים את כל ימי חייהם לתורה וממיתים את עצמם עליה, ולנשמה גשמית ללז שבשדרה שאע"פ שהיא נצחית עוסקת היא גם בישובו של עולם בחיי הגוף (ונהנית מסעודה של מצווה) וקרובה אליו הלא המה פעילי המחנות וצעירי אגו"י בכל מקום שהם אשר רוממות אל בגרונם ופטיש ומחרשה בידם לבנות את הארץ, ע"י שתי הנשמות האלו יקומו שבי הגולה לתחיה רוחנית". (הדעה והדיבור, ח"ג סי' י"ז).

וז"ל הג"ר יחזקאל אברמסקי זצ"ל בספרו ארץ ישראל נחלת עם ישראל "ואשרי האיש שיש לו חלק בבנין הארץ בחומר וברוח, בעבודה חומרית הוא משדד את אדמתה בונה ערים ונוטע כרמים, וברוחו הוא מרגיש אותה ההרגשה האצילית שרגליו עומדות על קרקע המשכן של ישראל ותורתו".

ואם עד כדי כך הוא סגולת עבודת האדמה של ארצינו הקדושה, שע"י מתחברים לכל הקדושה הטמונים בה, ממילא מובן מה שמסרו רבותינו הקדושים שבכח סגולת שידד האדמה שבארץ ישראל בכחה לעורר בלב יהודי גם אם הוא רוחק מרוח התורה לחזור לשורשו ולהתחבר באהבת דודים למלך הארץ ולעשות תשובה שלימה.

וכמו שמסופר על הגרי"ח זוננפלד זצ"ל (איש על החומה ח"ב עמ' 148) "יש אומרים, העירותי כאילו כדי לקנטרו, ודוקא בשם הרב, שיהודי דתי אסור לעלות לארץ ישראל. הזדקף רבי חיים וקולו נעשה יותר צלול ותקיף, והכריז "חס וחלילה, דוקא היהודים הדתיים מחוייבים לעלות ולבנות את הארץ על טהרת הקודש, כי הארץ מחכה להם שיגאלוה משוממותה". ועל האחרים, המשיך רבי חיים, כתוב "ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב" מקודם תהיה הגאולה ואח"כ יחזרו החוטאים בתשובה, ואני מאמין שכל חלוץ המשתתף בבנין הארץ, תעמוד לו זכות ארץ ישראל שיחזור בתשובה, הלא גם אלה שעלו מבבל בימי עזרא ונחמיה לא היו צדיקים גמורים, כמסופר בספרי הקודש שחיללו את השבתות והמועדים, ובכל זאת נבנה בית המקדש על ידם וחזרו בתשובה..."

הגה"צ ר' ישראל פרידמאן מטשורקוב זצוק"ל כתב "אחדש"ה מה מאד שמחתי בהתבשרי ע"י אנ"ש נ"י שרחש לבם דבר טוב ורעיון ישוב א"י תובב"א על טהרת הקודש החל לפעם בקרבם ליסד חברה אנשים שומרי תורה לקנות להם אחוזה אחת מאת אגודת ישראל להושיב שמה אנשים לשדד אדמתה לזרוע שדות ולנטוע כרמים בעבור ישמרו חוקיה ותורותיה ינצורו. וזה השם אשר תקראו לנחלתכם בית דוד ויהי חלקי עמכם ליקח חבל בתוך אחוזתכם אשר לשמה ולזכרה תאות נפשי... ולדעתי עבודת האדמה בארצנו הוא מסוגלת לקבוע עתים לתורה ע"כ בחרו האבות הקדושים ומשה רבינו קדושים רועים בעבודתה ורועה צאן ועיין עירובין כ"א מה שדרש רבא על לכה דודי ועיין ברש"י ז"ל והוא באמת מלאכה נקייה מתרמית וערמומית. האדמה הזאת אשר רוח קדושה חופפת עלי עוד בידה להפיח בעבדיה כי לה הארץ ומלואה והוא אך כשכיר עליה ועליו לשמור פקודת ומצות בעליה הארץ הזאת אשר רגבי אדמתה כרוה שרים וקדושי עליונים במשענותם תפוח רוח אמונה ביושביה ע"כ חזקו ואמצו להוציא הדבר ויבואינו לפועל ומאיתערותא דלתתא יתעורר רוח ממרום וירחם ה' עלינו במהרה לציון ברנה". (ספר ליקוטים דף 49).

ובהלפגה יתירה התבטא הגאון ר' יוסף צבי דושינסקי זצ"ל בגודל מעלת עבודי האדמה על טהרת הקודש שהם החלוצים של כלל ישראל, אשר

בהם תלויים כל עתידנו "כבר במושב הפתיחה של הכנסיה הגדולה במארינבד העלו נציגי הקיבוצים החרדיים את בעיית השמיטה והגאון ר' יוסף צבי דושינסקי זצ"ל אשר הגיע מירושלים העלה את הענין במלוא חומרתו ובנאומו במושב הפתיחה הזכיר לשבח את הפועלים החרדים וכה אמר בין השאר "פועלים אלו אשר אחרי אלפיים שנה באו לארץ ישראל לשוב לקיים גם את המצוות התלויות בארץ, וביחוד את תורת השביעית, וחובה מוטלת על כל יהודי בעולם לסייע בידם הפועלים הללו המה החלוצים של כלל ישראל אם יש לנו פועלים כאלו נוכל להיות בטוחים בעתידנו" (מלכות בית דוד דף 291). ומובן לפי כל מה שנתבאר, שמה שהעובדי האדמה היראים המה החלוצים של כלל ישראל, ובהם בטוחים עתידנו, זהו היות שעל דרך זה מתחברים כלל אל ארצינו הקדושה וכל סגולותיה.

ומרן החזו"א כתב על עצמו במכתב אחר שביקור בקיבוץ חרידי תמוז שנת ת"ש בזה"ל "לשמחת לבב זכיתי לראות את הנוער אשר לבבו ער לתורה ולמצוותיה לקיימה לעבדה ולשמרה בחדות עוז. אשרי עין ראתה אלה בימים האלו, המוסיפים תקוה לישועות הנבאות לשיבת בנים לגבולם ומלאה הארץ דעת ד' ובגילי שמחה הנני חותם בברכה שיצליחו בכל פניותיהם ויזכו לראות נחמת ציון כנפשם הטובה ונפש החותם".

(ב) כל הדר בארץ ישראל כמי שיש לו אלקי

הנה ידוע דברי חז"ל כל הדר בא"י כמי שיש לו אלקי וכל מי שאינו דר בא"י כמי שאין לו אלקי (כתובות קי:), וקודם שהשיבותי דברי חז"ל הללו אל לבי, הסתכלתי על דבריהם כדברי הפלגה וגוזמה, כדרכם ז"ל בכמה מקומות, כעין דבריהם כל הנותן צדקה בסתר גדול ממשה רבינו (סוטה ט:). והגם שכידוע הרמב"ן האריך בענין זה בכמה מקומות, דחיתי הדבר מעל לבי שאין מזה ראיה כי דבריו בעניני קבלה, ואין לנו עסק בנסתרות, ובעולם הפשט אינו אלא הפלגה.

אך זכיתי לראות אח"כ שחז"ל הקדושים קבעו בזה נוסחאות התפלה ע"פ יסודות הללו, ואם היה רק הפלגה וגוזמה, לא היה שייך לקבוע ע"פ זה נוסחאות התפלה, ולכן חשבתי דרכי לילך אל ביהמ"ד להתבונן קצת בדברי חז"ל הללו.

וקודם שנוכיח זה, נבאר הענין בהעתקת דברי המהר"ל ב"גור אריה" (פרשת בהר) שהסביר דברי חז"ל, "כי ארץ הקדושה היא לה' כמו שכתוב (יחזקאל לו כ) "עם ה' אלה ומאמצו יצאו", לפיכך הדר בארץ ישראל הקב"ה הוא לו לאלקים, וכל הדר בחוצה לארץ כאילו עובד עבודה זרה, כי "ברוב עם הדרת מלך", והדר בחוצה לארץ הוא מהדר ומפאר לאלהי נכר הארץ", ודברים הללו הגם שפשוטים הם, כלולים בה כל הסגולות, וכל הענינים להתבונן בה, וכאשר יבאר קצת בהמשך בעזה"ת.

בספר אוצר החמדה כתב בזה"ל "עלינו לשבח" נוסדה ע"י יהושע בן נון (כל בו, סי' טז; ארחות חיים, דף מו: בשם ר"י מקורביל) בידינו תשובת הרב האי גאון (שערי תשובה, סי' מג) "ומה שהודעתם שהרב ר' גרשום אמר בענין עלינו לשבח יהושע בן נון תקנו כשהנחיל את ישראל בארץ, וכבר היה להם אלקי [הערת המעתיק: בזה שנכנסו לארץ, "כל הדר בחר"ל כאילו אין לו אלוה"] מה שלא היה להם קודם לכן. אבל אע"פ שכל אותן המעלות היה להם בימי משה רבינו ע"ה לא נתקיים זה 'בשמים ממעל ועל הארץ מתחת' [=הערת

המעתיק: כהודאת רחב, יהושע ב, יא] אלא בארץ הקדושה. ומפני מה אומרים אותו בחו"ל? התקנה הזו תיקן ר' יוחנן בן זכאי עם כל התקנות שהתקין, ואחר שנחרב הבית השני וכו' מפני שקיום האמונה הוא חובה על האדם בכל יום, ומאי דרש? 'וידעת היום והשבות אל לבבך' בחוץ לארץ. וכו'. אי הכי משה אמאי לא אמר ["עלינו לשבת"] בחו"ל? מפני דאין אדם יהיב שבחא על מה דלא אתא לידיה. ואנן, אע"ג דהוינן חוצה לארץ, כבר אתא [הארץ] לידינו."

והדבר נפלא עד מאוד עד כמה היה פשוט לרבותינו הגאונים דברי חז"ל כל הדר בא"י... שהבינו שזה היה כל יסוד תיקון עלינו לשבת, ועד כדי כך שהיה קשה להם א"כ ראו שלא נאמר אותו בחו"ל.

כתב היעב"ץ בסידורו בטעם למה בברכת המזון נותנים הודאה בתחילה על ארץ ישראל קודם לשאר ענינים "לכאורה אין הסדר מכוון שהרי כיבוש הארץ מאוחר אפילו לנתינת התורה, והיה לו להזכירו בסוף. {והתשובה היא} אבל נחלת הארץ קדמה בבחינת התכלית כאמור 'אעלה אתכם מעני מצרים אל ארץ הכנעני והחתי וכו' אל ארץ זבת חלב ודבש', והענין מבואר בהקדמתנו (לסידור, מהד' אשכול עמ' מד) כי נחלת הארץ היא תנאי בקבלת אלקותו ית' כמו שנתבאר שם באורך, לפי שנקרא הקב"ה 'אלוהי הארץ' (מל"ב יז כז), לזה כל עיקר יציאת מצרים היתה למען יירשו הארץ ויקבלוהו לאלקים {באופן המושלם ביותר}, ואם לא כן לא הוצרך להוציאם, והיה מניחם במצרים ומשמיד המצריים מפניהם, ויקבלו שם אלקותו, או היה מיישבם במדבר היפלא מה' דבר להושיב במדבר רעבים ויכונונו עיר מושב וכו' לכן זה ברור מאד..." הרי שלדבריו זהו יסוד נוסח ברהמ"ז (ועי"ש עוד טעם, ובעצם הקושיא, היה מקום לאמר שזהו עיקר הברכה "וברכת על הארץ...").

עוד מצינו בחתם סופר (גיטין דף מ"ד. ד"ה חוץ) האריך זה נוגע הלכה למעשה וז"ל "המוכר עבדו לעכו"ם חוץ משבת וי"ט מהו דנימא דעיקר קפידא אינו בשביל מצותו של עבד אלא שבת וי"ט שהרי הרב מצווה על שביתת עבדו וכו' ואם העבד מחלל שבת כאילו הרב עצמו מחלל ומפקיע א"ע ממצוה זו. ויש לעיין הרי אפי' מכרו האדון לישראל לחו"ל דמקיים כל התורה רק מצוות התלויות בארץ אינו יכול לקיים, ואפי"ה יוצא לחרות (ע' משנה שם מ"ג:). וי"ל

דהתם אינו מקיים שום מצוה דכל הדר בחו"ל כמי שאין לו אלוך אפילו קריאת שמע שקורא בחו"ל איננו כקורא בא"י כי גרשוהו מהסתפח בנחלת ה'. וזהו מוסר גדול, אך מ"מ נ"ל לא אמרו אלא בעבד כנעני, אבל גדולי ישראל ת"ח עוסקי תורה עליהם נאמר (ע' רש"י ב"מ ק"ד: וע' סוף מנחות) בכל מקום מוקטר מוגש לשמי ומנחה טהורה ואהיה להם שם מקדש זה בית רבנו שבבבל ע"ש". ודברי החת"ס הללו היה הגרש"ז אויערבך זצ"ל רגיל לשנן ("הליכות שלמה", תפלה, פכ"ג, הערה 61)

ובזה נבא להערה נפלאה ביותר, כתב בספר דרישת ציון בזה"ל "כמה חשובה היא מצוות ישיבת ארץ ישראל כי היא המצוה הראשונה בתורה שנצטוו בה יהודי שהקב"ה אמר לאברהם "לך לך וכו' אל הארץ אשר אראך" כך אמר הגאון אדמו"ר ר' מאיר יחיאל הלוי מאוסטרובצה.

כאשר נבדוק נמצא כי כך היה אצל שלשת האבות וכן משה רבינו וכן דוד המלך כמו שנפרט כאן, כך היה זה הדיבור הראשון אל אברהם כנ"ל.

וכן היה אצל יצחק "אל תרד מצרימה וכו' שכון בארץ" ולא דיבר אליו הקב"ה שום דבר לפני זה.

וכן היה זה הדיבור הראשון אצל יעקב "והנה ה' נצב עליו וכו' הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה ולזרעך וכו' והשיבותיך אל האדמה הזאת כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך" (בראשית כח יג טו) ולא דיבר ה' אליו מאומה לפני זה.

וכן היה אצל משה רבינו הפעם הראשונה שהקב"ה דיבר אתו היה במעמד הסנה ושם אמר "ראה ראיתי את עני עמי אשר במצרים וכו' וארד להצילו מיד מצרים ולהעלותו מן הארץ ההיא אל ארץ זבת חלב ודבש אל מקום הכנעני" וכו' (שמות ג ז ח).

וכן היה אצל יהושע הפעם הראשונה שהקב"ה דיבר אתו אמר לו "משה עבדי מת ועתה קום עבור את הירדן הזה אתה וכל העם הזה אל הארץ אשר אנכי נותן להם לבני ישראל" (יהושע א ט).

וכך היה אצל דוד המלך שהדיבור הראשון שנביא בשליחות ה' דיבר אליו היה ע"י גד החוזה, כאשר דוד ברח להציל חיו מפני שאול, ועלה אז בדעתו להנצל ע"י שיצא למואב שהיה לו למקום בטוח, שם נמצאה משפחתה של רות המואביה, שהוא מצאצאיה, שם הפקיד את אביו ואמו כדי ששאל לא יתנכל להם לרע, ישב שם דוד בשלווה אצל מלך מואב ב"מצודה" (מקום מבצר), כיון שידו של שאול לא הגיעה לשם כדבריו (שמו"ב כב א) "ומכף שאול". אבל הנה פלא אמר לו גד הנביא בשם ה' "לא תשב במצודה לך ובאת לך ארץ יהודה" (שמו"א כב ה) מה כתוב אח"כ "וישמע שאול כי נודע דוד ואנשים אשר אתו" ומשם החל שוב ברדיפותיו את דוד. ולא די בזה אלא מלך מואב הרג את אביו ואמו של דוד, כיון שלא היה נוכח להגן עליהם, ולא די בזה אלא חי דוד חיי נרדף, בכל יום מתחבא במקום שונה מפני חשש המלשינים, גם היה במדבר שומם ויבש וסובל צמאון כדברי דוד "מזמור לדוד בהיותו במדבר יהודה וכו' בארץ ציה ועייף בלי מים", ואעפ"כ שר מזמור של הכרת טובה "כן בקודש חזיתך לראות עוזך וכבודך" מזמור זה אמר בהיותו במצבו הקשה הנ"ל אחרי דרישת גד הנביא (כן פירש רש"י הירש בביאורו למזמור הנ"ל), והודה "טוב חסדך מחיים" כלומר למרות שהיה בספק שייהרג זכה לחסד ה' להיות בארץ הקודש ולחזות בשכינה כדברי חז"ל "מבקש אתה לראות פני שכינה בעולם הזה עסוק בתורה בארץ ישראל" (מדרש תהלים תחילת פרק ק"ה) "כן בקודש חזיתך", וזו היא המצוה הראשונה שהקב"ה דיבר אל דוד לפי סדר הדברים במקרא "לך ובאת לך ארץ יהודה" עכ"ל.

ובדואי פשוט וברור שישוד הדבר הוא ע"פ דברי חז"ל הנ"ל שהקב"ה מחשיב אלקיתו עלינו רק כאשר אנו בארץ ישראל.

ועל דרך זה מצינו הערה נפלאה מאוד בדברי הג"ר שמשון פינקס זצ"ל עם ביאור הדברים וז"ל "בחומש בראשית כשהקב"ה מדבר עם האבות הקדושים אברהם יצחק ויעקב לא מוזכר שהוא הבטיח להם שיעניק לזרעם את התורה והמצוות, ההבטחה היחידה היא על ארץ ישראל. לאברהם הבטיח הקב"ה "כי את כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה ולזרעך עד עולם", וכן לאחר מכן בברית בין הבתרים נאמר "ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית

לאמר לזרעך נתתי את הארץ הזאת" וגו', גם כשמל אברהם אבינו את עצמו הובטחה לו אז ארץ ישראל (עי' רש"י בראשית י"ז ב'), ליצחק הבטיח הקב"ה כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל, וכן ליעקב נאמר הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה ולזרעך.

גם כאשר מדבר הקב"ה עם משה רבינו בענין הוצאת בני ישראל ממצרים מוזכרת ההבטחה "וארד להצילו מיד מצרים ולהעלותו מן הארץ ההוא אל ארץ טובה ורחבה אל ארץ זבת חלב ודבש" אמנם בתוך הדברים הזכיר הקב"ה את ענין קבלת התורה ועול מצוות ה' באומרו "וזה לך האות כי אנכי שלחתיך בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה" אך התורה לא נזכרת כתכלית היציאה אלא כאות על ההליכה לארץ ישראל.

והדבר צריך ביאור הן ידוע לכולנו שכבר אלפיים שנה הננו בגלות מחוץ לארץ ישראל ואעפ"כ חיי הכלל ישראל נמשכים ואילו ללא תורה לא ניתן לחיות אפילו רגע אחד התורה היא הקשר היחיד שלנו עם הרבש"ע, ולא עוד אלא שלארץ ישראל אין כל ערך בשעה שמצוות התורה אינן נשמרות בה כראוי חילולי שבת פריצות וכיוצ"ב ארץ ישראל בלי תורה כגוף בלי נשמה מדוע אפוא הבטיח הקב"ה לאבות הקדושים את ארץ ישראל ולא את התורה והמצוות. עומק הענין יתבאר עפ"י משל כידוע הברכה המיוחדת לחתן וכלה היא שיזכו לבנות בית נאמן בישראל ויש להבין וכי הדבר החשוב ביותר לחתן והכלה הוא הבית הן גם לאחר הנישואין בעצם ישנה אפשרות לחיות כל חייהם בבית מלון ולגדל שם בנים ואפילו נכדים נמצא אפוא שהמהות והתוכן של חיי הנישואין אינם דווקא הבית, ישנם דברים חשובים יותר ומה פשר ברכה זו.

אלא שאף אמנם שהנישואין הנם דבר עמוק ונשגב עד מאוד וא"כ ודאי שלא הבית מהווה את תוכנם ומהותם, אעפ"כ "בית" הוא המגדיר את ענין הנישואין!, הדבר החשוב ביותר בחיי הנישואין הוא "הפרטיות", ו"בית" מבטא פרטיות זו, בהיותו מקום סגור, ארבע קירות וגג. לכן כשרוצים להיכנס לבית של הזולת, אף אם הדלת אינה נעולה, לא נהוג להיכנס בלי לדפוק בדלת קודם. בית הוא רשות היחיד, ולכן דווקא בו באה לידי ביטוי האוירה המיוחדת של הנישואין.

הדבר שבעצם מגדיר את כל האידישקייט, את הקשר בינינו לבין הרבש"ע, היא ארץ ישראל, ודאי שהמהות והתוכן של האידישקייט הן התורה והמצוות { כי בלעדיהם דומה הדבר לחתן וכלה שנכנסו לבית אחד הוא פנה לצד אחד והיא לצד השני וכך הם חיים ביחד חמשים שנה זוהי דוגמא לזוג שבנו בית אבל לא "בית נאמן"... } אבל האוירה הסביבה שמגדירה את אותו קשר מופלא טמונה אך ורק בארץ ישראל בכלל וביהמ"ק בפרט.

זו היתה הבטחתו של הקב"ה לאבות הקדושים בניהם ייכנסו לארץ ישראל ויחיו יחד עם הרבש"ע בפרטיות ללא שכל גורם זר יתערב ביניהם זוהי צורתה האמיתית של היהדות".

ונוכל להוסיף ע"ז שכמו כן כבר במצוה הראשונה שנצטוונו בה כלל ישראל לדורות תלה בה הקב"ה יסוד זה, כתוב (בראשית יז ז-ח) "והקימותי את בריתי ביני ובינך ובין זרעך אחריו לדורותם לברית עולם להיות לך לא-להים ולזרעך אחריו ונתתי לך ולזרעך את ארץ מגוריו את כל ארץ כנען לאחוזת עולם והייתי להם לא-להים" ענה על כך רש"י "והקימותי את בריתי: ומה היא הברית להיות לך לאלקים. לאחוזת עולם: ושם אהיה לכם לא-להים אבל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלו-ה'".

ג) השפעת הארץ אפי' על אומה"ע ואלו שרחוקים מקיום המצות

איתא במס' זבחים (ק"ג). "אמר מר אמר לו רבי יוחנן והלא כל ארץ ישראל בדוקה היא, במאי קמיפלגי מר סבר ירד מבול לארץ ישראל ומר סבר לא ירד. אר"נ בר יצחק ושניהם מקרא אחד דרשו "בן אדם אמר לה את ארץ לא מטוהרה היא לא גושמה ביום זעם" רבי יוחנן סבר אתמוהי מתמה קרא ארץ ישראל מי לא מטוהרה את, כלום ירדו עליך גשמים ביום זעם (היינו שודאי לא ירדו ולכן אתה טהור) וריש לקיש סבר כפשטיה ארץ לא מטוהרה את מי לא ירדו עליך גשמים ביום זעם" נמצאים למידים שלדעת רבי יוחנן כבר בימי המבול הופרש ארץ ישראל בקדושתה מכל שאר העולם, הגם שהיה זה הרבה זמן קודם שנוצר עם ישראל.

ועי' בפרקי דרבי אליעזר (פרק כ"ג) "וחוץ מארץ ישראל שלא ירדו עליה גשמים שנאמר (יחזקאל כב כד) "בן אדם אמור לה ארץ לא מטוהרה היא לא גושמה ביום זעם" אלא נתגלגלו המים מכל הארצות ונכנסו לה".

וכן מיד אחר המבול מצינו בחז"ל במדרש אגדה על הפסוק "והכנעני אז בארץ" בזה"ל "לפי שארץ ישראל נפלה בחלקו של שם כמו שנאמר ומלכי צדק מלך שלם (בראשית יד יח), נח החרים בשעה שחלק הקב"ה את הארץ לשלשת בניו שלא יהא אחד מהם נכנס לתחום חבירו וז' עממין עברו בארץ ישראל ועברו על החרם לפיכך צוה הקב"ה כי החרם תחרימו. ובעת שעבר אברהם לא היה עדיין נכנס לשם אלא הכנעני בלבד ולפיכך נפלה ארץ ז' עממים לישראל לפי שנפלה כל הארצות לז' עממים בחלקו של שם, וכן הוא אומר "יצב גבולות עמים למספר בני ישראל" (דברים לב ה), והביאו רש"י שם והוסיף "לפיכך ויאמר ה' אל אברהם לזרעך אתן את הארץ הזאת עתיד אני להחזירה לבניך שהם מזרעו של שם".

והנה יש הקדמה לדברי חז"ל הללו, למה הגיע ארץ ישראל לשם בן נח, ולמה הבטיח הקב"ה ארץ ישראל לאברהם, והוא שארץ כנען היה ידוע

ומפורסם כמקום עליון ורוחני המכון להתעלות רוחניות, ולכן "שם" המובחר של הבנים זכה אליה, ולכן זכה אליה גם אברהם אבינו, ונבאר בעזה"ת.

אחר מעשה של "אור כשדים כתוב בפסוק "ויקח תרח את אברם בנו ואת לוט... ואת שרי כלתו... ויצאו אתם מאור כשדים ללכת ארצה כנען" (בראשית יא לא) וכתב ע"ז הספורנו בזה"ל "ללכת ארצה כנען: שהיתה מוכנת אל גרם המעלות במושכלות, והיתה רצויה מכל הארצות, כאמרו "ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה" (דברים יא יב) ולא הוזק אוירה בגשם המבול כאויר כל שאר הארצות, כאמרו לא גשמה ביום זעם (יחזקאל כב כד) וכבר אמרו ז"ל אוירה של ארץ ישראל מחכים" ולמידים מדברי הספורנו הללו שהיה מפורסם בכל העולם שהמבול לא ירד על ארץ ישראל ושלא התקלקל אוירה מחמת זה (וכשיטת ר"י). ולכן אחר שאברהם הראה במסירת נפש שיש אלקים בארץ, התכוונו תרח ואברהם לילך לארץ המוכן לעבודת השי"ת, והוא הארץ הידועה ארץ כנען.

אבל למעשה לא הגיעו אז לכנען, וכמו שכתוב מיד אח"כ "וימת תרח בחרן" וכתב ע"ז הספורנו "ולא השתדל להשיג מה שכוונו להשיג בנסעם מאור כשדים, ולא בא כלל אצל אברהם בהיותו בארץ כנען".

אחר שמת תרח כתוב "ויאמר ה' אל אברם לך לך מארצך... וילך אברם כאשר דבר אליו ה' וילך אתו לוט... ויצאו ללכת ארצה כנען ויבאו ארצה כנען" (בראשית י"ב א-ה) וכתב הספורנו ע"ז "ויצאו ללכת ארצה כנען: שהיתה מפורסמת אצלם לארץ מוכנת להתבוננות ולעבודת הא-ל יתברך".

ועד"ז כתב האברבנאל "הנה התעורר אברם מעצמו ללכת ארצה כנען מבלי מאמר השם (לסבות א) שידע שהיה אוירה דארעה דישראל מחכים והוא היה חפץ בחכמה ובדעת ולכן בחר בארץ היותר מוכנת אליה ב) שהיתה הארץ ההיא בחלקו של שם והיה שם מלכי צדק חכם אלהי בעל אמונות אמיתיות מסכים לאמונותיו ג) שידע אברם באצטגנינותו שאור כשדים וחרן ושאר כל הארצות כלם היו מהנהגת המשרתים ושרי מעלה, ושארץ כנען לא היתה ממשלת שר ולא כוכב עליה כי היתה מיוחדת להשגחת השם".

ועד"ז כתב רבי משה דוד וואלי תלמיד הרמח"ל בספרו אור עולם על פסוק זה וז"ל "ומ"ש אחר כך ויצאו ללכת ארצה כנען יש להקשות שאם אמר לו השי"ת אל הארץ אשר אראך ולא ידע איזו היא איך הדריך פעמיו אל מול ארץ כנען דע כי הטעם הנכון הוא לפי שהכונה העליונה היתה ודאי שילך אברהם בארץ ההיא... וכן היה לאברהם אבינו כי אע"פ שלא נודע אליו בפירוש איזו הארץ מכל מקום הכונה העליונה היתה לוחשת בלבו שהיא ארץ כנען, וכל שכן שכבר ידע בחכמתו שהיא הארץ המושגחת ממנו ית' בלי שום אמצעות של השרים העליונים ושם ההשגחה ברורה והדבקות בשמו ית' מצליח אל הצדיקים כשלימות ההצלחה מה שאין כן בשאר הארצות לפיכך ויצאו ללכת ארצה כנען..."

ובחז"ל (בב"ר פרשה לט) מצינו בזה"ל "וילך אברם כאשר דבר אליו ה' וילך אתו לוט אמר רבי לוי בשעה שהיה אברהם מהלך בארם נהרים ובארם נחור ראה אותן אוכלים ושותים ופוחזים אמר הלואי לא יהא לי חלק בארץ הזאת וכיון שהגיע לסולמה של צור ראה אותן עסוקין בניכוש בשעת הניכוש בעידור בשעת העידור אמר הלואי יהא חלקי בארץ הזאת אמר לו הקב"ה לזרעך אתן את הארץ הזאת" ורואים מדברי חז"ל הללו שהקב"ה לא הבטיח ארץ ישראל לאברהם רק לאחר שהכיר אברהם ב"עיניו" קדושת הארץ על יושביה, והשתוקק עליה, והתפלל עליה, כמו שאמר "הלואי יהא חלקי בארץ הזאת" רק אז זכה להבטחת הארץ.

הארכנו בכל זה, להראות מדברי חז"ל הקדושים האין ארץ ישראל מקודש בעצם ואפי' אומות העולם עובדי השי"ת השתדלו לדור בה קודם שזכו כלל לנחול אותה לנחלה עולמית, ואפי' האנשים הפשוטים שדרו בה השפיע עליהם הארץ לטובה שיהא להם דרך ארץ מעולה עד כדי כך שאברהם אבינו התפעל מאוד מזה, והשתוקק מחמת זה שיהא זרעו נוחל אותה.

וכבר הבאנו בקונטרס זה מה שרואים שעד היום הזה גם עכו"ם יכולים להיות נשפע מגודל עוצם קדושתה, בספר פרדס יוסף כתב בזה"ל "הנה לדעת חז"ל **אורא דארץ ישראל מחכים** וכמה מהנוסעים לארץ ישראל בעלי ההרגש יספרו כי ירגישו רגשי קדש רעיונות נשגבים. ובהיסטוריה כתוב שהנסיך

רודאלף יורש העצר האוסטרי סיפר, כי בדרכו על אדמת הקדש הרגיש חרדת קדש ובהגיעו שערי ירושלים כמו רוח ממרום לבשה אותו ונפשו רחפה על תענוגים רוחניים אשר לא לבני אדם המה" (פר' בראשית, כ"ז הובא בספר דף על דף), נורא ואיום האיך אפילו חכמי אומות העולם יכולים עד היום להרגיש קדושת הארץ על יושביה.

ובגמ' (חולין י"ג:) איתא "דאמר ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן נכרים שבחוצה לארץ לאו עובדי עבודת כוכבים הן אלא מנהג אבותיהן בידיהן" וכתב על זה החתם סופר (שם) "בודאי הסברא נוטה לכך שאין סתם בני אדם באומות מבינים ומשכילים דברים עמוקים כאלה, והם אומרים לעץ אתה אבי כמצות אנשים מלומדה ולא דעת ולא תבונה. אך לעומת זה הסברא להיפך היתכן שיהי' מי שיש לו מוח בקדקדו לבול עץ יסגוד ישתחוה למכמרתו, מי פתי יסיר הנה, לולי שמנערותו וילדותו הבינהו אבותיו מבטן ומלידה ומהריון. ע"כ מביא ראיה מעדותו של ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן **שנכרים שבח"ל כולם בלי דעת הם רק שמנהג אבותיהם בידיהם**, וכיון שזה אפשר, א"כ חוזרים אנו לכלל אפילו במקום שיש מינים שיודעים מ"מ אין הרוב ככה ולא שכיח".

ובספר אפרקסתא דעניא (ח"ג יו"ד סי' קנ"א) הביא דבריו וכתב ע"ז "דרוח מבינתו יענה דהאי טעמא דנכרים שבח"ל דוקא לא עובדי עבודה זרה הן, משום דאוריא דא"י מחכים לכן גם הנכרים חכמים הם להרע, משא"כ שבח"ל עם לא בינות הוא, ואינם יודעים מאומה, רק אוחזין מעשה אבותיהם בידיהם".

ומכ"ז רואים האיך משפיע קדושת הארץ על כל יושביה, רק יתכן להשתמש בה לרע, וכמו הכנענים שכבשו ארץ ישראל בזמנו של אברהם לא זכו שישפיע עליהם לטובה, אדרבה הם הדוגמא לטומאה וחטאים שצריכים להזהר ממנו, שלא כהאומות שבאו קודם להם שהשפיע עליהם לטובה כנ"ל מחז"ל. וזהו משום שארץ ישראל משפיע השפעות נפלאות מאוד, וביד האדם להשתמש בה כרצונו בין לטב בין למוטב, והבא לטהר מסיעים אותו, והבא לטמא פותחים לו.

ובזה יש פתח להבין דברים הנפלאים של הגר"א באדרת אליהו (דברים א' ו') וז"ל "ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ כי שניהם הן ביחוד ישראל וארץ ישראל, ישראל משבעים אומות, וא"י מכל הארצות, וכמו שנקרא א-להי ישראל (שמות כ"ד י), כן נקרא א-להי הארץ (בראשית כד ג). **ולכן נענשו אפילו נכרים מפני שלא שמרו את התורה בארץ כמ"ש (מ"ב י"ז כו) "לא ידעו את משפט א-להי הארץ", שישאל מצווה על כל התורה בחוץ לארץ, ובארץ מצווה אפילו נכרי ולכן נענשו הכותים שלא ידעו משפט א-להי הארץ וכו' וגילוי של תורה הוא בא"י (כמ"ש ב"ב קנ"ח):** אוירא דא"י ישראל מחכים, וגם הנבואה אינו שורה אלא בא"י ולכן ברח יונה כמ"ש (מוע"ק כה) ראוי רבינו שתשרה עליו שכינה אלא שבבל גרמה לו וכו', אבל כשהיו ישראל בא"י היו גוי אחד, וכן לעתיד לבוא במהרה בימינו א"ה כמ"ש בזהר (ח"א קמ"ה): אימתי גוי אחד בזמן שהיו בארץ" והוא פלאי מה שכתב שנכרים בארץ ישראל מחיובים במצות, שלא שמענו בשום מקום, אך כפי מה שהתבאר שקדושת ארץ ישראל משפיע על כל אחד מבאי עולם, אז נכרים נתבעים ב"תורת חיוב" על כל מה ששייך להם לקיים, דהיינו מצות שהם מותרים בו, אבל בחוץ לארץ אין שום תביעה עליהם.

ולפי כל מה שנתבאר נבין בזה גם מה שארץ ישראל משפיע על יהודים שעדיין לא שבו בתשובה ואינם שומרים תורה ומצות, כל זמן שהם אינם עושים מעשי כנען ויש להם מדות טובות ודרך ארץ, כאשר למדנו דבר זה מרבותינו הקדושים, אשר כבר העתקנו דבריהם, ונעתיקם עוד פעם עם עוד מדברי רבותינו הקדושים.

כתב בספר "מכתב מאליהו" (ח"ג) וז"ל "גם בדורנו אנו מוצאים בחינת מנוחה ובטחה נפשית בארץ ישראל יותר מבכל הארצות, בעינינו ראינו שבשעה... והננו רואים עוד דבר פלא, בא"י בוטחים בנסים, שנוכל לעמוד לעמוד אפילו נגד ריבוי שונאינו, ואפילו כאלה שלא זכו לאור האמונה, והמה תועים בדעות, א"כ בטחון זה מנין, אלא שזו מברכת הארץ אשר ברכה ה'".

וראה דברי הג"ר מרדכי גיפטר זצ"ל וז"ל "ורואים בחוש שהיהודי שהתרחק מהמקור מתמלא פחד מכל צל עובר, שבור ורצוצ הוא בנפשו פנימה.

ואם בארץ ישראל רואים אנו גבורה וגאון אף באלה הרחוקים מן המקור, אין זאת אלא מפני שזו היא סגולתה של קדושת הארץ מקום אשר בחר בה ה', וההתקשרות אליה ג"כ יש בה הרבה מעלות טובות, אף למי שלא יבין סוד הדברים" והוא נורא מאוד (ספר מילי דאגרת).

והגר"ש וולבה זצ"ל כתב "בדרך הטבע אין שום אפשרות להחזיק בה מעמד נגד ים של שונאים בנפש, ואין גם שום ספק כי כל דיירי הארץ אף כשיהיו פורקי עול מצוות, אמונה עמוקה וחזקה מקננת בהם באלקי הארץ, בל יעזבם בידי אויבינו המרובים, כי לולא אמונה כזאת לא תתכן עקשנות כזאת של התבססות בארץ הקודש" (עלי שור ח"א עמ' רפו רפ"ז).

עוד אמר הגר"ש וולבה זצ"ל "אצלנו אין מקום לפאניקה וספיקות, אנו חיים פה עם הקב"ה, אפילו חיילים מרגישים זאת בתת ההכרה, כשהם יודעים שיש צבור גדול שעוסק בתורה עבודת ה', הם יותר רגועים" (קולמוס 032).

וכבר הבאתי מהגה"צ ר' ישראל פרידמאן מטשורקוב זצוק"ל כתב "ולדעתי עבודת האדמה בארצנו הוא מסוגלת לקבוע עתים לתורה... האדמה הזאת אשר רוח קדושה חופפת עלי עוד בידה להפיח בעבדיה כי לה' הארץ ומלואה והוא אך כשכיר עליה ועליו לשמור פקודת ומצות בעליה הארץ הזאת אשר רגבי אדמתה כרוה שרים וקדושי עליונים במשענותם תפוח רוח אמונה ביושביה" (ספר ליקוטים דף 49).

עוד כתב הגה"צ הנ"ל "שאם מרבים העם החרדים לדבר ד' להתיישב בארץ אזי בהצטרפם יחד עם קדושת הארץ תתגבר הקדושה וערלי לב היו נכנעים תחתם וישובו מדרכם" (מכתב בסוף ספר דברי שלמה)

וכן העתקתי לעיל מהמסופר על הגר"ח זוננפלד זצ"ל (איש על החומה ח"ב עמ' 148) "ואני מאמין שכל חלוצי המשתתף בבנין הארץ, תעמוד לו זכות ארץ ישראל שיחזור בתשובה".

על "הסבא מסלדבודקא" הגר"צ פינקל זצוק"ל הובא: "ומיניה וביה בא גם ללמד סגוריה על הרחוקים והמתכחשים מבין תושבי הארץ, כי למרות אשמתם הרבה שהם חוטאים בפלטין של מלך, יש למצוא להם זכות, שהם

נמצאים תמיד באוירה של קדושה. הרי כשאנו רואים יהודי שבא לבית הכנסת פעם בשנה ביום הכיפורים, אנו מלמדים עליו בזה זכות, על אחת כמה וכמה יהודים אלה שנמצאים בכל ימות השנה לא רק בבית הכנסת אלא כאילו בתוך ארון הקודש" (תנועת המוסר ח"ג עמ' 94).

מכ"ז רואים עד כמה גודל קדושת ארץ ישראל להשפיע על כל יושביה, כל זמן שהם אינם נוהגים כמעשה ארץ כנען אשר הקב"ה הקיאו אותם מפני בני ישראל.

(ד) יום טוב שני של גליות

"סבורה הייתי שאני מקבלת שכר על שני ימים טובים שבחור"ל

ואיני מקבלת שכר אלא על אחת"

הנה הרבה פתגמים נאמרו מגדולי ישראל על מעלת יום טוב שני שבחור"ל, עד כדאי כך, שמרוב חבתם והתדבקותם אל הקב"ה יומיים רצופים בימים הקדושים הללו, התבטאו לפעמים בדרך הפלגה ומליצה שכאלו משתמע שיום טוב שני שנתקן בשורשו מחמת ספיקא דיומא בחוץ לארץ, יש לו מעלה עליונה על יום אחד של יום טוב בארץ ישראל.

אבל חס ושלום להבין כן, כבר הארכנו לעיל בס"ד במעלות קיום המצות בארץ ישראל, שזהו עיקר המקום לקיום המצות ושכרם, וחוץ לארץ לעולם לא נתקן להיות מקום קיום המצות, והאבות הקדושים לא דקדקו לקיים מצות התורה בדקדוקה בחוץ לארץ, היות שאין חוץ לארץ מקום המתאים בעצם לקיום המצות, כאשר האריכו בזה הראשונים. ולכן האיך יתכן לאמר ששייך בעצם מעלה בקיום מצוה בחור"ל יותר מאשר בארץ ישראל, הס מלהזכיר, ואולי זה בכלל מוציא דיבא על ארץ ישראל רח"ל. ורבותינו הקדושים מעולם לא עלו על דעתם הקדושים ששום בר שכל יטעה בזה, ורק רצו להפליג במעלת הדביקות בהקב"ה. אבל היות שבעוונתו ראינו אנשים שדנו בזה, לכן הרגשתי נכון להאריך בזה, והננו מודיע שלא באתי ח"ו להפחית מעלת יו"ט שני שבחור"ל (ועי' בדברי הרמ"ע מפאנו בעשרה מאמרות המובא במג"א סי' תצ"ד סק"א) אלא להעמיד הענינים על צורתם הנכונה בס"ד.

אמרו חז"ל "ר' בא ר' חייה בשם ר' יוחנן (שה"ש א) בני אמי נחרו בי וגו' מי גרם לי להיות נוטרה את הכרמים על שם כרמי שלי לא נטרתי, מי גרם לי להיות משמרת שני ימים בסוריא על שלא שמרתי יום אחד בארץ, סבורה הייתי שאני מקבלת שכר על שנים ואיני מקבלת שכר אלא על אחת. מי גרם לי להפריש שתי חלות בסוריא, על שלא הפרשתי חלה אחת בארץ סבורה הייתי

שאני מקבלת שכר על שתיים ואיני מקבלת שכר אלא על אחת ר' יוחנן קרי עליהון (יחזקאל כ) וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים" (ירושלמי סופ"ג עירובין, ומדרש שה"ש).

ז"ל הש"ך על התורה (פרשת משפטים) שהיה מגורי האריז"ל "ואמר שבעת ימים תאכל מצות כאשר צויתך, רמז כאן מה שאמר במדרש כרמי שלי לא נטרתי, זה לשונו מי גרם לי שאני משמרת שני ימים טובים... לזה אמר כאן שבעת ימים תאכל מצות כאשר צויתך, אם אתה תעשה המועד כאשר צויתך כתיקונן לא תעשה כי אם שבעה ימים, ואם לאו תגלו מארץ ישראל ותצטרכו לעשות שני ימים דהיינו שמונה ימים".

בספר שלוחא דרחמנא (דף 264) מסופר על הגרש"פ מדלוביץ זצ"ל בזה"ל "כאשר התוועד עם תלמידיו בימי חג ומועד כדי לשמוח ברגלים הידר רש"פ לחדד בנפשם בשעה זו את ההרגשה מה זו גלות, והיה מרחיב את דיבורו מסביב לפיסקא במדרש רבה "שמוני נוטרה את הכרמים, כרמי שלי לא נטרתי: אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה על שלא שמרתי יו"ט אחד כתיקונו בארץ ישראל הריני משמרת שני ימים טובים של גלויות בחוצה לארץ, סבורה הייתי שאקבל שכר על שניהם ואיני מקבלת שכר אלא על אחד", כדי שלא תזוח דעתם מדבר זה שחוגגים יו"ט בכפלים יתר על בני ארץ ישראל".

אי אפשר להשוות אפי' ב' ימים של יו"ט שבחור'ל ליום א' בא"י.

נתבאר בס"ד מחז"ל הקדושים שאין שום מעליותא בשני ימים של יו"ט, יותר מיום אחד של יו"ט בארץ ישראל, ואדרבה זה נחשב כעונש מה שצריכים לעשות בב' ימים מה שבעצם היה ראוי לעשות ביום א', עד כדי כך שרבי יוחנן קרא ע"ז "וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים". אך יש להתבונן האם שוה שני ימים בחור'ל ליום א' בארץ ישראל, או אפשר שאפי' אחר שנתנה לבני חור'ל ב' ימים, עדיין אינו שוה כלל ליום אחד שבארץ ישראל. וכדרך השניה מבואר בחז"ל ומפרשיו, כמו שיתבאר בעזה"ת.

איתא בתנא דבי אליהו (א"ר פכ"ח) "כשהייתי על אדמתי הייתי עושה את המועדים יו"ט אחד והוא כתיקונו, עכשיו שגליתי לחו"ל אני עושה ב' ימים **אין אחד כתיקונו** עכ"ל ומשמע מכאן שאפילו יום אחד כראוי אין לנו בחוץ לארץ (מספר מאור הגולה).

וכן מבואר באגרת של הג"ר מאיר שמחה "ורבי יוחנן התפלא כי שמע כי איכא סבי בבבל למען ירבו ימיכם כתיב (ברכות ח.), **התבונן איך שקל מצות ישיבת א"י בזמן חורבנה**, עד כי חש פן יעלה בלבב אחד לאמר הלא בחוץ לארץ אקיים מצוות יתרות, וזה יו"ט שני של גלויות, ושתי חלות בסוריא, קרי ר' יוחנן ע"ז וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים ומשפטים בל יחיו בהם **שיותר טוב להיות בארץ לשמור רק יום אחד**" (ירושלמי עירובין פ"ג ה"ט).

ויותר מזה איתא מהבן איש חי בספרו אדרת אליהו (עה"ת פר' כי תבא) "וזה יובן מ"ש דוד המע"ה "כי טוב יום בחצריך מאלף" רוצה לומר הגם שבחוץ לארץ יש שמחה בימים טובים יותר בשביל שהם עושים ב' ימים, ובארץ ישראל אינם עושים אלא יום אחד. **עם כל זה הוא יותר טוב וחביב אצלי אותו היום האחד שהוא בחצריך מאלף ימים טובים שאעשה בחוץ לארץ**, יען כי בחרתי הסתופף בבית אלקי מדור באהלי רשע היא חוץ לארץ שהיא ארצות הגוים ואין באיכות שלה קדושה".

ומקור לדבריו מצינו בחז"ל (בב"ר פ' נח) "משל לאוהבו של מלך שראה את המלך מהלך במבואות האפלים והאיר לו דרך החלון, ואמר לו המלך עד שאתה מאיר לי דרך החלון בא והאיר לפני, כך אמר הקב"ה לאברהם אבינו עד שאתה מאיר לי במעשיך הטובים מחו"ל בוא והאיר לפני בא"י", ומבואר שאי אפשר להשוות כלל מצות העשויות בארץ ישראל לפני הקב"ה, למצות העשויות בחוץ לארץ בריחוק ממנו יתברך, שהם ב' סוגים שונים לגמרי.

ותלמיד חכם אחד כתב לי בזה"ל "עברתי על מה שכתבת בענין יו"ט של גלויות, ובאמת גם לי היה כמה רעיונות בענין זה, שמאז שבאתי לגור כאן בארץ הקודש שמתי אל לבי שהמועדים בחו"ל הם מדוללים קצת כדרך שכל אחד מבין מה החילוק בין חנוכה לפורים שפורים הוא יום אחד וחנוכה הוא ח'

ימים, שככל שאנחנו מאריכים את החג הוא נעשה דליל יותר. ולכן המועדים בחר'ל הם דומים כמעט לשבת גרידא עם החילוק הקטן שזה יום וזה יומיים. אמנם כשעלו בני חר'ל לכאן ע"פ רוב המשיכו את המסורת מחר'ל ובעצם כל מה שהם עשו זה לחתוך את החג לחציו, ולא השכילו במקום זה לעבות את ה'יום אחד' ולעשותו יותר משמעותי.

אני מנסה עד כמה שידי מגעת בע"ה לתת משמעות ליום טוב גם בתפילות וגם בסעודות בבית, עד כדי כך שהיום במשפחתנו כבר אין אנו מבינים איך בכלל אפשר לעשות יום שני... ואני באמת רוצה לעבוד ע"ז בכל קהילה שתקום כאן לתת משמעות יתירה ליום אחד ש'אנו עושין כדין תורה' (לשון בני א"י ששלחו לבני בבל) שלא יורגש כאילו ניטל מהם את ה'יום טוב שני'."

יום חול בארץ ישראל כיום טוב שני בחוץ לארץ

ועי' בספר שיח השדה מסופר בתולדות שם על הג"ר אריה צבי פרומר זצ"ל בעל ארץ צבי (ר"י חכמי לובלין) "נפשו לא שבעה מרוממות שגב והשראה רוחנית ששפיעו עליו באוירא דארץ ישראל, יום של חול פשוט בארץ ישראל יש בו קדושה כמו יו"ט שני של גלויות בחוץ לארץ אמר לאיש בריתו הרה"ח ר יוסף דוד לנדא תל אביב כשהתארח בצל קורתו ברח' הקישון ועוד אמר לו".

וכן בהקדמה לספר "עיונים ברש"י" מספר המחבר על עצמו "פעם אחת הלכתי עם חבריי חסידי קרלין לשאוב מים שלנו, וליום המחרת הלכנו לאפות מצות של מצווה בליל הסדר, התפללנו מעריב ונכנסנו לחדרו של הרבי (האדמו"ר רבי יוחנן מסטולין זצ"ל) שהיה מחלק לחסידים מצה של מצווה, הרבי תיכנן לנסוע לארץ ישראל לחג השבועות, ואחד מן החסידים רצה להניאו מלכת. נפסיק לרגע את הסיפור ונציין שהרבי היה שתקן גדול, בשולחן (הטיש) שלו היו החסידים שרים זמירות ומספרים סיפורי חסידות, ומעולם לא שמעתי את הרבי מדבר. אנחנו עמדנו סביבו, והחסיד הזה אמר "רבי צדיקים תמיד רצו להישאר בגלות כדי לקיים יום טוב שני של גלויות". לפתע פתאום מפי הרבי השתקן הזה התחילו משתפכות מילים בזרם אדיר התחיל לתאר את ירושלים

את שמיה הכחולים, כוכביה הנוצצים, האויר הצח, והרוח הקרירה הנושבת על הריה סביב, והפטיר במילים הבאות תנו לי יום אחד של חול בארץ ישראל ואתם יכולים להחזיק לכם את כל יום טוב שני של גלויות שלכם".

ומהאדמו"ר מקלוצינבורג איתא ו"ומסופר בדורות האחרונים על הגאון רבי משה חאגיז זצ"ל שהיה קדוש עליון והחיד"א הפליג בשבחו למאד ששהה ארבעים שנה בחוץ לארץ כשר"ר בימים ההם היו המשולחים מבני העליה ובמשך כל הארבעים שנה לא קיבל על עצמו לחוג יום טוב שני של גלויות מחמת שדעתו היתח לחזור והגם שהרה"ק ר' יעקב עמדין זצ"ל מתרעם עליו בספרו עיין בשאילת יעב"ץ ח"א סי' קס"ח עכ"ז, רואים מכך איך שבכל יום ויום היה יושב ומצפה לחזור כבר לאר"י ובודאי שכל חבילותיו מלבד התפילין שלו היו ארוזים ומוכנים לנסיעה ככל השנים הללו" (שפע חיים ח"ו דף תי"ג).

ועל דרך זה מצינו מאוד גדולי ישראל באופן כללי על קדושת הימים בארץ ישראל לעומת קדושת הימים שבחוץ לארץ, וממילא נלמד מדבריהם לענייננו שחס ושלום להשוות שום ימים בחוץ לארץ לזה שבארץ ישראל. וכבר העתקנו דבריהם לעיל, אך למען שלימות הענינים נחזור ונעתיק מדבריהם מה ששייך לנו כאן.

הג"ר יהודה'ל"ה, רבה לשעבר של ראדין, שעלה לארץ ישראל בשנת תר"מ, באגרת להחפץ חיים הפליא ההרגשה של קדושת שבת בארץ ישראל וז"ל "בחוף לארץ לא הרגשתי את קדושת השבת וזוהרה, את קדושת השבת וזיו תפארתה התחלתי להרגיש בארץ ישראל".

והג"ר שלמה וולבה זצ"ל כתב "כי תפלה ביום חול בירושלים היא כמו תפלה במועד או ביום הדין בחו"ל" (ספר אגרות ומכתבים, אגרת תרנג).

והג"ר יחזקאל לווינשטיין זצ"ל כתב "אור ליום ד' ויגש ח' טבת תש"י ירושלים, רב ברכה ושלום וכו' הנה ב"ה החיים והשלום עמנו ותהלה כי זכית להיות בארצנו הק'... יש עוד להרגיש רוח אחר מבחו"ל, כמדומני כמו שמרגישים יום השבת הק' מבימות החול" (אור יחזקאל במכתב סז).

(ה) השראת השכינה דוקא בא"י דוקא

כתב התשב"ץ (אות תקס"ב) "וששאלתם לפרש לך הדר בחו"ל כמי שאין לו אלוה, אשיבך, היינו משום דעיקר שכינה בארץ וכבודו בארץ ישראל כסא מול כסא, וכתוב והתפללו דרך ארצם תלפיות תל שכל פיות פונות לשם".

אמרו חז"ל (מכילתא ריש פר' בא) "ועד שלא נבחרה ארץ ישראל היו כל הארצות כשרות לדברות משנבחה ארץ ישראל יצאו כל הארצות".

וכן איתא בגמ' (מו"ק כה) "פתח עליה רבי אבא ראוי היה רבינו שתשרה עליו שכינה אלא שבבל גרמה ליה" ופירש"י "שאין שכינה שורה בחוץ לארץ". וממשיך שם בגמ' "מתיב רב נחמן בר חסדא ואמרי לה רב חנן בר חסדא היה היה דבר ה' אל יחזקאל בן בוזי הכהן בארץ כשדים טפח ליה אבוב בסנדליה א"ל לאו אמינא לך לא תיטרוד עלמא מאי היה שהיה כבר".

וכן איתא בזוה"ק (ח"א דף קסו) "שכינתא לא שריא אלא באחסנתיה דאיהי ארעא קדישא".

וכן איתא בספרי זוטא (פל"ה) ר' נהוראי אמר כי אני ה' שוכן בגלות ת"ל בארץ או בארץ ואתם בגלות ת"ל בתוך בני ישראל בשעה שבני אדם בארץ ולא בשעה שהן בחוצה לארץ".

וכן איתא בילקוט שמעוני (תורה רמז תשפח) רבי נהוראי אומר כי אני ה' שוכן יכול בגלות ת"ל בארץ או בארץ ואתם בגלות ת"ל בתוך בני ישראל בשעה שבני ישראל בארץ ולא בשעה שהן בחוצה לארץ".

וכן מצינו ביונה (א' ג') "ויקם יונה לברח תרשישה מלפני ה'" ופירש"י "ים ששמו תרשיש, והוא בחו"ל, אמר אברח לי הים שאין השכינה שורה בחוץ לארץ".

ובילקו"ש (תהלים ק"ה) איתא "דרשו ה' ועוזו בקשו פניו תמיד אמר ר' יוסי בן חלפתא לר' ישמעאל בריה מבקש אתה לראות את השכינה בעולם הזה

עסוק בתורה בארץ ישראל שנאמר דרשו ה' ועוזו בקשו פניו תמיד" וביאר בזית רענן שם מבעל מג"א "דרשו ה' היינו בא"י ועוזו היינו תורה".

ויותר מזה מצינו בחז"ל שאפי' הלידה בא"י הוא סיבה להשראת השכינה "ומפני מה שרתה שכינה בחלקו של בנימין שכל השבטים היו שותפין במכירתו של יוסף ובנימין לא היה שותף עמהם ועוד שכל השבטים נולדו בחוצה לארץ ובנימין נולד בארץ ישראל" (מכילתא יתרו מסכתא דבחדש פרשה ד').

והג"ר משה זאב מביאליסטוק זצ"ל בהספדו על הגר"א בספרו "אגודת אזוב" (דרוש עמק הבכא ע' פ"ג) כתב "ראוי היה רבינו שתשרה עליו השכינה אלא שחוצה לארץ גרמה לו כדאיתא במסכת חו"ק ב"ה "כי נח נפשי דובב הונא פתח עליו רבי אבא ראוי היה רבים שתשרה עליו השכינה אלא שחו"ל גרמה לו".

ודברים נוראים מצינו על האבות הקדושים, כתוב "ויעל מעליו אֱלֹהִים בְּמָקוֹם אֲשֶׁר דִּבֶּר אֶתֹּר" וכתב רש"י "אשר דבר אתו: איני יודע מה מלמדנו". וכתב על כך בקדושת לוי "והנראה דרבותינו ז"ל דרשו מזה הפסוק "ויעל" "דאבות הן הן המרכבה. וידוע דאבות לא היו המרכבה רק בהיותם בארץ ישראל, כפירוש רש"י בפרשת ויצא (לא, ג) בפסוק "ויאמר ה' אל יעקב שוב אל ארץ אבותיך וכו' ואהיה עמך" "אבל בעודך מחובר לטמא אי אפשר להשרות שכינתי עליך". [וכך הוא במדרש בראשית רבה]. וזה היה הדיבור הראשון בשובו אל ארץ כנען לדבר עמו נחמות. כי הדבור בשכם לא היה רק ציווי ללכת בית אל. מה שאין כן בבית אל דיבר עמו דברים העתידיים ונחמות לו ולזרעו, ואז נשתנה הוא להיות מהמרכבה. לכן נאמרה כאן 'ויעל מעליו' שלמדו רבותינו שאבות הן הן המרכבה "עכ"ל. [לכן חשוב לציין "במקום אשר דיבר אתו"].

וכע"ז כתב מהר"ל (אבות, פ"ה, מ"א, "גלות באה לעולם וכו', עמ' רמז) וז"ל "כי מעלת האבות דוקא מצד הארץ, כי אם לא היה הארץ, לא הגיעו האבות אל הקדושה העליונה, ולכן הארץ מגדלתן".

אחר כל זה מובן מיטב מה שאמרו רבותינו שבארץ ישראל זכו למה שלא היה שייך "להם" לזכות מגדולי ישראל בחוץ לארץ, כי החילוק בין ארץ ישראל לחוץ לארץ הוא החילוק בין עם השכינה ללא שכינה, וודאי שהכלי לקבלה הוא הרבה יותר פחות בלא אותו השראת השכינה.

הג"ר יצחק הוטנר זצ"ל שהיה מתלמידי חברון-סלבודקה דאז כתב (אגרות וכתבים קס"ב) במכתב בעת פרידתו בזה"ל "כ"ה שבט פ"ח חברון... בדברי על אודות הפרדה מארץ ישראל.... הנני מוצא את עצמי אסיר תודה לה (לא"י) על כל הטוב שגרמה לי הרבה הרבה מעיקרי השקפות בדעת תורה ובהבנת היהדות נתחווירו לי ונתבססו אצלי רק הודות להשפעתה עלי, שום שיטה, ושום מורה, ושום מחנך, לא היה יכול כל כך לחדור אל תוך תכיות נשמותי, כמו שעשתה זה ארץ ישראל, מקומם האמיתי של חיי תורה "ברית כרותה לארץ ולתורה". וכיצד מתפרדים ממנה? כיצד? והיה זה שלום, שלך, יצחק".

וכן שמעתי מהג"ר קלמן קראן זצ"ל ששמע מפי הג"ר אליהו ווינטרייב זצ"ל "שהגם שהיה הגאון הגדול רבי אהרן קוטלר והגה"ג רבי יצחק הוטנר זצוק"ל רבותיו, ומהם קיבל עיקר יסודות חייו, עם כ"ז עיקר העלייה והצלחה שלו, היה לו בארץ ישראל מחמת סגולת ארצינו הקדושה".

"אמרו לפני הרה"צ מהוסיאטין שבני ירושלים לא הולכים לרבי רק הולכים לכותל המערבי, אמר נכון, שיכולים לפעול ליד כותל המערבי כמו שפועל תינוק אצל צינור של אמו וכמו שהובא בזוהר הלשון" (ספר כלילת יופי דף ה').

ועל הפסוק "שם האחד פישון הוא הסבב את ארץ החוילה" אמרו חז"ל (ב"ר טז) "אשר שם הזהב וזהב הארץ ההוא טוב שם הבדלח ואבן השהם ארץ החוילה זו ארץ ישראל שמייחלת לקב"ה וכמ"ש הוחילי לאלקים כי עוד אודנו "אשר שם הזהב" אלו ד"ת שהם נחמדים מזהב ומפז רב "וזהב הארץ ההוא טוב" מלמד שאין תורה כתורת ארץ ישראל ולא חכמה כחכמת ארץ ישראל שם הבדלה ואבן השהם מקרא משנה ותלמוד תוספתא ואגדה ע"ש.

והגר"א כתב שארץ ישראל הוא "מקור התורה והאכסניה שלה וגילוי של תורה" (אדרת אליהו דברים א).

ו) בין בני ארץ ישראל לבני חוץ לארץ

אמרו חז"ל (שבת ק"ט.) "בעא מיניה רבי מר' ישמעאל ברבי יוסי עשירים שבא"י במה הן זוכין א"ל בשביל שמעשרין שנאמר עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר שבבבל במה הן זוכין א"ל בשביל שמכבדין את התורה ושבשאר ארצות במה הן זוכין א"ל בשביל שמכבדין את השבת דאמר רבי חייא בר אבא פעם אחת נתארחתי אצל בעל הבית בלודקיא והביאו לפניו שלחן של זהב משוי ששה עשר בני אדם ושש עשרה שלשלאות של כסף קבועות בו וקערות וכוסות וקיתוניות וצלוחיות קבועות בו ועליו כל מיני מאכל וכל מיני מגדים ובשמים וכשמניחים אותו אומרים לה' הארץ ומלואה וגו' וכשמסלקין אותו אומרים השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם אמרתי לו בני במה זכית לכך אמר לי קצב הייתי ומכל בהמה שהיתה נאה אמרתי זו תהא לשבת אמרתי לו [אשריך שזכית] וברוך המקום שזיכך לך".

אנו רואים מדברי חז"ל הללו דבר נפלא מאוד בחילוקים בין בני ארץ ישראל לבני בבל, ובין בני בבל לשאר חוץ לארץ.

על בני ארץ ישראל שאמרו חז"ל כל הדר בא"י דומה כמי שיש לו אלקי, והיינו שזה עצמו מה שדר בבית ה' הרי הוא מקושר ישר אל הקב"ה בלא מסך ומבדיל, ולא צריך לשום דבר אחר, וכבר הארכנו בס"ד בענין זה של השראת השכינה דוקא בא"י, והמתבאר משם הוא שדוקא בא"י אנו קרובים אל השי"ת.

וכעת נבין דברי הגמ' הנ"ל, ויסוד הגמ' שכל מי שמקדש הקב"ה בכספו הרי מתברך פרנסתו בזה, ובארץ ישראל בזכות שמעשרים הם נעשים עשירים, כי שם רק בקיום מצותיו יתברך בלבד הרי מתקשר אליו יתברך עי"ז, וממילא מתברך כספו.

אבל בבל רק במה שמכבדים התלמידי חכמים, שע"ז מתדבקים בהקב"ה, כדברי הגמ' הידועים (כתובות קיא:) "אמר ר' אלעזר עמי הארצות

אינן חיים שנאמר מתים בל יחיו וגו'... א"ל ר' יוחנן לא ניחא למרייהו דאמרת להו הכי... א"ל מקרא אחר אני דורש דכתיב כי טל אורות טליך וארץ רפאים תפיל כל המשתמש באור תורה אור תורה מחייהו וכל שאין משתמש באור תורה אין אור תורה מחייהו כיון דחזייה דקמצטער, א"ל רבי מצאתי להן תקנה מן התורה ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום וכי אפשר לדבוקי בשכינה והכתיב כי ה' אלהיך אש אוכלה אלא כל המשיא בתו לתלמיד חכם והעושה פרקמטיא לתלמידי חכמים והמהנה תלמידי חכמים מנכסיו מעלה עליו הכתוב כאילו מדבק בשכינה" רק ע"ז מתברך פרנסתו, היות שאין להם דביקות ישירה אל הקב"ה צריך.

ובשאר הארצות שגם תורה אין להם, רק ע"י שמתבדקים בממונם בשבת קודש, שהוא אות בינינו לבין הקב"ה ע"ז מתברך כספיהם.

ויש להעיר שכל אחד מהדרכים הוא מיוחד לאותו אחד דוקא, וא"א לאחד מהם לעשות סגולת השני, דהיינו שאם בן תורה יעשה דגוש בממונו על כבוד שבת במאכלו ושאר צרכי הגוף, יותר ממה שמהני ומכבד תלמיד חכם בממונו, הרי זה הוכחה גלויה שהוא באמת אינו מחשיב תורת השי"ת, ואינו מבין שכבוד השי"ת האמיתי הוא ע"י לימוד תורתו, ומתבונן ע"ז בכבודו יתברך, וממילא ודאי שכל לימודו משפה ולחוק, וכתורתו של דואג רח"ל. וכבר אמרו חז"ל על סעודת שבת "עשה שבתך חוך ואל תצטרך לבריות", אבל על כבוד תלמוד חכמים זהו כל תקוות אנוש על אדמה, ורק ע"ז הרי הוא מתדבק בחיי החיים השי"ת וזוכה לנצח נצחים ואל"ה הרי לא יזכה לעמוד לתחיית המתים, ולכן ודאי שגם כיבוד שבת לא יהיה לו כסגולה לעשירית. אבל אדם בשאר הארצות שלא זכה ללמוד תורה ולא זכה לראות כבודה של תורה אצלו יהיה כבוד שבת כמדריגתו הראו כי הוא אינו מבין יותר מזה, והיות שזהו כל מה שהוא מבין האיקך לכבד את השי"ת בממונו והוא מוסר נפשו ע"ז, ממילא יזכה להתדבק בהקב"ה ע"ז כדאי שיתברך ממונו.

וכן הוא החילוק בין בני ארץ ישראל לבני בבל, כי בני בבל מרוחקים מהקב"ה ואין להם דרך להתדבק בהקב"ה רק ע"י מה שדבקים בתלמידי חכמים, אבל בני ארץ ישראל הרי הם קרובים ודבקים אל הקב"ה ממה שכל הדר בא"י

כמי שיש לו אלקי, ולכן כדאי לזכות לברכה במעשה ידיו צריך לכבד הקב"ה בעצמו בממונו, וזהו ע"י שמוסר נפשו ליתן מתנותיו שקבע הקב"ה ליתן לכהנים ולויים, ולא יועל להם לסגולה של עשירית ליתן ממונם לתלמידי חכמים.

וכן הורה לנו חכמינו ז"ל, בילקוט (תהלים רמז תתלג) "למנצח לבני קרח מזמור רצית ה' ארצך שבת שבת יעקב זה שאמר הכתוב ארץ אשר ה' אלקיך דורש אותה הקב"ה הופך ומהפך בה ונותן עיניו בה עד שתרצה מעשיה להקב"ה והמצות שנצטוו ישראל עליהן אם הוציאו את המעשרות ועושים את השמיטים אותה שעה היא מרצה את מעשיה להקב"ה, וכן הוא אומר "אז תרצה הארץ את שבתותיה" לכך "רצית ה ארצך" וגו' הרי לנו שהקב"ה מתרצה ומברך את הארץ רק בזכות קיום מצות התלויים בארץ.